

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Фінансовий простір

Рекомендовано до поширення в мережі «Інтернет» вченою радою факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 6 від 30 грудня 2024 року.
При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове

ЗАСНОВНИК:

Львівський національний
університет імені Івана Франка,
79000, Україна, м. Львів,
вул. Університетська, 1

ВИДАВЕЦЬ:

Факультет управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000 м. Львів, вул. Коперника, 3

2024, No 3-4 (54)

ISSN 2304-1692

THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

Finansovyi Prostir

Recommended for online publication by the Academic Council of Faculty of Financial Management and Business of Ivan Franko National University of Lviv by protocol No 6 of December 30, 2024.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

FOUNDER:

Ivan Franko National University of Lviv
79000 Lviv, Universytetska st., 1

PUBLISHER:

Faculty of Financial Management and Business
of Ivan Franko National University of Lviv
79000 Lviv, Kopernyka str., 3

Редакційна КОЛЕГІЯ

Головний редактор: СИТНИК Наталія Степанівна

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка

Заступник головного редактора: ПШИК Богдан Іванович

д.е.н., професор, професор кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка

Відповідальний секретар ДУБИК Вікторія Яківна

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри фінансового менеджменту Львівського
національного університету імені Івана Франка

ЖИГЛЕЙ Ірина Вікторівна

д.е.н., професорка, професорка кафедри інформаційних систем в управлінні
та обліку Державного університету «Житомирська політехніка»

ЗАПУХЛЯК Іванна Богданівна

д.е.н., професорка, професорка кафедри менеджменту та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

КАПЛЕНКО Галина Вікторівна

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка

КОМАРНИЦЬКА Ганна Омелянівна

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри публічного адміністрування та
управління бізнесом Львівського національного університету імені Івана
Франка

КОСТИНЕЦЬ Юлія Володимирівна

д.е.н., професорка, проректорка з міжнародного співробітництва ВНЗ
«Національна академія управління»

КУЗЬМИНЧУК Наталія Валеріївна

д.е.н., професорка, професорка кафедри маркетингу, менеджменту та
підприємництва Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

КУЦИК Петро Олексійович

д.е.н., професор, ректор Львівського торговельно-економічного університету

МАЛЬЧИК Мар'яна Василівна

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри маркетингу Національного
університету водного господарства та природокористування

МОНАСТИРСЬКИЙ Григорій Леонардович

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, публічного управління та
персоналу Західноукраїнського національного університету

ПАРУБЧАК Іван Орестович

доктор наук з державного управління, професор, в.о. ректора Львівського
національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені
Степана Гжицького

РУДЕНКО Ольга Мстиславівна

докторка наук з державного управління, професорка, професорка кафедри
менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська
політехніка»

САДОВСЬКА Ірина Борисівна

д.е.н., професорка, завідувачка кафедри обліку і оподаткування Волинського
національного університету імені Лесі Українки

СЕМЕНЧЕНКО Наталія Віталіївна

д.е.н., професорка, професорка кафедри економічної кібернетики
Національного технічного університету України "Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського"

СЛОМСКИ Войцех

професор, доктор філософії Економіко-гуманітарного університету в Варшаві

СТАСИШИН Андрій Васильович

к.е.н., доцент, декан факультету управління фінансами та бізнесу Львівського
національного університету імені Івана Франка

ЯКУБЕК Петр

доктор економічних наук, доцент Університету DTI м. Дубниця-над-Вагом

Адреса Редакційної колегії:

Факультет управління фінансами та бізнесу
ЛНУ імені Івана Франка

вул. Коперника, 3, м. Львів,
79000

тел.: (032) 235-64-50,

email: fp@lnu.edu.ua

Фінансовий простір

міжнародний науково-практичний журнал

fp.lnu.edu.ua

EDITORIAL OFFICE

Faculty of Financial Management and Business
of Ivan Franko National University of Lviv

79000 Lviv, Kopernyka str., 3

tel. (032) 235-64-50,
email: fp@lnu.edu.ua

Finansovyi Prostir

international scientific and practical journal

fp.lnu.edu.ua

Editorial Board

Chief Editor *SYTNYK Natalia*

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv

Deputy Editor *PSHYK Bogdan*

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Financial Technologies and Consulting, Ivan Franko National University of Lviv

Executive Secretary *DUBYK Viktoriia*

Candidate of Science (Economics), Associate Professor of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv

ZHYHLEI Iryna

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Information Systems in Management and Accounting, Zhytomyr Polytechnic State University

ZAPUKHLIAK Ivanna

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management and Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

KAPLENKO Halyna

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economic and Public Management, Ivan Franko National University of Lviv

KOMARNYTSKA Hanna

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Public administration and Business management, Ivan Franko National University of Lviv

KOSTYNETS Yuliia

Doctor of Economics, Professor, Vice-rector for international cooperation, National Academy of Management

KUZMYNCHUK Nataliia

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V.N. Karazin Kharkiv National University

KUTSYK Petro

Doctor of Economics, Professor, Rector of the Lviv University of Trade and Economics

MALCHYK Mariana

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Marketing, The National University of Water and Environmental Engineering

MONASTYRSKYI Grygorii

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management, Public Administration and Personnel, West Ukrainian National University

PARUBCHAK Ivan

Doctor of Economics, Professor, Acting Rector of the Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv

RUDENKO Olga

Doctor of Public Administration, Professor, Professor of the Department of Management and Administration, Chernihiv Polytechnic National University

SADOVSKA Iryna

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, Lesya Ukrainka Volyn National University

SEMENCHENKO Natalya

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economic Cybernetics, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

SLOMSKI Wojciech

Professor, Doctor of Philosophy, University of Economics and Human Sciences in Warsaw

STASYSHYN Andrii

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Financial Management and Business, Ivan Franko National University of Lviv

JAKÚBEK Peter

Doctor of Economics, Associate Professor, DTI University

SMICT / Contents

Шевчук Ірина Богданівна, Депутат Богдан Ярославович, Країло Діана Віталіївна ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА	7
Shevchuk Iryna, Deputat Bohdan, Krailo Diana APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES FOR ENTERPRISE RESOURCE MANAGEMENT AND PLANNING	16
Возняк Галина Василівна, Голинський Юрій Олегович ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	19
Voznyak Halyna, Holynskyy Yuriy FINANCIAL POLICY IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS	29
Пшик Богдан Іванович, Грудзевич Уляна Ярославівна, Стасишин Андрій Васильович ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ	32
Pshyk Bogdan, Grudzevuch Uljana, Stasyshyn Andrii COMMUNITY DEVELOPMENT FUNDS IN THE PROCESSES OF STRENGTHENING FINANCIAL STABILITY OF TERRITORIES AND THEIR POST-WAR RECONSTRUCTION IN UKRAINE	43
Рисін Віталій Васильович, Кормушин Ярослав Костянтинівич ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОРТФЕЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІНВЕСТОРА: КЛАСИФІКАЦІЯ, КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ	46
Rysin Vitalii, Kormushyn Yaroslav INVESTMENT PORTFOLIO OF AN INDIVIDUAL INVESTOR: CLASSIFICATION, CRITERIA FOR FORMATION AND MANAGEMENT	56
Сич Ольга Анатоліївна, Сень Ірина Зеновіївна ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ	59
Sych Olga, Sen Iryna TAXPAYERS' LIABILITY FOR TAX EVASION IN UKRAINE	67
Вільчинська Оксана Миколаївна, Стебелько Сергій Володимирович ОЦІНКА СФЕРИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ГОСПОДАРСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	69
Vilchinska Oksana, Stebelko Serhii ASSESSMENT OF THE PUBLIC PROCUREMENT SECTOR IN UKRAINE'S ECONOMIC SYSTEM	80
Назаркевич Ігор Богданович, Шушкова Юлія Володимирівна РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	83
Nazarkevych Ihor, Shushkova Yulia DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL TECHNOLOGY MARKET IN UKRAINE IN WAR CONDITIONS	90
Тяжкороб Ірина Володимирівна, Габрильчук Яна Анатоліївна СОЦІАЛЬНЕ ФІНАНСУВАННЯ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	93
Tiazhkorob Iryna, Habrylchuk Yana SOCIAL FINANCING IN BANKING ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	100
Приймак Світлана Вікторівна, Клок Олена-Маргарита Ростиславівна, Писко Андрій Борисович СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ	103
Priymak Svitlana, Klok Olena-Margarita, Pysko Andrii MODERN ASPECTS OF THE APPLICATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS IN UKRAINE	110
Герасименко Олена Вікторівна, Калагурка Вікторія Богданівна МОДЕРНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	113
Herasymenko Olena, Kalahurka Viktoriia MODERNIZATION OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN UKRAINE UNDER GLOBAL CHALLENGES	120
Гончарук Світлана Марківна, Семусьо Андрій Андрійович, Гурський Тарас-Павло КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	123
Honcharuk Svitlana, Semuso Andrii, Hurskyy Taras-Pavlo QUALITY CONTROL OF AUDIT SERVICES UNDER MARTIAL LAW	130

SMICT / Contents

Західна Оксана Романівна, Щекодін Анастасія Олександрівна, Західний Роман Вікторович ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ	132
Zakhidna Oksana, Shchekodina Anastasiia, Zakhidnyi Roman STATE BUDGET EXPENDITURES OF UKRAINE IN THE CURRENT SITUATION	141
Петик Любов Орестівна, Мруць Володимир НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ТА ГАРМОНІЗАЦІЯ З ДИРЕКТИВАМИ ЄС	143
Petyk Lyibov, Mruts Volodymyr REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE: DEVELOPMENT AND HARMONIZATION WITH EU DIRECTIVES	154
Комарницька Ганна Омелянівна ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	157
Komarnytska Hanna PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A TOOL FOR CRISIS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL INSTABILITY	164
Смолінська Софія Дмитрівна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	166
Smolinska Sofia PROBLEMS AND PROSPECTS OF FINANCING ENTERPRISES IN MARTIAL ARTS CONDITIONS	171
Ситник Наталія Степанівна, Західна Оксана Романівна, Огребчук Вікторія Анатоліївна ВПЛИВ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ НА МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	173
Sytynk Natalia, Zakhidna Oksana, Ohrebchuk Viktoriia THE IMPACT OF QUANTITATIVE INDICATORS ON THE MECHANISM OF FINANCING GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS OF THE LVIV CITY TERRITORIAL COMMUNITY	181
Попович Дарія Володимирівна, Михальчук Софія Василівна ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	183
Popovych Dariya, Mykhalchuk Sofia FUNCTIONING OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE DURING THE WAR	190
Завальницька Надія Богданівна, Холост Анастасія ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ	193
Zavalnytska Nadiia, Kholost Anastasia THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE FORMATION OF CONSUMERS' FINANCIAL BEHAVIOR	200

ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ШЕВЧУК Ірина Богданівна

*докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4386-3730>*

ДЕПУТАТ Богдан Ярославович

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0146-4312>*

КРАЇЛО Діана Віталіївна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7367-8272>*

Анотація. У статті здійснено аналіз впливу систем планування ресурсів підприємства (ERP) на підвищення ефективності управління бізнес-процесами в умовах цифрової трансформації економіки. Розглянуто особливості застосування різних моделей ERP-рішень (локальних, хмарних, гібридних) та охарактеризовано їхню роль у забезпеченні адаптивності підприємств до змін зовнішнього середовища. На основі порівняльного аналізу розвитку світового та українського ринку ERP-систем виявлено тенденцію до зростання попиту на хмарні рішення, інтегровані з технологіями штучного інтелекту, Інтернету речей та блокчейну. Особливу увагу приділено проблематиці заміщення російських програмних продуктів в українських реаліях та формуванню безпечної інформаційної інфраструктури в умовах військової агресії. За результатами дослідження обґрунтовано необхідність стратегічного підходу до вибору ERP-систем як одного з ключових чинників підвищення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та інноваційного розвитку підприємств.

Ключові слова: ERP-системи; цифрова трансформація бізнесу; хмарні технології; автоматизація бізнес-процесів; штучний інтелект; Інтернет речей (IoT); управління ресурсами підприємства; інформаційна безпека; інтеграція бізнес-процесів; інноваційні технології.

Постановка проблеми. Бізнес майбутнього вимагає не лише відповідати потребам ринку, але й випереджати його. Сьогодні тільки проактивні підприємства, що здатні до швидких рішень та стратегічного мислення, можуть залишити в

минулому застарілі підходи та стати на шлях трансформації. У цьому контексті особливої уваги заслуговує стратегічний підхід до вибору ефективної інформаційної інфраструктури для автоматизації процесів організації, зокрема системи планування ресурсів підприємства (англ. Enterprise Resource Planning; ERP). ERP-системи стали фундаментом для управління бізнес-процесами в сучасних компаніях.

У сучасних умовах високої інтенсивності впровадження цифрових технологій у всі сфери діяльності, зокрема систем штучного інтелекту (ШІ), одним із ключових чинників конкурентоспроможності підприємств стає автоматизація міжфункціональних бізнес-процесів. Стратегічну роль у цьому процесі відіграють саме ERP-системи, які забезпечують гнучкість, ефективність і цілісність управління ресурсами. Для українських компаній, які нині функціонують в умовах війни та економічної нестабільності, пріоритетним є не лише впровадження сучасних рішень, але й відмова від інформаційних систем країни-агресора на користь безпечних хмарних технологій. У зв'язку із цим, необхідного систематично проводити аналіз сучасного ринку ERP-систем і шукати ефективні моделі їхнього впровадження у вітчизняну практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням впровадження та розвитку систем планування ресурсів підприємства присвячено наукові дослідження таких авторів, як А. Логвіновська, І. Саух, С. Павлова, О. Кизенко, Ю. Грибовська, О. Графська, А. Павленчик, О. Кизенко, В. Маркуц, Л. Пилипенко, Н. Курган, Г. Мозгова, О. Заїка та ін. Проте, незважаючи на неабияке надбання наукових праць, питання пошуку оптимальних інформаційних ERP систем з огляду на їх постійне вдосконалення та появу нових технологічних підходів і особливу критичність відмови від ще й досі поширених продуктів країни агресора, їх вплив на інформаційну безпеку країни, яка перебуває в стані війни, досі залишається відкритим для вивчення.

Метою статті є дослідження поточного стану ринку інформаційних систем планування ресурсів підприємства (ERP) та аналіз динаміки та напрямів технологічного розвитку у розрізі застосування хмарних технологій та штучного інтелекту.

Виклад основних результатів. У сучасному бізнес-середовищі, де конкуренція постійно зростає, компанії шукають можливості для покращення своєї продуктивності. Один із головних інструментів для досягнення цієї цілі є автоматизація бізнес-процесів шляхом впровадження хмарних технологій на підприємствах. Цей підхід передбачає імплементацію спеціалізованих програм, що виконують рутинні завдання без участі людини, дотримуючись встановлених правил, дозволяє зосередитися на стратегічно важливих аспектах діяльності бізнесу та значно підвищити ефективність як управлінських, так і виробничих процесів [1].

Підвищення прибутковості та зниження операційних витрат підприємства – є ще однією важливою перевагою автоматизації. Завдяки усуненню дублювання операцій, мінімізації функціональних обов'язків та автоматизації одноманітних процедур, бізнес може оптимізувати залучення людського капіталу, збільшити взаємодію із споживачами та надавати послуги кращої якості [2].

ERP-система — це як великий центр управління для бізнесу. Вона складається з кількох модулів, кожен з яких відповідає за свій бізнес-процес. Ці модулі працюють разом, обмінюються даними і створюють узагальнену аналітику всіх операцій, які відбуваються у компанії. Таким чином, ERP-система стає єдиним сховищем інформації, що дозволяє завжди мати під рукою повну картину справ.

У залежності від специфіки бізнесу, ресурси та процеси можуть суттєво варіюватися, тому ERP-системи пропонують як стандартні, так і спеціалізовані

рішення, адаптовані до конкретних галузей [3]. Наприклад, для виробничих підприємств існують модулі, що підтримують управління запасами, планування виробничих процесів і контроль якості. У свою чергу, роздрібні компанії можуть використовувати функції для управління ланцюгами постачання та оптимізації складських операцій, забезпечуючи кращу координацію з постачальниками та покращений облік товарів. Таким чином, ERP-система допомагає підприємствам будь-якого профілю інтегрувати критично важливі функції, забезпечуючи прозорість і ефективність бізнес-процесів.

Коли відділ продажів отримує нове замовлення, інформація одразу потрапляє в модуль управління запасами, який резервує необхідні товари. Це гарантує, що замовлення буде виконано вчасно, допомагає уникнути ситуацій, коли товару раптом не вистачає, і дозволяє прогнозувати, що треба буде закупити в майбутньому. А ще ERP може автоматично генерувати звіти, що дозволяє менеджерам швидко аналізувати дані та виявляти тренди в продажах або запасах.

Але ERP-системи підходять не лише для виробництва, торгівлі чи логістики. Вони актуальні для будь-якого бізнесу, адже можна використовувати тільки ті модулі, які потрібні. Зазвичай базовий набір модулів включає фінанси, управлінську діяльність, управління персоналом і взаємовідносини з клієнтами та постачальниками.

Часто ERP-системи плутають із CRM-системами (управління відносинами з клієнтами), проте останні охоплюють лише один аспект діяльності підприємства – роботу відділу продажів. Натомість ERP-система забезпечує інтеграцію та координацію всіх відділів підприємства і зазвичай вже включає елементи CRM, що дозволяє здійснювати більш комплексне управління взаємовідносинами з клієнтами в контексті загального управління бізнесом.

Такий інтегрований підхід сприяє підвищенню ефективності роботи, зменшенню витрат та поліпшенню прийняття рішень завдяки доступу до актуальної інформації в режимі реального часу.

При виборі тієї чи іншої інформаційної системи та формуванні бюджету затрат на її впровадження важливо звернути увагу на модель розгортання ERP. Перед початком імплементації слід ґрунтовно проаналізувати чи модель повною мірою задовольняє потреби організації. Важливо розуміти унікальні характеристики кожної ланки організації та її бізнес-процеси, що надасть змогу обрати найкращий варіант для бізнесу (моделі розгортання наведено в табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика найпоширеніших типів ERP

Тип ERP	Опис	Переваги	Недоліки
Локальна ERP	ERP-система встановлюється локально на серверах і обладнанні компаній.	Нескладна в налаштуванні та забезпечує більший контроль над даними.	Ця система ERP має високі витрати на обслуговування та вимоги до IT-інфраструктури.
Хмарна ERP	Система ERP розміщена на серверах постачальника та доступна через Інтернет.	Система ERP є масштабованою, має низьку початкову вартість і доступна з будь-якого місця.	Cloud ERP забезпечує менше контролю над безпекою даних і покладається на підключення до Інтернету.

Продовження табл. 1

Гібридна ERP	Hybrid ERP поєднує в собі функції локальної та хмарної ERP.	Забезпечує гнучкість використання як локальних, так і хмарних функцій.	Гібридна ERP є дорогою і складною для інтеграції та управління через подвійні системи.
ERP з відкритим кодом	Системи ERP з відкритим вихідним кодом мають код, доступний для громадськості, що дозволяє довільне її налаштування.	Системи легко налаштовуються та є економічно ефективними.	Вимагають технічного досвіду для впровадження та обслуговування.
Галузеве ERP	Галузеві ERP розроблені для задоволення конкретних потреб окремих галузей.	Пропонують спеціальні функції та відповідають галузевим стандартам.	Менш гнучкі для адаптації до різних галузей промисловості та дорогі для налаштування.
ERP малого бізнесу	Призначені для малого і середнього бізнесу.	Доступні і прості у використанні.	Пропонують обмежені функції та масштабованість.
ERP-система управління підприємством (Enterprise ERP)	Комплексні системи ERP, розроблені для великих організацій.	Пропонують широкі функціональні можливості та розширені налаштування.	Дорогі, складні у впровадженні та мають довший час розгортання.
Найкращий у своєму класі ERP (Best-of-Breed ERP)	Best-of-Breed ERP - системи поєднують у собі найкращі модулі від різних постачальників ERP.	Пропонують гнучкість у виборі бажаних рішень.	Створюють проблеми інтеграції та вищі витрати через наявність кількох постачальників.
Дворівневе ERP (Two-Tier ERP)	Використовує первинний ERP на корпоративному рівні та вторинний ERP на рівні відділу.	Забезпечують економію коштів для менших одиниць.	Створюють складність інтеграції між рівнями, що спричиняє потенційні проблеми узгодженості даних.

Джерело: складено авторами на основі [4].

Тенденції останніх років показують, що бізнес віддає перевагу cloud-рішенням. Так, згідно з щорічним ERP звітом компанії Panorama Consulting Group, за 2024 р. відсоток організацій, що вибирають хмарне програмне забезпечення зріс до 78,6%, або на 65% порівняно з минулим роком [5]. Також можна спостерігати зростання відсотка організацій, що обирають SaaS як модель розгортання, що у минулому році становив 52%, а станом на 2024 р. зріс до 70,9%.

У першу чергу це демонструє підвищену увагу підприємств до кращого рівня економічної ефективності та все більшу зацікавленість в нових революційних рішеннях.

Хмарні рішення для автоматизації охоплюють широкий спектр завдань – від управління ресурсами підприємства, кадрового адміністрування та до управління замовленнями і обробки платежів. Наприклад, впровадження фінансових ERP систем забезпечує автоматизацію процесів для опрацювання фінансової документації та знижує потребу в додатковому персоналі. З іншого боку автоматизовані системи управління відносинами з клієнтами (CRM) дозволяє ефективніше відстежувати їхні потреби та пропонувати персональні рішення, що підвищує рівень задоволення споживачів і відповідно до збільшення продажів [6, 7].

Важливо розуміти, що хмарна інформаційна система управління ресурсами підприємства не є універсальним рішенням, й не може повністю уникнути залучення людських ресурсів, а її впровадження потребує фінансових вкладень. Аналіз цілей і бюджету перед впровадженням має вирішальне значення. Автоматизація вимагає системного підходу та здійснення конкретних кроків таких як: аналіз поточних процесів, визначення відповідних інструментів та забезпечення сумісності з існуючими системами що уже використовуються на підприємстві. [8].

Розробка системи включає адаптацію програмного забезпечення, налаштування процесів і контроль доступу. Інтероперабельність з існуючими системами є ключовим фактором. Паралельне навчання персоналу має важливе значення для ефективного використання. Фінальне тестування та впровадження в реальних умовах є життєво важливими для виявлення та усунення проблем, забезпечуючи максимальну віддачу від автоматизації [9].

З огляду на те, що глобально система управління та планування ресурсами підприємства (Enterprise Resource Planning ERP) являє собою інтегровану інформаційну систему, призначену для управління ресурсами підприємства, вона функціонує як централізована платформа, що об'єднує різноманітні функціональні модулі, які відповідають за ключові бізнес-процеси. Ці модулі працюють разом, обмінюються даними і створюють узагальнену аналітику всіх операцій, які відбуваються у компанії. Хмарні ERP-рішення використовують штучний інтелект для оптимізації операцій, надання інформації в режимі реального часу та зв'язку даних між фінансовими відділами, відділами ланцюга поставок і відділами кадрів, тощо. Завдяки централізації робочих процесів системи ERP забезпечують гнучкість і масштабованість, необхідні для підтримки зростання бізнесу та інновацій [10].

Серед основних функціональних систем (модулів) варто виділити наступні:

- Система управління взаємовідносинами з клієнтами (Customer Relationship Management CRM) в рамках ERP допомагає керувати відносинами з клієнтами, відстежувати взаємодію та персоналізувати послуги для підвищення рівня задоволеності клієнтів.

- Система управління ланцюгами поставок (Supply Chain Management SCM) забезпечує оптимізацію процесів закупівель, контроль запасів і забезпечення своєчасної доставки продукції, таким чином покращуючи координацію з постачальниками і знижуючи витрати.

- Система управління виробництвом (Manufacturing Execution Systems MES) здійснює ефективне планування та контроль виробничих процесів, контроль обладнання та підвищують продуктивність завдяки автоматизації.

- Фінансовий модуль відповідає за автоматизацію управління бюджетом, відстеження витрат і фінансовий моніторинг, щоб запобігти помилкам у розрахунках і забезпечити ефективне використання коштів.

- Модуль управління персоналом (Human Resources Management HRM) забезпечує оптимізацію процесів метою яких є підбір персоналу, облік робочого часу та оцінку роботи співробітників, щоб підвищити продуктивність і зменшити кількість помилок в управлінні людськими ресурсами.

- Система управління проектами (Project Management Systems PMS) забезпечує детальне планування, складання графіків, розподіл ресурсів та відстеження прогресу для успішного управління проектами та досягнення цілей.

- Система управління складом (Warehouse Management Systems WMS) дає змогу автоматизувати процеси приймання, зберігання та відвантаження для забезпечення

точного управління запасами та оптимального використання складських приміщень.

Ці системи в сукупності підвищують операційну ефективність, знижують витрати і підвищують рівень задоволеності клієнтів у різних бізнес-функціях.

Стрімкий розвиток хмарних обчислень сприяв трансформаційним змінам в управлінні та плануванні ресурсів підприємства (ERM&P). Дедалі частіше можна відслідкувати тенденцію запровадження cloud ERP підприємствами різного масштабу (великого, середнього і малого бізнесу). Проте, вибір системи, безпосередньо, залежить від ряду факторів, таких як розмір підприємства, специфіка бізнесу та індивідуальні потреби, в залежності від налагоджених бізнес-процесів.

Хмарні системи планування ресурсів підприємства (ERP) – це програмні рішення, що поставляються через Інтернет, де програма та дані розміщуються на віддалених серверах, керованих стороннім постачальником. Ця модель, яку часто називають «ERP як послуга», пропонує організаціям гнучкість доступу до своїх інструментів управління бізнесом і даних з будь-якого місця, де є підключення до Інтернету.

До найбільш поширених cloud ERP розподілених серед двох категорій «Хмарні ERP для великого бізнесу» та «Хмарні ERP для малого та середнього бізнесу» можна віднести:

1) для великого бізнесу – це Microsoft Dynamic 365, Oracle Fusion Cloud, SAP S/4 HANA, Infor CloudSuite, Oracle NetSuite;

2) для середнього і малого бізнесу – це Microsoft Dynamic 365 Business Central, SAP Business One, Epicor Kinetic, IFS, Acumatica.

Хмарні технології пропонують масштабованість, гнучкість та економічну ефективність, що дозволяє організаціям оптимізувати свою діяльність та покращити процес прийняття стратегічних рішень. Ці системи інтегрують передові технології, такі як штучний інтелект і машинне навчання [11].

Перспективи розвитку Cloud ERP. Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в корпоративні хмарні ERP-системи зумовлює зміну парадигми в бік посилення автоматизації, можливостей прогнозування та персоналізованого досвіду. Зокрема, розгортання ШІ в системах управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) сприяє персоналізованій взаємодії з клієнтами та прогностичній аналітиці, що відображає його вплив на системи управління людськими ресурсами (HRM), де він дозволяє ефективно управляти талантами та планувати робочу силу. Аналогічно, в рішеннях для управління ланцюгами поставок (SCM) і системами управління складом (WMS) штучний інтелект покращує прогностичну аналітику та обробку даних у режимі реального часу, що призводить до більш гнучких і стійких операцій. У фінансових модулях ШІ посилює виявлення шахрайства і дозволяє надавати персоналізовані фінансові послуги, демонструючи загальну тенденцію до використання ШІ для підвищення безпеки і створення індивідуальних пропозицій для різних бізнес-функцій.

Крім того, Інтернет речей (IoT) і Граничні обчислення (edge computing) допомагають збирати і обробляти дані в режимі реального часу, особливо в рамках систем управління виробництвом (MES) і рішень для управління складом WMS. Роль Інтернету речей у забезпеченні моніторингу та відстеження в режимі реального часу також має вирішальне значення для побудови гнучких і стійких систем управління ланцюгами поставок SCM. Водночас, технологія блокчейн стає критично важливим компонентом для забезпечення безпеки транзакцій і підвищення прозорості, особливо в SCM і фінансових модулях. Конвергенція цих технологій – штучного інтелекту,

Інтернету речей, блокчейну, граничних обчислень та автоматизації/робототехніки - в сукупності стимулює еволюцію корпоративних систем до більшої ефективності, безпеки та адаптивності.

З точки зору фінансової ефективності, хмарні ERP-рішення мають значні переваги над традиційними локальними системами завдяки зменшенню авансових капітальних витрат та витрат на поточне обслуговування. Хмарна ERP-модель «оплата за фактом» дозволяє краще контролювати витрати і розподіляти ресурси, узгоджуючи витрати з фактичним використанням. Крім того, автоматизація фінансових процесів, підвищена точність даних і фінансова аналітика в режимі реального часу, яку надає хмарна ERP, сприяють покращенню управління фінансами і підвищенню прибутковості. Ці фактори в сукупності роблять хмарну ERP-систему привабливою інвестицією для підприємств, які прагнуть оптимізувати свої фінансові показники та досягти сталого зростання.

Прогнозується, що ринок хмарних ERP-систем значно зросте, що зумовлено необхідністю забезпечення глобальної операційної безперервності та посиленням регуляторних вимог. У майбутньому ERP-системи все більше використовуватимуть штучний інтелект для глибшого розуміння та автоматизації, Інтернет речей для збору даних у режимі реального часу та блокчейн для безпечних транзакцій. Ці досягнення ще більше підвищать операційну ефективність і можливості прийняття рішень.

Підтвердженням динамічного розвитку цього сегмента є відповідні аналітичні оцінки обсягів світового ринку хмарних ERP-систем, який у 2023 р. становив 49,80 млрд доларів США і, за прогнозами Fortune Business Insights, досягне 181,04 млрд доларів США до 2032 р., демонструючи середньорічні темпи зростання на рівні 15,5% впродовж прогнозованого періоду [12].

За даними порталу аналітики www.precedenceresearch.com у 2023 р. обсяг світового ринку програмного забезпечення ERP становив 51,61 млрд дол. США, у 2024 р. – 55,38 млрд дол. США і, як очікується, досягне близько 110,15 млрд дол. США до 2034 р. [13].

Згідно повідомлення від Oracle NetSuite, за останні роки обсяг ринку хмарних ERP-систем значно зріс. Так у 2024 р. це було 43,61 млрд дол., а у 2025 р. до 46,14 млрд дол. у 2025 р. зі сукупним річним темпом зростання (CAGR) 5,8%. Очікується, що обсяг ринку хмарних ERP-систем продовжуватиме швидко зростати найближчі кілька років і у 2029 р. становитиме 73,91 млрд дол. США при середньорічному темпі зростання (CAGR) 12,5% [14].

Варто зазначити, що різниця в оцінках ринку cloud ERP є досить помітною, що, в свою чергу, може бути пов'язано з різними підходами до методології дослідження, де кожна аналітична компанія використовує свої способи збору та обробки інформації.

З огляду на стрімке зростання глобального ринку, доцільно розглянути, як ці тенденції відображаються на вітчизняному ринку ERP-рішень. Станом на сьогодні, Україна продовжує проживати складні часи у зв'язку з активною фазою війни, що розпочала росія в 2022 р. Це стало поштовхом для українських підприємств у пошуку більш розважливої інфраструктури в порівнянні з 1С:Підприємством та BAS, що є продуктами країни агресора.

Проте, важливо зазначити, що станом на 2024 р. українські компанії все ще продовжують використовувати 1С: Підприємство та BAS. Беручи до уваги дані, що були представлені на Ukrainian ERP Forum 2024. За даними експертів, 75% українських користувачів використовують ворожу програму "1С". Загалом понад 40 програмних продуктів рф активно використовуються українцями попри 10 років

війни. Ворожим софтом користуються, зокрема й українські державні компанії, які з 2017 р. витратили на його закупівлю 1160 млн грн. Зокрема, після початку повномасштабного вторгнення витрати на ворожий софт склали 640 млн грн, а у 2024 р. ця сума досягла 200 млн. грн. При цьому, близько 20 тис українських компаній користуються ворожим софтом Bitrix24 [15].

Основною проблемою для українських підприємств при переході на іншу інфраструктуру стала відсутність чіткого розуміння ринку ERP систем про що свідчить дослідження представлене О. Долгалюком, який є операційним та фінансовим директором Інтер Інвест, яке показало, що 60% бізнесу має труднощі з пошуком нового ПЗ.

Незважаючи на усі наявні виклики, в Україні продовжують з'являтися та розвиваються власні технологічні рішення, що не лише відповідають високим вимогам бізнесу, але й мають великий потенціал стати глобальними гравцями.

Так, одним з найбільш відомих продуктів на ринку ERP є Odoo, що представляє собою потужний продукт і на сьогоднішній день містить в собі 72 вбудованих додатки та понад 50 тис додатків створених спільнотою. За даними, представленими на Ukrainian ERP Forum 2024, понад 14 млн користувачів вже використовують цю ERP-систему, і їхня кількість постійно зростає. В Україні цю Бельгійську систему офіційно представляють кілька вітчизняних IT-компаній, зокрема Self-ERP, ToDo та ERP Ukraine, які демонструють можливості Odoo на прикладі успішних кейсів автоматизації виробництва алюмінієвих конструкцій, БПЛА, систем РЕБ та інших.

Наступним, досить інноваційним рішенням, є нова версія v.2025 low-code ERP-платформи компанії IT – Enterprise. Дана система продовжує еволюціонувати в бік хмарних технологій, оскільки багато клієнтів переносять свою інфраструктуру в хмару. Зокрема у новій версії системи значну увагу приділено підвищенню рівня безпеки, у т.ч. шляхом впровадження міжнародних стандартів ISO, GDPR, SOC2, впровадження безпечної авторизації через SmartID та інтеграції з системами кібербезпеки.

Важливо відмітити, що в межах Ukrainian ERP Forum 2024, який зібрав лідерів інновацій, цифрової трансформації та автоматизації бізнесу однією з основних тем заходу бала презентація Асоціацією IT Ukraine, проєкту «Ворожий софт» для підтримки масштабного переходу України від російського софту до безпечних та сучасних програмних рішень.

Висновки. Таким чином, сучасний стан ERM&P-систем характеризується переходом до хмарних рішень, інтеграцією передових технологій та зосередженням уваги на користувацькому досвіді та аналітиці даних. Незважаючи на існуючі проблеми, ERP-системи продовжують відігравати вирішальну роль, допомагаючи підприємствам оптимізувати свою діяльність та досягати стратегічних цілей.

Разом із тим, було розглянуто ключові аспекти перспектив розвитку хмарних ERP систем, зокрема застосування штучного інтелекту, машинного навчання, IoT та виявлено значний потенціал в удосконаленні рівня безпеки.

Дане дослідження містить стислий огляд нинішньої ситуації хмарних систем планування ресурсів підприємства з наведеними статистичними даними, що свідчать про популярність явища «ERP як послуга» та прогнозують стрімке зростання в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Siderska J. Robotic Process Automation – a driver of digital transformation? *Engineering Management in Production and Services*. 2020. Vol. 12, Issue 2, pp. 21-31.

URL: <https://doi.org/10.2478/emj-2020-0009>.

2. Sheth H. The Impact of Automation on Business Process Efficiency and Accuracy. *IRE Journals*. 2023. Vol. 4, Issue 12, pp. 317-321. URL: <https://www.irejournals.com/formatedpaper/1702757.pdf>.

3. Томчук В.В. Використання інструментарію CRM та ERP-систем для автоматизації обліку бізнес процесів. *The modern trends in the development of business social responsibility: IV International scientific conference* (June 26th, 2020. Lisbon, Portugal). Riga, Latvia: "Publishing House "Baltija Publishing", 2020. С. 72-76. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/775>

4. Типи ERP систем. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/introduction-to-erp/>

5. The 2024 ERP report. URL: <https://www.panorama-consulting.com/resource-center/erp-report/>

6. Hustad E., Jorgensen E. H., Sorheller V. U., Vassilakopoulou P. Moving enterprise resource planning (ERP) systems to the cloud: the challenge of infrastructural embeddedness. *International Journal of Information Systems and Project Management*. 2020. Vol. 8, No. 1, pp. 1-19. URL: <https://www.sciencesphere.org/ijispm/archive/ijispm-080101.pdf>.

7. Fernando E., Sutomo R., Prabowo Y. D., Gatc, J., Winanti W. Exploring Customer Relationship Management: Trends, Challenges, and Opportunities. *Journal of Information Systems and Project Management*. 2023. Vol. 5, No. 3, pp. 984-1001. URL: <https://journal-isi.org/index.php/isi/article/view/541>.

8. Alley Z. M., Chapman J. E., Schaper H., Saldana L. The relative value of Pre-Implementation stages for successful implementation of evidence-informed programs. *Implementation Science*. 2023. Vol. 18, No. 1, pp. 1-15 URL: <https://implementationscience.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13012-023-01285-0>.

9. Sadeghi M., Carenini A., Corcho O., Rossi M., Santoro R., Vogelsang A. Interoperability of heterogeneous Systems of Systems: from requirements to a reference architecture. *The Journal of Supercomputing*. 2024. Vol. 80, pp. 8954–8987. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11227-023-05774-3>.

10. Al-Amin M., Hossain T., Islam J., Biwas S. History, Features, Challenges, and Critical Success Factors of Enterprise Resource Planning (ERP) in the Era of Industry 4.0. *European Scientific Journal*. 2023. Vol. 19, pp. 31-60. URL: [https://doi.org/10.19044/esj.2023.v19n6p31\[1\]](https://doi.org/10.19044/esj.2023.v19n6p31[1]).

11. Solano M.C., Cruz J.C. Integrating Analytics in Enterprise Systems: A Systematic Literature Review of Impacts and Innovations. *Administrative Sciences*. 2024. Vol. 14, Issue 7, pp. 138. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/14/7/138>.

12. Cloud ERP Market Growth | Key Industry Developments [2032]. *Fortune Business Insights™*. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/cloud-erp-market-108617>

13. ERP Software Market Size, Share, and Trends 2025 to 2034. URL: <https://www.precedenceresearch.com/erp-software-market>

14. 60 Critical ERP Statistics: Market Trends, Data and Analysis. URL: <https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/erp/erp-statistics.shtml>

15. Ukrainian ERP Forum 2024: Обговорення ризиків ворожого софту та безпечних технологічних альтернатив для українського бізнесу. URL: <https://itukraine.org.ua/ukrainian-erp-forum-2024-novitni-rishennya-dlya-stijkosti-ta-bezpeki-ukrayinskogo-biznesu-2/>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.071718](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.071718)

JEL Classification: L86, M11, O33

APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES FOR ENTERPRISE RESOURCE MANAGEMENT AND PLANNING

SHEVCHUK Iryna

Doctor of Economics, Professor,

Head of the Department of Digital Economy and Business Analytics

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4386-3730>

DEPUTAT Bohdan

PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Digital Economy and Business Analytics

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0146-4312>

KRAILO Diana

Student of Bachelor's degree

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7367-8272>

Abstract. *The article analyzes the impact of Enterprise Resource Planning (ERP) systems on improving the efficiency of business process management in the context of the digital transformation of the economy. It discusses the features of using different ERP solution models (local, cloud, hybrid) and characterizes their role in ensuring the adaptability of enterprises to changes in the external environment. Based on a comparative analysis of the development of the global and Ukrainian ERP system markets, a trend towards an increasing demand for cloud solutions integrated with artificial intelligence, Internet of Things and blockchain technologies has been identified. Special attention is paid to the issue of replacing Russian software products in the Ukrainian context and the formation of a secure information infrastructure under conditions of military aggression. The research results substantiate the need for a strategic approach to the selection of ERP systems as one of the key factors in enhancing the competitiveness, financial stability and innovative development of enterprises.*

Keywords: *ERP systems; digital business transformation; cloud technologies; business process automation; artificial intelligence; Internet of Things (IoT); enterprise resource management; information security; business process integration; innovative technologies.*

As a result of the digital transformation of the global economy and the rapid advancement of cloud technologies, the implementation of Enterprise Resource Planning (ERP) systems is becoming increasingly essential for ensuring business adaptability and competitiveness. For Ukrainian enterprises, the need for reliable information infrastructure is particularly urgent due to the ongoing war and the associated threats to data security, operational continuity, and economic stability.

The purpose of the article is to explore the current state of the ERP systems market with a focus on the shift toward cloud-based solutions, the integration of artificial intelligence and the specific challenges faced by Ukrainian companies during wartime.

The research methodology is based on structural-functional and comparative analysis, empirical generalization, synthesis of statistical reports, as well as a review of domestic and international ERP implementation practices. A classification of ERP system types is presented and their functional, economic and strategic effectiveness is evaluated.

The scientific novelty of the study lies in identifying promising directions for the development of ERP systems in Ukraine, including the transition to secure cloud-based platforms and the adaptation of global best practices in the context of domestic economic and security challenges.

The results of the research show a significant increase in the adoption of cloud ERP worldwide, with over 78% of enterprises choosing such solutions in 2024. Integration with AI technologies enhances automation, forecasting, and decision-making processes. For Ukraine, the refusal to use software products from the aggressor state is a key aspect of national digital security. Despite this, over 75% of Ukrainian companies still rely on outdated systems of Russian origin.

The article outlines leading global and Ukrainian ERP systems, including Odoo and IT-Enterprise, which offer scalable and secure solutions for various industries. It also highlights government initiatives such as the “Enemy Software” project aimed at facilitating the transition to safe technologies.

The study concludes that ERP systems will play a central role in digital business development, especially under crisis conditions. The implementation of cloud ERP solutions with integrated AI, IoT and blockchain technologies offers a path to greater transparency, efficiency and resilience in enterprise management.

Reference

1. Siderska, J. (2020) Robotic Process Automation — a driver of digital transformation? *Engineering Management in Production and Services*. Vol. 12, Issue 2, pp. 21–31. Available at: <https://doi.org/10.2478/emj-2020-0009>.
2. Sheth, H. (2023) The Impact of Automation on Business Process Efficiency and Accuracy. *IRE Journals*. Vol. 4, Issue 12, pp. 317–321. Available at: <https://www.irejournals.com/formatedpaper/1702757.pdf>.
3. Tomchuk, V. V. (2020). Vykorystannia instrumentarii CRM ta ERP-system dlia avtomatyzatsii obliku biznes protsesiv [Use of CRM and ERP system tools for business process accounting automation]. *IV International Scientific Conference "The Modern Trends in the Development of Business Social Responsibility"* (June 26th, 2020. Lisbon, Portugal). Riga, Latvia: “Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. pp. 72-76. Available at: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/775> [in Ukrainian]
4. Typy ERP system [Types of ERP systems]. Available at: <https://www.geeksforgeeks.org/introduction-to-erp/> [in Ukrainian]
5. The 2024 ERP report. Available at: <https://www.panorama-consulting.com/resource-center/erp-report/>
6. Hustad E., Jorgensen, E. H., Sorheller, V. U., & Vassilakopoulou, P. (2020) Moving enterprise resource planning (ERP) systems to the cloud: the challenge of infrastructural embeddedness. *International Journal of Information Systems and Project Management*. Vol. 8, No. 1, pp. 1–19. Available at: <https://www.sciencesphere.org/ijispm/archive/ijispm-080101.pdf>.

7. Fernando, E., Sutomo, R., Prabowo, Y. D., Gatc, J., & Winanti, W. (2023) Exploring Customer Relationship Management: Trends, Challenges, and Opportunities. *Journal of Information Systems and Project Management*. Vol. 5, No. 3, pp. 984–1001. Available at: <https://journal-isi.org/index.php/isi/article/view/541>.
8. Alley, Z. M., Chapman, J. E., Schaper, H., Saldana, L. (2023) The relative value of Pre-Implementation stages for successful implementation of evidence-informed programs. *Implementation Science*. Vol. 18, No. 1, pp. 1–15. Available at: <https://implementationscience.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13012-023-01285-0>.
9. Sadeghi, M., Carenini, A., Corcho, O., Rossi, M., Santoro, R., & Vogelsang, A. (2024) Interoperability of heterogeneous Systems of Systems: from requirements to a reference architecture. *The Journal of Supercomputing*. Vol. 80, pp. 8954–8987. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11227-023-05774-3>.
10. Al-Amin, M., Hossain, T., Islam, J., & Biwas, S. (2023) History, Features, Challenges, and Critical Success Factors of Enterprise Resource Planning (ERP) in the Era of Industry 4.0. *European Scientific Journal*. Vol. 19, pp. 31–60. Available at: [https://doi.org/10.19044/esj.2023.v19n6p31\[1\]](https://doi.org/10.19044/esj.2023.v19n6p31[1]).
11. Solano M.C., Cruz J.C. (2024) Integrating Analytics in Enterprise Systems: A Systematic Literature Review of Impacts and Innovations. *Administrative Sciences*. Vol. 14, Issue 7, pp. 138. Available at: <https://www.mdpi.com/2076-3387/14/7/138>.
12. Cloud ERP Market Growth | Key Industry Developments [2032]. *Fortune Business Insights™*. Available at: <https://www.fortunebusinessinsights.com/cloud-erp-market-108617>
13. ERP Software Market Size, Share, and Trends 2025 to 2034. Available at: <https://www.precedenceresearch.com/erp-software-market>
14. 60 Critical ERP Statistics: Market Trends, Data and Analysis. Available at: <https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/erp/erp-statistics.shtml>
15. Ukrainian ERP Forum 2024: Obhovorennia ryzykiv vorozhoho softu ta bezpechnykh tekhnolohichnykh alternatyv dlia ukraïnskoho biznesu [Ukrainian ERP Forum 2024: Discussion of threats from hostile software and secure technological alternatives for Ukrainian business]. Available at: <https://itukraine.org.ua/ukrainian-erp-forum-2024-novitni-rishennya-dlya-stijkosti-ta-bezpeki-ukrayinskogo-biznesu-2/> [in Ukrainian]

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

ВОЗНЯК Галина Василівна

*докторка економічних наук, професорка,
провідна наукова співробітниця відділу регіональної фінансової політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»;
професорка кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2001-0516>*

ГОЛИНСЬКИЙ Юрій Олегович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка;
докторант ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
НАН України»;
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>*

Анотація. У статті розкрито теоретико-методологічні засади фінансової політики розвитку територіальних громад. Обґрунтовано авторський підхід до розуміння суті даного поняття. Доведено, що дане поняття є інтегрованим, комплексним видом політики, який узагальнює в собі кілька напрямів та розкривається логічним поєднанням таких складових: а) врахування інтересів суб'єктів місцевої фінансової політики та їх ролі у забезпеченні економічного зростання територіальних громад; б) визначення напрямів формування та ефективного використання фінансових ресурсів; в) реалізацію заходів в напрямі досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку. Конкретизовано принципи, функції та інструменти реалізації такої політики. Визначено стратегічні та тактичні цілі фінансової політики розвитку громад. Аргументовано, що фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності має бути адаптивною, стійкою та орієнтованою на досягнення ціле місцевого економічного розвитку, підтримку населення, бізнесу та критичної інфраструктури. Конкретизовано заходи реалізації фінансової політики в розрізі її структурних складових (бюджетної, податкової, інвестиційної). В дослідженні наголошено, що зважаючи на безпековий виклик, фінансова політика для різних типів громад не може бути уніфікованою та має враховувати: географічне розташування громади, гнучкість у розподілі публічних коштів, оптимізацію витрат, підтримку критично важливих для забезпечення життєдіяльності мешканців об'єктів, взаємодію з міжнародними партнерами тощо.

Ключові слова: фінансова політика, територіальна громада, розвиток, економічне зростання, війна, нестабільність, бюджетна політика, інструменти.

Постановка проблеми. Війна росії проти України, активна фаза якої триває вже третій рік поспіль, негативно вплинула на життєздатність та поступ територіальних громад, призвівши до: руйнування інфраструктури (від житлових будинків, доріг до об'єктів критичної інфраструктури), посилення міграційних процесів (від втрати мешканців громад, де ідуть бойові дії до «припливу» внутрішньо переміщених осіб в тилових громадах), зміни структури економіки, погіршення можливостей формування фінансових ресурсів, а отже і гарантування якісних публічних послуг мешканцям тощо [1].

Війна, також, обумовила суттєві зміни в системі публічних фінансів: практично «занулила» досягнення фіскальної консолідації (державний борг у 2021 році складав 49% ВВП, на кінець 2024 року – 92% ВВП [2]); призвела до значного збільшення видатків державного бюджету, в основному, через зростання витрат на оборону (з 58% ВВП у 2022 році до 64,2% ВВП у 2024 році [3]); «посприяла» скороченню реальних обсягів фінансування освіти та охорони здоров'я, видатків на соціальний захист і забезпечення в 2024 р. (знизилися до довоєнного рівня – 6.8% ВВП [3]). Через війну, фінансова система України, на жаль, опинилась перед особливими загрозами та викликами. Швидкі зміни, миттєва адаптація, нова філософія партнерства, відшукування можливостей розширення фіскального простору – сучасні маркери формування та реалізації адаптивної фінансової політики.

Зрозуміло, що такі тенденції породжують негативні наслідки війни в фінансово-економічній системі територіальних громад, посилюють ризики їх економічного зростання. Разом з тим, ми є свідками того, що територіальні громади (завдяки успішно проведеній реформі децентралізації) в умовах війни стали ключовою ланкою забезпечення стійкості та соціальної стабільності для тилових регіонів і каталізатором процесів стабілізації ситуації для звільнених територій. Попри безпекові виклики, територіальні громади (де дозволять умови) демонструють неабияку стійкість, адаптивність, планують стратегії повоєнного відновлення та відшукують рішення стабілізації власної економіки.

Ще один важливий момент, євроінтеграційні прагнення України. Статус кандидата до членства в ЄС потребує синхронізації цілої низки стратегічних і обізнаність громад з технологіями формування та реалізації місцевих, що дасть змогу не лише залучати європейські інвестиції у відбудову та розвиток територій, але і пришвидшить процеси вступу до Європейського Союзу.

З огляду на зазначене, на часі відшукування дієвих механізмів забезпечення економічного зростання громад. В цьому сенсі саме фінансова політика здатна стати однією з важливих складових регулювання та інструментом управління економічними і соціальними процесами. Тому актуалізуються питання обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження фінансової політики відновлення економічного зростання та забезпечення розвитку територіальних громад в умовах нестабільності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукової літератури виразно демонструє відсутність єдиного теоретико-методологічного підходу до розуміння сутності фінансової політики на локальному рівні функціонування економічної системи. Побутує усталена думка, що фінансову політику доречно розглядати з двох позицій: мікро і макро рівнів. У першому випадку фінансову політику розглядають як стратегію і тактику управління корпоративними фінансами. Якщо ж фінансову політику розглядають на макрорівні, то більшість науковців визначають її як комплекс дій і заходів, що здійснює держава у сфері фінансової діяльності з метою

розв'язання певних завдань та досягнення поставлених цілей [4].

Сучасні вітчизняні дослідники фінансову політику розглядають як складову частину фінансової науки, специфікою якої є її прикладний характер та імперативні засоби розвитку і є сферою відносин, пов'язаних з імперативним перерозподілом частини вартості чистого продукту суспільства, створенням і використанням на основі цього фондів грошових ресурсів держави та її органів [5; 6]. В цьому контексті фінансову політику відносять до сфери державного управління фінансовими відносинами в країні, а це означає, що виходячи з функцій управління, фінансова політика характеризується як теоретично, так і науково обґрунтованою системою планування, організації, регулювання й контролю фінансових відносин у процесі формування, раціонального розподілу між соціальними групами населення, галузями економіки і регіонами країни, і ефективного використання централізованих грошових фондів держави чи її органів з метою вирішення поставлених задач [7].

Схожу позицію щодо розуміння суті фінансової політики на макро рівні поділяє відомий вчений І. Лютий, який визначає її як складову соціально-економічної політики держави, яка на основі чинної законодавчо-нормативної бази використовує інститути фінансової системи для оптимального перерозподілу ВВП між галузями економіки, соціальними групами населення, окремими територіями, що забезпечує висхідну динаміку останньої, необхідні структурні зміни та підвищення добробуту населення [8].

Фінансова політика дуже часто ототожнюється із поняттями «фіскальна та монетарна політика», при чому в західній літературі прийнято фіскальну політику розділяти на податково-бюджетну та монетарну. Таке розмежування у наукових роботах набуло поширення у другій половині ХХ ст., відображаючи тенденції до інституційного відокремлення міністерства фінансів і центрального банку [9].

У своїх дослідженнях Дж. Хатер ототожнював державну фінансову політику з управлінням фінансовими ризиками держави як своєрідної корпорації, що має активи і зобов'язання, вважаючи найважливішим завданням такої політики визначення оптимального рівня резервів в умовах гнучкого валютного курсу [10].

Слід погодитися з тими дослідниками, котрі вважають, що фінансова політика – це складова частина економічної політики і є сукупністю інструментів, заходів (розподільчих і перерозподільних) та методів реалізації, які держава здійснює через фінансову систему з метою забезпечення економічного і соціального розвитку. При цьому держава володіє різноманітними методами та формами, інструментами і важелями фінансового впливу, які дають можливість вирішувати поставлені завдання з різними затратами і наслідками. Цілі фінансової політики впливають із потреб економічного розвитку і досягнення високого рівня індивідуального й суспільного добробуту [11; 12]. Інакше кажучи, якщо поділяти такий підхід, то фінансову політику доцільно розглядати як підсистему економічної політики держави (від ефективності функціонування якої залежить її ресурсне наповнення), яка здійснюється у відповідності до цілей її розвитку і являє собою систему планування, організації, контролю за фінансовими відносинами у процесі формування, раціонального розподілу і ефективного використання фінансових ресурсів з метою виконання державою своїх функцій.

Виходячи з такої логіки міркувань слідує, що вектором фінансової політики є забезпечення економічного зростання в країні через механізми фінансового впливу на попит і пропозицію, на споживання, заощадження та інвестиції, тобто фінансова політика завжди має чітке спрямування, а її реалізація, в переважній більшості,

пов'язана із знаходженням компромісу між потребами і можливостями, причому ні одні ні другі не можуть слугувати домінантою фінансової політики.

Узагальнюючи наукові розвідки, доходимо висновку, що фінансова наука, визначаючи фінансову політику на макро рівні сформувала кілька напрямів до розуміння сутності даного поняття: а) сфера діяльності законодавчої і виконавчої влади в частині ухвалення рішень щодо управління фінансовими ресурсами; б) сукупність заходів, цілей та методів для досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави.

Оскільки предметом нашої зацікавленості є фінансова політика територіальних громад, то природньо постає питання: : чи можна викладені вище висновки і узагальнення «перенести» на локальний рівень? Тобто, на часі питання, пов'язані із переосмисленням закономірностей впливу інструментів фінансової політики на забезпечення економічного зростання, а також відшукування наукових рішень щодо адекватної відповіді на суспільні виклики.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження фінансової політики забезпечення розвитку територіальних громад в умовах нестабільності.

Виклад основних результатів. Обґрунтовуючи теоретико-методологічні основи фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад (ФПЗЕЗТГ), схильні вважати, що: а) неможливо буквально «перенести» наукові висновки та узагальнення щодо державної фінансової політики на локальний рівень; б) ФПЗЕЗТГ є категорією надбудови, оскільки обумовлюється, з одного боку, фінансовими відносинами, економічним базисом (до такого відносимо фінанси як економічну категорію), з іншого – політика і економічне зростання територіальних громад становить надбудову. Фінансові відносини визначають її зміст та є основою фінансової політики; в) потрібно погодитися з думкою, що, на відміну від державної фінансової (моносуб'єктної) політики, формування фінансової політики на місцевому рівні має полісуб'єктний характер [13].

Справа в тому, що реформа децентралізації в Україні, яка паралельно супроводжувалась низкою супутніх змін в податковій та бюджетній сфері, послужили поштовхом до низки позитивних зрушень, в т. ч у практиці планування місцевого економічного розвитку (МЕР). А це значить, що фінансовій політиці властива об'єктно-суб'єктна взаємодія. Йдеться про те, що територіальні громади одночасно є і об'єктом і суб'єктом фінансової політики, беручи участь у процесах як формування, так і реалізації. ОМС, громадянське суспільство, бізнес тепер приймають участь у формуванні фінансової політики, виробленні управлінських рішень, що своєю чергою, сприяє підвищенню ефективності такої політики, бо вони ж одночасно є і об'єктами впливу такої політики. Тобто суб'єктами фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад, окрім ОМС та держави, можуть бути всі зацікавлені учасники (стейкхолдери) або через участь у фінансуванні МЕР, або управління фінансовими ресурсами, а кінцевою метою такої спільної діяльності є досягнення цілей МЕР. Залучення громадськості до проектів фінансування місцевого розвитку підвищує економічну ефективність реалізації таких проектів, а отже і фінансової політики. Учасницьке фінансування, з одного боку, сприяє залученню фінансових ресурсів від представників різних місцевих спільнот, з іншого – сприяє визначенню пріоритетів розвитку територіальних громад. Тоді природньо постає питання: на боці чийх інтересів чи на досягнення яких цілей повинна фокусуватись така фінансова політика? Індивідуальних окремих суб'єктів місцевого розвитку чи,

наприклад, державних? В будь якому випадку, реформа децентралізації не завершена, питання синхронізації політик місцевого економічного розвитку з відповідними політиками Європейського Союзу та посилення спроможності місцевого самоврядування, а відтак і адаптація фінансової політики до нових викликів і завдань потребує прискіпливої уваги усіх суб'єктів системи багаторівневого урядування. На наше переконання, «черговість» заходів реалізації такої політики повинна бути спрямована на: покращення добробуту мешканців територіальної громади, економічне зростання та розвиток територіальної громади, як наслідок - держави. Полісуб'єтне управління фінансовими ресурсами, посилення партнерства в ланцюжку уряд - ОМС- бізнес-громадянське суспільство - запорука дієвої фінансової політики забезпечення економічного зростання громад.

Виходячи із таких міркувань, фінансову політику забезпечення/відновлення економічного зростання територіальних громад доцільно розуміти як діяльність ОМС та всіх зацікавлених сторін, спрямовану на мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів задля забезпечення економічного зростання та досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку (Рис.1).

Процеси формування та реалізації фінансової політики на локальному рівні завжди повинні враховувати (як вже йшлося вище) в першу чергу, інтереси мешканців громади, а вже потім інших суб'єктів політики, до яких насамперед, відносимо органи місцевого самоврядування (як носія інтересів територіальної

громади). Зрозуміло, що зважаючи на полісуб'єктний характер фінансової політики, а також відкритість та прозорість процесів формування та реалізації до них можуть долучатися і стейкхолдери місцевого розвитку.

Даний вид політики, одного боку, є складовою державної фінансової політики, з іншого – стрижнем місцевої економічної політики. Досліджуючи фінансову політику в такому ракурсі, слід зазначити, що дане поняття є інтегрованим, комплексним видом політики, який узагальнює в собі кілька напрямів та розкривається логічним поєднанням таких складових:

а) врахування інтересів суб'єктів місцевої фінансової політики та їх ролі у забезпеченні економічного зростання територіальних громад;

б) визначення напрямів формування та ефективного використання фінансових ресурсів;

в) реалізацію заходів в напрямі досягнення стратегічних цілей місцевого економічного розвитку, попри те, що він (МЕР) піддається впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

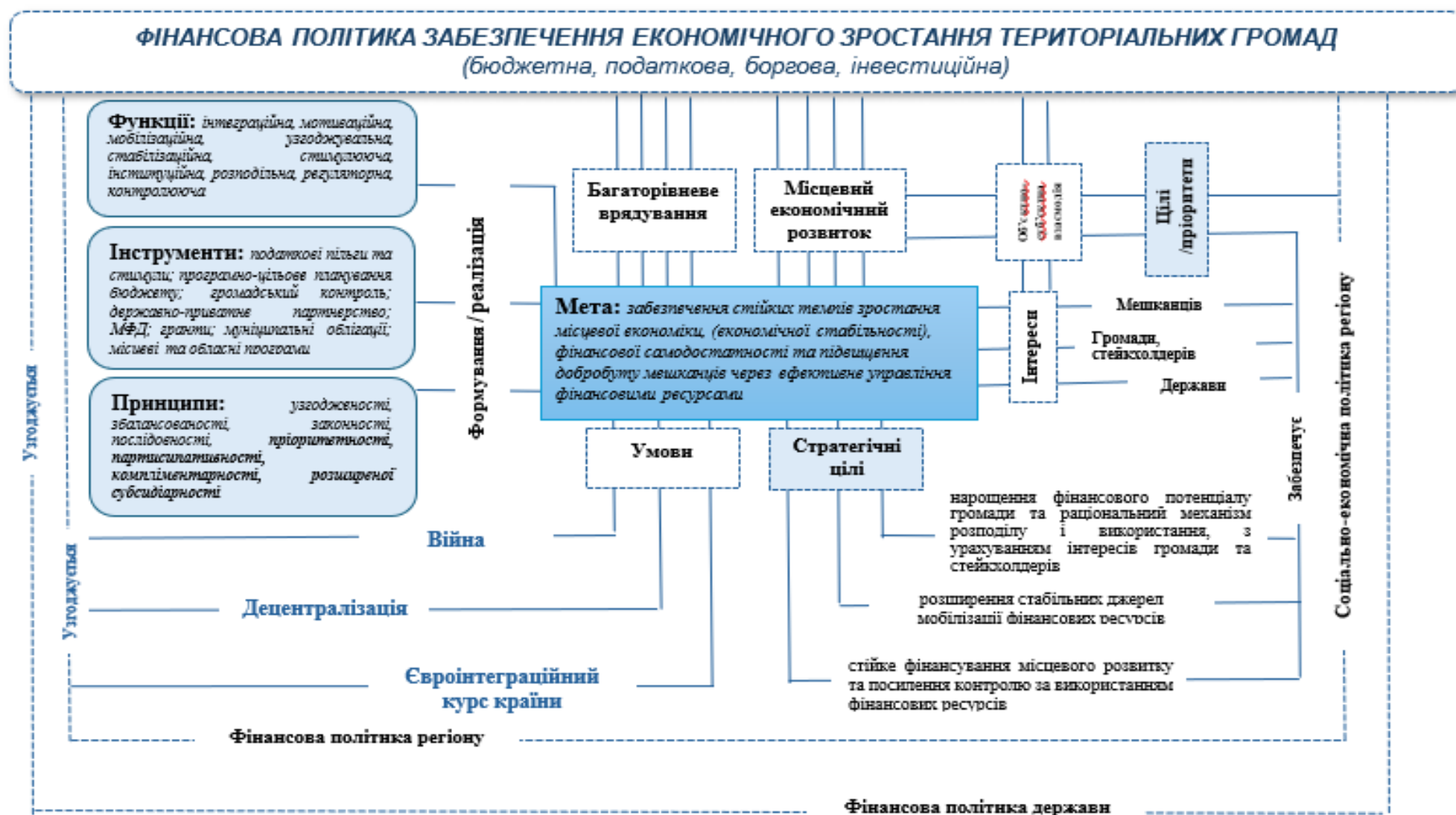

Рис. 1. Концептуалізація фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад

Джерело: запропоновано авторами

Реалізуючи пріоритети розвитку територіальної громади, фінансова політика об'єднує стратегічні та тактичні цілі: стратегічні цілі базуються на пріоритетах стратегії соціально-економічного розвитку громади та слугують умовою задоволення інтересів усіх суб'єктів фінансової системи, а тактичні – покликані забезпечити фінансову стабільність місцевої економіки, її збалансованість, додання викликів кризових явищ, нестабільності тощо. Тактичні цілі фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад досягаються виконанням поточних завдань. Ефективність фінансової політики напряму залежить від належного функціонування та дій її складових (бюджетної, податкової, боргової, інвестиційної). Якщо ми ведемо мову про фінансову політику територіальних громад в сучасних умовах, то, в першу чергу, вона повинна забезпечити стабільність місцевої економіки, бо це передумова економічного зростання. Здатність протистояти сучасним викликам – запорука ефективної фінансової політики та забезпечення економічного зростання.

Зважаючи на полісуб'єктний характер управління фінансовими ресурсами місцевого економічного розвитку, ключовими принципами (окрім збалансованості, законності, системності, ефективності, прозорості) формування та реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності є [13]: партисипативності (передбачає необхідність залучення усіх стейкхолдерів до формування і реалізації місцевої фінансової політики та узгодження їх інтересів); компліментарності (передбачає взаємодоповнюваність, а не взаємозамінність завдань, держави, територіальної громади та мешканців); розширеної субсидіарності (передавання повноважень фінансування місцевого розвитку на більш високий рівень доречно за умови недостатності фінансових ресурсів усіх місцевих стейкхолдерів, що створює стимули залучення коштів не лише місцевих бюджетів, а й бізнесу, громадських організацій, домогосподарств і ін.).

Сучасні підходи до формування та реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності повинні сприяти:

- реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання;
- удосконаленню міжбюджетних відносин (в силу об'єктивних причин, в т. ч. обумовлених війною);
- забезпеченню стабільних доходів місцевих бюджетів через ефективну податкову політику;
- створенню сприятливих умов для малого і середнього бізнесу (бо це рушій змін в громаді) через доступне кредитування, пільги, програми підтримки;
- ефективному управлінню місцевими фінансами через прозоре планування, розподіл та використання фінансових ресурсів;
- відновленню та стійкому розвитку громади через залучення публічних інвестицій, державно-приватне партнерство, екологічні ініціативи, енергоефективні проекти та раціональне використання природних ресурсів;
- розширенню повноважень органів місцевого самоврядування; зближенню результатів діяльності місцевої економіки до потреб громади і найголовне – фінансовій прозорості та підзвітності через посилення дієвості механізмів контролю за використанням бюджетних коштів та участі мешканців у процесах прийняття фінансових рішень.

З огляду на існуючі проблеми та виклики, які істотно впливають на процеси розвитку територіальних громад в Україні, кінцевою метою фінансової політики визначено – забезпечення стійких темпів зростання місцевої економіки, (економічної

стабільності), фінансової самодостатності та підвищення добробуту мешканців через ефективне управління фінансовими ресурсами.

Відповідно до мети, стратегічними цілями фінансової політики повинні бути:

- нарощення фінансового потенціалу громади та раціональний механізм розподілу і використання, з урахуванням інтересів громади та стейкхолдерів;
- розширення стабільних джерел мобілізації фінансових ресурсів;
- стійке фінансування місцевого розвитку та посилення контролю за використанням фінансових ресурсів.

Дієвість реалізації фінансової політики забезпечення економічного зростання повинна бути забезпечена сукупністю таких інструментів: податкові пільги та стимули; програмно-цільове планування бюджету; громадський контроль; державно-приватне партнерство; МФД; гранти; муніципальні облигації; місцеві та обласні програми.

Окрім традиційних функцій (розподільна, акумулююча, регуляторна, контролююча), які виконує фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад доречно виокремити ще і такі [13]: інтеграційну – об'єднання зусиль різних стейкхолдерів у фінансовому забезпеченні та регулюванні місцевого розвитку; мотиваційну – мотивація стейкхолдерів фінансувати місцевий розвиток територіальних громад; мобілізаційну – мобілізація розрізнених фінансових ресурсів із різних джерел для фінансування місцевого розвитку; узгоджувальну – узгодження інтересів різних стейкхолдерів у процесі управління фінансовими ресурсами місцевого розвитку; стабілізаційну – забезпечення стійкості фінансування місцевого розвитку та стійкості рішень фінансової політики; інституційну – формування інституційного середовища довгострокового соціально-економічного розвитку територіальних громад; стимулюючу – створення фінансових стимулів сталого місцевого економічного розвитку.

Висновки. В підсумку слід зазначити, що фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності має бути адаптивною, стійкою та орієнтованою на досягнення ціле МЕР, підтримку населення, бізнесу та критичної інфраструктури. Якщо аналізувати в розрізі її структурних складових (бюджетної, податкової, інвестиційної, боргової), то серед ключових напрямів, які сприятимуть забезпеченню економічного зростання можна виокремити:

✓ *бюджетна складова*

- оптимізація бюджетних ресурсів (йдеться про зменшення неефективних витрат; гнучке бюджетування (перегляд місцевих бюджетів відповідно до потреб та викликів часу; швидка зміна пріоритетів);

- зміна механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів (нова реальність диктує необхідність перегляду чинної системи міжбюджетного вирівнювання в силу зміни структури доходних джерел наповнення місцевих бюджетів, чисельності населення громад і ін.);

- передача окремих функцій з адміністрування місцевих податків та зборів на місцевий рівень, що сприятиме посиленню контролю за їх надходженнями;

- прозорість та відкритість бюджету (йдеться про посилення контролю громадськості за публічними витратами, приміром, через розширення онлайн-платформ, цифрових сервісів для оптимізації витрат);

- формування фондів підтримки малого і середнього бізнесу (особливо для виробничих критично важливих секторів), позаяк працюючий місцевий бізнес та ефективна взаємодія між громадами та підприємцями - основа місцевої економіки в

умовах воєнного часу, а відтак і повоєнної відбудови;

- розширення програм з працевлаштування ВПО, ветеранів, людей, які постраждали від війни, психологічної підтримки населення;

- ✓ *податкова складова*

- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу (через пільгові умови для бізнесу);

- спрощення процедур для підприємців (через діджиталізацію податкових та адміністративних послуг);

- ✓ *інвестиційна складова*

- залучення коштів від інвесторів (внутрішні/зовнішні) на відновлення та відбудову громад (активізація інструментів муніципальних запозичень); державно-приватні ініціативи;

- посилення міжнародної співпраці (залучення грантів, кредитів від міжнародних інституцій, в тому числі для ремонту транспортної інфраструктури, комунальних мереж, житлового фонду, модернізації енергетичних систем (альтернативна енергетика), покращення логістичних шляхів).

Зважаючи на безпековий виклик, схильні вважати, що фінансова політика для різних типів громад не може бути уніфікованою та має враховувати: географічне розташування громади, гнучкість у розподілі публічних коштів, оптимізацію витрат, підтримку критично важливих для забезпечення життєдіяльності мешканців об'єктів, взаємодію з міжнародними партнерами тощо. Так, для громад в зоні бойових дій та прифронтових серед заходів з реалізації фінансової політики мають бути: гнучке планування витрат місцевих бюджетів; мінімізація податкового тиску на місцевий бізнес задля збереження економічної активності (де дозволяють обставини); фінансування потреб військових; максимальне фінансування потреб на відновлення критичної інфраструктури. Очевидно, що державні трансферти та міжнародна фінансова підтримка слугуватимуть основними джерелами покриття витрат. В деокупованих громадах фокус реалізації фінансової політики – соціальна підтримка мешканців, які повертаються; відбудова критичної інфраструктури; розмінування територій. Джерела покриття – публічні інвестиції (в т. ч. через спеціальні державні програми, кошти міжнародних донорів). Тилові громади – максимальна підтримка місцевого бізнесу (в т. ч. релокованого); фінансування різних програм для переселенців; залучення інвестицій у пріоритетні сектори місцевої економіки; різнобічна підтримка малого і середнього бізнесу; оптимізація витрат місцевих бюджетів. Це сприятиме нарощенню фінансового потенціалу громад, а отже і розширенню джерел для фінансування необхідних заходів.

Список використаної літератури

1. Возняк Г.В., Стасишин А.В. Кризи: причини, типи, наслідки для розвитку територіальних громад. *Фінансовий простір*. 2023. 4(52). С.7-21
2. Державний борг України сягнув 92% ВВП – оцінка Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/derzhavniy-borg-ukraini-syagnuv-92-vvp-otsinka-forbes-09012025-26148>
3. За даними Державного веб-порталу бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Фінанси. Бюджет. Податки. Національна та міжнародна термінологія : наук. енцикл. вид. : у 3 т. Т. 2 / за ред. Т. І. Єфименко. Київ, 2010. 647 с.
5. Юхименко П. І. Сучасні тенденції та стратегія фінансової політики України.

Фінанси України. 2005. №10. С. 101-111;

6. Лазебник, Л. Л. Щодо теорії фінансової політики: дослідження в координатах організаційно-економічних відносин/ Актуальні проблеми економіки. 2006. № 9. С.51-65.

7. Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави. Вісник Української академії банківської справи. 2007. № 2. С.46-51.

8. Лютий І.О. Фінансова політика: сучасні виклики та суперечності реалізації в Україні. Фінанси України. 2020. №5. С. 50-62

9. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку : монографія / В. Зимовець ; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув.К., 2010.356 с.

10. Huther J. An Integrated Approach to Government Financial Policy. New Zealand Treasury. Working Paper. 1999. №08. Juny. URL: <http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/1999/99-08/twp99-08.pdf>

11. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; ред. В.М. Федосов; Мін-во освіти і науки України.- К.: КНЕУ, 2002. С.30;

12. Мисак С.О. Фінансова політика / С. Мисак. К., 2002. С.5.

13. Фінансова політика місцевого розвитку : монографія / Ю. М. Петрушенко, В. Т. Венцель, А. В. Височина. Суми : Сумський державний університет, 2020. 380 с.

FINANCIAL POLICY IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

VOZNYAK Halyna

*Doctor of Economics, Professor,
Leading Researcher, Department of Regional Financial Policy, M. Dolishniy
Institute of Regional Research of National Academy of Sciences of Ukraine,
Professor of the Department of Economics and Public Administration
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2001-0516>*

HOLYNSKYY Yuriy

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv;
Doctoral student, M. Dolishniy Institute of Regional Research of National Academy of
Sciences of Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2724-5027>*

Abstract. *The article reveals the theoretical and methodological foundations of the financial policy of development of territorial communities. The author's approach to understanding the essence of this concept is substantiated. It is proved that this concept is an integrated, comprehensive type of policy which generalizes several areas and is revealed by a logical combination of the following components: a) taking into account the interests of local financial policy actors and their role in ensuring economic growth of territorial communities; b) determining the directions of formation and efficient use of financial resources; c) implementation of measures aimed at achieving the strategic goals of local economic development. The principles, functions and tools for implementing such a policy are specified. The strategic and tactical goals of the financial policy of community development are defined. It is argued that the financial policy of ensuring the economic growth of territorial communities in conditions of instability should be adaptive, sustainable and focused on achieving the goals of local economic development, supporting the population, business and critical infrastructure. The measures for implementing financial policy in the context of its structural components (budget, tax, investment) are specified. The study emphasizes that, given the security challenge, financial policy for different types of communities cannot be unified and should take into account: the geographical location of the community, flexibility in the distribution of public funds, cost optimization, support for critical facilities for the livelihood of residents, interaction with international partners, etc.*

Key words: *financial policy, territorial community, development, economic growth, war, instability, budget policy, instruments.*

Negative trends caused by the war are causing destructive changes in the financial

and economic system of territorial communities and increasing the risks of their economic growth. Therefore, it is time to find effective mechanisms to ensure the economic growth of communities, among which financial policy can take a prominent place and become one of the important components of regulation and a tool for managing economic and social processes. In view of this, the issue of substantiating the theoretical and methodological foundations of financial policy is timely.

The purpose of the article is to deepen the theoretical and methodological foundations of the study of financial policy for ensuring the development of territorial communities in conditions of instability.

The article reveals the theoretical and methodological foundations of the financial policy of development of territorial communities. The author's approach to understanding the essence of this concept is substantiated. It is proved that this concept is an integrated, comprehensive type of policy which generalizes several areas and is revealed by a logical combination of the following components: a) taking into account the interests of local financial policy actors and their role in ensuring economic growth of territorial communities; b) determining the directions of formation and efficient use of financial resources; c) implementation of measures aimed at achieving the strategic goals of local economic development. The principles, functions and tools for implementing such a policy are specified. The strategic and tactical goals of the financial policy of community development are defined. It is argued that the financial policy of ensuring the economic growth of territorial communities in conditions of instability should be adaptive, sustainable and focused on achieving the goals of local economic development, supporting the population, business and critical infrastructure. The measures for implementing financial policy in the context of its structural components (budget, tax, investment) are specified. The study emphasizes that, given the security challenge, financial policy for different types of communities cannot be unified and should take into account: the geographical location of the community, flexibility in the distribution of public funds, cost optimization, support for critical facilities for the livelihood of residents, interaction with international partners, etc.

Reference

1. Voznyak, H.; Stasyshyn, A. (2023). Kryzy: prychny, typy, naslidky dlya rozvytku terytorial'nykh hromad. [*Crises: causes, types, consequences for the development of territorial communities*]. Financial space 4(52), 7-25. [in Ukrainian].
2. Ukraine's public debt has reached 92% of GDP - Forbes estimates. Retrieved from : <https://forbes.ua/news/derzhavniy-borg-ukraini-syagnuv-92-vvp-otsinka-forbes-09012025-26148>
3. State web portal budget for citizens. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua/>
4. Finansy. Byudzhet. Podatky. Natsional'na ta mizhnarodna terminolohiya: nauk. entsykl. vyd. : u 3 t. T. 2 / za red. T. I. Yefymenko. Kyiv 2010.647 [in Ukrainian].
5. Yukhymenko P. I. (2005). Suchasni tendentsiyi ta stratehiya finansovoyi polityky Ukrayiny. [*Current trends and strategy of financial policy of Ukraine*]. Finance of Ukraine. 10, 101-111. [in Ukrainian].
6. Lazebnyk, L. L. (2006). Shchodo teorii finansovoyi polityky: doslidzhennya v koordynatakh orhanizatsiyno-ekonomichnykh vidnosyn. [*Regarding the theory of financial policy: research in the coordinates of organizational and economic relations*]. Current economic problems. 9, 51-65. [in Ukrainian].
7. Kubakh T.G. (2007). Sutnist' finansovoyi bezpeky yak skladovoyi ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. [*The essence of financial security as a component of the*

economic security of the state]. Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking. 2, 46-51. [in Ukrainian].

8. Lyuty I.O. (2020). Finansova polityka: suchasni vyklyky ta superechnosti realizatsiyi v Ukrayini. [*Financial policy: modern challenges and contradictions of implementation in Ukraine*]. Finance of Ukraine. 5, 50-62. [in Ukrainian].

9. Zymovets V.V. (2010). State financial policy of economic development: monograph / NAS of Ukraine; Institute of Economics and Forecasting Kyiv, 356. [in Ukrainian].

10. Huther J. An Integrated Approach to Government Financial Policy. New Zealand Treasury. Working Paper. 1999. №08. Juny. URL: <http://www.treasury.govt.nz/publications/research-policy/wp/1999/99-08/twp99-08.pdf>

11. Fedosov V. (2002). Financial restructuring in Ukraine: problems and directions: Monograph / V. Fedosov, V. Oparin, S. Lyovochkin; ed. V.M. Fedosov; Ministry of Education and Science of Ukraine. KNEU, 30. [in Ukrainian].

12. Mysak S.O. (2002). Financial Policy. Monograph. 5. [in Ukrainian].

13. Financial policy of local development: monograph / Yu. M. Petrushenko, V. T. Wentzel, A. V. Vysochyna. Sumy: Sumy State University. 2020. 380. [in Ukrainian].

ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД У ПРОЦЕСАХ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ В УКРАЇНІ

ПШИК Богдан Іванович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>*

ГРУДЗЕВИЧ Уляна Ярославівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансових технологій та консалтингу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0243-7957>*

СТАСИШИН Андрій Васильович

*доцент, кандидат економічних наук,
декан факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>*

Анотація. *Визначено основні детермінанти успішного функціонування фондів розвитку громад та джерела формування ними фінансових ресурсів. Окреслено напрями посилення їх активної ролі у підтриманні фінансової стійкості територій та процесах повоєнного відновлення територій, які базуються на популяризації ідеї створення ТГ фондів розвитку, формуванні правової основи для формування фондами розвитку громад власних ендавментів, їх активної участі в інвестиційних процесах.*

Ключові слова: *економічна нестабільність, ендавменти, повоєнне відновлення, територіальні громади, фінансова стійкість, фінансові ресурси, фонди розвитку громад.*

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в Україні, зумовлена військовою агресією з боку російської федерації, спричинила порушення стійкості соціально-економічної системи країни, припинення чи істотного погіршення ефективності виробничо-господарської діяльності, зниження конкурентоспроможності підприємств та національної економіки загалом. Все це негативно позначається на функціонуванні чималої кількості територіальних громад (ТГ) та їх фінансовій стійкості, адже попри страшні руйнування українських міст та сіл, знищення критичної інфраструктури у багатьох громадах відбулось значне скорочення бізнесової активності з огляду на повну або часткову втрату активів підприємств, клієнтської бази та ринків збуту продукції, втрати багатьма мешканцями цих громад місця праці та, відповідно, джерела доходів, а відтак і появи мільйонів вимушених переселенців. Все це негативно позначається на обсягах податкових надходжень до місцевих бюджетів, які

є найвагомішим джерелом коштів для виконання покладених на ТГ функцій і завдань, забезпечення доступу населення до якісних послуг, а також ліквідації наслідків воєнних дій та подолання різного роду викликів і загроз для ТГ, породжених економічною нестабільністю.

Сьогодні більшість ТГ в Україні працюють в екстремальних умовах, що потребує належного забезпечення надійності та стабільності їх функціонування в умовах воєнного часу, передусім фінансового. Це спонукає органи місцевого самоврядування до пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів, зокрема – альтернативних, що дасть змогу зміцнити їх фінансову стійкість та розширить можливості у напрямку вирішення соціальних проблем, розвитку інфраструктури території, а в перспективі – укріпленню їхніх позицій в національній економіці.

Зарубіжний досвід управління публічними фінансами на субнаціональному рівні переконливо засвідчив, що однією з найефективніших моделей суспільної організації та залучення додаткових фінансових ресурсів є фонди розвитку громад. Зважаючи на хронічний дефіцит коштів у бюджетах окремих ТГ, особливо у нинішніх умовах, використання цього інструменту фінансування на місцевому рівні є абсолютно актуальним і своєчасним для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей фондів розвитку громад присвячено чимало уваги з боку як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів. Так, наприклад, Шаповал В.М. [7] досліджує особливості функціонування фондів місцевих громад з позицій співпраці і партнерства влади, бізнесу та громадянського суспільства. Теоретичні підходи до визначення сутності фондів розвитку громад, історичні аспекти їх розвитку, а також оцінка впливу на якість життя у громадах висвітлено у праці Гулевської-Черниш А.В. [9]. У статті Петрушенка Ю.М. [10] розкрито сутність та функції, а також проаналізовано зарубіжний досвід функціонування фондів розвитку громад з метою пошуку ефективних механізмів використання цього інструменту фінансування місцевого розвитку в Україні. Узагальнення зарубіжної і вітчизняної практики функціонування фондів розвитку громад здійснено у науковій праці Тимечко І.Р. [11, с. 313-319]. У праці Дубовика А.Л. [12] подано результати зведеного аналізу та загальну характеристику найпоширеніших для України та світу видів фондування, розкрито процедури створення та функціонування різних фондів місцевого рівня, зокрема в частині планування та підготовки до заснування відповідних фондів, наповнення їх фінансовими ресурсами, фінансування місцевих потреб та забезпечення прозорості використання коштів таких фондів.

Заслужують на увагу й дослідження багатьох зарубіжних авторів, у яких розкриваються різні аспекти функціонування та розвитку фондів місцевих громад. Так, праця Шумана М. [18] присвячена питанням створення інвестиційного фонду громади, а в роботі Берлінера П. та Спруйль В. [20] розкрито питання діяльності фондів громад у сфері імпакт-інвестування. Науково-прикладні аспекти щодо функціонування фондів громад, а також їхньої ролі у вирішенні широкого кола соціально-економічних проблем та сприяння розвитку територій знайшли відображення у працях Еванса П. [6], Кіммеля Й. [21] та багатьох інших. Однак їхні теоретичні обґрунтування і прикладні розробки, розраховані на країни з розвинутою ринковою системою господарювання, не повною мірою відповідають умовам розвитку вітчизняної економіки. Дослідження Поляка Л. [13] спрямовано на виявлення переваг та недоліків у діяльності фондів місцевих громад на базі проведення анкетного опитування, а також аналізу фінансової і статистичної звітності

низки громадських фондів Словаччини.

Попри значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних вчених із зазначеної проблематики, існує потреба у подальших дослідженнях впливу фондів розвитку громад на фінансову стійкість територій з огляду на наявні виклики, які постали перед громадами та регіонами нашої країни, а також можливості їх повоєнного відновлення на базі механізмів акумулювання фінансових ресурсів фондами розвитку громад.

Метою статті є обґрунтування ролі фондів розвитку громад у забезпеченні фінансової стійкості територій в Україні, а також у процесах їх повоєнної відбудови.

Виклад основних результатів. У нинішній час перед українським суспільством постали нові, масштабні виклики, зумовлені військовими діями з боку російського агресора та економічною нестабільністю. Особливо чутливими до цих викликів виявились адміністративно-територіальні одиниці, зокрема територіальні громади, оскільки у багатьох з них існують суттєві прорахунки у системності підходів у сфері формування додаткових фінансових ресурсів та підвищення на цій основі рівня фінансової стійкості, а також автономності місцевих органів влади у прийнятті рішень щодо фінансування місцевих потреб. Повномасштабна війна та кризові ситуації негативно позначаються на спроможності громад забезпечувати достатній обсяг ресурсів для реалізації покладених на них функцій та завдань, що в свою чергу призводить до обмеження доступу мешканців в отриманні відповідних послуг та погіршення їх якості. Така ситуація вимагає глибокого розуміння та всебічного аналізу механізмів забезпечення фінансової стійкості ТГ, зміст якої, на думку окремих вчених, проявляється в такому:

- забезпечення резервів фінансування коштів, здійснення ефективного використання власних та позикових коштів, вкладання коштів у інноваційну діяльність та фінансування розвитку [1, с. 231];

- здатність органів місцевого самоврядування акумулювати обсяг доходів, достатній для покриття їх видатків і забезпечення збалансованості бюджету протягом бюджетного року [2];

- стан доходів і видатків бюджету, їх структуру і динаміку, які забезпечують органам місцевої влади можливість повного, своєчасного і незалежного від інших бюджетних рівнів виконання своїх зобов'язань, сприяють збалансованому розвитку економіки і соціальної сфери [3];

- нормальне функціонування суб'єкта місцевої влади, реалізація всіх закріплених за ним повноважень на основі повного та своєчасного фінансування передбачених в бюджеті витрат, включаючи погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього боргів [4];

- забезпечення безперервності основних бізнес-процесів ТГ [5, с. 6].

Одним із сучасних механізмів зміцнення фінансової стійкості ТГ, який вже впродовж тривалого часу використовується органами місцевої влади у зарубіжних країнах, а впродовж останніх років набувають дедалі більшої популярності в Україні, є фонди розвитку громад, які функціонують як неприбуткові організації [6] в межах конкретних територій, а їх діяльність спрямована на акумулювання грошових коштів у вигляді благодійних внесків з подальшим спрямуванням їх на заходи і проєкти розвитку ТГ, що здійснюється, як правило, у формі грантової підтримки. На основі аналізу літературних джерел [7, 9 – 13] виокремимо характерні особливості фондів розвитку громад:

- функціонують в межах визначених територій та фокусують свою діяльність

виключно на фінансуванні конкретних місцевих потреб, спрямованих на забезпечення сталого розвитку ТГ та поліпшення якості життя її мешканців;

- залучають для розвитку місцевих громад ресурси з різних джерел фінансування (бюджетні асигнування, благодійні внески від населення і бізнесу, гранти та інвестиції), залишаючись при цьому незалежними від влади, донорів та інших організацій у фінансових рішеннях;

- надають кошти іншим некомерційним організаціями на цілі забезпечення місцевого розвитку переважно у формі грантової підтримки;

- надають донорам послуги, спрямовані на реалізацію ними своїх філантропічних цілей;

- прагнуть бути постійним джерелом коштів для ТГ та постійно підвищувати свою фінансову незалежність шляхом розширення спектра джерел фінансування та створення власного ендавменту;

- залучають місцевих мешканців до процесу прийняття фінансових рішень та вибору пріоритетних напрямів та проєктів для фінансування;

- демонструють високий рівень транспарентності через прозорі політику і процедури усіх аспектів діяльності (зокрема й фінансових рішень), а також регулярне подання звітності мешканцям громади про виконані завдання, досягнуті результати та фінансовий стан.

Впродовж двох останніх десятиліть спостерігається поширення фондів розвитку громад як в Україні, так і у всьому світі призвело до необхідності виділення чітких ознак такої форми доброчинності. Основні причини популярності цієї моделі викликані не стільки її відмежуванням від усталених практик благодійності, скільки поширенням серед суспільства принципів так званої «нової» філантропії з одного боку, і перехід від сприйняття місцевої спільноти як абстрактного «муніципального формування» до більш системного розуміння місцевої громади, яка має приховані ресурси та поєднує мешканців, що мають мету покращити середовище свого проживання – з іншого.

Базовим підґрунтям для створення та функціонування фондів розвитку громад в Україні став прийнятий Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [8]. Активна поява фондів розвитку громад в Україні на сільському, міському та обласному рівнях спостерігається починаючи з 2014 року, що пов'язано з формуванням нормативної бази у сфері поглиблення фінансової автономії ТГ, а також стимулюванням з боку держави процесів створення на відповідних цільових фондів та фондів розвитку. Також з часом спостерігається чітке фокусування фондів на вирішенні конкретних завдань місцевого розвитку в умовах наявних викликів та проблем, що постають перед ТГ. Якщо діяльність сільських фондів розвитку зосереджена на розбудову та вдосконалення сільської інфраструктури, то аналогічні фонди в містах дедалі більше спрямовують фінансові ресурси на реалізацію освітніх, культурних програм, а також проєктів розвитку підприємництва (зокрема й соціального) на базі отримання фінансової та технічної допомоги від різного рівня міжнародних організацій.

Фонди розвитку громад позитивно впливають на процеси забезпечення фінансової стійкості ТГ. З одного боку, якщо фонд розвитку утворений територіальною громадою, будь-які надходження в його межах позитивно позначаються на обсягах доходів спеціального фонду бюджету ТГ та можуть бути використані на фінансування різного роду заходів та проєктів. А з іншого боку, окремі витрати та інвестиції фонду розвитку громади можуть сприяти розширенню дохідної бази для бюджету ТГ. Так, наприклад, фінансування фондом розвитку

громади заходів зі скорочення безробіття та розвитку підприємництва сприятиме збільшенню кількості робочих місць в межах ТГ, а відтак і збільшенню обсягів надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб, а також податку на прибуток підприємств. А організація та проведення на території громади за рахунок коштів фондів розвитку спортивних змагань, концертів, виставок, фестивалів та інших подібних масштабних заходів позитивно вплине на доходи громади в частині туристичного збору, а також зростання обсягів надходжень від податку на прибуток місцевих підприємств до бюджету громади, оскільки туристи витратять кошти на придбання їхніх товарів і послуг, що призведе до зростання виручки від реалізації цих підприємств. Якщо ж фонд розвитку громади функціонує за моделлю недержавного прибуткового фонду¹, а така практика доволі поширена у зарубіжних країнах, то окрім зазначених вище вигід, для ТГ буде відповідна економія на витратах порівняно з варіантом фінансування за рахунок бюджету громади.

Фонди розвитку громад здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів за грантовою процедурою, докладаючи чимало зусиль для заохочення інших контрагентів до активних дій, зокрема шляхом надання грантів громадським організаціям, ініціативним групам або окремим особам на втілення проєктів, що реалізуються в межах територіальної громади та спрямовані на вирішення місцевих проблем. Будь-які напрями основної діяльності фонду (співпраця з представниками влади, бізнесу та громади, моніторинг проблем спільноти, підготовка персоналу, формування цільового капіталу і надання грантів) спрямовані на розвиток громади й задоволення потреб її представників [13].

Загалом успішне функціонування фондів розвитку громад та посилення їх активна роль у підтриманні фінансової стійкості ТГ, особливо в умовах економічної нестабільності, визначається такими детермінантами:

- формування стабільної та диверсифікованої ресурсної бази фонду, що дасть змогу не допускати залежності від конкретного джерела фінансових ресурсів;
- постійне проведення роботи з формування та подання грантових заявок на отримання фінансування від державних установ, міжнародних організацій і приватних фондів;
- організація фандрайзингових заходів, орієнтованих на різні групи жертводавців, налагодження з донорами довгострокових та партнерських відносин, постійна робота над залученням нових донорів;
- постійне здійснення моніторингу за процесом витрачання коштів, а також регулярне звітування перед донорами та членами ТГ про цільове використання їхніх пожертв та результати діяльності фонду;
- формування бюджету фонду та інвестиційної стратегії на кожен фінансовий рік та чітке їх дотримання;
- забезпечення чіткого відображення усіх операцій у фінансовій звітності та прозорості діяльності фонду;
- періодичне проходження незалежних аудиторських перевірок та постійне здійснення внутрішнього контролю з метою отримання об'єктивної інформації про фінансовий стан фонду, дотримання вимог чинного законодавства відповідність фінансової звітності фонду;
- заснування та наповнення ендавмент-фонду для забезпечення стабільного потоку грошових надходжень, а також формування фінансового резерву для

¹Характеристика типів фондів розвитку громад детально висвітлена у праці [12, С. 27 – 31]

пом'якшення фінансових наслідків у разі настання непередбачуваних подій та прояву тенденцій економічної нестабільності;

- розроблення системи управління ризиками, яка включає засоби їх ідентифікації та діагностики, а також комплекс заходів щодо пом'якшення впливу цих ризиків на результати роботи фонду та, відповідно, фінансову стійкість ТГ;

- створення «аварійних» планів на випадок кризових ситуацій в роботі фонду, здійснення непередбачених витрат та настання пауз у надходженні грошових пожертв;

- ретельний відбір фінансових установ для обслуговування та інвестиційних менеджерів, які здійснюватимуть довірче управління активами фонду.

Особливу увагу фондам розвитку громад слід приділяти збору благодійних пожертв не лише від підприємств та організацій, а також фізичних осіб, зокрема тих представників територіальних громад, які внаслідок воєнних дій виїхали за кордон і мають стабільне місце праці. Популяризацію діяльності фондів розвитку громад доцільно здійснювати й серед представників української діаспори за кордоном, історичні корені яких виходять з тих територій, що найбільше постраждали від військової агресії.

Джерелом формування ресурсної бази фондів розвитку громад можуть бути також кошти, які надходять від урядів та органів місцевої влади територіальних громад іноземних країн, які анонсували свою фінансову участь у відбудові окремих міст і громад України. Так, відповідно до запропонованої Президентом України концепції шефства над постраждалими внаслідок воєнних дій територіями окремі країни надали позитивну відповідь щодо участі у цьому процесі: над відновленням Житомирської області погодились взяти шефство Литва, Латвія та Естонія; м. Києва і Київської області - Великобританія; м. Харкова – Туреччина; м. Маріуполя і м. Одеси – Греція; Миколаївської області – Данія; Дніпропетровської області – Чехія; Чернігівської області – Латвія і Франція; м. Запоріжжя – Австрія [14; 15]. Окремі ТГ активізували роботу з містами-побратимами в плані отримання фінансової, гуманітарної та іншої допомоги. Так, наприклад, завдяки налагодженій співпраці громада м. Житомира отримує допомогу від низки зарубіжних міст і ТГ, зокрема Гданська, Гдині та Сопота (Республіка Польща), Ноблсвіла (США), Віченцо (Італія), Дортмунд (Німеччина). На нашу думку, фонди розвитку громад можуть стати оптимальним механізмом для отримання і використання цих коштів, який буде ефективним за умови належного контролю і прозорості операцій.

Роботу із залучення фінансування фонди розвитку громад повинні також спрямовувати на залучення коштів від волонтерських організацій, проведення освітньо-наукових, культурних, спортивних та інших «донорських» заходів (благодійних аукціонів, конференцій, концертів, форумів, фестивалів, ярмарок тощо), а також налагоджувати співпрацю із зарубіжними неурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на фінансову допомогу територіальним громадам в Україні.

Яскравим прикладом щодо останнього є діяльність Фонду розвитку громад та адвокації (м. Торонто, Канада), який працює під егідою Світового Конгресу Українців. Його метою є підтримка розбудови громад та їх інституційної спроможності, а також ініціатив, які інформують міжнародну спільноту про Україну та український народ, провадять адвокацію щодо питань підтримки України. Фонд співфінансує проекти до 3000 канадських доларів виключно за умови наявної 30% участі з інших джерел та за умови їх відповідності таким цілям: розбудова громад

та/або розвиток громадських провідників; формування правдивого іміджу України та українського народу; інформування про українську історію, культуру та сьогодення та ін [16]. Співпраця з подібними організаціями дасть змогу фондам розвитку громад в Україні залучити додаткові ресурси на основі встановлення горизонтальних зв'язків між локальними спільнотами різних країн та культур.

З огляду на зазначені вище особливості, фонди розвитку громад можуть і повинні стати активними учасниками процесу післявоєнного відновлення вітчизняної економіки в межах своєї територіальної громади, спрямовуючи акумульовані ресурси на цілі будівництва та реконструкції закладів освіти, охорони здоров'я, центрів надання адміністративних послуг тощо, ліквідацію завданої воєнними діями шкоди навколишньому середовищу та екології, відновлення об'єктів критичної інфраструктури (перш за все водо-, тепло-, електропостачання), реконструкцію пам'яток культури, а також забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили його внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією рф. При цьому повинні бути враховані громадські інтереси ключових заінтересованих сторін в місцевій громаді (вразливі групи населення; громадські організації; медичні, освітні, соціальні служби).

Основна проблема полягає в складності залучення пожертвувань до фондів, що також посилюється й слабким бажанням участі фізичних та юридичних осіб у благодійній діяльності. Така ситуація пояснюється як недовірою населення до діяльності благодійних організацій, так і, загалом, складним матеріальним становищем населення країни та втратою значної частини сімей місця роботи і майна під час війни з рф, подоланням країною наслідків воєнних дій, зниженням ділової активності в країні.

Зовсім протилежною є ситуація у зарубіжних країнах, де історично державна підтримка освіти, науки і культури є недостатньою, а національні традиції заохочують приватну благодійність та філантропію. Варто відзначити, що у США, яка є світовим лідером у цій сфері, благодійністю займається 50% дорослого населення країни – понад 100 мільйонів чоловік, і щорічно американська сім'я витрачає на благодійність в середньому 1470 доларів США. У 2022 році в США пожертви на благодійність склали майже 2% ВВП [17].

Таким чином в Україні спостерігається слабе бажання домогосподарств виступати донорами для фондів розвитку громад з огляду на складне матеріальне становище, фінансову підтримку Збройних сил України, а також загальну необізнаність щодо специфіки функціонування зазначених фондів. Це потребує, насамперед, формування в Україні культури благодійництва, яка є ще досить новою для нашої держави, особливо в питаннях донорських ініціатив та філантропії.

Насамперед вважаємо, що в Україні у повоєнний період слід зосередитися на формуванні культури благодійництва, яка є ще досить новою для нашої держави. Відтак з метою популяризації фондів розвитку громад та формування культури благодійництва в Україні, на нашу думку, необхідно здійснити такі заходи: визначити цільову аудиторію з метою пропагування серед населення умов та порядку участі громадян у здійсненні благодійної діяльності; провести соціологічне дослідження та відповідний аналіз отриманих даних з метою виявлення причин відсутності довіри широких верств населення до фондів розвитку громад; започаткувати низку інформаційних заходів для громадян з метою популяризації діяльності фондів розвитку громад та ліквідації можливої недовіри до неї, передбачити на телеканалах (національних і каналах територіальних громад) ефірний час для програм по

висвітленню актуальних питань з цієї проблеми в Україні.

Слід звернути увагу на успішні приклади фондування в діяльності зарубіжних ТГ [18], а саме створення небюджетних прибуткових фондів громад (так званих «інвестиційних фондів громад»), які би створювалися з метою отримання доходу від фінансування комерційних проєктів на території громади, а в ролі інвесторів виступали її мешканці та місцевий бізнес. Сьогодні в Україні цю модель реалізувати неможливо, оскільки інвестиційний фонд за своєю природою є інститутом спільного інвестування, який може функціонувати у вигляді корпоративного чи пайового інвестиційного фонду, а держава, ТГ та юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25%, не можуть бути його учасниками (згідно ст. 4 Закону України «Про інститути спільного інвестування») [19]. Відтак сьогодні назріла потреба внесення відповідних змін до вітчизняної законодавчої та нормативної бази в частині можливостей щодо створення ТГ подібних організацій.

Іншим механізмом, який активно використовується ТГ і некомерційними організаціями зарубіжних країн та позитивно впливає на їх фінансову стійкість, є наявність у розпорядженні фонду розвитку громади спеціального ендавменту або цільового капіталу [20], який формується за рахунок внесених грошових пожертвувань та передається у довірче управління фінансовим установам з метою отримання доходу від інвестування коштів у ринкові активи, та який буде використаний для подальшого фінансування статутної діяльності фонду розвитку громади. Переважно ендавменти створюються зацікавленими засновниками для фінансової підтримки діяльності певних неприбуткових організацій. Такий підхід дозволяє постійно нарощувати активи ендавменту, що, з одного боку, розширює фінансові можливості фонду, а, з іншого боку, ефективно захищає їх від можливого «проїдання» коштів в ситуації непередбачених пауз у зборі пожертвувань. Ресурси ендавменту зазвичай формуються із внесків локальних підприємців, приватних осіб, владних інститутів та усіх інших зацікавлених суб'єктів [21].

З огляду на відсутність в Україні належного правового підґрунтя для створення та функціонування ендавментів, необхідно розробити та прийняти спеціальний закон, який повинен регламентувати цілі, напрями, відносини у сфері цільового капіталу, порядок його формування та використання, права жертводавців, вимоги до власників ендавментів та органів управління ними, особливості довірчого управління та інвестування коштів у ринкові активи, а також механізми контролю за цими процесами. У цьому документі обов'язково слід прописати положення, які б регламентували види ендавментів, вимоги до економічних суб'єктів, які здійснюють їх формування та управління ними, а також особливості взаємодії цільового капіталу з установами фінансового сектору, які можуть виконувати роль управляючих компаній, а також економічними суб'єктами, які здійснюють консалтингову підтримку процесів управління цільовим капіталом. Оскільки в чинній правовій базі ці питання не набули належного розвитку, розроблення та запуск в дію такого документу створить стартові умови для створення та подальшого розвитку ендавментів не лише у сфері функціонування фондів розвитку громад, а й інших сферах суспільної діяльності (освіта, наука, культура, охорона довкілля тощо).

Таким чином активізація процесів створення та функціонування фондів розвитку громад як важливого джерела для фінансування ТГ, з одного боку, сприятиме формуванню інвестиційної бази для диверсифікації економічної діяльності на місцевому рівні, з іншого, – спонукатиме її членів до активізації громадського контролю за ефективністю використання таких коштів.

Вітчизняні фонди розвитку громад, незважаючи на їх невелику популярність, повинні у своїй повсякденній діяльності докладати чимало зусиль до розвитку локальної філантропії, активізації місцевого населення, налагодження соціального партнерства та мобілізації ресурсів громади. Саме ці фонди повинні стати основною з'єднувальною ланкою між місцевою владою, ініціативними групами та бізнесовими структурами, зокрема в частині формування благодійних коштів як на ліквідацію наслідків воєнних дій, так і на цілі майбутнього повоєнного відновлення.

Висновки. Для забезпечення всебічного розвитку в економічній, соціальній, культурній та інших сферах функціонування ТГ, вирішення проблеми подолання бідності, а також зміцнення фінансової стійкості громади та зростання добробуту її мешканців, органи управління ТГ повинні сформувати відповідну ресурсну базу не лише за рахунок бюджетних коштів, а й альтернативних джерел фінансування, до яких належать кошти, акумульовані у фондах розвитку громад.

Фонди розвитку громад є вагомим інструментом фінансового менеджменту, який має прикладний характер для діяльності ТГ та реально працює в умовах хронічного дефіциту фінансових ресурсів та обмежених обсягів фінансування з боку державного бюджету. Будучи додатковим джерелом позабюджетного фінансування пріоритетних напрямів і проєктів на місцевому рівні, вони дають змогу підвищити рівень фінансової стійкості та гнучкості ТГ у своєму розвитку. Ці фонди оперують цільовим капіталом (ендавментом) з метою вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку та підвищення якості життя мешканців громади. Наявність власних подібних фондів дає змогу ТГ розробляти ефективні довгострокові стратегії їх розвитку, забезпечуючи стабільність і передбачуваність в аспекті використання фінансових ресурсів.

Основними детермінантами, що забезпечують успішне функціонування фондів розвитку громад та посилення їх активної ролі у підтриманні фінансової стійкості ТГ, є такі: формування стабільної та диверсифікованої ресурсної бази фонду; постійне ведення грантової і фандрайзингової діяльності; активне залучення донорів та налагодження з ними партнерських відносин; моніторинг використання коштів та регулярне звітування перед громадою; формування і обов'язкове дотримання бюджету та інвестиційної стратегії фонду; забезпечення відкритості і прозорості у діяльності фонду; створення власного ендавмент-фонду та фінансових резервів; розроблення дієвої системи управління фінансовими ризиками фонду; наявність чіткого плану дій в умовах прояву економічної нестабільності та настання кризових ситуацій.

Формування ТГ фондів розвитку є особливо важливим та актуальним завданням не лише з огляду на поточну ситуацію, а й перспективи подальшого розвитку, оскільки після війни постане питання повернення до нормальної життєдіяльності ТГ, відновлення виробничих потужностей, об'єктів інфраструктури та соціального призначення. Особливо це стосуватиметься тих громад, які постраждали від бойових дій та потребуватимуть значних ресурсів для даних цілей, причому фінансові можливості держави у цьому плані будуть вкрай обмеженими. Саме за рахунок цього джерела фінансових ресурсів, у ТГ виникає можливість брати активну участь у задоволенні власних потреб та розв'язанні широкого кола завдань щодо власного розвитку. Адже у фондах розвитку акумулюються додаткові ресурси для реалізації проєктів, що сприяють поліпшенню рівня і якості життя в громаді, розвитку інфраструктури, освіти, культури та інших сфер суспільного життя, що мають місце в межах громади і є вкрай важливими для її мешканців.

Особливу увагу фондам розвитку громад слід приділяти збору благодійних пожертв від підприємств та організацій, мешканців громади, представників української діаспори за кордоном – вихідців з території громади, представників ТГ, які внаслідок воєнних дій виїхали за кордон і мають стабільне місце праці, а також коштів від іноземних країн, які анонсували свою фінансову участь у відбудові окремих міст і громад України.

Активізація процесів створення та функціонування фондів розвитку громад потребує розробки комплексу заходів, спрямованих на популяризацію ідеї створення ТГ фондів розвитку, а також поширення традицій філантропії та культури благодійності на жителів територій, у формуванні якої держава і ТГ повинні відігравати ключову роль. Також існує потреба у розробленні економіко-правового підґрунтя щодо формування фондами розвитку громад власних ендавментів та участі в інвестиційних процесах з метою отримання доходів та забезпечення стабільного потоку грошових надходжень на користь громади.

Список використаної літератури

1. Бурик М.М. Економічна та соціальна стійкість територіальних громад в умовах війни. *Інвестиції: практика і досвід*. 2024. № 12. С. 230 – 234.
2. Старостенко Н. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 7. С. 38–47.
3. Коритько Т. Ю. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економічний простір*. 2008. № 12(1). С. 140–145.
4. Люта О.В., Боярко І.М., Пігуль Н.Г. Удосконалення методів оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 9 (135). С. 194–201.
5. Стійкість громад: проблеми та рішення у прогнозуванні та реагуванні на кризи та загрози, спричинені повномасштабною війною. Звіт про дослідження: Центр соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку КШЕ: Київ, 2023. 27 с.
6. Evans P. Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. *World Development*. 1996. vol. 24(6). pp. 1119–1132.
7. Шаповал В.М. Фонди місцевих громад – сучасний механізм партнерства влади, бізнесу та громадянського співтовариства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 7. С. 37-41.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / за заг. ред. А.В. Гулевської-Черниш. Київ: Книга плюс, 2008. 120 с.
10. Петрушенко Ю. М. Фонди розвитку громад: досвід міжнародного успіху та можливості функціонування в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 4. С. 193-199.
11. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.
12. Дубовик А. Фондування територіальними громадами – моделі, ресурси, створення та функціонування фонду громади. Науково-практичний посібник.

Інформаційний портал «Funding-lc.info», 2024. 98 с. URL: <https://funding-lc.info/wp-content/uploads/2024/05/Fonduvannya-teritorialnimi-gromadami-guide.pdf>.

13. Poliak L. The role of community foundations in local development – Slovak experience. *Theoretical and Applied Economics*. 2014. vol. XXI. №1(590). pp. 75-86

14. Колесніченко О. Шефство країн над відбудовою регіонів: чи спрацювала ідея Зеленського. Економічна правда. 2023. 10 березня. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/11/10/706443/>

15. Вівчарик Н. Відбудова України: як і за чий гроші. Український тиждень. 2023. 19 жовтня. URL: <https://tyzhden.ua/vidbudova-ukrainy-iak-i-za-chyi-hroshi>.

16. Фонд розвитку громад та адвокації: розбудовуємо громади разом! URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-ta-advokaczi%d1%97/>

17. How U.S. philanthropy benefits the world. Share America: веб-сайт. URL: <https://share.america.gov/how-u-s-philanthropy-benefits-the-world/>

18. Shuman M. Creating a Community Investment Fund: Practical guide. Silver Spring: PVGrows, 2013. 42 p. URL: <https://www.pvgrows.net/wp-content/uploads/2015/03/Creating-A-Community-Investment-Fund-for-PVGrows-2013.pdf>

19. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>

20. Berliner P., Spruill V.N. Community Foundation Field Guide to Impact Investing from the desks: Practical guide. NY: Mission Investors Exchange, 2013. 144 p. URL: <https://missioninvestors.org/sites/default/files/resources/Community%20Foundation%20Field%20Guide%20to%20Impact%20Investing.pdf>.

21. Kimmel J. A guide to Community Foundations in the Netherlands: Practical guide. Berlin: Bundesverband Deutscher Stiftungen e.V., 2022. 31 p. URL: https://www.communityfoundations.eu/fileadmin/ecfi/knowledge-centre/Knowledge_Database/Laenderreport_2022_Netherlands_RZ.pdf.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.324445](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.324445)

JEL Classification E22, G23, R51

COMMUNITY DEVELOPMENT FUNDS IN THE PROCESSES OF STRENGTHENING FINANCIAL STABILITY OF TERRITORIES AND THEIR POST-WAR RECONSTRUCTION IN UKRAINE

PSHYK Bogdan

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Financial Technologies and Consulting Department
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7930-0791>*

GRUDZEVYCH Uljana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Financial technologies and consulting Department
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0243-7957>*

STASYSHYN Andrii

*PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Finance Management and Business
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3061-0788>*

Abstract. *The main determinants of the successful functioning of community development funds and the sources of their formation of financial resources are identified. Directions for strengthening their active role in maintaining financial stability and post-war reconstruction of territories are outlined. These directions are based on promoting the concept of creating territorial community development funds, establishing a legal basis for these funds to form their own endowments, and their active participation in investment processes.*

Keywords: *economic instability, endowments, post-war reconstruction, territorial communities, financial stability, financial resources, community development funds.*

The article is dedicated to substantiating the role of community development funds in supporting the financial stability of Ukraine's territorial communities during the wartime, as well as their post-war reconstruction based on the mechanisms for mobilizing financial resources by these funds.

The main determinants ensuring the successful functioning of community development funds and strengthening their active role in maintaining the financial sustainability of territorial communities are identified as follows: forming a stable and diversified resource base of the fund, ongoing grant and fundraising activities, actively engaging donors and establishing partnerships with them, monitoring the use of funds and regular reporting to the community, forming and mandatorily adhering to the fund's budget and investment strategy, ensuring openness and transparency in the fund's activities; creating its own endowment fund and financial reserves; developing an effective financial

risk management system for the fund; having a clear action plan in case of economic instability and crises situations.

Sources of funding for community development funds in Ukraine are recommended to be formed from charitable donations by enterprises and organizations, private sponsors, representatives of the Ukrainian diaspora abroad - natives from the community's territory, and representatives of territorial communities who, as a result of military operations, have moved abroad and have stable employment, as well as funds from governments and communities of foreign countries that have announced their financial participation in the reconstruction of certain territories in Ukraine.

The article emphasizes the activation of the processes of creating and functioning of community development funds based on the development of a set of measures aimed at promoting the concept of creating territorial community development funds, encouraging a culture of philanthropy and a culture of charity among the residents of the territories, developing an economic and legal basis for community development funds to form their own endowments and participate in investment processes with the aim of generating income and ensure a stable cash flow for the benefit of the community.

Reference

1. Buryk, M.M. (2024). Ekonomichna ta sotsial'na stiykist' terytorial'nykh hromad v umovakh viyny [Economic and social stability of territorial communities in wartime]. *Investytsiyi: praktyka i dosvid – Investments: practice and experience*, 12, 230 – 234. [in Ukrainian].
2. Starostenko, N. V. (2006). Metodichni pidhodi do otsinki finansovoyi stiykosti byudzhetu mista [Methodological approaches to assessing the financial stability of the city budget]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 7, 38–47. [in Ukrainian].
3. Korytko T. Yu. (2008). Metody otsinky finansovoi stiykosti mistsevykh biudzhativ [Methods of assessing the financial stability of local budgets]. *Ekonomichnyi prostir – Economic Space*, 12(1), 140–145. [in Ukrainian].
4. Liuta, O.V., Boiarko, I.M., & Pihul, N.H. (2012). Udoskonalennia metodiv otsinky finansovoi stiykosti mistsevoho biudzheta [Improving the methods of assessing the financial stability of the local budget]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 9 (135), 194–201. [in Ukrainian].
5. Center for Sociological Research, Decentralization and Regional Development of the KSE. (2023). *Stiykist' hromad: problemy ta rishennya u prohnozuvanni ta reahuvanni na kryzy ta zahrozy, sprychyneni povnomasshtabnoyu viynoyu [Community Resilience: Challenges and Solutions in Anticipating and Responding to Crises and Threats Caused by Full-Scale War]*. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Evans, P. (1996). Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. *World Development*, 24(6), 1119–1132. [in Great Britain].
7. Shapoval, V.M. (2010). Local community funds – a modern mechanism of partnership between government, business and civil society [Fondy mistsevykh hromad – suchasnyy mekhanizm partnerstva vlady, biznesu ta hromadyans'koho spivtovarystva. Investytsiyi: praktyka ta dosvid]. *Investytsiyi: praktyka i dosvid – Investments: practice and experience*, 7, 37-41. [in Ukrainian].
8. Law of Ukraine on Local Self-Government in Ukraine № 280/97-VR (1997, 21 May). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].

9. Gulevska-Chernysh A.V. (Ed). (2006). *Blahodiyni instytutsiyyi Ukrayiny: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku (za rezul'tatamy sotsiologichnoho doslidzhennya) [Charitable institutions of Ukraine: current state and development prospects (based on the results of a sociological study)]*. Kyiv: Knyha plyus. [in Ukrainian].
10. Petrushenko, Yu. M. (2014). Fondy rozvytku hromad: dosvid mizhnarodnoho uspikhu ta mozhlyvosti funktsionuvannya v Ukrayini [Community Development Funds: Experience of International Success and Possibilities of Functioning in Ukraine]. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment – Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management*, 4, 193-199. [in Ukrainian].
11. Tymechko, I. (2019). *Terytorial'na hromada u transkordonnomu prostori: chynnyky, zekonomirnosti, priorytety rozvytku: monohrafiya [Territorial community in the transborder space: factors, patterns, development priorities]*. Lviv: State Institution "Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishnyi NAS of Ukraine" [in Ukrainian].
12. Dubovyk, A. (2024). *Fonduvannya terytorial'nyh hromadamy – modeli, resursy, stvorennia ta funktsionuvannya fondu hromady. Naukovo-praktychnyy posibnyk [Funding by territorial communities – models, resources, creation and functioning of a community fund]*. Information portal "Funding-lc.info". Retrieved from: <https://funding-lc.info/wp-content/uploads/2024/05/Fonduvannya-teritorialnimi-gromadami-guide.pdf>. [in Ukrainian].
13. Poliak, L. (2014). The role of community foundations in local development – Slovak experience. *Theoretical and Applied Economics*, XXI, 1(590), 75-86. [in Romania].
14. Kolesnichenko, O. (2023, March 10). Shefstvo krayin nad vidbudovoyu rehioniv: chy spratsyuvava ideya Zelens'koho [Patronage of countries over the reconstruction of regions: did Zelensky's idea work?]. *Ekonomichna pravda – Economic Truth*. Retrieved from: <https://epravda.com.ua/publications/2023/11/10/706443/> [in Ukrainian].
15. Vivcharyk, N. (2023, October 19). Vidbudova Ukrayiny: yak i za chyyi hroshi [Rebuilding Ukraine: how and for whose money]. *Ukrayins'ky tyzhden' - Ukrainian Week*. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/vidbudova-ukrainy-iak-i-za-chyi-hroshi> [in Ukrainian].
16. Fond rozvytku hromad ta advokatsiyyi: rozbudovuyemo hromady razom! [Community Development and Advocacy Fund: Building Communities Together!]. Ukrainian World Congress. Retrieved from: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-ta-advokaczi%20d1%97/>. [in Canada].
17. How U.S. philanthropy benefits the world. Share America. Retrieved from: <https://share.america.gov/how-u-s-philanthropy-benefits-the-world>. [in USA].
18. Shuman, M. (2013). *Creating a Community Investment Fund*. Silver Spring: PVGrows. Retrieved from: <https://www.pvgrows.net/wp-content/uploads/2015/03/Creating-A-Community-Investment-Fund-for-PVGrows-2013.pdf>. [in USA].
19. Law of Ukraine on Joint Investment Institutions № 5080-IV (2012, July 05). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. [in Ukrainian].
20. Berliner, P. & Spruill V.N. (2013). *Community Foundation Field Guide to Impact Investing from the desks*. NY: Mission Investors Exchange. Retrieved from: <https://missioninvestors.org/sites/default/files/resources/Community%20Foundation%20Field%20Guide%20to%20Impact%20Investing.pdf>. [in USA].
21. Kimmel, J. (2022). *A guide to Community Foundations in the Netherlands*. Berlin: Bundesverband Deutscher Stiftungen e.V. Retrieved from: https://www.communityfoundations.eu/fileadmin/ecfi/knowledge-centre/Knowledge_Database/Laenderreport_2022_Netherlands_RZ.pdf [in Germany].

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОРТФЕЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІНВЕСТОРА: КЛАСИФІКАЦІЯ, КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ

РИСІН Віталій Васильович

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2883-4563>

КОРМУШИН Ярослав Костянтинович

здобувач ступеня доктора філософії кафедри фінансів

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0290-4236>

Анотація. Бурхливий розвиток фінансових ринків, поява нових фінансових інструментів, активний розвиток інновацій в інвестуванні зумовили появу нових викликів для процесу прийняття інвестиційних рішень індивідуальними інвесторами. У статті охарактеризовано критерії формування інвестиційного портфеля, відповідно до яких здійснено систематизацію його типів та визначено підходи, що можуть застосовуватися для розподілу та балансування активів залежно від типу портфеля. Авторами обґрунтовано способи формування та управління портфелем індивідуального інвестора, зокрема переваги та недоліки самостійного управління і використання послуг роботизованих порадишників чи фінансових консультантів.

Ключові слова: інвестування, інвестиційний портфель, фінансові інструменти, диверсифікація, ризик, індивідуальний інвестор.

Постановка проблеми. Формування інвестиційних портфелів індивідуальних інвесторів у сучасних умовах визначається низкою ключових факторів, серед яких високий рівень волатильності фінансових ринків, розширення спектра інвестиційних інструментів, активний розвиток фінансових інновацій та еволюція моделей поведінки інвесторів на ринку.

Слід зауважити, що сучасні фінансові ринки характеризуються підвищеною невизначеністю, зумовленою макроекономічними та геополітичними чинниками, що потребує від інвесторів застосування адаптивних стратегій управління портфелем. У цьому контексті особливого значення набуває диверсифікація активів у напрямі розширення їх спектру, зокрема вкладення коштів не лише у традиційні фінансові інструменти (акції, облігації), а й у альтернативні інструменти, зокрема нерухомість, цифрові активи та біржові інвестиційні фонди (ETF). Окрім того, ефективне управління портфелем передбачає персоналізацію його структури відповідно до рівня ризикової толерантності, фінансових цілей та інвестиційного горизонту. До прикладу, молоді інвестори здебільшого орієнтовані на довгострокову перспективу та схильні до більш агресивних стратегій, що включають акції та венчурний капітал, тоді як інвестори старшого віку зазвичай віддають перевагу менш ризиковим активам, таким

як облігації або дивідендні акції.

Одним із вагомих трендів цифровізації фінансових ринків можна вважати широке впровадження автоматизованих інструментів, таких як робо-радники чи алгоритмічні системи управління активами. Використання зазначених технологій дає змогу підвищити ефективність управління інвестиційним портфелем, зменшити витрати на обслуговування інвестицій та мінімізувати суб'єктивні чинники у процесі ухвалення рішень. Поряд з тим, варто акцентувати увагу на зростаючому інтересі до соціально відповідального інвестування (ESG), що зумовлює необхідність урахування екологічних, соціальних та управлінських критеріїв при виборі активів для вкладення грошей. Збільшення частки інвесторів, які прагнуть не лише фінансової вигоди, а й сприяння сталому розвитку, кардинально змінює підходи до інвестиційних стратегій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначимо, що питання формування інвестиційних портфелів уже тривалий період часу перебувають у фокусі уваги численних науковців та практиків, а упродовж останнього часу акцент таких досліджень змістився до вивчення переваг та ризиків цифрових інструментів інвестування. Зокрема, Я. Мазанец розглядає питання оптимізації портфеля на ринку цифрових валют, при цьому зосереджує увагу на підвищеній ризикованості криптовалют порівняно з традиційними фінансовими інструментами і, зокрема, на підвищеній кореляції вартостей окремих криптовалют [1]. Л.Лето, Дж.Челуа та А.Л.Алхасан розглянули вплив криптовалют на дохідність інвестиційного портфеля у країнах, що розвиваються, та навели докази на підтримку переваг диверсифікації криптовалют шляхом використання тестів середньої дисперсії, покращення ефективної межі та скоригованої на ризик прибутковості портфеля інвестицій [2]. Окремі дослідники зосереджують свою увагу на використанні біткоїна у процесі диверсифікації портфеля, та доходять висновку, що біткоїн, завдяки своїй екзотичній природі, незмінній привабливості та невідомому набору драйверів, може виступати в якості диверсифікатора в нормальних ринкових умовах, а також може створювати певні можливості для хеджування ризиків [3]. В той же час, під час значної волатильності на ринках та поширення кризових явищ, ефективність криптовалют для диверсифікації портфеля значно знижується [4]. До того ж, зростаюча волатильність збільшує кореляцію між різними активами і призводить до зменшення ефекту диверсифікації [5]. У низці досліджень звертається увага на специфіку поведінки інвесторів на ринках віртуальних активів, зокрема прояв ефекту «стадної поведінки» [6]. К. Дж. Родрігес, до прикладу, здійснила порівняння інвестиційної поведінки фізичних осіб та їх толерантності до ризику, та проаналізувала як впливає фінансова грамотність на такий взаємозв'язок [7].

У контексті цифровізації підходів до формування інвестиційного портфеля розглядається застосування моделей штучного інтелекту, що дозволяють інвестору визначити прийнятний ризик та прийняти обґрунтоване інвестиційне рішення на основі очікуваної дохідності [8]. Поряд з цим, у фокусі уваги дослідників перебуває питання використання робо-консультантів у інвестиційних операціях, зокрема акцентується увага на перевірці даних та оцінці ліквідності фінансових інструментів у контексті їх інтеграції до програмного забезпечення роботизованих консультантів [9]. Соціально відповідальні інвестиції розглядаються як перспективний напрям для інвесторів у віртуальні активи. Зокрема, Й.Какінума дійшла висновку, що взаємозалежність між «зеленими» акціями та біткоїном є незначною, тому вони можуть використовуватися для диверсифікації портфеля. Але, в той же час, свідомі інвестори, що дотримуються принципів сталого розвитку, повинні зіставляти

економічну вигоду від біткоїна з такими принципами [10].

Серед вітчизняних дослідників питань формування інвестиційного портфеля індивідуального інвесторі варто виокремити праці І.Іванова, що розглянув стратегії динамічної алокації активів у процесі формування портфеля та здійснив порівняльний аналіз підходів у процесі такої алокації [11]. У дослідженні Т. Шаваріної та К.Черенок описані підходи до диверсифікації інвестиційного портфеля та чинники для управління нею [12]. Г.Мажара та Є.Крикун обґрунтували методологію моделювання оптимального портфеля інвестицій, орієнтованого на мінімізацію ризику, та на підставі цієї методології сформували диверсифікований портфель акцій американських компаній [13]. Загалом опрацювання публікацій у вітчизняних наукових виданнях дозволяє констатувати, що більшість авторів зосереджують свою увагу на питанні формування інвестиційних портфелів інституційних інвесторів, в той час як сфера інвестування фізичними особами часто залишається поза увагою.

Виходячи з викладеного, у сучасних умовах формування інвестиційного портфеля індивідуального інвестора потребує комплексного підходу, що передбачає глибокий аналіз ризиків, диверсифікацію активів, використання новітніх фінансових технологій та урахування індивідуальних характеристик інвестора.

Метою статті є систематизація підходів до класифікації типів інвестиційних портфелів з точки зору цілей інвестора, його толерантності до ризику, розподілу активів, у які інвестуються кошти, а також обґрунтування способів формування інвестиційного портфеля індивідуального інвестора за умов розширення спектру інвестиційних інструментів та динамічного розвитку фінансових ринків.

Виклад основних результатів. З урахуванням наявних в економічній науці підходів, сутність інвестиційного портфеля індивідуального інвестора можна визначити як сукупність фінансових активів, до яких належать акції, облігації, грошові кошти, нерухомість та інші інструменти, що перебувають у власності фізичної особи або знаходяться під управлінням фінансового спеціаліста. До основних завдань формування портфеля відносять зростання вартості активів, отримання доходу та мінімізацію ризиків через механізм диверсифікації. Досягнення збалансованої структури портфеля здійснюється шляхом комбінування різних класів активів, що сприяє зменшенню інвестиційних ризиків при збереженні необхідного рівня дохідності. Водночас оптимальна структура портфеля визначається фінансовими цілями інвестора, його схильністю до ризику, інвестиційним горизонтом та обраною стратегією управління активами.

Ефективне управління інвестиційним портфелем базується на оцінці рівня толерантності до ризику, яку можна розглядати у якості початкового етапу процесу інвестування. Толерантність до ризику відображає ступінь варіативності доходів, який інвестор готовий прийняти, і залежить від таких факторів, як вік, рівень доходу, фінансові цілі та наявний досвід інвестування. Важливим аспектом є визначення рівня психологічного комфорту інвестора щодо потенційних збитків та його реакції на волатильність ринку. Для цього можуть використовуватися спеціалізовані анкетування, інструменти фінансових консультантів або онлайн-платформи. Крім того, необхідно узгодити прийнятний рівень ризику з очікуваними фінансовими результатами, що сприятиме розробці оптимальної інвестиційної стратегії.

Диверсифікація не є інструментом безумовного підвищення прибутковості, оскільки вона не гарантує отримання доходу та не забезпечує повного захисту від фінансових втрат. Проте її застосування може сприяти оптимізації співвідношення дохідності та ризику, дозволяючи досягти більш збалансованого інвестиційного

результату для заданого рівня ризику.

Формування диверсифікованого портфеля передбачає включення до його складу фінансових активів (акцій, облігацій, грошових інструментів тощо), дохідність яких у минулому не демонструвала повної кореляції за напрямком та інтенсивністю змін. Такий підхід забезпечує можливість компенсувати потенційні збитки в окремих сегментах портфеля за рахунок стабільності або зростання інших активів.

Важливим аспектом ефективної диверсифікації є розподіл активів не лише між різними класами, а й у межах кожного з них. У випадку з акціями це означатиме необхідність уникнення надмірної концентрації в одному фінансовому інструменті, що може бути досягнуто шляхом обмеження частки окремої акції у загальному обсязі портфеля. Варто зауважити на доцільності диверсифікаційного розподілу відповідно до рівня капіталізації компаній, галузевої приналежності та географічного розташування, що дозволить мінімізувати вплив нерівномірного розвитку окремих сегментів ринку. У якості додаткового інструмента зниження ризиків може застосовуватись поєднання різних інвестиційних стратегій, зокрема інвестування в акції зростання та акції вартості [14]. У контексті вкладення коштів в облігації, ефективна диверсифікація базується на розподілі вкладень за строками погашення, кредитним рейтингом та тривалістю, що визначає їхню чутливість до змін відсоткових ставок. Такий підхід буде сприяти підвищенню стійкості інвестиційного портфеля до макроекономічних змін та ринкової волатильності.

Сучасна практика інвестування виробила низку загальноприйнятих підходів до побудови інвестиційного портфеля та класифікації його типів. У значній кількості досліджень йде мова про консервативний та агресивний портфель, перший з яких орієнтований на забезпечення стабільного доходу, збереження капіталу та мінімізацію ризиків, другий – на максимізацію доходу із високою толерантністю до ризиків [15]. У контексті розгляду цих двох основних типів часто виокремлюють дохідний портфель, що більшою мірою має на меті отримання стабільного доходу, портфель зростання, що орієнтований на приріст капіталу, а також етичний (чи соціально відповідальний) портфель, що передбачає інвестування із дотриманням ESG-критеріїв [16; 17]. ESG-інвестування (Environmental, Social, and Governance investing) – це підхід до формування інвестиційного портфеля, що враховує не лише фінансову дохідність, а й вплив компаній на сталий розвиток та етичні питання. Таке інвестування спрямоване на підтримку відповідального ведення бізнесу, зниження ризиків і забезпечення довгострокової фінансової стійкості [18; 19; 20]. Тренд до соціально відповідального інвестування активно розвивається, зважаючи на це вважаємо за доцільне виділення такого типу портфеля у загальній класифікації.

Виходячи з вище викладеного, спробуємо систематизувати наявні підходи до класифікації типів інвестиційного портфеля, запропонувавши авторський підхід, що базується на критеріях формування портфеля (рис. 1).

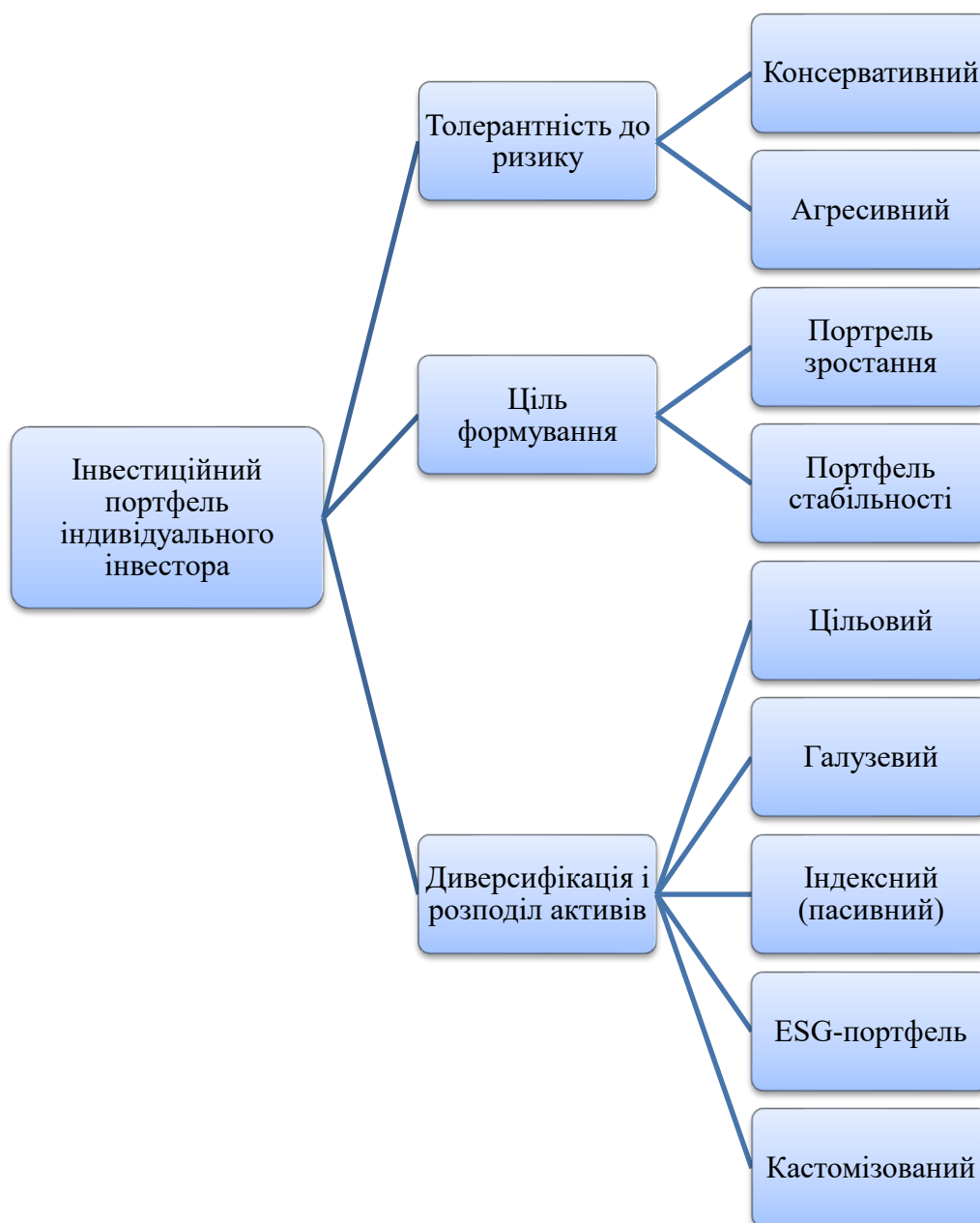

Рис. 1. Типи інвестиційних портфельів залежно від критерію їх формування
Джерело: розроблено авторами за даними [15; 16; 17].

Таким чином, наш підхід передбачає виокремлення типів інвестиційного портфеля індивідуального інвестора відповідно до трьох критеріїв його формування – рівня толерантності до ризику, цілей формування, та способу диверсифікації і розподілу активів, які використовує інвестор. Ключовим критерієм, на нашу думку, слід вважати ціль формування портфеля, адже суть інвестування загалом зводиться до отримання доходу від вкладення капіталу чи принаймі його захист від інфляційних процесів. Щодо прийняття ризику, диверсифікації і розподілу активів, то їх ми розглядаємо як похідні критерії, що характеризують радше спосіб досягнення цілі, яку ставить перед собою інвестор. У табл. 1 ми пропонуємо можливі підходи до розподілу активів відповідно до типу інвестиційного портфеля та цілі його формування.

Цілі та підходи до розподілу активів при формуванні інвестиційного портфеля

Тип портфеля	Цілі формування	Підхід до розподілу активів
Консервативний	Збереження капіталу та мінімізація ризиків	Основна частка – низькоризикові облігації та грошові кошти, менша частка – акції (блакитні фішки)
Агресивний	Максимальне довгострокове зростання	Основна частка - акції та віртуальні активи, незначна частка - облігації чи грошові кошти
Портфель зростання	Приріст капіталу	Акції чи інші інвестиційні інструменти з високим потенціалом зростання
Портфель стабільності	Генерація стабільного грошового потоку	Облігації, акції з дивідендами, привілейовані акції, інвестиційні фонди нерухомості.
ESG-Портфель	Узгодження інвестицій із власними етичними переконаннями	Цінні папери компаній, що у своїй діяльності дотримуються ESG-критеріїв («зелені» акції чи цифрові токени)
Кастомізований	Унікальні потреби інвестора	Залежить від фінансового становища, цілей та рівня толерантності до ризику
Цільовий	Настання певний подій (наприклад, виходу на пенсію)	Спочатку орієнтований на зростання, але з часом переорієнтовується на більш стабільні активи
Галузевий	Інвестування у певні галузі чи види діяльності	Цінні папери компаній, що належать до певної галузі, віртуальні активи, криптовалюти
Індексний	Отримання середньоринкової дохідності шляхом прив'язки до динаміки ринкових індексів	Відповідно до структури обраного індексу (S&P500, FTSE100 та ін.)

Джерело: власна розробка авторів.

Для підтримання бажаного розподілу активів важливого значення набуває процедура балансування інвестиційного портфеля, оскільки з часом вартість окремих активів змінюється, що у свою чергу може впливати на співвідношення його складових. Балансування може здійснюватися на періодичній основі шляхом коригування складових портфеля у визначені проміжки часу, проте можливий також пороговий підхід, що передбачає реагування на зміну структури портфеля у випадках, коли коливання вартості включених до портфеля активів перевищує визначену порогову межу. Ефективне балансування дозволить підтримувати прийнятний рівень ризику, оперативно реагувати на зміни ринкової ситуації, зокрема вчасно продавати зростаючі активи та купувати недооцінені, а також уникати емоційних нерациональних інвестиційних рішень та дотримуватися визначеної стратегії.

З метою регулярного перегляду та оновлення інвестиційного портфеля доцільно не рідше одного разу на рік проводити його комплексний аналіз та вносити необхідні коригування відповідно до змін ринкових умов та фінансових пріоритетів інвестора.

У процесі аналізу інвестору слід звернути увагу на такі чинники як: зміна фінансових обставин (до прикладу, значущі життєві події, зміна професійного статусу, придбання нерухомості, наближення пенсійного віку тощо), які можуть мати вагомий вплив на інвестиційні можливості та прийнятний ризик інвестування; ефективність окремих активів (у разі, якщо певні фінансові інструменти упродовж тривалого періоду часу приносять незначний дохід чи взагалі залишаються збитковими порівняно з аналогічними активами, варто розглянути можливість їхньої трансформації у більш дохідні інструменти); нові інвестиційні можливості (фінансові ринки активно розвиваються, що створює передумови для перегляду інвестиційної стратегії та перспективи для інвестицій у нові види активів, зокрема цифрові). Систематичний перегляд і коригування портфеля є визначальною передумовою для підтримання оптимального балансу між дохідністю та ризиком, та досягнення фінансових цілей інвестора.

Викликом для індивідуального інвестора, що планує розпочати формування власного інвестиційного портфеля, є обрання способу його формування. Інвестор може це робити самостійно чи долучити до такого процесу інвестиційного консультанта. Обидва способи мають свої переваги і недоліки. Самостійне інвестування передбачає незалежний вибір фінансових активів та управління інвестиційним портфелем без залучення професійних консультантів. З точки зору переваг, то цей підхід буде економічно вигіднішим, оскільки надає інвестору повний контроль над розподілом активів та дозволяє уникнути додаткових витрат на послуги консультантів. Щодо недоліків, то самостійне інвестування потребує належного рівня обізнаності у питаннях функціонування фінансових ринків, до того ж відсутність експертної підтримки може ускладнювати процес аналізу ринку та підбору інвестиційних інструментів, які потребують значних затрат часу і опрацювання аналітичних ресурсів (частина з яких може бути недоступною для індивідуального інвестора).

Варто зауважити, що на сьогодні на ринку існує низка інструментів, що дозволяють спростити процес прийняття інвестиційних рішень для інвесторів. Перш за все, тут варто згадати можливість використання готових інвестиційних портфелів, що створені професійними аналітиками. Такі портфелі, як правило, адаптовані до різних рівнів ризику, проте вони не забезпечують високого рівня персоналізації, який може бути доступним при співпраці з індивідуальним фінансовим консультантом. Окрім того, самостійні інвестори можуть формувати пасивний (або індексний) портфель. Цей підхід передбачає інвестування у фонди, що відтворюють динаміку певного фондового індексу, до прикладу, S&P500 або FTSE100. Таким чином дохід інвестора буде залежати від динаміки цін акцій компаній, які включені до розрахунку визначеного індексу. Подібні інструменти інвестування пропонують популярні інвестиційні платформи, зокрема Interactive Brokers, AJ Bell, Interactive Investor, Robinhood тощо, які формують списки рекомендованих фондів, що полегшує процес вибору активів для інвестицій самостійних інвесторів.

Альтернативним самостійному інвестуванню варіантом є використання роботизованих радників чи послуг незалежних фінансових консультантів. Автоматизовані сервіси, що використовують алгоритми штучного інтелекту і машинного навчання, можуть формувати портфелі, які адаптовані до рівня толерантності до ризику та фінансових пріоритетів інвестора, використовуючи алгоритми для оптимізації інвестиційного процесу та мінімізації витрат. Щодо недоліків подібних сервісів, то слід звернути увагу на те, що рівень персоналізації їх

інвестиційних порад залишається невисоким, крім того відповідальність за невдалі інвестиційні рішення у будь якому разі покладається на інвестора.

Найбільш персоналізованим варіантом формування інвестиційного портфеля є використання послуг незалежних фінансових консультантів, які надають рекомендації, враховуючи індивідуальні фінансові цілі, рівень ризику та інші релевантні фактори. Консультанти здійснюють аналіз фінансового стану клієнта, допомагають сформувати портфель активів та здійснюють його подальший моніторинг, що сприяє досягненню довгострокових інвестиційних цілей. Проте для індивідуального інвестора вартість послуг консультантів може бути доволі високою, а ефективність їх інвестиційних порад у частині випадків може не задовольняти потреби клієнта. З огляду на це, у разі, якщо інвестор планує довгострокову співпрацю з інвестиційним консультантом, то до процедури його обрання слід підходити доволі ґрунтовно, ураховуючи спектр послуг, спеціалізацію та розміри комісійних платежів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інвестиційний портфель індивідуального інвестора в сучасних умовах є комплексним інструментом, що включає різні фінансові активи, такі як акції, облігації, нерухомість, грошові кошти, цифрові активи. Формування портфеля має на меті досягнення балансу між зростанням вартості активів, отриманням доходу та мінімізацією ризиків, з огляду на що оптимальна структура портфеля визначається фінансовими цілями інвестора, його сприйняттям ризику, горизонтом інвестування і стратегією управління активами. Важливим аспектом є оцінка рівня толерантності до ризику, яка впливає на вибір інструментів і визначає допустимий рівень волатильності доходів. Диверсифікація, хоча й не гарантує прибутковості, на нашу думку є ключовим інструментом оптимізації співвідношення ризику і доходності, і дозволяє зменшити потенційні втрати за рахунок різноманітності активів.

На підставі оцінки сучасних підходів до побудови інвестиційного портфеля ми визначили ключові критерії його формування, зокрема толерантність до ризику, цілі та способи диверсифікації та розподілу активів, та систематизували типи інвестиційного портфеля у відповідності до перелічених критеріїв. До основних типів портфелів віднесено консервативний, агресивний, портфель зростання, стабільності, ESG-орієнтований, галузевий, цільовий, кастомізований та індексний, для кожного визначені різні стратегії розподілу активів. У якості ключового інструмента для підтримки ефективності портфеля ми розглядаємо його регулярний аналіз та балансування, що передбачає коригування структури активів у відповідь на зміни ринкової ситуації, фінансових пріоритетів інвестора, ефективність окремих активів та появу нових інвестиційних можливостей.

У статті обґрунтовані способи формування та управління портфелем індивідуального інвестора, зокрема переваги та недоліки самостійного управління і використання послуг роботизованих радників чи фінансових консультантів. В цілому, вибір стратегії інвестування та способу управління портфелем залежить від рівня фінансової обізнаності, доступності ресурсів та індивідуальних інвестиційних пріоритетів.

Перспективи подальших досліджень питань, порушених у статті, пов'язані із оцінкою впливу диджиталізації на формування інвестиційних портфелів, зокрема удосконалення застосування послуг роботизованих консультантів, а також із розробкою методичних підходів до оцінювання диверсифікації інвестиційних портфелів індивідуальних інвесторів.

Список використаної літератури:

1. Mazanec, J. Portfolio Optimization on Digital Currency Market. *Journal of Risk and Financial Management*. 2021. Vol. 14(4), P. 160. doi: <https://doi.org/10.3390/jrfm14040160>
2. Letho, L., Chelwa, G., Alhassan, A.L. Cryptocurrencies and portfolio diversification in an emerging market. *China Finance Review International*. 2022. Vol. 12 No. 1. pp. 20-50. doi: <https://doi.org/10.1108/CFRI-06-2021-0123>
3. Bakry, W., Rashid, A., Al-Mohamad, S., El-Kanj, N. Bitcoin and Portfolio Diversification: A Portfolio Optimization Approach. *Journal of Risk and Financial Management*. 2021 Vol. 14(7). P. 282. doi: <https://doi.org/10.3390/jrfm14070282>
4. Khaki, A. R., Al-Mohamad, S., Jreisat, A., Al-Hajj, F., Rabbani, M. R. Portfolio diversification of MENA markets with cryptocurrencies: Mean-variance vs higher-order moments approach. *Scientific African*. 2022. Vol. 17. e01303. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2022.e01303>
5. Lian, Y.-M., Chen, J.-H. Portfolio selection in a multi-asset, incomplete-market economy. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 2019. Vol.71. PP. 228–238. doi: <https://doi.org/10.1016/j.qref.2018.08.006>
6. Wanidwaranan, P., Termprasertsakul, S. Herd behavior in cryptocurrency market: evidence of network effect. *Review of Behavioral Finance*. 2024. Vol. 16. No. 3. pp. 406-423. doi: <https://doi.org/10.1108/RBF-03-2023-0079>
7. Rodrigues, C.G., Gopalakrishna, B.V. Financial literacy—a regulator of intended investment behaviour: analysing the hypothetical portfolio composition. *Managerial Finance*. 2024. Vol. 50. No. 5. pp. 837-853. doi: <https://doi.org/10.1108/MF-03-2023-0177>.
8. Adebiyi, S.O., Ogunbiyi, O.O. and Amole, B.B. Artificial intelligence model for building investment portfolio optimization mix using historical stock prices data. *Rajagiri Management Journal*. 2022. Vol. 16. No. 1. pp. 36-62. doi: <https://doi.org/10.1108/RAMJ-07-2020-0036>.
9. Rico-Perez, H., Arenas-Parra, M., Quiroga-García, R. Customized Robo-Advisor: analysis of the inclusion of cash assets. *Qualitative Research in Financial Markets*. 2025. doi: <https://doi.org/10.1108/QRFM-07-2024-0191>.
10. Kakinuma, Y. ESG equities and Bitcoin: responsible investment and risk management perspective. *International Journal of Ethics and Systems*. 2024. Vol. 40. No. 4. pp. 759-775. doi: <https://doi.org/10.1108/IJOES-03-2023-0049>.
11. Іванов, І. О. Алокація активів як ключовий елемент ефективного управління інвестиційним портфелем. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 11. doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-08-01>.
12. Шаваріна, Т. Д., Черненко, К. П. Диверсифікація інвестиційного портфеля як основа управління ризиками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 15–16. С. 66–72.
13. Мажара, Г. А., Крикун, Є. О. Моделювання оптимального інвестиційного портфеля, орієнтованого на мінімізацію ризику. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 69-75. doi: [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-11](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-11).
14. The guide to diversification. Fidelity. URL: <https://www.fidelity.com/viewpoints/investing-ideas/guide-to-diversification>
15. What is an Investment Portfolio? 4 Common Portfolios and Best Practices to Manage Your Assets. URL: <https://riverbendwealthmanagement.com/what-is-an-investment-portfolio/>
16. What is Investment Portfolio - Portfolio Formation. URL:

<https://www.ifcmarkets.com/en/about-forex/investment-portfolio>

17. How To Build An Investment Portfolio. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/uk/advisor/investing/how-to-build-an-investment-portfolio/>

18. Дяковський, Д. А. ESG-інвестування у відбудову економіки України: перспективи, переваги і слабкі сторони. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Вип. 9. №. 1. С. 40–45. doi: <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2024.9.1.40-45>.

19. Житар, М. ESG тренди у фінансовій діяльності компаній: ключові напрямки та рекомендації. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. Вип. 2. № 14. С. 86–94. doi: <https://doi.org/10.32750/2024-0209>.

20. Шевердін, О. Теоретичні концепції та моделі соціально відповідального інвестування. *Економіка і організація управління*. 2024. Вересень. С. 182–190. doi: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.17>.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.465758](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.465758)

JEL Classification G11, G12, D81

INVESTMENT PORTFOLIO OF AN INDIVIDUAL INVESTOR: CLASSIFICATION, CRITERIA FOR FORMATION AND MANAGEMENT

RYSIN Vitalii

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance
Lviv Polytechnic National University
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2883-4563>*

KORMUSHYN Yaroslav

*Postgraduate, Department of Finance
Lviv Polytechnic National University
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0290-4236>*

Abstract. *The rapid development of financial markets, the emergence of new financial instruments, and the active development of innovations in investing have led to new challenges for the investment decision-making process of individual investors. The article describes the criteria for forming an investment portfolio, according to which its types are systematised, and approaches that can be used to allocate and balance assets, depending on the type of portfolio identified. The authors substantiate how to form and manage an individual investor's portfolio, particularly the advantages and disadvantages of self-management and using robotic advisors or financial consultants.*

Keywords: *investment, investment portfolio, financial instruments, diversification, risk, individual investor.*

Contemporary financial markets are characterised by increased uncertainty caused by macroeconomic and geopolitical factors, which requires investors to apply adaptive portfolio management strategies. In this context, diversification of assets to expand their range, mainly investing not only in traditional financial instruments but also in alternative instruments, is particularly important.

The purpose of the article is to systematise approaches to the classification of investment portfolio types in terms of the investor's objectives, risk tolerance, and allocation of assets in which funds are invested and to justify the ways of forming an investment portfolio of an individual investor in the context of an expanding range of investment instruments and dynamic development of financial markets.

The authors substantiate that the investment portfolio of an individual investor in modern conditions is a complex instrument that includes various financial assets, such as stocks, bonds, real estate, cash, and digital assets. Portfolio formation aims to balance asset value growth, income generation, and risk minimisation with the optimal portfolio structure, which is determined by the investor's financial goals, risk perception, investment horizon, and asset management strategy. An important aspect is assessing the level of risk tolerance, which affects the choice of instruments and determines the acceptable level of income volatility. Diversification, although not a guarantee of profitability, is a key tool for

optimising the risk-return ratio and helps to reduce potential losses through asset diversity.

Based on an assessment of current approaches to building an investment portfolio, we have identified key criteria for its formation, including risk tolerance, goals and methods of diversification and asset allocation, and systematised the types of investment portfolios by these criteria. The main types of portfolios include conservative, aggressive, growth, stability, ESG-oriented, sectoral, targeted, customised and index, with different asset allocation strategies defined for each. As a key tool for maintaining portfolio efficiency, we consider its regular analysis and balancing, which involves adjusting the asset structure in response to changes in the market situation, investors' financial priorities, the performance of individual assets and the emergence of new investment opportunities.

The article substantiates the ways of forming and managing an individual investor's portfolio, in particular, the advantages and disadvantages of self-management and using the services of robotic advisors or financial consultants. In general, the choice of investment strategy and portfolio management method depends on the level of financial awareness, availability of resources and individual investment priorities.

Keywords: investment, investment portfolio, financial instruments, diversification, risk, individual investor.

Reference

1. Mazanec, J. (2021). Portfolio Optimalization on Digital Currency Market. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(4), 160. <https://doi.org/10.3390/jrfm14040160> [in English].
2. Letho, L., Chelwa, G. & Alhassan, A.L. (2022). Cryptocurrencies and portfolio diversification in an emerging market. *China Finance Review International*, 12(1), 20-50. <https://doi.org/10.1108/CFRI-06-2021-0123> [in English].
3. Bakry, W., Rashid, A., Al-Mohamad, S., & El-Kanj, N. (2021). Bitcoin and Portfolio Diversification: A Portfolio Optimization Approach. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(7), 282. <https://doi.org/10.3390/jrfm14070282> [in English].
4. Khaki, A. R., Al-Mohamad, S., Jreisat, A., Al-Hajj, F., & Rabbani, M. R. (2022). Portfolio diversification of MENA markets with cryptocurrencies: Mean-variance vs higher-order moments approach. *Scientific African*, 17, e01303. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2022.e01303> [in English].
5. Lian, Y.-M., & Chen, J.-H. (2019). Portfolio selection in a multi-asset, incomplete-market economy. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 71, 228-238. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2018.08.006> [in English].
6. Wanidwaranan, P. & Termprasertsakul, S. (2024). Herd behavior in cryptocurrency market: evidence of network effect. *Review of Behavioral Finance*, 16(3), 406-423. <https://doi.org/10.1108/RBF-03-2023-0079> [in English].
7. Rodrigues, C.G. & Gopalakrishna, B.V. (2024). Financial literacy—a regulator of intended investment behaviour: analysing the hypothetical portfolio composition. *Managerial Finance*, 50(5), 837-853. <https://doi.org/10.1108/MF-03-2023-0177> [in English].
8. Adebisi, S.O., Ogunbiyi, O.O. & Amole, B.B. (2022). Artificial intelligence model for building investment portfolio optimization mix using historical stock prices data. *Rajagiri Management Journal*, 16(1), 36-62. <https://doi.org/10.1108/RAMJ-07-2020-0036> [in English].
9. Rico-Perez, H., Arenas-Parra, M. & Quiroga-García, R. (2025). Customized Robo-Advisor: analysis of the inclusion of cash assets. *Qualitative Research in Financial Markets*,

Vol. ahead-of-print <https://doi.org/10.1108/QRFM-07-2024-0191> [in English].

10. Kakinuma, Y. (2024). ESG equities and Bitcoin: responsible investment and risk management perspective. *International Journal of Ethics and Systems*, 40(4), 759-775. <https://doi.org/10.1108/IJOES-03-2023-0049> [in English].

11. Ivanov, I. O. (2024). Alokatsiia aktyviv yak kliuchovy element efektyvnoho upravlinnia investytsiinym portfelem [Asset allocation as a key element of effective investment portfolio management]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 11. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-08-01>. [in Ukrainian].

12. Shavaryna, T. D., & Chernenok, K. P. (2022). Dyversyfikatsiia investytsiinoho portfelia yak osnova upravlinnia ryzykamy [Investment portfolio diversification as a basis for risk management]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, (15–16), August, 66–72. [in Ukrainian].

13. Mazhara, H. A., & Krykun, Ye. O. (2023). Modeliuvannia optymalnoho investytsiinoho portfelia oriietovanoho na minimalizatsiiu ryzyku [Modeling an optimal investment portfolio aimed at risk minimization]. *Modern Economics*, (38), 69–75. [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-11](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-11). [in Ukrainian].

14. The guide to diversification. Fidelity. Retrieved from: <https://www.fidelity.com/viewpoints/investing-ideas/guide-to-diversification> [in English].

15. What is an Investment Portfolio? 4 Common Portfolios and Best Practices to Manage Your Assets. Retrieved from: <https://riverbendwealthmanagement.com/what-is-an-investment-portfolio/> [in English].

16. What is Investment Portfolio - Portfolio Formation. Retrieved from: <https://www.ifcmarkets.com/en/about-forex/investment-portfolio> [in English].

17. How To Build An Investment Portfolio. Forbes. Retrieved from: <https://www.forbes.com/uk/advisor/investing/how-to-build-an-investment-portfolio/> [in English].

18. Diakovskiy, D. A. (2024). ESG-investuvannia u vidbudovu ekonomiky Ukrainy: perspektyvy, perevahy i slabki storony [ESG investing in the reconstruction of Ukraine's economy: prospects, advantages, and weaknesses]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky – Scientific Notes of NaUKMA. Economic Sciences*, 9(1), 40–45. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2024.9.1.40-45>. [in Ukrainian].

19. Zhytar, M. (2024). ESG trendy u finansovii diialnosti kompanii: kliuchovi napriamky ta rekomendatsii [ESG trends in companies' financial activities: key directions and recommendations]. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii – European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 2(14), 86–94. <https://doi.org/10.32750/2024-0209>. [in Ukrainian].

20. Sheverdin, O. (2024). Teoretychni kontseptsii ta modeli sotsialno vidpovidalnoho investuvannia [Theoretical concepts and models of socially responsible investing]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and Management Organization*, September, 182–190. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.17>. [in Ukrainian].

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

СИЧ Ольга Анатоліївна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9322-8105>

СЕНЬ Ірина Зеновіївна

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри кримінального права і кримінології

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0648-6948>

Анотація. У статті аналізуються основні схеми ухилення від сплати податків в Україні та їх вплив на державний бюджет. Автори порівнюють обсяги ухилення у 2019 та 2024 роках, виявляючи зростання тіньової економіки. Розглядаються види відповідальності за податкові правопорушення та пропонуються рекомендації щодо детінізації економіки. Особлива увага приділяється необхідності перезавантаження ключових державних інституцій та вдосконалення системи адміністрування податків.

Ключові слова: ухилення від сплати податків, податкова оптимізація, детінізація, відповідальність, Кримінальний кодекс України, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, штраф, адміністративна відповідальність, фінансова відповідальність

Постановка проблеми. Проблема ухилення від сплати податків є серйозною загрозою економічній безпеці як окремих держав, так і світової економіки в цілому. Ухилення від сплати податків безпосередньо призводить до недоотримання державою коштів, які повинні спрямовуватися на фінансування суспільних потреб: освіти, охорону здоров'я, соціальний захист, інфраструктуру, оборону тощо. Це створює дефіцит бюджету, що може призвести до необхідності скорочення державних витрат, збільшення державного боргу або підвищення податкового тиску на тих платників, які сумлінно виконують свої обов'язки.

Ухиляючись від сплати податків, одні суб'єкти економіки перекладають свій податковий тягар на інших, створюючи нерівні умови конкуренції та порушуючи принцип справедливості оподаткування. Це підриває довіру до податкової системи та держави в цілому, сприяє поширенню тіньової економіки та корупції.

Підприємства, що ухиляються від сплати податків, отримують незаконні конкурентні переваги, що дозволяє їм встановлювати нижчі ціни, отримувати більші прибутки та витіснити з ринку законослухняних конкурентів. Це призводить до неефективного розподілу ресурсів, гальмує розвиток економіки та знижує її

конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Ухилення від сплати податків є однією з основних складових тіньової економіки, яка характеризується неконтрольованими фінансовими потоками, відсутністю прозорості та порушенням законності. Тіньова економіка підриває державний контроль за економічними процесами, сприяє розвитку злочинності, створює загрозу фінансовій стабільності.

Недофінансування державних програм, спричинене ухиленням від сплати податків, може негативно вплинути на соціальну стабільність, обороноздатність країни та інші важливі сфери національної безпеки.

Ухилення від сплати податків часто має транскордонний характер, що ускладнює боротьбу з цим явищем та потребує міжнародної співпраці. Використання офшорних зон та інших схем міжнародного податкового планування дозволяє компаніям мінімізувати свої податкові зобов'язання, що призводить до втрат бюджетів багатьох країн.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз тіньових економічних практик в Україні зосереджене на ключових схемах ухилення від сплати податків та їх впливі на бюджет. Дослідження базується на аналізі даних, отриманих аналітичними центрами CASE Україна та ICET [1-2], а також на експертних оцінках [3-4]. Відповідальність за податкові порушення висвітлено на основі Податкового кодексу України, Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення [5-7].

Мета дослідження. У статті здійснене комплексне економіко-правове дослідження ухилення від сплати податків в Україні та відповідальності за порушення у цій сфері з метою розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності боротьби з такими правопорушеннями.

Методологія дослідження. У статті застосовується порівняльний метод для виявлення відмінностей між законною оптимізацією оподаткування та незаконним ухиленням від сплати податків, а також для порівняння схем ухилення від сплати податків у 2019 та 2024 роках. Системний метод використовується для розгляду проблеми відповідальності за ухилення від сплати податків. У статті наведено статистичний аналіз даних щодо обсягів ухилення від сплати податків та втрат бюджету, що дозволяє оцінити масштаби проблеми та її динаміку. Проведено аналіз законодавства, а саме Податкового кодексу України, Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, для висвітлення питань відповідальності за правопорушення у податковій сфері. У дослідженні використано метод експертних оцінок на основі даних аналітичних центрів CASE Україна та ICET для виявлення ключових схем ухилення від сплати податків та їх впливу на бюджет.

Виклад основних результатів. Ухилення від сплати податків передбачає порушення податкового законодавства, спрямоване на незаконне зменшення розміру податкових зобов'язань або повну несплату податків. Таке ухилення суперечить чинному законодавству.

Відмінність між законною оптимізацією оподаткування та незаконним ухиленням від сплати податків має ряд ключових ознак, однак жодний український нормативний акт не містить поняття «податкова оптимізація», тому цей термін зазвичай використовується в суб'єктивному значенні. Ключова відмінність між цими поняттями полягає в законності/незаконності відповідної поведінки платника податків.

Законна оптимізація оподаткування (податкове планування або уникнення

оподаткування) – це використання *дозволених законом* методів та інструментів для мінімізації податкових зобов'язань. Платник податків діє в рамках правового поля, використовуючи існуючі пільги, вирахування, особливі режими оподаткування та інші законні можливості для зменшення податкового тягаря. Прикладами податкового планування є використання податкових пільг для певних видів діяльності або категорій платників, застосування амортизації для зменшення оподатковуваного прибутку, вибір найбільш вигідної форми організації бізнесу з точки зору оподаткування, використання міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування.

Незаконне ухилення від сплати податків – це *незаконні* діяння, спрямовані на зменшення або повну несплату податків. Платник податків свідомо порушує податкове законодавство, вдаючись до різних схем та махінацій. Прикладами ухилення є приховування доходів або їх заниження, фальсифікація бухгалтерської документації, неподання податкових декларацій або подання недостовірних даних, використання фіктивних операцій або компаній для ухилення від сплати податків, підкуп податкових інспекторів, використання «податкових ям» та «скруток» з ПДВ та інше.

Далі в Таблиці 1 проведене узагальнення спільних та відмінних рис податкової оптимізації та ухилення від сплати податків.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця оптимізації оподаткування та ухилення від сплати податків

Характеристика	Законна оптимізація оподаткування	Незаконне ухилення від сплати податків
Законність	Законна	Незаконна
Методи	Використання податкових пільг, вирахувань, законодавчих прогалин	Приховування доходів, фальсифікація документів, фіктивні операції
Наслідки	Зменшення податкових зобов'язань в межах закону	Податкові санкції, штрафи, кримінальна відповідальність
Етичний аспект	Етично прийнятна, відповідає духу та букві закону	Етично неприйнятне, порушує закон та принципи справедливості

Джерело: узагальнено авторами

Дослідження виявило значні обсяги тіньової економіки в Україні, що призводить до суттєвих втрат державного бюджету. Порівняння ключових схем ухилення від сплати податків у 2019 та у 2024 році наведено в Таблиці 2.

Таблиця 2

Схеми ухилення від оподаткування у 2019 та у 2024 році

2019		2024	
Обсяги ухилення, млрд грн	Втрати бюджету, млрд грн	Обсяги ухилення, млрд грн	Втрати бюджету, млрд грн
Сірий імпорт», контрабанда			
209-311	63-93	380-540	120-167
Офшорні схеми			
120-200	22-36	50-60	9-11
Зарплати в «конвертах»			
50-200	25-74	230-460	115-230
Тіньова оренда сільськогосподарських земель			
19-69	6-22	58-64	18-20

Продовження табл. 2

Конвертаційні центри			
40-60	6-22	200-308	30-40
Контрафакт			
35-55	10-12	117-120	35-40
«Скрутки» (маніпуляції з ПДВ)			
42-54	7-9	90-108	15-18
Оформлення штатного працівника підприємцем			
10-16	4-7	15-45	4-10
Зниження оборотів ФОП			
30-90	2-2,5	220-240	7,5-12
Загальні обсяги ухилянь 555-1055 млрд грн	Загальні втрати бюджету 145-277,5 млрд грн	Загальні обсяги ухилянь 1360-1945 млрд грн	Загальні втрати бюджету 353,5-548 млрд грн

Джерело: побудовано авторами на основі [1-2]

Такий порівняльний аналіз дозволив зробити наступні висновки. Виплата заробітної плати «в конвертах» вийшла в лідери схем ухилення, будучи на третьому місці перед коронакризою. Ця практика включає неофіційні виплати, готівкові розрахунки та схеми з мінімальною офіційною зарплатою та доплатою в «конверті», обсяги втрат бюджету від такого порушення оцінюються в діапазоні 115-230 млрд гривень.

Сегмент «сірого» імпорту та контрабанди включає викривлене декларування, приховане переміщення товарів та зловживання митними пільгами, він посідає друге місце за масштабами та оцінюється у 120-167 млрд гривень втрат. За останні п'ять років його обсяги продовжували зростати, не дивлячись на реформування митниці та контрзаходи влади. Особливо зростає контрабанда через поштові відправлення та різноманітні канали реалізації, включаючи інтернет-торгівлю та продаж через фізичних осіб та фіктивні підприємства.

Контрафакт та нелегальна торгівля підакцизними товарами тягнуть за собою втрати бюджету, що оцінюються в 35-40 млрд гривень у 2024 році, демонструючи висхідну динаміку та щорічний приріст обсягів нелегальної торгівлі, незважаючи на посилення контролю за підакцизними товарами та запровадження реєстраторів розрахункових операцій (РРО).

Втрати від використання офшорних юрисдикцій оцінюються в 9-11 млрд гривень у 2024 році і це чи не єдиний вид порушення, обсяги якого суттєво скоротились за останні 5 років.

Зберігають свої позиції в топ податкових порушень схеми конвертаційних центрів, зниження оборотів фізичних осіб-підприємців та реєстрація найманого працівника в якості підприємця.

На думку експертів [1-2], існує неформальний «догівір» між елітами та суспільством, що характеризується толерантним ставленням до ухилення від сплати податків та корупції. Ключовим фактором, що підтримує тіньові схеми, є клановість, тобто мережа горизонтальних зв'язків між представниками правоохоронних органів, податківцями, чиновниками та бізнесом. Ця система характеризується високою стійкістю та здатністю до самовідтворення. Це підтверджують цифри Таблиці 2, адже за останні п'ять років збереглися ті ж схеми податкових порушень, лише зросли їх обсяги.

Стратегією сталого розвитку України на період до 2030 року передбачено реформування податкової системи для розвитку національної економіки [8]. Головні

напрями податкової реформи – це перехід від наглядової та каральної функції контролюючих органів до обслуговуючої, сервісної, що допомагає у нарахуванні та сплаті податків. Тобто, з'являється тенденція до зменшення кримінальної відповідальності за порушення податкового законодавства, однак розвиток суспільства ще не досяг рівня, коли можна мінімізувати таку відповідальність.

Інститут відповідальності за порушення податкового законодавства відіграє важливе значення для забезпечення правомірної поведінки та боротьби з податковими правопорушеннями. За порушення податкового законодавства в Україні передбачено кілька видів юридичної відповідальності. Відповідно до статті 111 Податкового кодексу України (далі – ПК України), це фінансова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Кримінальна відповідальність застосовується за найбільш серйозні порушення податкового законодавства. У ст. 212 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлено відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Згідно з цією статтею, предметом кримінального правопорушення є податки, збори (обов'язкові платежі), що входять в систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку. Звернемо увагу, що у ст. 212 КК України законодавець говорить про ненадходження відповідних коштів «до бюджетів чи державних цільових фондів». Водночас відповідно до ст. 6 ПК України, і податок, і збір є платежами «до відповідного бюджету або на єдиний рахунок». Відтак, у цій частині має місце неузгодженість кримінального і регулятивного законодавства, оскільки до державних цільових фондів такі платежі не сплачуються [9, с. 707].

Особливості діянь, що кваліфікуються за ст. 212 КК України, полягають у притаманній їм «масштабності». Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) тягне за собою кримінальну відповідальність за цією статтею лише за умови настання відповідних суспільно небезпечних наслідків – фактичного ненадходження до бюджетів коштів у *значних* (ч. 1), *великих* (ч. 2) або *особливо великих розмірах* (ч. 3). Ці розміри визначено у примітці до ст. 212 КК України в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ):

- значний розмір: *3 тис. і більше НМДГ* (що у 2025 р. становитиме 4 млн 542 тис. гривень);
- великий розмір: *5 тис. і більше НМДГ* (у 2025 р. – 7 млн 570 тис. гривень);
- особливо великий розмір: *7 тис. і більше НМДГ* (у 2025 р. – 10 млн 598 тис. гривень).

Відзначимо, що ухилення від сплати податків і зборів визнається вчиненим у відповідному розмірі як тоді, коли сума зазначеного платежу перевищує цей розмір за одним його видом, так і у разі, якщо ця сума є результатом несплати податків або зборів різних видів.

Законодавець не конкретизує спосіб ухилення від сплати податків і зборів, тому таке ухилення можна здійснити різними способами, зокрема, шляхом неподання податкової декларації, приховування або заниження об'єкта оподаткування, заниження податкової ставки, неправильного обчислення сум податків і зборів або бази оподаткування, певних зловживань з податковими пільгами [9, с. 709].

Важливо зазначити, що кримінальна відповідальність настає не за сам факт несплати податків чи зборів, а за умисне ухилення від їх сплати. У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18 січня 2022 р. у справі

№ 711/1481/20 наголошено, що несплата податку або сплата його в меншій сумі, ніж передбачено відповідними законодавчими положеннями, сама по собі не є достатньою підставою для визнання особи винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 212 КК України. Для кваліфікації дій особи як ухилення від сплати податку у значенні цього положення сторона обвинувачення має довести прямий умисел особи, тобто що особа розуміла наявність в неї обов'язку сплатити податок у певному розмірі, який вона свідомо не виконала шляхом вчинення дій, спрямованих на ухилення від виконання такого обов'язку [10].

За умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у ст. 212 КК України передбачене основне покарання у виді *штрафу*:

- в разі фактичного ненадходження до бюджетів коштів у *значних розмірах* (ч. 1 ст. 212) – від 5 тис. до 10 тис. НМДГ (від 85 тис. до 170 тис. гривень);
- в разі ненадходження коштів у *великих розмірах* або вчинення ухилення *за попередньою змовою групою осіб* (ч. 2 ст. 212) – від 10 тис. до 15 тис. НМДГ (від 170 тис. до 255 тис. гривень);
- в разі ненадходження коштів *в особливо великих розмірах* або вчинення кримінального правопорушення *особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)* (ч. 3 ст. 212) – від 15 тис. до 25 тис. НМДГ (від 255 тис. до 425 тис. гривень).

Зазначимо також, що в ч. 2 ст. 53 КК України законодавець встановив особливості призначення покарання у виді штрафу, які потрібно враховувати і при призначенні цього покарання за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). За загальним правилом, за вчинення такого кримінального правопорушення розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, або отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходу. В такому разі граничний розмір штрафу, передбачений санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, значення не має. Це означає, що призначений судом штраф може бути вищим за той його розмір, який визначений у санкції відповідної частини ст. 212 КК України.

Крім основного покарання у виді штрафу, законодавець у ст. 212 КК України передбачає також додаткові покарання:

- *позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю* на строк до трьох років;
- *конфіскація майна* у ч. 3 ст. 212 КК України, тобто в тих випадках, коли ухилення призвело до фактичного ненадходження до бюджетів коштів в особливо великих розмірах або вчинене особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Згадаємо про наявність заохочувальної норми у ч. 4 ст. 212 КК України, яка передбачає, що особа (крім особи, раніше судимої за ухилення від сплати податків, зборів) звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності:

- сплачено податки, збори (обов'язкові платежі),
- а також відшкодовано шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Адміністративна відповідальність застосовується за правопорушення, які не тягнуть за собою кримінальної відповідальності. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначає перелік адміністративних правопорушень

у сфері оподаткування та адміністративні стягнення за їх вчинення. Наприклад, неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) тягне відповідальність за статтею 163-2 КУпАП, порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб – за статтею 163-4 КУпАП. За ці правопорушення КУпАП передбачає попередження або накладення штрафу. Зазначимо, що розміри штрафів, визначені за ці адміністративні проступки, є значно нижчими за розміри штрафів, передбачені у проаналізованій вище ст. 212 КК України. Так, у перелічених статтях КУпАП розміри штрафів встановлені в межах від 2 до 15 НМДГ, тобто від 34 до 255 гривень.

За порушення податкового законодавства може застосовуватися також *фінансова відповідальність* у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені. Конкретні розміри штрафів та порядок нарахування пені встановлюються ПК України. Саме фінансова відповідальність є найбільш поширеним видом відповідальності за податкові правопорушення.

Важливо зазначити, що притягнення особи до фінансової відповідальності за податкове правопорушення не звільняє її у передбачених законом випадках від юридичної відповідальності інших видів (про що ПК України наголошує у ст. 111). Тобто, за одне і те ж правопорушення особу може бути притягнуто одночасно до фінансової та адміністративної або до фінансової та кримінальної відповідальності. Проте, за одне й те саме правопорушення особу не може бути притягнуто до адміністративної та кримінальної відповідальності, оскільки це порушуватиме принцип *non bis in idem*, адже адміністративна та кримінальна відповідальність є юридичною відповідальністю одного виду в розумінні статті 61 Конституції України.

Висновки. Відповідальність за порушення податкового законодавства в Україні настає за різні види правопорушень: від незначних адміністративних проступків до злочинів. За порушення у цій сфері встановлено фінансову, адміністративну та кримінальну відповідальність. Такий широкий спектр санкцій дозволяє враховувати тяжкість вчиненого правопорушення при притягненні особи до відповідальності. Водночас питання достатності такої відповідальності залишається відкритим. Проблема ухилення від сплати податків є комплексною та багатогранною, що потребує системного підходу до її вирішення, включаючи вдосконалення законодавства, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, подолання корупції, підвищення податкової культури в суспільстві тощо.

Ряд кроків на цьому шляху вже зроблено. Один з них – це запровадження автоматизованої системи моніторингу відповідності податкової накладної критеріям оцінки ступеня ризиків. Воно сприяло збільшенню збору ПДВ та значно зменшило втрати від ПДВ-схем. Однак система також створює додаткове навантаження на бізнес через блокування податкових накладних, значна частина яких потребує розблокування. Експерти пропонують модифікацію системи, що передбачає автоматичне розблокування більшості накладних після певного терміну.

Детінізація та діджиталізація – це ключові напрями для забезпечення рівних умов господарювання та прозорості податкової системи. Впровадження електронного аудиту, електронної акцизної марки та подальше вдосконалення електронного кабінету платника податків дозволить покращити систему адміністрування податків.

Варто наголосити на застосуванні комплексного підходу до боротьби з тіньовою економікою, що включатиме перезавантаження ключових інституцій (БЕБ, ДПС, ДМС, Нацпол) за активної участі міжнародних експертів, а також обмеження

дискреційних повноважень державних органів.

Додаткових заходів врегулювання потребує сфера трудових відносин та діяльності фізичних осіб-підприємців, а саме наскрізне впровадження реєстраторів розрахункових операцій та заохочення отримання чеків покупцями.

У процесах реформування важливо дотримуватись принципів прозорості та наскрізних консультацій у співпраці між державою, бізнесом та громадськістю для досягнення ефективних результатів у боротьбі з тіньовою економікою та забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету.

Список використаної літератури:

1. Дослідження: Найбільші втрати бюджету відбуваються на кордоні, в офшорах і при виплаті зарплат у «конвертах». ISET. 2019. URL: <https://iset-ua.org/ua/novini/podatki/item/156-doslidzhennia-naibilshi-shemi?ref=pubs.ghost.io>
2. CASE Україна. Як змінились схеми ухилення від податків? URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatviv/>
3. Карпов О.В., Галушка С.І. Проблемні питання кримінальної відповідальності за порушення вітчизняного податкового законодавства *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 9 С. 18 DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.9.4>
4. Soloviova A.M. Features of the responsibility for violations of tax legislation in ukraine and the countries of the european union: the question of guilt *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/78>
5. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 7 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
8. Nazarkevych, I., & Sych, O. Taxation as a tool of implementation of the EU Green Deal in Ukraine. *Regional Science Policy & Practice*, 2022. 1– 17. URL: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12596>
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
10. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18 січня 2022 р. у справі № 711/1481/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634456>

TAXPAYERS' LIABILITY FOR TAX EVASION IN UKRAINE

SYCH Olga

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9322-8105>*

SEN Iryna

*PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0648-6948>*

Abstract. *The article analyzes the main tax evasion schemes in Ukraine and their impact on the state budget. The authors compare the volumes of evasion in 2019 and 2024, revealing the growth of the shadow economy. Types of liability for tax offenses are considered, and recommendations are offered for de-shadowing the economy. Special attention is paid to the need to reboot key state institutions and improve the tax administration system.*

Keywords: *tax evasion, tax optimization, de-shadowing, liability, Criminal Code of Ukraine, criminal offence, criminal liability, fine, administrative liability, financial liability*

The article is devoted to analysing the problem of tax evasion in Ukraine, which is a serious threat to the country's economic security.

The authors examine the key evasion schemes and their impact on the state budget and compare the situation in 2019 and 2024. The article contains a comparative analysis of the volume of tax evasion during those years, which allows assessing this phenomenon's dynamics. The payment of wages "in envelopes" has become the leader of evasion schemes, in third place before the coronavirus crisis. The segment of "grey" imports and smuggling includes distorted declarations, hidden movement of goods and abuse of customs privileges; it ranks second in scale and is estimated at UAH 120-167 billion in losses. Over the past five years, its volume has continued to grow despite the authorities' reform of customs and countermeasures. Counterfeiting and illegal trade in excisable goods entail budget losses estimated at 35-40 billion hryvnias in 2024, demonstrating upward dynamics and annual growth in illegal trade volumes. Losses from the use of offshore jurisdictions are estimated at 9-11 billion hryvnias in 2024, and this is almost the only type of violation whose volumes have significantly decreased over the past 5 years.

Particular attention is paid to analysing legislative norms regulating liability for tax offences and their effectiveness. The article considers various types of liability, including financial, administrative, and criminal, and their application in practice. The authors emphasise the need for a comprehensive approach to combating the shadow economy, including improving legislation, strengthening control, and raising tax culture.

The article contains recommendations for de-shadowing the economy and improving the tax administration system. The need to reboot key institutions, such as the State Tax Service, State Migration Service, and the National Police, to increase the effectiveness of the fight against tax violations is separately considered. The authors propose modifying the tax invoice monitoring system to reduce the burden on business. The article emphasises the importance of international cooperation in combating cross-border tax evasion. In the conclusions, the authors emphasise the need to simplify tax legislation and increase the efficiency of law enforcement agencies. The article highlights the importance of overcoming corruption to ensure a fair tax system.

Reference

1. ISET (2019). Doslidzhennya: Naybil'shi vtraty byudzhetu vidbuvayut'sya na kordoni, v ofshorakh i pry vyplati zarplat u «konvertakh» [Research: The largest budget losses occur at the border, in offshore companies and when paying salaries in "envelopes"]. URL: <https://iset-ua.org/ua/novini/podatki/item/156-doslidzhennia-naibilshi-shemi?ref=pubs.ghost.io>
2. CASE Ukraine (2024). Yak zminylys' skhemy ukhylennya vid podatkiv? [How have tax evasion schemes changed?] URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/yak-zminylys-shemy-ukhylennya-vid-podatki/>
3. Karpov O.V., Galushka S.I. (2023). Problemni pytannya kryminal'noyi vidpovidal'nosti za porushennya vitchyznyanoho podatkovoho zakonodavstva [Problematic issues of criminal liability for violations of domestic tax legislation] *Economics. Finance. Law*. No. 9 P. 18 DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.9.4>
4. Soloviova A.M. (2023). Features of the responsibility for violations of tax legislation in Ukraine and the countries of the European Union: the question of guilt *Legal*
5. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of December 2, 2010 No. 2755-VI / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of the Ukrainian SSR of December 7, 1984 No. 8073-X / Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
8. Nazarkevych, I., & Sych, O. (2022). Taxation as a tool of implementation of the EU Green Deal in Ukraine. *Regional Science Policy & Practice*, 1-17. URL: <https://doi.org/10.1111/rsp3.12596>
9. Melnyk M., Khavronyuk M. (Eds.) (2018) Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine] Kyiv: Publishing House "Dakor", 2018. 1368 p.
10. Resolution of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court of January 18, 2022 in case No. 711/1481/20. *Unified State Register of Court Decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634456>

ОЦІНКА СФЕРИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ГОСПОДАРСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

ВІЛЬЧИНСЬКА Оксана Миколаївна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри статистики

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4544-4751>

СТЕБЕЛЬКО Сергій Володимирович

здобувач освітнього рівня «магістр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан та динаміку розвитку системи публічних закупівель в Україні з акцентом на її аналітичне забезпечення, ефективність та прозорість. Аналізуються ключові аспекти функціонування електронної системи Prozorro, оцінюються статистичні показники за 2023 рік, включаючи рівень конкуренції, частку успішних процедур, участь іноземних компаній та вплив чинного законодавства. Окрему увагу приділено трансформаціям у закупівельній сфері під час воєнного стану, включаючи спрощення процедур та зниження відкритості тендерів. Висвітлюються виклики та перспективи вдосконалення публічних закупівель в умовах постійних змін і необхідності забезпечення державної безпеки.

Ключові слова: публічні закупівлі, електронна система Prozorro, ефективність закупівель, аналітичне забезпечення статистичного висновку, аналіз якісних даних.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації економіки та функціонування держави в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема ефективного управління сферою публічних закупівель. Незважаючи на запровадження системи електронних торгів Prozorro та нормативно-правове забезпечення прозорості процедур, досі існує низка викликів, пов'язаних з корупційними ризиками, недостатнім рівнем конкуренції та нераціональним використанням бюджетних коштів. Крім того, бракує глибокого аналізу якісних і кількісних показників результативності закупівельної системи, що ускладнює формування обґрунтованих управлінських рішень. Проблемним залишається також питання інтеграції міжнародних аналітичних підходів у вітчизняну практику оцінки публічних закупівель, зокрема з урахуванням потреб економічної безпеки, прозорості та досягнення оптимального співвідношення «ціна-якість».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання функціонування системи публічних закупівель в Україні активно досліджується вітчизняними та міжнародними науковцями, експертами у сфері економіки, права та державного управління. У працях Здирко Н.Г. [1; 9] значна увага приділена аналізу міжнародного досвіду в сфері публічних закупівель, а також ролі інформаційного та аналітичного

забезпечення для забезпечення прозорості та ефективності закупівельних процесів. Автор акцентує на необхідності адаптації української практики до міжнародних стандартів, зокрема у контексті цифровізації та інтеграції з глобальними індикаторами оцінки.

Світовий банк у своїх дослідженнях Benchmarking Public Procurement 2016 та 2017 [2; 3] представив уніфіковану методику оцінювання систем публічних закупівель, засновану на кількісних індикаторах, що охоплюють повний життєвий цикл закупівлі: від планування до виконання договору. Ці дослідження стали базовими орієнтирами для порівняння рівня ефективності закупівельних систем різних країн, зокрема України, в глобальному вимірі.

У звітах Світового банку Results and Performance of the World Bank Group 2023 [4] відображено тенденції та виклики у сфері публічних закупівель у країнах, що розвиваються. У звіті наголошується на необхідності забезпечення належного контролю, підзвітності та антикорупційних заходів. Також підкреслюється важливість залучення приватного сектору через державно-приватне партнерство, що є актуальним і для України.

Закон України «Про публічні закупівлі» [5] заклав основу для створення сучасної прозорої системи публічних закупівель. Його практична реалізація через електронну платформу Prozorro стала предметом численних досліджень та звітів, зокрема з боку проекту TAPAS [6] та Міністерства економіки України [7]. У цих джерелах висвітлено ключові статистичні показники, динаміку використання процедур, залучення учасників, економічний ефект від впровадження електронної системи.

У контексті воєнного стану варто відзначити публікацію Батенчука М. [11], у якій автор аналізує правові аспекти застосування особливих процедур закупівель, що були запроваджені з метою забезпечення оперативності та безперебійного постачання критичних товарів і послуг. Це дослідження важливе для розуміння змін у балансі між прозорістю і безпекою в умовах надзвичайної ситуації.

Таким чином, наявні дослідження закладають міцну аналітичну та методологічну основу для вивчення ефективності публічних закупівель в Україні. Водночас, у зв'язку з новими викликами воєнного часу, актуалізується потреба в оновлених підходах до оцінювання якості, ризиків і результативності закупівель, з урахуванням не лише кількісних, але й якісних індикаторів.

Мета статті. Метою статті є дослідження ефективності функціонування системи публічних закупівель в Україні в умовах нормативних змін та воєнного стану, з урахуванням статистичних показників, аналітичних індикаторів і якісних характеристик.

Виклад основних результатів. Управління сферою публічних закупівель є важливим завданням для будь-якої країни. Саме тому оптимізація процесу публічних закупівель з акцентом на аналітичне забезпечення є одним із пріоритетів. Публічні закупівлі мають значно ширший вплив, ніж просто задоволення потреб замовників у товарах, роботах і послугах; вони виступають інструментом для реалізації державної економічної, соціально-екологічної політики та забезпечення продовольчої безпеки. Незважаючи на стимулюючий вплив цих закупівель, існують суттєві ризики, пов'язані із корупцією та шахрайством. У цьому контексті надзвичайно важливою частиною моніторингу та контролю системи публічних закупівель є аналіз їх ефективності. Результати такого аналізу можуть служити основою для того, щоб захищати інтереси держави в економічному і результативному використанні бюджетних коштів.

У дослідженні Світового банку публічні закупівлі аналізуються з точки зору державно-приватного партнерства (ДПП). Це будь-яка договірна угода між державним органом (замовником) і приватною особою (учасником), яка стосується реалізації публічних активів чи послуг [1].

У Звіті 2016 року (Benchmarking Public Procurement 2016) [2] щодо оцінки публічних закупівель були розглянуті такі індикатори:

повний життєвий цикл публічної закупівлі, включаючи підготовку та подання пропозиції, оцінку пропозицій, укладання контрактів, а також їх виконання;

процедури оскарження та звітування, серед яких: наявність механізму оскарження, процеси перегляду на першому і другому рівнях.

У дослідженні 2017 року (Benchmarking Public Procurement 2017) [3] методика оцінювання публічних закупівель базувалася на кількісних показниках, з оцінкою від 0 до 100 балів. Серед них: оцінка потреб та розміщення інформації про закупівлі, підготовка і подача пропозицій, «розкриття конвертів», а також процеси оцінки та вибору переможця. Додатково враховувалися умови укладення контракту, забезпечення його виконання та оплата зобов'язань за контрактом.

Підготовка даних у наступних роках здійснювалася через тестування за чотирма основними аналітичними індикаторами в контексті публічних закупівель. Кожен індикатор містив перелік різноманітних показників, як зазначено в рис. 1 [4].

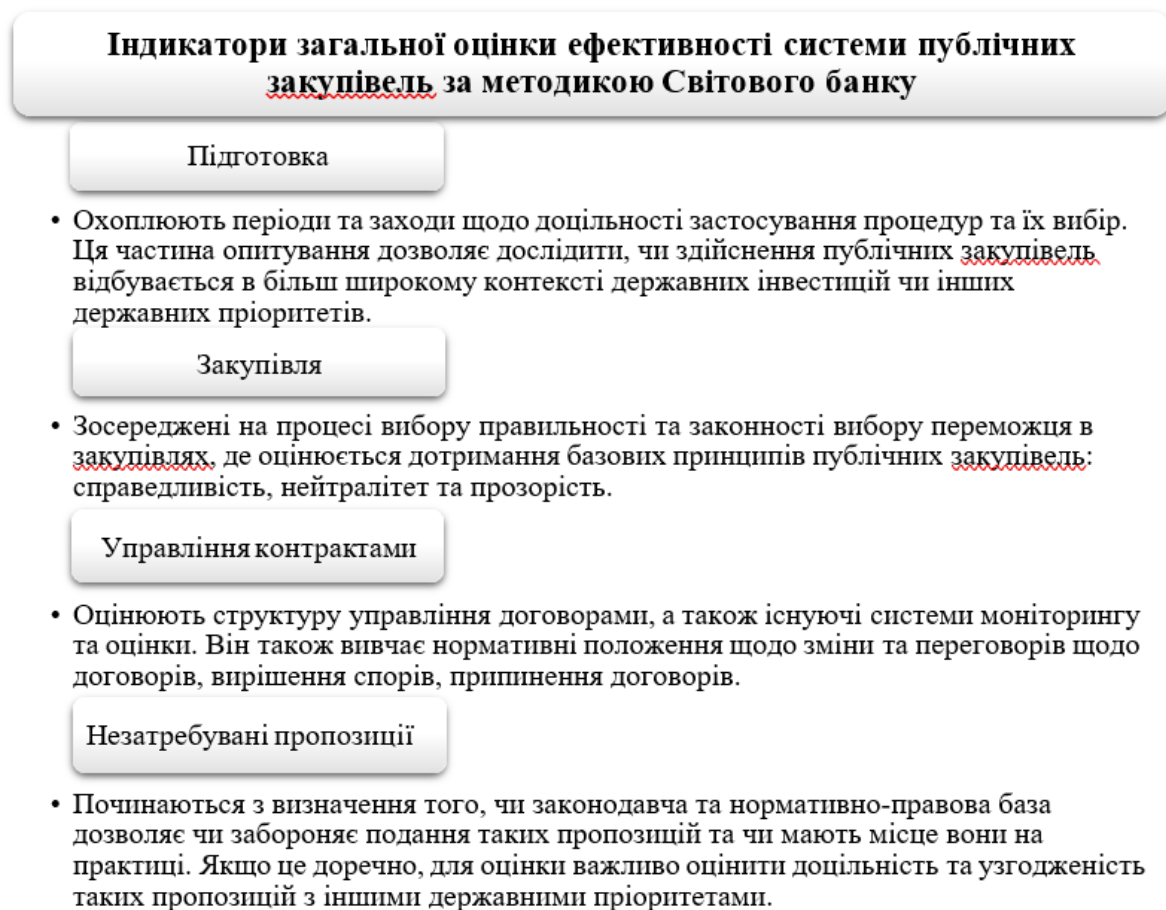

Рис.1. Індикатори загальної оцінки ефективності системи публічних закупівель за методикою Світового банку

Джерело: складено на основі [4]

Аналіз місця України у світових рейтингах залишається важливою складовою, акцентуючи увагу на продуктивності системи державних закупівель як значущого

елемента держаного управління та бізнес-клімату. Потрібно встановити та критично проаналізувати чинники, що впливають на зміни цих показників, беручи до уваги кілька аспектів. По-перше, важливо зрозуміти, як міжнародні організації, інвестори, кредитори та інші зацікавлені сторони сприймають нашу державу. Це дозволить визначити напрями для покращення та оцінити їх потенційний вплив на позиції України в глобальних рейтингах, зокрема щодо ефективності системи публічних закупівель. По-друге, детальний розгляд компонентів міжнародних рейтингів сприятиме підвищенню якості підготовчих процесів у проведенні державного аудиту та моніторингу в сфері публічних закупівель, з акцентом на ризик-орієнтований підхід.

9 лютого 2016 року в Україні набув чинності важливий Закон «Про публічні закупівлі» [5]. Цей законодавчий акт був ухвалений із метою забезпечення максимально ефективного та прозорого процесу закупівель, створення конкурентоспроможного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції та сприяння розвитку чесної та справедливої конкуренції. У рамках цього Закону встановлюються правові та економічні основи, на яких повинні базуватися закупівлі товарів, робіт і послуг для задоволення потреб державних органів та територіальних громад. Відповідно до положень цього Закону був реалізований поступовий перехід від традиційних паперових процедур до сучасних електронних закупівельних процесів, що здійснюються в тому числі через систему «Prozorro». Інформація про всі закупівлі, яку організатори торгів отримують у ході взаємодії із зазначеною системою, зберігається в централізованій базі даних. Ці дані є загальнодоступними, дозволяючи громадськості здійснювати контроль за закупівлями, а також використовуються для проведення аналізу та моніторингу процесів.

Таким чином, державну закупівлю може ініціювати будь-яке підприємство відповідної форми власності або бюджетне установа, такі як школи чи лікарні. З 2016 року в Україні всі публічні закупівлі проводяться виключно через систему Prozorro, яка забезпечує повну прозорість торгів, включаючи детальну інформацію про замовника і учасників.

Відкриті тендери дають можливість усім постачальникам, які відповідають встановленим правилам Prozorro, взяти участь у торгах, що значно посилює конкуренцію серед учасників. Це дозволяє замовнику обрати найбільш прийнятний варіант з широкого спектра пропозицій.

Під час здійснення закупівельних процедур вкрай важливо дотримуватись чинних нормативно-правових приписів, які регламентують організацію та проведення торгів. Основоположними моментами для успішного виконання державних закупівель є правильний вибір процедури, уникнення помилок у процесі закупівлі, створення чіткої тендерної документації, ретельна оцінка та порівняння тендерних пропозицій, а також влучний вибір переможця. Ці заходи ефективно запобігають корупції та забезпечують раціональне використання коштів бюджету.

Згідно з чинним законодавством, тендерні процеси для українських державних підприємств мають відбуватися виключно на сертифікованих платформах-партнерах системи Prozorro, що гарантує однакові умови для всіх учасників публічних закупівель. Станом на вересень 2024 року система налічує 13 акредитованих майданчиків, які підтримують проведення як допорогових, так і надпорогових видів закупівель. До таких платформ належать tenders.all.biz, zakupki.prom.ua, smarttender.biz, alltenders.com.ua, 25h8.auction, e-tender.biz тощо. [8].

Так, відповідно до звіту про результати сфери публічних закупівель у 2023 році спостерігаємо, що у 2023 році система Prozorro стала головним засобом для проведення публічних закупівель в Україні, через неї пройшло 80% витрачених коштів. Кількість закупівель за рік досягла 3,6 мільйона, повернувшись до рівнів до початку війни. Завдяки вдосконаленню Prozorro Market закупівлі стали швидшими і коштували замовникам на 15-20% менше, ніж якщо б уклалися прямі договори [6]. Показник загальної кількості замовників, які здійснювали закупівлі у 2023 році, складає 28 302 суб'єкта, що має тенденцію до зменшення порівняно з попередніми роками, яка відображена на рисунку 2 [7].

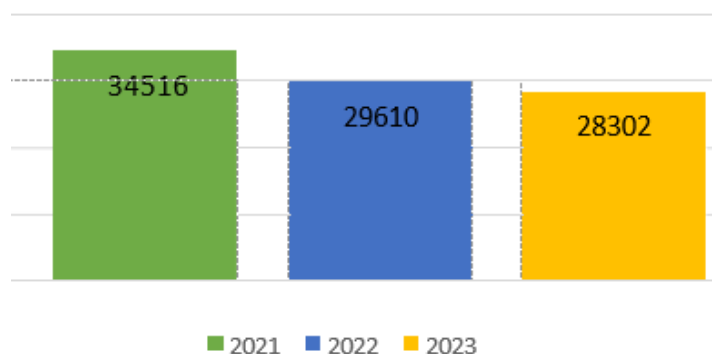

Рис.2.Кількість замовників

Джерело: побудовано на основі [7]

Аналізуючи закупівлі, оголошені замовниками, можна помітити звичну тенденцію: найактивніше оголошення відбувається наприкінці року, особливо в жовтні, листопаді та грудні. Це пов'язано з необхідністю використати наявні бюджетні кошти. Найменша активність у цьому процесі припадає на квітень і липень, як це показано на рисунку 3.

Рис. 3. Помісячний розподіл оголошених замовниками закупівель (лотів)

Джерело: складено на основі [7]

У закупівлях, оголошених з 1 січня по 31 грудня 2023 року, спостерігається збільшення кількості учасників на 13% у порівнянні з 2022 роком, що становить 208 480 суб'єктів. Проте цей показник все ще залишається нижчим за рівень довоєнного 2021 року (рис.4 [7]).

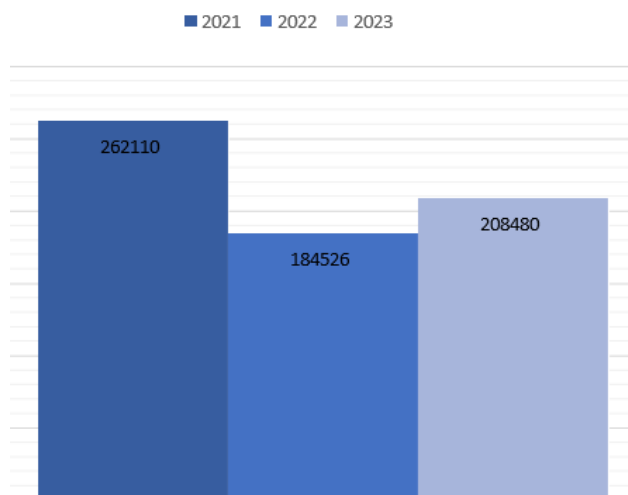

Рис.4. Загальна кількість учасників закупівель в ЕСЗ

Джерело: побудовано на основі [7]

Водночас слід зазначити, що загальна кількість учасників у конкурентних закупівлях становила 37 528 суб'єктів. У 2023 році з'явилася помітна тенденція: до участі приєдналися 10 553 нових учасники, які не брали участі в закупівлях у двох попередніх роках, що складає 28,1% від усіх учасників. Це свідчить про зростаючу зацікавленість бізнесу в ринку публічних закупівель.

Відповідно до даних, представлених у звіті Міністерства економіки України щодо публічних закупівель за 2023 рік через електронну систему закупівель, станом на 31 березня 2024 року кількість учасників-нерезидентів становила 286 із 44 країн. Особливо варто відзначити Великобританію та Північну Ірландію, звідки було зареєстровано 36 учасників з контрактами на суму понад 1,96 мільярда гривень. Аналогічна кількість учасників надійшла з Польщі, з загальною сумою контрактів майже 2,84 мільярда гривень. У звітному періоді найбільша кількість контрактів з нерезидентами була укладена за кодом CPV, що стосується закупівлі промислової техніки—572 угоди на суму близько 18,26 мільярдів гривень. Закупівлі нафтопродуктів, пального, електроенергії та інших джерел енергії склали 418 угод на загальну суму 5,19 мільярдів гривень. Також були здійснені закупівлі конструкцій і будівельних матеріалів у кількості 2870 на більш ніж 4,9 мільярда гривень [7].

Згідно з отриманими даними, переважна більшість успішних закупівель товарів, робіт та послуг відбувалася без залучення електронної системи закупівель (ЕСЗ). Після укладення договорів без ЕСЗ, звіт про такі закупівлі публікували в ЕСЗ, і цей тип становить 92,32% усіх успішних закупівель 2023 року. Водночас, за очікуваною вартістю, основну частину закупівель складають відкриті торги з особливостями, які охоплюють 60,71% вартості усіх закупівель. Детальний розподіл успішних закупівель за різними методами наведено в таблиці 1.

Хоча за статистикою кількість договорів про закупівлю, укладених без використання електронної системи закупівель (ЕСЗ), значно переважає, становлячи понад 3,17 мільйона закупівель, за загальною сумою ці договори опиняються на другому місці. Їх загальна вартість складає 304 мільярди гривень.

Таблиця 1

Кількість та загальна очікувана вартість успішних закупівель (лотів) за типами методів закупівель

Тип методу закупівлі	Кількість закупівель, шт	Кількість закупівель, %	Очікувана вартість закупівель, млрд грн	Очікувана вартість закупівель, %
Звіт про договір про закупівлю, укладений без використання ЕСЗ	3173120	92,32	314,68	36,91
Переговорна процедура закупівлі	335	0,01	1,13	0,13
Відкриті торги	65	0,00	0,03	0,00
Пряма закупівля через е-каталог	1910	0,06	0,09	0,01
Закупівля за рамковою угодою	200	0,01	2,05	0,24
Спрощена закупівля	8866	0,26	2,00	0,23
Запит пропозицій постачальників	44097	1,28	14,96	1,75
Відкриті торги з особливостями	208660	6,07	517,60	60,71
Всього	3437250	100	852,54	100

Джерело: розраховано на основі [7]

В контексті здійснення загальної оцінки сфери публічних закупівель звернемо також увагу на наступне.

За результатами закупівель послуг можна виокремити, що найчастіше та на найбільшу суму договори уклались на послуги з ремонту і технічного обслуговування. Разом з тим досить регулярно уклались договори на послуги у сфері інформаційних технологій, а також юридичні, консультаційні, охоронні послуги та поточний ремонт.

Аналогічно до попереднього року у 2023 році частка закупівель, здійснених за неконкурентним методом закупівлі, становить понад 92%, хоча в розрізі очікуваної вартості конкурентні закупівлі здобувають понад 62% (рис.5), що, зокрема, пояснюється величезною кількістю звітів про договір про закупівлю, які були укладені на невеликі суми.

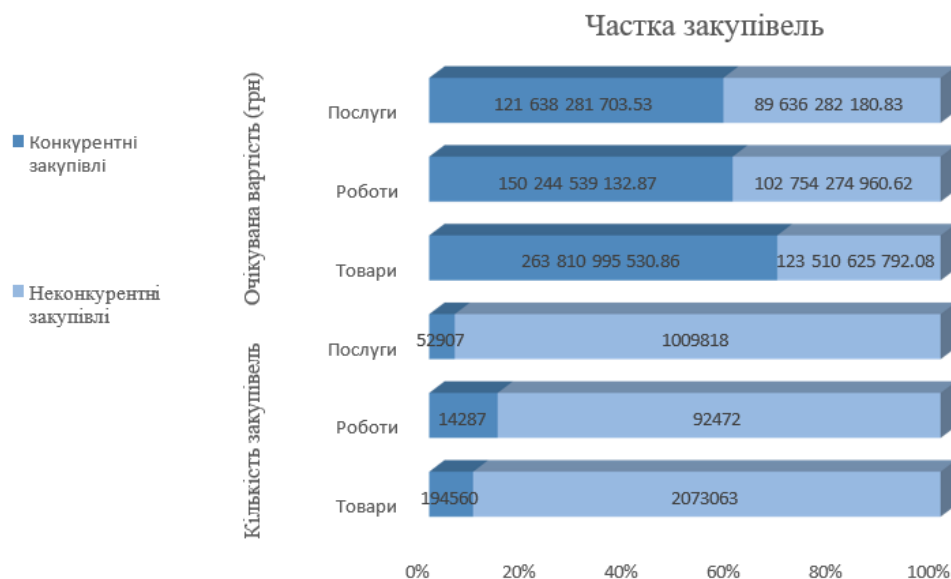

Рис.5. Частка успішних конкурентних та неконкурентних закупівель (лотів) за кількістю та очікуваною вартістю закупівель

Джерело: побудовано на основі [7]

Протягом 2023 року в ЕСЗ здійснено 261 890 успішних конкурентних закупівель із загальною сумою договорів 488,9 млрд грн, що становить 61,56% від загальної суми. Неконкурентних закупівель було 3 175 365 на загальну суму 305,2 млрд грн.

Згідно зі статистикою, протягом звітного року замовники провели 128 123 понадпорогові неконкурентні закупівлі. Ці закупівлі охоплюють товари і послуги вартістю понад 100 тис. грн, поточний ремонт понад 200 тис. грн, та роботи понад 1,5 млн грн. Це пов'язано з можливістю застосування підстав, передбачених пунктом 13 Особливостей. Відповідно до розподілу закупівель за типами предметів (товари, роботи, послуги), їх кількістю та вартістю, найчастіше закуповувалися послуги - 76 596 разів, а за вартістю домінували товари із загальною сумою понад 101 млрд грн.

Згідно опрацювання даних системи щодо закупівель в розрізі товарів, робіт та послуг, за результатами яких, або хоча б в одному лоті такої закупівлі (за наявності), було визначено переможця та укладено договір про закупівлю, можна констатувати, що середній рівень успішно проведених конкурентних закупівель дорівнює близько 70%, зокрема за кількістю найуспішнішими є закупівлі робіт, успішність яких складає 74,1%, а за вартістю - закупівлі послуг 77,6% (рис.6)

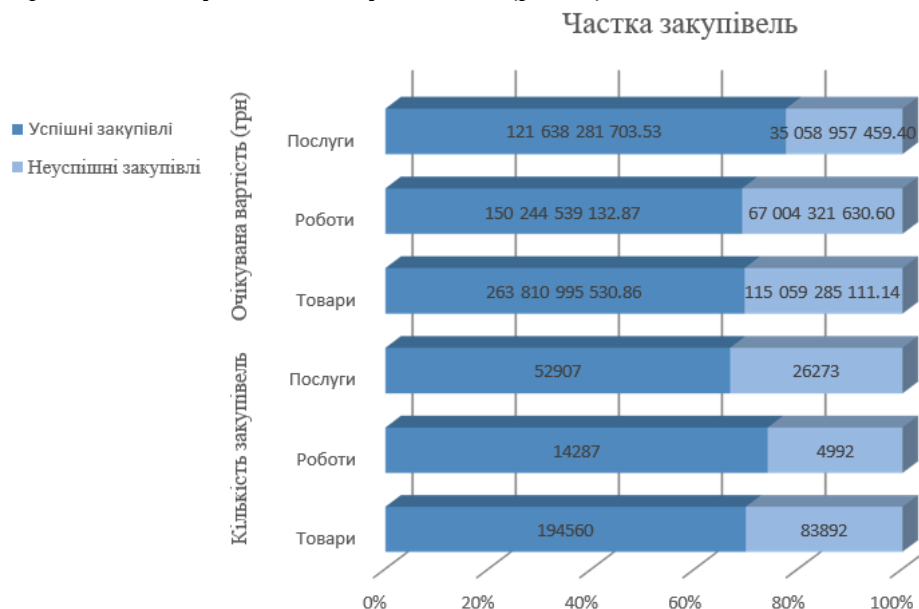

Рис.6. Частка успішних та неуспішних конкурентних закупівель (лотів) за їх типами предмета закупівлі, кількістю та очікуваною вартістю

Джерело: побудовано на основі [7]

Найбільш результативним методом конкурентних закупівель є відбір учасника для укладення договору за рамковою угодою, який досягає 93,46% успішності. Далі йде запит пропозицій постачальників із 78,99% та відкриті торги з особливостями з показником 67,88%. Щодо успішності закупівель за їхньою часткою у очікуваній вартості, всі методи демонструють рівень успішності не менше 71,22%, за виключенням відкритих торгів, які мають лише 11,23%. Це пояснюється тим, що під час дії воєнного стану відкриті торги загалом не передбачені Особливостями. Розподіл великої закупівлі на кілька лотів сприяє залученню більшої кількості учасників, що, своєю чергою, може підвищити рівень конкуренції. У 2023 році серед конкурентних закупівель було оголошено 18 909 таких операцій з очікуваною вартістю понад 39,6 млрд грн, кожна з яких складалася щонайменше з двох лотів. Найбільші тендери за очікуваною вартістю та кількістю лотів мали місце під час закупівлі товарів. Проте, у відсотковому відношенні найкращі результати

спостерігалися в закупівлях послуг, де кожна десята угода передбачала декілька лотів.

Опрацьовуючи інформацію про закупівлі товарів, робіт і послуг на предмет рівня конкуренції в залежності від типу методу закупівлі, який обирав замовник, можемо спостерігати досить цікаву ситуацію, яка загалом залежить від того чи було успішно проведено закупівлю.

Таблиця 2

Рівень конкуренції у конкурентних закупівлях (лотах) у розрізі типів предмета закупівлі (товари, роботи, послуги) та методів закупівель

Тип предмета закупівлі	Тип методу закупівлі	Кількість учасників	Рівень конкуренції	Кількість учасників успішних закупівлях	Рівень конкуренції успішних закупівель
Товари	Відкриті торги з особливостями	288176	1,34	258248	1,76
	Відкриті торги	200	0,74	129	2,69
	Спрощена закупівля	8776	1,28	8152	2,07
	Закупівля за рамковою угодою	76	2,71	76	3,04
	Запит пропозицій постачальників	170655	3,06	158565	3,60
Роботи	Відкриті торги	10	1,11	8	4,00
	Відкриті торги з особливостями	19994	1,25	16865	1,45
	Спрощена закупівля	3280	0,99	3018	1,13
Послуги	Відкриті торги	66	0,62	30	2,31
	Відкриті торги з особливостями	87073	1,15	77501	1,53
	Спрощена закупівля	3151	1,03	2972	1,32
	Закупівля за рамковою угодою	78	1,73	503	3,70

Джерело: побудовано на основі [7]

У 2023 році при закупівлі товарів, послуг чи робіт рівень конкуренції варіюється відповідно до обраного методу. При аналізі закупівель (як успішних, так і неуспішних) найвищий рівень конкуренції спостерігається під час запиту пропозицій постачальників — в середньому 3,06 учасника. У випадку успішної закупівлі цей показник зростає до 3,6. Найнижчий рівень конкуренції зафіксовано у відкритих торгах — лише 0,74 учасника на лот, що пояснюється значною кількістю скасованих тендерів.

Загалом, конкуренція краще проявляється в успішних закупівлях. Найвищий рівень конкуренції відзначено у відборі учасника для укладення договору за рамковою угодою, запиті пропозицій постачальників та відкритих торгах, хоча в цьому році останні не дуже показові.

Основні методи закупівель визначаються як відкриті торги зі специфічними особливостями, середній рівень конкуренції яких становить 1,58, та запит пропозицій постачальників з рівнем конкуренції 3,6. Це сприяє створенню ефективного та конкурентного середовища через використання електронного каталогу.

У 2023 році в системі електронних державних закупівель (ЕЗЗ) виявлено 7250 випадків аномально низької ціни тендерних пропозицій, з яких учасники надали 5880 обґрунтувань, що складає 81,10% від усіх випадків. В результаті цих обґрунтувань 3976 тендерів завершилися визначенням переможців.

Таким чином, закон про публічні закупівлі став значним етапом у розвитку державних закупівель в Україні. Запровадження системи електронних закупівель призвело до кардинальних змін у цій сфері, що стосується придбання товарів, виконання робіт і надання послуг. Електронний обмін тендерною інформацією та

документацією підвищує швидкість і результативність закупівельних процесів. Проведення тендерів у цифровій формі суттєво зменшує ризик неправомірних дій, таких як хабарництво для отримання преференцій, яке було більш можливим при використанні паперових процедур. Завдяки централізованій базі даних істотно зросла прозорість торгів, знизився бар'єр для участі у них, й покращилася взаємодія між державними органами та приватними підприємцями.

З початком повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року, традиційні принципи публічних закупівель, такі як відкритість, економічна ефективність, чесна конкуренція та прозорість, поступилися місцем іншим важливим критеріям. Тепер головне — це своєчасна закупівля необхідних товарів, послуг та робіт, а також їх відповідність національним інтересам, безпеці та оборонним потребам. Процедури закупівель для оборони стали закритими та прихованими задля національної безпеки. В умовах воєнного стану під час публічних закупівель важливо знайти баланс між інтересами замовників, постачальників і держави, оптимізуючи швидкість і прозорість процедур. Завдяки Постанові №1178 замовники можуть вести закупівлі без застосування законодавчо визначених процедур: не вимагаються переговорні процедури або відкриті торги англійською, а також можливість укладення угод навіть за однієї пропозиції. Замовники можуть дозволяти подачу пропозицій за перевищеною очікуваною вартістю, а вимоги щодо кваліфікаційних критеріїв мають гнучке застосування залежно від предмету закупівлі. Відсутність встановлених законом процедур означає, що відсутні оголошення в системі Prozorro, і учасники можуть не знати про закупівлю, якщо тільки замовник не повідомить про можливість укласти договір. Це зменшує конкуренцію та прозорість ринку публічних закупівель і потребує змін після завершення війни.

Закупівлі за законом надають перевагу через стандартизовані правила системи закупівель, що знижує ризик суб'єктивного впливу з боку замовника. Такі процедури дозволяють отримати товари з найкращим співвідношенням «ціна-якість», забезпечуючи ефективне використання бюджетних коштів.

Висновки. У результаті проведеного аналізу встановлено, що система публічних закупівель України за останні роки зазнала суттєвих трансформацій завдяки впровадженню електронної платформи Prozorro, яка значно підвищила прозорість процедур і рівень конкуренції серед учасників. Водночас, незважаючи на позитивні зрушення, залишається низка проблем, зокрема надмірне використання неконкурентних процедур, зниження відкритості у зв'язку з воєнним станом та недостатній рівень обґрунтованого аналізу ефективності закупівель.

Наявні дані за 2023 рік свідчать про збереження активності на ринку публічних закупівель, а також про зростання участі нових постачальників, зокрема іноземних. Однак тенденція до переважання прямих договорів над конкурентними процедурами вимагає посилення контролю та впровадження ефективніших аналітичних інструментів оцінки ризиків.

В умовах воєнного стану актуалізується необхідність забезпечення балансу між оперативністю закупівель та дотриманням принципів економічної ефективності, доброчесності й прозорості. Подальший розвиток сфери публічних закупівель має базуватися на впровадженні міжнародних методик оцінювання, вдосконаленні законодавчого регулювання та підвищенні рівня аналітичного забезпечення з урахуванням як кількісних, так і якісних показників результативності.

Список використаної літератури

1. Здирко Н.Г. Удосконалення інформаційного забезпечення економічного аналізу системи публічних закупівель на основі міжнародного досвіду. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2020. Т. 2, № 4 (36). С. 46–58. URL: <http://socrates.vsau.org>
2. World Bank Group. 2016. Benchmarking Public Procurement 2016: Assessing Public Procurement Systems in 77 Economies. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/>
3. World Bank Group. 2017. Benchmarking Public Procurement 2017: Assessing Public Procurement Regulatory Systems in 180 economies. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication>
4. World Bank. 2023. Results and Performance of the World Bank Group 2023. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication>
5. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
6. Звіт про результати сфери публічних закупівель у 2023 році - TAPAS. TAPAS. URL: <https://tapas.org.ua/all-uk/news-uk/zvit>
7. Звіти сфери публічних закупівель | Міністерство економіки України. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents>
8. Майданчики Prozorro. Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk/majdanchiki-prozorro>.
9. Здирко Н. Г. Публічні закупівлі в Україні: історичний аспект становлення та розвитку. Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». 2019. № 48. С. 139–146. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/card.php?id=23856>.
10. World Bank Group. 2016. Benchmarking Public Procurement 2016: Assessing Public Procurement Systems in 77 Economies. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/>
11. Батенчук М. Особливості застосування правового механізму публічних закупівель в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 151–155. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/33.pdf
12. Гарбінська-Руденко А., Покутній О., Шимко В. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 2. С. 413–417. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.u/article/view>
13. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text>
14. Длугопольський О.В., Чапрак Ю.В. Ключові напрямки дослідження та дилеми в сфері публічних закупівель: теоретичний фрейм. Innovation and Sustainability. №1. 2023. С. 51-62. URL: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/issue/view/6/20>.
15. Мулик Я.І., Кожухівський О.В. Понятійно-категоріальний апарат публічних закупівель як об'єкт бухгалтерського обліку. Ефективна економіка. 2024. № 3.

ASSESSMENT OF THE PUBLIC PROCUREMENT SECTOR IN UKRAINE'S ECONOMIC SYSTEM

VILCHINSKA Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Statistics
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4544-4751>*

STEBELKO Serhii

*Student of Master's degree
Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *The article examines the current state and dynamics of the public procurement system in Ukraine, focusing on its analytical support, efficiency, and transparency. Key aspects of the functioning of the electronic system Prozorro are analyzed, and statistical indicators for 2023 are evaluated, including the level of competition, the share of successful procedures, the participation of foreign companies, and the impact of current legislation. Special attention is given to the transformations in the procurement sector during martial law, including the simplification of procedures and the reduction of tender transparency. The challenges and prospects for improving public procurement in the context of ongoing changes and the need to ensure national security are highlighted.*

Keywords: *public procurement, electronic system Prozorro, procurement efficiency, analytical support for statistical conclusions, qualitative data analysis*

The article provides a comprehensive analysis of the current state and development prospects of the public procurement sector in Ukraine amid economic transformation and profound socio-political changes caused by the full-scale war. Particular attention is given to the impact of martial law on the procurement system, including the introduction of temporary procedures and the easing of transparency requirements. At the center of the study is the Prozorro electronic system, which, despite the challenges, continues to play a key role in ensuring openness, accessibility, and public oversight of procurement processes.

Based on statistical data for 2023, the authors examine competition levels, the dynamics of supplier participation, changes in the number of contracting authorities, procurement methods, the involvement of non-resident participants, and expenditure structures by categories of goods, works, and services. A comparative analysis of the effectiveness of various procurement procedures—competitive and non-competitive—is conducted using parameters such as expected value, performance outcomes, number of participants, and competition level.

Special emphasis is placed on integrating international practices into procurement assessment, particularly the World Bank's Benchmarking Public

Procurement methodology, which enables objective cross-country comparison of procurement system efficiency. The authors highlight the need to adapt such approaches to Ukraine's realities, considering national security risks, limited access to open information during wartime, and the strategic significance of public spending.

The study also substantiates the importance of enhancing the analytical support of procurement—ranging from the collection and processing of statistical data to the introduction of qualitative performance indicators that reflect not only economic outcomes but also social and institutional impacts. The authors conclude that the effective post-war reform of Ukraine's public procurement system must be grounded in the principles of transparency, economic efficiency, integrity, and resilience to external threats. Future development should focus on improving the regulatory framework, implementing a risk-based approach, and strengthening the institutional capacity of procurement stakeholders.

Reference

1. Zdyrko, N. H. (2019). Informatsiine ta analitychne zabezpechennia systemy publichnykh zakupivel: svitovyi dosvid ta Ukraina [Information and analytical support of the public procurement system: Global experience and Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, (12), 54–58.
2. World Bank. (2016). *Benchmarking public procurement 2016: Assessing public procurement regulatory systems in 77 economies*. Washington, DC: World Bank Group.
3. World Bank. (2017). *Benchmarking public procurement 2017: Assessing public procurement regulatory systems in 180 economies*. Washington, DC: World Bank Group.
4. World Bank. (2023). *Results and performance of the World Bank Group 2023*. Independent Evaluation Group (IEG). <https://ieg.worldbankgroup.org>
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). Zakon Ukrainy “Pro publichni zakupivli” [Law of Ukraine “On Public Procurement”] No. 922-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>
6. TAPAS Project. (n.d.). *Transparency and Accountability in Public Administration and Services*. <https://tapas.org.ua>
7. Ministry of Economy of Ukraine. (2023). *Public procurement analytics reports for 2022–2023*. <https://www.me.gov.ua>
8. Prozorro. (n.d.). *Official portal of public procurement in Ukraine*. <https://prozorro.gov.ua>
9. Zdyrko, N. H. (2021). Publichni zakupivli v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: problemy ta perspektyvy rozvytku [Public procurement in the context of digitalization of the economy: problems and development prospects]. *Ekonomika i suspilstvo*, (28), 132–137.
10. Transparency International Ukraine. (n.d.). *Analytical reports and procurement reviews in the Prozorro system*. <https://ti-ukraine.org>
11. Batenchuk, M. (2023). Zakupivli v umovakh voiennoho stanu: vyklyky pravovoho rehuliuвання [Procurement under martial law: challenges of legal regulation]. *Pravo Ukrainy*, (3), 25–31.
12. Harbinska-Rudenko, A., Pokutnyi, O., & Shymko, V. (2024). Koruptsiini ryzyky pid chas provedennia publichnykh zakupivel v umovakh voiennoho stanu [Corruption risks during public procurement under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (2), 413–417. <http://journal-app.uzhnu.edu.u/article/view>
13. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, November 11). *Deiaki pytannia*

zdiisnennia oboronnykh zakupivel na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu: Postanova №1275 [Certain issues of defense procurement during martial law: Resolution No. 1275]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text>

14. Dlhops'kyi, O. V., & Chaprak, Yu. V. (2023). Kliuchovi napriamky doslidzhennia ta dylemmy v sferi publichnykh zakupivel: teoretychnyi freim [Key research directions and dilemmas in public procurement: Theoretical framework]. *Innovation and Sustainability*, (1), 51–62. <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/issue/view/6/20>

15. Mulyk, Ya. I., & Kozhukhovskiy, O. V. (2024). Poniatiino-katehorialnyi aparat publichnykh zakupivel yak ob'ekt bukhhalterskoho obliku [Conceptual and categorical apparatus of public procurement as an object of accounting]. *Efektivna ekonomika*, (3)

РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

НАЗАРКЕВИЧ Ігор Богданович

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>*

ШУШКОВА Юлія Володимирівна

*докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3836-7548>*

Анотація: *Стаття присвячена комплексному дослідженню ринку фінансових технологій (ФінТех) в Україні. З'ясовано ключові етапи становлення українського ринку фінансових технологій та здійснено їх характеристику. Визначено ключові сегменти та складові ринку фінансових технологій в Україні на сучасному етапі. Досліджено особливості впливу повномасштабного вторгнення на функціонування ринку та адаптаційні механізми, що дозволили сектору не лише вистояти, але й продемонструвати стійкість та інноваційний потенціал. Проаналізовано поточний стан ФінТех ринку України, вплив НБУ на формування регуляторного середовища, інвестиційний клімат, основні тенденції та виклики в умовах війни. Розглянуто основні елементи FinTech, такі як цифрові платежі, peer-to-peer кредитування, блокчейн-технології та регуляторні ініціативи. На основі проведеного дослідження обґрунтовано перспективи подальшого розвитку фінтех-індустрії в Україні. Зокрема, окреслено перспективи розвитку українського ФінТеху з урахуванням національної специфіки та в контексті євроінтеграційних прагнень і глобальних трендів.*

Ключові слова: *фінансові технології, ринок ФінТех, цифрові платежі, необанки, регулювання, інвестиції, інновації, військовий стан.*

Постановка проблеми. Ринок фінансових технологій став одним із найбільш динамічних секторів світової економіки, трансформуючи традиційні підходи до надання фінансових послуг. Водночас ринок фінансових технологій (ФінТех) в Україні протягом останніх років демонстрував динамічний розвиток, ставши одним із ключових драйверів інновацій у фінансовому секторі. Україна, маючи значний ІТ-потенціал та високий рівень проникнення цифрових технологій серед населення, активно долучилася до цих глобальних процесів. Розвиток ФінТеху в країні є важливим чинником підвищення доступності та якості фінансових послуг, стимулювання конкуренції і сприяння економічному зростанню. Поява нових гравців, розвиток цифрових платіжних сервісів, необанків та інших інноваційних рішень

суттєво змінили сферу фінансових послуг. Актуальність дослідження посилюється в умовах повномасштабної війни, яка створила безпрецедентні виклики для всіх секторів економіки, водночас прискоривши деякі цифрові трансформації. Незважаючи на це, український ФінТех продемонстрував надзвичайну стійкість та здатність до адаптації, продовжуючи розвиватися та впроваджувати інновації.

Метою статті є аналіз поточного стану ринку фінансових технологій в Україні, виявлення ключових тенденцій, проблем та перспектив його розвитку в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток ринку фінансових технологій в Україні в умовах війни став предметом активного наукового аналізу вітчизняних та міжнародних дослідників. Останні роки, особливо після початку повномасштабної війни, характеризуються зростанням уваги до впливу воєнних дій на ФінТех-сектор, адаптацію ринку до нових викликів, а також пошуком шляхів для забезпечення стійкості та інноваційності фінансових послуг. Зокрема, Віблій П. та Кондратюк М. у своїй роботі дослідили стан фінансових технологій в Україні під час війни, визначили основні переваги та недоліки впровадження інновацій, а також оцінили вплив діджиталізації на банківський сектор [1].

Науковці Кравчук Н. та Луцишин О. розглядають особливості функціонування фінансового ринку України під час війни, ідентифікуючи ключові виклики та тренди, зокрема посилення ролі фінансових інновацій, зростання кіберризиків, необхідність адаптації бізнес-моделей і впровадження нових каналів фінансових послуг [2].

Також вагомий внесок у розуміння глобальних трендів фінтеху забезпечили праці таких авторів, як К. Скіннер, П. Шуфель, Р. Батра та ін. Окремі аспекти функціонування українського фінтех-ринку, зокрема регуляторні питання та вплив діджиталізації, аналізуються Національним банком України (НБУ) та різноманітними галузевими асоціаціями, такими як Українська асоціація ФінТех та інноваційних компаній. Проте, враховуючи стрімкість змін та особливості воєнного часу, існує потреба в узагальненні наявних даних та актуалізації бачення перспектив українського ФінТеху.

Виклад основних результатів. Становлення українського ринку фінансових технологій можна умовно поділити на кілька етапів. Початковий етап (до 2014 року) характеризувався появою перших онлайн-платіжних сервісів та розвитком інтернет-банкінгу традиційними банками.

Другий етап (2014-2021 рр.) став періодом активного зростання та диверсифікації. Цьому сприяла низка чинників, основними з яких є:

- Зростання проникнення Інтернету та мобільних пристроїв. Це створило сприятливе середовище для розвитку цифрових фінансових послуг.
- Запит суспільства на інновації. Користувачі все частіше віддавали перевагу швидким, зручним та доступним онлайн-сервісам.
- Розвиток ІТ-сектору. Україна має потужний кадровий потенціал в ІТ-сфері, що стало основою для створення численних фінтех-стартапів.
- Лібералізація регуляторного середовища. НБУ поступово впроваджував зміни, спрямовані на підтримку інновацій у фінансовому секторі, хоча певні регуляторні виклики залишалися.
- Поява необанків та спеціалізованих фінтех-компаній. Такі гравці, як Monobank, Privat24 (як частина державного ПриватБанку, що задавала тренди), та інші, запропонували інноваційні продукти та клієнтоорієнтований сервіс, стимулюючи конкуренцію.

– Розвиток платіжної інфраструктури. Впровадження нових платіжних стандартів та технологій, таких як безконтактні платежі та мобільні гаманці.

Основними сегментами ринку залишаються платіжні сервіси та технології, цифровий банкінг (включаючи необанки), технології для інфраструктури та програмного забезпечення, а також сфери кредитування, іншуртеху (InsurTech) та управління особистими фінансами (див. рис. 1).

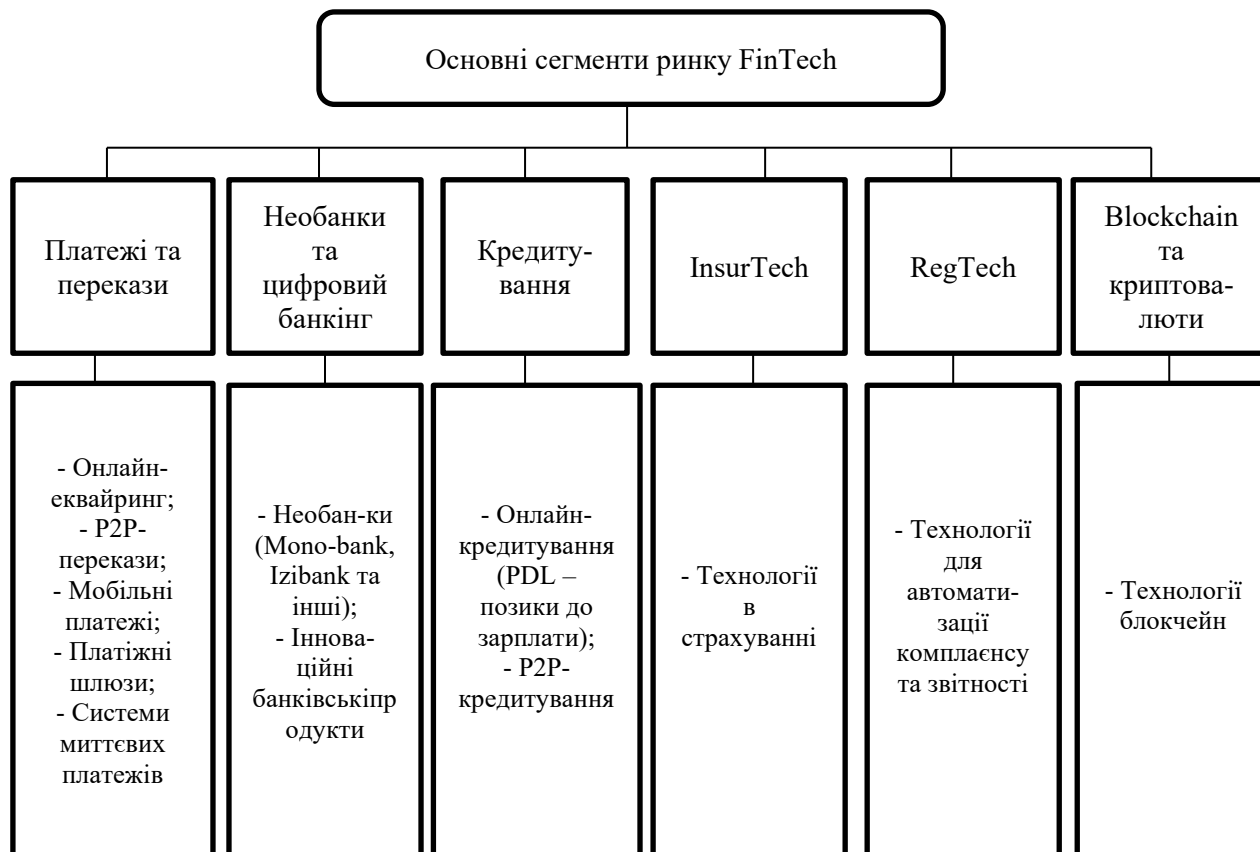

Рис. 1. Ключові сегменти та складові українського ринку FinTech

Джерело: сформовано авторами

До початку повномасштабного вторгнення український ФінТех ринок активно зростав. Згідно з даними «Українського Фінтех Каталогу 2023» від UAFIC, на ринку налічувалося 246 компаній [3]. За даними НБУ, незважаючи на війну, платіжна інфраструктура України продовжує стабільно функціонувати, а кількість безготівкових операцій зростає. Наприклад, у 2023 році частка безготівкових операцій з платіжними картками сягнула 64,8% від загальної суми операцій [4].

Однак, сектор зазнав і певних змін. Спостерігається тенденція до зменшення кількості необанків. Частка необанків на ринку скоротилася, а деякі проекти (Todobank, Neobank, Sportbank) припинили свою діяльність, що свідчить про високі виклики у веденні цього бізнесу в поточних умовах [5]. Водночас зросла кількість компаній, що працюють у сфері регуляторних технологій (RegTech) [6].

Війна справила значний, хоча й неоднозначний вплив на український ФінТех. З одного боку, частина компаній була змушена скоротити персонал [7] та відчула зменшення потенціалу бізнесу. За даними опитувань, війна скоротила український фінтех-сектор на думку більшості експертів [8]. Однак рівень діджиталізації в цілому, і у фінансовому секторі зокрема, демонструє перманентне зростання. Наприклад, у період з 2023 до 2024 р. зріс експорт українських ІТ-послуг, зросла кількість ІТ-

спеціалістів та як наслідок, покращилися позиції України у світових рейтингах, що характеризують рівень цифровізації (див. табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика ІТ-сектору України у 2023-2024 рр.

Індикатор	2023	2024
ВВП на душу населення (дол. США)	4834	3900
Кількість ІТ-спеціалістів, осіб	307000	346200
Частка населення, що регулярно користується інтернетом, %	76,3	80
Частка експорту українських ІТ-послуг у ВВП, %	3,5	4
Місце у рейтингу з цифрової якості життя у світі	50	46
Місце у рейтингу найбільш інноваційних країн світу	57	55

Джерело: сформовано авторами на основі [3, 9]

З іншого боку, війна стала каталізатором для впровадження певних інновацій та прискорила цифровізацію. ФінТех компанії продемонстрували високу адаптивність, забезпечуючи безперебійність фінансових операцій, розвиваючи сервіси для підтримки населення та бізнесу, а також для збору пожертв на потреби армії та гуманітарні цілі. Багато компаній переорієнтувалися на міжнародні ринки. Згідно з «Українським Фінтех Каталогом 2024», 47% українських фінтех-компаній вже працюють на міжнародних ринках, а 38% планують вихід (див. табл. 2) [10].

Таблиця 2

Характеристика галузі фінансових технологій в Україні у 2023-2024 рр.

Індикатор	2023	2024
Кількість ФінТех компаній на українському ринку, одиниць	246	256
Кількість заснованих нових ФінТех компаній, одиниць	7	3
Частка ФінТех компаній, що працюють на міжнародному ринку, %	33	47
Частка ФінТех компаній, що мають жінок-засновниць, %	17	16
Частка ФінТех компаній, що пройшли точку беззбитковості, %	68	75
Частка ФінТех компаній, що фінансуються виключно власним коштом, %	66	79

Джерело: сформовано авторами на основі [3, 9]

Територіально найбільше ФінТех-компаній (79% у 2024 р.) розташовано в Києві, тоді як Львів та Дніпро посідають друге й третє місця відповідно (в середньому по 5%). Український фінтех-сектор демонструє значну стійкість. У 2023 році, незважаючи на війну та пов'язані з нею виклики, ринок поповнився 7 новими компаніями. Тоді загальна кількість фінтех-компаній становила близько 250, а оцінка ринку залишалася на рівні \$1 млрд. У 2024 році, навіть попри складні умови для розвитку, ринок продовжив зростання, додавши 3 нові компанії. На сьогодні в Україні функціонує близько 260 фінтех-компаній (незважаючи на те, що значна частина учасників закрилася), а загальна вартість ринку досягла \$1,2 млрд, що підкреслює його відновлення. Серед засновників фінтех-компаній переважають фахівці з інформаційних технологій (32%), за ними йдуть представники фінансових організацій (18%) та банківського сектору (12%).

За останні роки ключовими драйверами та трендами розвитку ринку фінансових технологій в Україні є:

- Цифровізація та мобільний банкінг. Високий рівень проникнення смартфонів та Інтернету стимулює попит на цифрові фінансові послуги.
- Розвиток платіжних систем та сервісів. Подальше зростання безготівкових платежів, популяризація технологій NFC, QR-кодів та електронних гаманців.

- Відкритий банкінг (Open Banking). НБУ активно працює над впровадженням стандартів відкритого банкінгу, що має стимулювати конкуренцію та появу нових інноваційних продуктів на базі банківських API [10].
- Штучний інтелект (AI) та хмарні сервіси. Українські фінтех-компанії все активніше використовують AI для скорингу, персоналізації послуг, чат-ботів, а також хмарні технології для забезпечення гнучкості та масштабованості [11].
- Кібербезпека. В умовах війни та зростання кіберзагроз, питання безпеки фінансових операцій та даних стало пріоритетним.
- RegTech. Зростає попит на технологічні рішення для забезпечення відповідності регуляторним вимогам.

Остання складова в секторі ФінТеху – RegTech в сучасних умовах є інструментом забезпечення практичного функціонування регуляторного середовища.

В Україні ключову роль у формуванні регуляторного середовища для ФінТеху відіграє Національний банк. НБУ реалізує «Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року», яка передбачає значну увагу розвитку ФінТех [10]. Важливими кроками стали прийняття Закону України «Про платіжні послуги», який гармонізує українське законодавство з європейськими нормами (зокрема, PSD2), та запуск регуляторної «пісочниці» для тестування інноваційних продуктів і послуг [10, 12]. НБУ також працює над концепцією е-гривні [10]. Незважаючи на позитивні зрушення, регуляторне середовище все ще потребує вдосконалення, зокрема в частині регулювання віртуальних активів, краудфандінгу та захисту прав споживачів цифрових фінансових послуг.

Окрім цього, незважаючи на прогрес, деякі компанії відзначають наявність регуляторних труднощів, особливо при виході на міжнародні ринки [11].

Одним з головних чинників розвитку ринку фінансових технологій в Україні є інвестиційний клімат.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на інвестиційну привабливість України. Однак технологічний сектор, включно з ФінТехом, продовжує залучати інвестиції, хоча і в менших обсягах порівняно з довоєнним періодом. Згідно з даними Forbes Україна, у 2024 році фінансові технології залучили \$41 млн інвестицій в рамках загального обсягу інвестицій в український техсектор [13]. Значна частина фінтех-компаній (близько 79% згідно з каталогом UAFIC за 2024 рік) продовжує фінансуватися за рахунок власних коштів [9].

Міжнародні фінансові організації, такі як ЄБРР, надають підтримку українському бізнесу, в тому числі через програми ризик-шерінгу з комерційними банками, що опосередковано сприяє кредитуванню та розвитку фінансової інфраструктури [14].

Попри досягнутий прогрес та продемонстровану стійкість, український FinTech-ринок зіштовхується з низкою викликів. Втім, він має також і значний потенціал для подальшого зростання (див. табл. 3).

Таблиця 3

Перешкоди та перспективи розвитку ринку фінансових технологій

Виклики та бар'єри	Можливості та перспективи зростання
Війна та її наслідки (безпекові ризики, економічна нестабільність, відтік кадрів, руйнування інфраструктури).	Подальша цифровізація (війна прискорила перехід до цифрових каналів, і цей тренд зберігатиметься).
Доступ до фінансування (обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів та обережність іноземних інвесторів).	Розвиток продуктів для малого і середнього бізнесу (МСБ) (МСБ потребує сучасних та доступних фінансових інструментів).

Продовження табл. 3

Регуляторна невизначеність (хоча регуляторне поле розвивається, окремі аспекти потребують подальшого вдосконалення та адаптації до швидких змін на ринку).	Експорт послуг (українські ФінТех компанії мають значний потенціал для виходу на міжнародні ринки завдяки високій якості розробок та конкурентній вартості).
Кіберзагрози (підвищений рівень кібератак на фінансову інфраструктуру).	Інтеграція з державними цифровими сервісами (розвиток взаємодії з порталом «Дія» та іншими державними платформами).
Кадровий «голод» (труднощі з пошуком та утриманням кваліфікованих спеціалістів, особливо в умовах війни).	Впровадження інновацій (подальший розвиток рішень на базі AI, блокчейну, Open Banking).
	Міжнародна підтримка та співпраця (залучення грантів, технічної допомоги та інвестицій від міжнародних партнерів).

Джерело: сформовано авторами

В цілому, український ФінТех може стати одним із драйверів повоєнного відновлення та модернізації економіки України. Збереження та примноження досягнень у цій сфері є важливим завданням як для держави, так і для бізнесу та суспільства в цілому.

Висновки. Ринок фінансових технологій в Україні, незважаючи на надзвичайні виклики, пов'язані з повномасштабною війною, демонструє стійкість, адаптивність та значний потенціал для подальшого розвитку. Ключовими факторами успіху є високий рівень цифрової грамотності населення та бізнесу, активна позиція регулятора у впровадженні сучасних стандартів, а також інноваційний дух українських ФінТех компаній. Подолання поточних викликів, зокрема пов'язаних з війною та доступом до фінансування, а також ефективне використання наявних можливостей, дозволить українському ФінТеху не тільки відновитися, але й стати важливим елементом повоєнної відбудови та модернізації економіки країни, посилюючи свої позиції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Список використаної літератури

1. Віблій П., Кондратюк М. Розвиток фінансових технологій в Україні в умовах війни. Галицький економічний вісник. № 3 (76). 2022. С.67-73. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu.
2. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. Світ фінансів. 2022. Вип. 4. С. 112-128. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49957>.
3. Каталог Фінтех-компаній України 2023. УАФІК, 2023. URL: <https://fintechua.org/en/fintech-catalog-2023>.
4. Річний звіт НБУ за 2023 рік. Національний банк України. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf
5. Fintech в Україні 2024: проблеми, тренди, інновації. Mezha.Media. 2024. URL: <https://mezha.media/articles/chim-zhive-ukrajinskiy-fintech-sektor-300651/>
6. Солоджук Т., Щур Р., Дрислюк В. Ринок фінансових технологій (фінтеху) в Україні: стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. Вип. № 56. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3103/3027/>
7. Тесля С., Забара Ю. Фінансові технології у цифровізованому суспільстві: Інноваційні моделі впровадження та фінансова інклюзія для післявоєнного відновлення України. Інвестиції: практика та досвід. № 23. 2024. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/5215/5262/11842>

8. Східницька Г., Хірівський Р. Перспективи розвитку фінансових технологій в Україні. Вісник ЛНАУ: Економіка та підприємництво. 2023. URL: <https://visnyk.lnau.edu.ua/index.php/economics/article/download/177/158/208>
9. Каталог Фінтех-компаній України 2024. УАФІК, 2024. URL: https://fintechua.org/catalog_2024eng
10. Розвиток фінтеху в Україні. Національний банк України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2024>
11. Український фінтех у 2024 році: ключові цифри та факти. Fintech Insider. 2024. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-finteh-u-2024-roczy-klyuchovi-czyfry-ta-fakty/>
12. Стратегія розвитку фінтеху в Україні. Звіт за 2021 рік. Національний банк України. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_fintech2024_zvit_2021.pdf
13. Скільки залучили українські стартапи у 2024? Звіт AVentures. Forbes Україна. 2024. URL: <https://forbes.ua/news/tekhnologichniy-sektor-povertaetsya-na-riven-2021-go-aventures-capital-skilki-investitsiy-zaluchili-ukrainski-startapi-03032025-27673>
14. EBRD extends new guarantee to UKRSIBBANK to unlock €30 million of new finance. European Bank for Reconstruction and Development. 2024. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrd-extends-new-guarantee-to-ukrsibbank-to-unlock--30-million-o.html>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.839192](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.839192)

JEL Classification G23, O31, O33, F51

DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL TECHNOLOGY MARKET IN UKRAINE IN WAR CONDITIONS

NAZARKEVYCH Ihor

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-531X>*

SHUSHKOVA Yulia

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3836-7548>*

Abstract. *The article is devoted to a comprehensive study of the financial technology (FinTech) market in Ukraine. The key stages of the formation of the Ukrainian financial technology market are identified and their characteristics are carried out. The key segments and components of the financial technology market in Ukraine at the current stage are identified. The peculiarities of the impact of full-scale invasion on the functioning of the market and the adaptation mechanisms that allowed the sector not only to survive, but also to demonstrate resilience and innovative potential are studied. The current state of the FinTech market in Ukraine, the influence of the NBU on the formation of the regulatory environment, the investment climate, the main trends and challenges in war conditions are analyzed. The main elements of FinTech, such as digital payments, peer-to-peer lending, blockchain technologies and regulatory initiatives, are considered. Based on the research conducted, the prospects for the further development of the fintech industry in Ukraine are substantiated. In particular, the prospects for the development of Ukrainian FinTech are outlined, taking into account national specifics and in the context of European integration aspirations and global trends.*

Keywords: *financial technologies, FinTech market, digital payments, neobanks, regulation, investments, innovations, martial law.*

The development of FinTech in the country is an important factor in increasing the availability and quality of financial services, stimulating competition and promoting economic growth. Despite the war unleashed by Russia, Ukrainian FinTech has demonstrated extraordinary resilience and adaptability, continuing to develop and innovate.

The purpose of the article is to analyse the current state of the financial technology market in Ukraine, identify key trends, problems and prospects for its development in modern conditions.

The article examines the stages of the formation of the Ukrainian financial technology market. It was found that the first stage (until 2014) was characterized by the emergence of the first online payment services and the development of Internet banking by

traditional banks. In contrast, the second stage (2014-2021) was a period of active growth and diversification of the financial technology market.

It was determined that the main segments of the financial technology market remain payment services and technologies, digital banking (including neobanks), technologies for infrastructure and software, as well as the areas of lending, insurTech and personal finance management.

The dynamics and structure of the main indicators of the development of the financial technology market in Ukraine were analyzed. The analysis showed growth in most indicators, albeit at a slower pace than before the full-scale war. Despite the negative impact of the war, it became a catalyst for the introduction of certain innovations and accelerated digitalization. FinTech companies demonstrated high adaptability, ensuring the continuity of financial transactions, developing services to support the population and business, as well as for collecting donations for the needs of the army and humanitarian purposes.

It was studied that the key factors of success are a high level of digital literacy of the population and business, an active position of the regulator in the implementation of modern standards, as well as the innovative spirit of Ukrainian FinTech companies. Overcoming current challenges, in particular those related to the war and access to financing, as well as effectively using existing opportunities, will allow Ukrainian FinTech not only to recover, but also to become an important element of the post-war reconstruction and modernization of the country's economy, strengthening its positions in both domestic and international markets.

Reference

1. Viblyi, P., Kondratiuk, M. (2022). Rozvytok finansovykh tekhnolohii v Ukraini v umovakh viiny [Development of financial technologies in Ukraine during wartime]. *Galician Economic Bulletin*. № 3 (76). S.67-73. Retrieved from: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu. [in Ukrainian].
2. Kravchuk, N., Lutsyshyn, O. (2022). Finansovyi rynok Ukrainy pid chas viiny: realii funktsionuvannia [The financial market of Ukraine during the war: the realities of functioning]. *World of finance*. № 4. S.112-128. Retrieved from: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49957>
3. UAFIK (2023). Kataloh Fintekh-kompanij Ukrainy 2023 [Catalog of Fintech Companies of Ukraine 2023]. Retrieved from: <https://fintechua.org/en/fintech-catalog-2023>.
4. National Bank of Ukraine (2024). Richnyi zvit NBU za 2023 rik [NBU Annual Report for 2023]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf
5. Mezha.Media (2024). Fintech v Ukraini 2024: problemy, trendy, innovatsii [Fintech in Ukraine 2024: problems, trends, innovations]. Retrieved from: <https://mezha.media/articles/chim-zhive-ukrajinskiy-fintech-sektor-300651/>
6. Solodzhuk T., Shchur R., Drysliuk V. (2023). Rynok finansovykh tekhnolohii (fintekhu) v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Financial technology (fintech) market in Ukraine: status and development prospects]. *Economy and society*. № 56. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3103/3027/>
7. Teslia S., Zabara Yu. (2024). Finansovi tekhnolohii u tsyfrovizovanomu suspilstvi: Innovatsiini modeli vprovadzhennia ta finansova inkluziia dlia pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Financial Technologies in a Digital Society: Innovative Implementation Models and Financial Inclusion for Ukraine's Post-War Recovery]. *Investments: practice and experience*. № 23. Retrieved from:

<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/5215/5262/11842>

8. Skhidnytska H., Khirivskyi R. (2023). Perspektyvy rozvytku finansovykh tekhnolohii v Ukraini [Prospects for the development of financial technologies in Ukraine]. Bulletin of the LNAU: Economics and Entrepreneurship. Retrieved from: <https://visnyk.lnau.edu.ua/index.php/economics/article/download/177/158/208>

9. UAFIK (2024). Kataloh Fintekh-kompanii Ukrainy 2024. [Catalog of Fintech Companies of Ukraine 2024]. Retrieved from: https://fintechua.org/catalog_2024eng

10. National Bank of Ukraine (2024). Rozvytok fintekhu v Ukraini [Fintech development in Ukraine]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2024>

11. Fintech Insider (2024). Ukrainskyi fintekh u 2024 rotsi: kliuchovi tsyfry ta fakty [Ukrainian fintech in 2024: key figures and facts]. Retrieved from: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-finteh-u-2024-roczy-klyuchovi-czyfry-ta-fakty/>

12. National Bank of Ukraine (2022). Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini. Zvit za 2021 rik [Fintech Development Strategy in Ukraine. Report for 2021]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_fintech2024_zvit_2021.pdf

13. Forbes Ukraine (2024). Skilky zaluchyly ukrainski startapy u 2024? Zvit AVentures [How much did Ukrainian startups raise in 2024? AVentures Report]. Retrieved from: <https://forbes.ua/news/tekhnologichniy-sektor-povertaetsya-na-riven-2021-go-aventures-capital-skilki-investitsiy-zaluchili-ukrainski-startapi-03032025-27673>

14. European Bank for Reconstruction and Development (2024). EBRD extends new guarantee to UKRSIBBANK to unlock €30 million of new finance. Retrieved from: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2024/ebrd-extends-new-guarantee-to-ukrsibbank-to-unlock--30-million-o.html>

СОЦІАЛЬНЕ ФІНАНСУВАННЯ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ТЯЖКОРОБ Ірина Володимирівна

докторка економічних наук, професорка,

професорка кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8260-5999>

ГАБРИЛЬЧУК Яна Анатоліївна

здобувачка освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. *Визначено, що у 2016-2024 рр. соціальна орієнтованість стала основним аспектом у досягненні високих результатів банківської діяльності в Україні. Встановлено, що перспективний розвиток соціального інвестування та фінансування пов'язаний із включенням екологічного та соціального ризиків в оцінку рівня кредитного та операційного ризиків банків.*

Ключові слова: *сталий розвиток, соціальна відповідальність, соціальні фінанси, соціальне фінансування, соціальне інвестування, соціальний банкінг, ESG-ризик.*

Постановка проблеми. Наростання економічних та екологічних проблем, посилення соціальної нерівності в українському суспільстві призводять до розуміння необхідності перебудови економічної системи на засадах сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу. Інвестування в проекти, спрямовані на збереження довкілля, відновлення інфраструктури та розвиток соціальної сфери, є не лише інвестицією в майбутнє, а й необхідним кроком для стабілізації соціально-економічної ситуації в країні вже сьогодні.

Процес комунікації між надавачами капіталу та реципієнтами щодо акумуляції й інвестування фінансового капіталу полегшують фінансові посередники, зокрема, комерційні банки. Вони формують екосистему ринку соціальних фінансів та відіграють провідну роль у забезпеченні ефективного функціонування ринку соціальних інвестицій шляхом створення таких фінансових продуктів, інструментів та стратегій, які відповідатимуть потребам основних інвесторів, зменшуючи при цьому фінансові ризики, інформаційні та трансакційні витрати, спрощуючи механізм оплати угод. Відтак, актуалізується потреба у визначенні потенціалу соціального фінансування банків для активізації соціальних процесів в економіці країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань розвитку соціального фінансування, підвищення соціальної ролі банківництва, формування політики корпоративної соціальної відповідальності та соціального інвестування в банках для забезпечення досягнення цілей сталого розвитку приділено чималу увагу в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Р. Бенедиктер [1], О. Богашко [2], І. Васильчук [3], Р. Голуб [6], О. Примостка [4], У. Райфнер [5] та інші. Водночас

необхідність постійного підвищення ефективності та конкурентоспроможності банківської діяльності обумовлює пошук напрямів подальшої соціалізації банків, удосконалення механізмів управління соціальними та екологічними ризиками.

Тому **метою статті** є визначення стану та перспектив розвитку соціального фінансування у банківській діяльності на основі встановлення взаємозв'язку між рівнем інформаційної прозорості банків щодо здійснюваної ними ESG політики (індекс ESG прозорості) й соціальної активності банків (КСВ-індекс та обсяги благодійницької діяльності), з одного боку, та узагальнюючими показниками ефективності діяльності банків (оцінки надійності, стійкості та іміджу) – з іншого.

Методологічну основу роботи становлять методи та способи історичного, логічного, структурного, статистичного, табличного та графічного аналізу.

Виклад основних результатів. Банки відносяться до «чистого» сектору економіки, їх діяльність напряму не зашкоджує навколишньому середовищу, а банківські продукти, як результати банківської діяльності, мають екологічно-нейтральний слід і не відносяться до етично-сумнівних. Водночас банк – це корпоративне підприємство, яке має певний корпоративний устрій та успішність підприємницької діяльності якого залежить, з одного боку, від акціонерів, співробітників, а з іншого – від рівня соціальних відносин із суспільством. Це обумовлює необхідність забезпечення банками, як соціальними інститутами, прозорості своєї діяльності для місцевих громад в регіонах присутності.

Так, на сучасному етапі розвитку банківський сектор України характеризується неоднорідністю з точки зору інформаційної відкритості. Водночас результати оцінювання інформації корпоративних сайтів українських банків, здійснене Центром «Розвиток КСВ» впродовж 2017-2020 рр., демонструють загальну позитивну тенденцію у здійсненні ними КСВ-політики [7-10]. Зокрема, середній рівень індексу ESG прозорості банків за аналізований період збільшився у 1,9 рази (з 26% у 2017 р. до 48,6% у 2020 р.), скоротилась й різниця між його максимальним та мінімальним значенням (14-35% у 2017 р. та 36,5-61,5% у 2020 р.). Кількість компаній фінансового сектора, які досягли рівня відкритості у 50% і вище, що згідно методології розрахунку Індексу є вже «достатнім» рівнем відкритості, у 2020 р. збільшилось. При цьому з трьох банків, які мають індекс ESG понад 50%, два – державні (АТ «Ощадбанк», АБ «Укргазбанк») та один – приватний (АТ «ПУМБ»). Слід також відзначити, що впродовж 2017-2020 рр. дещо змінився склад та майже вдвічі скоротилась кількість досліджуваних банків (з 9 до 5 банків).

Аналіз КСВ-кейсів фінансових установ за 2016-2019 рр. показав, що відбувалась поступова імплементація Цілей сталого розвитку у стратегію діяльності банків. При цьому соціальні проекти банків були спрямовані на подолання бідності (ціль 1), створенню гідних умов праці та економічному зростанню (ціль 8), скороченню нерівності (ціль 10), пом'якшенню наслідків зміни клімату (ціль 13) та захисту екосистем суші (ціль 15) [11].

Наступні роки характеризувались розширенням спектру обраних для реалізації цілей. Відтак стратегія соціальної відповідальності стала ключовою корпоративною стратегією вітчизняних банків у 2021-2023 рр. Так, результати дослідження сталості українського бізнесу під час війни на основі оцінювання показників безперервності бізнесу та сплати податків, безпеки співробітників, боєздатності, об'єднаності з конкурентами у реалізації проєктів, а також допомозі громаді, показали, що середній рівень КСВ-Індексу серед компаній фінансового сектора є дещо вищим порівняно із КСВ-Індексом 30 провідних компаній країни, які брали участь в анкетуванні у 2023 р.

(табл. 1).

Таблиця 1

КСВ-Індекс компаній фінансового сектору у 2023 р.

Місце у рейтингу	Компанія	Кількість балів, всього	у т.ч.				
			безперервність бізнесу і податки	безпека співробітників	бездатність	об'єднаність	громада
5	АТ «Сенс Банк»	83	12	20	17	16	18
7	АТ «ПУМБ»	68	17	12	16	5	18
16	АТ «Креді Агріколь Банк»	59	12	11	13	5	18
20	АТ КБ «ПриватБанк»	52	3	17	17	5	10
24	АТ «Укрсиббанк»	49	13	17	9	5	5
<i>Середній бал компаній фінансового сектора</i>		<i>61</i>	<i>11</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>7</i>	<i>14</i>
<i>Загальний середній бал</i>		<i>60</i>	<i>7</i>	<i>15</i>	<i>15</i>	<i>9</i>	<i>14</i>

Джерело: розроблено авторами на основі [12].

Зокрема, прикладом об'єднаності зусиль учасників банківського ринку України задля забезпечення безперервності доступу до фінансових послуг у період блекаутів є реалізація національного проєкту Power Banking, що був ініційований НБУ. Особливістю сьогодення є й те, що банки почали більше уваги приділяти ментальному здоров'ю, безпеці та добробуту співробітників. Зокрема, співробітникам, які працюють в небезпечних регіонах, релокованим співробітникам або співробітникам, які втратили, житло або воно було пошкоджено, надавалась матеріальна допомога у вигляді премій, додаткових коштів на облаштування у новому місці, оплати житла. Загальна сума такої допомоги в АТ «ПУМБ» у 2023 р. становила 53,2 млн грн. [12].

Окрім того, банки демонструють велику залученість своїх співробітників до реалізації соціальних проєктів. При цьому **поширеними формами соціального інвестування є благодійництво, спонсорство та волонтерство. Проте** не всі банківські установи оприлюднюють вартість здійснюваних ними соціальних проєктів, що пов'язано, передусім, із несприятливими умовами оподаткування. **Так,** протягом 2023 р. 10 банками України відповідно до відкритих джерел інформації реалізовано 147 благодійних проєктів, серед яких: донорство крові, допомога дитячим будинкам, підтримка спорту та ін. При цьому за кількістю ініційованих проєктів лідером виявився АТ «Креді Агріколь Банк». Серед значимих ініціатив банку є придбання медичного обладнання для лікарень. Найбільшим благодійником за вартістю здійснених соціальних проєктів став АТ КБ «ПриватБанк» (рис. 1).

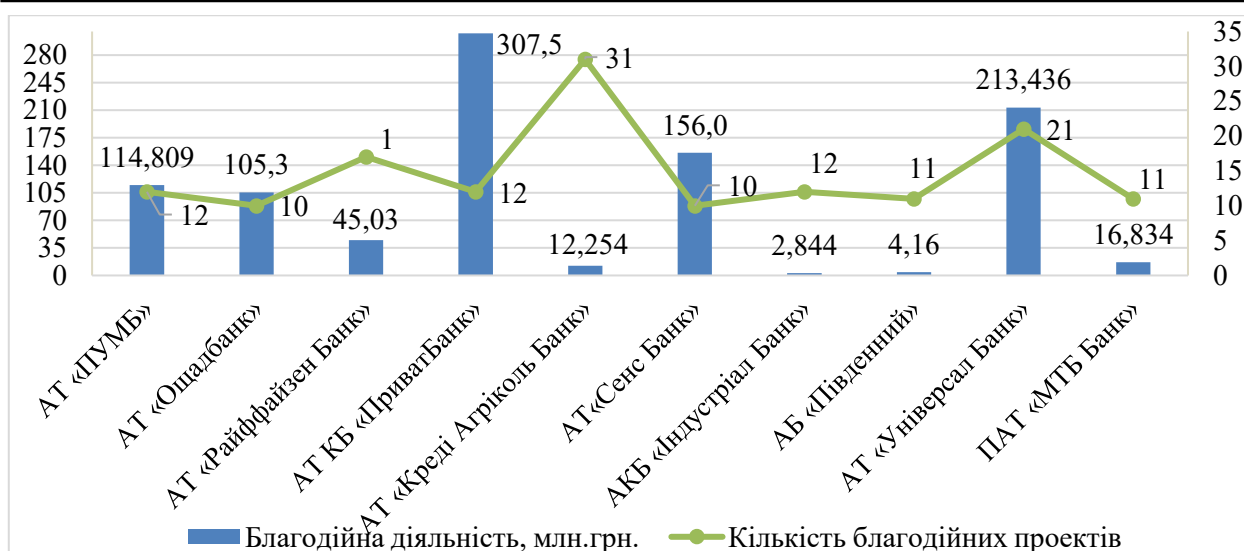

Рис. 1. Обсяги благодійницької діяльності банків України у 2023 р.

Джерело: складено авторами за [13-23].

Важливість соціального фінансування у розвитку окремого банку, фінансового сектору та економіки країни у цілому свідчить врахування у рейтингах фінансової стійкості прямих та непрямих, якісних та кількісних показників, що характеризують прихильність суспільства до банківських установ. Прикладом тому є визначення найбільш надійних банків України у 2019-2023 рр. Зокрема, на формування рейтингу впливає такий кількісний показник, як довіра вкладників, що відображає динаміку депозитів населення та бізнесу, а також такі якісні показники, як прозорість діяльності банку та його репутація (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка надійності українських банків у 2019-2023 рр.

Назва банку	2019 р.		2023 р.		Зміна місця в рейтингу
	Загальний бал	Місце в рейтингу	Загальний бал	Місце в рейтингу	
АТ «Райффайзен Банк»	33	1	26	5	↓4
АТ «Укрсиббанк»	32	2	30	2	-
АТ «Креді Агріколь Банк»	29	4	33	1	↑3
АТ КБ «ПриватБанк»	26	5	28	3	↑2
АТ «Укрексімбанк»	26	5	25	6	↓1
АТ «ОТП Банк»	26	5	24	7	↓2
АТ «Ощадбанк»	24	6	26	5	↑1
АТ «ПроКредит Банк»	24	6	28	3	↑3
АТ «Кредобанк»	17	10	27	4	↑6
АТ «ПУМБ»	22	7	25	6	↑1
АБ «Укргазбанк»	22	7	21	9	↓2
АТ «Піреус Банк МКБ»	24	6	23	8	↓2
АТ «Сітібанк»	32	2	*	*	-
АТ «ІНГ Банк Україна»	31	3	*	*	-
АТ «Кредит Європа Банк»	21	8	*	*	-
АТ АКБ «Львів»	19	9	*	*	-
АТ «Сенс Банк»	*	*	25	6	-
АТ «Універсал Банк»	*	*	25	6	-
АТ «Таскомбанк»	*	*	11	10	-

*Джерело: розроблено авторами на основі [24; 25]; * дані відсутні.*

Іще одним прикладом є рейтинг стійкості вітчизняних банків у 2022-2023 рр., який враховує показник лояльності вкладників, що означає прихильність клієнтів банку до його депозитних продуктів та успішність діяльності банку у роздрібному сегменті депозитного ринку (рис. 2).

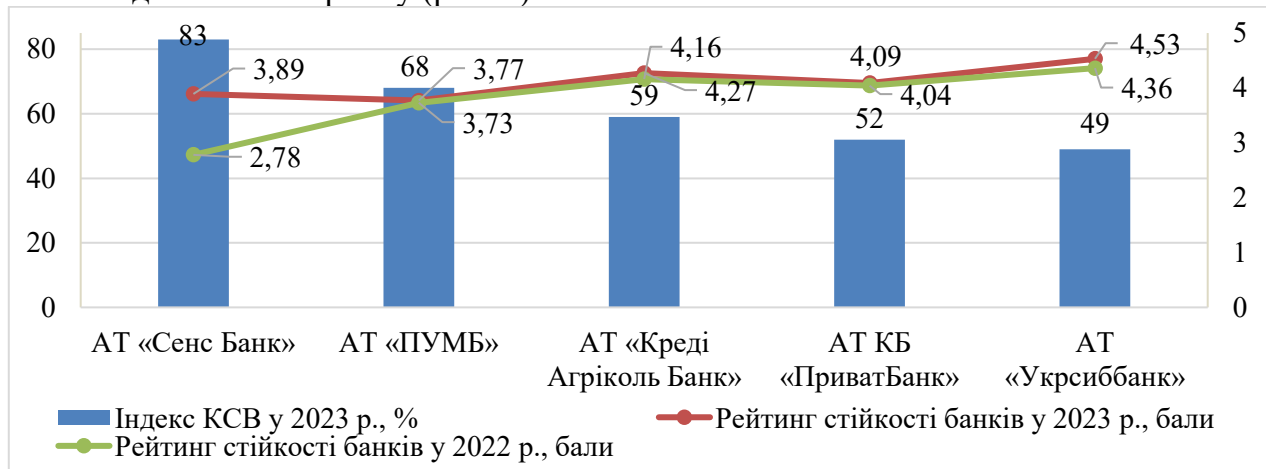

Рис. 2. Оцінка політики КСВ та стійкості банків України у 2023 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [12; 26].

Наведені рейтинги дозволяють констатувати, що ті банки, які у своїй діяльності керуються принципами інформаційної відкритості та корпоративної соціальної відповідальності, мають високі або зростаючі позиції у рейтингах щодо рівня фінансової стабільності. При цьому розвиток соціальної діяльності банків на основі всебічного партнерства із державою, конкурентами, клієнтами сприяє формуванню позитивного іміджу банку у суспільстві.

Так, до складових іміджу банківської установи експерти відносять довід роботи на ринку фінансових послуг, кількість отриманих нагород або відзнак та кількість брендів пошукових запитів Google стосовно діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка іміджу банків України у 2024 р.

Фінансова установа	Довід роботи на ринку фінансових послуг, років		Кількість нагород, відзнак		Кількість брендів пошукових запитів Google		Сума місць	Ранг
	значення	місце	значення	місце	значення	місце		
АТ «ПУМБ»	31	2	93	1	~13000	3	6	2
АТ «Ощадбанк»	31	2	25	6	~20000	2	10	4
ПАТ «Райффайзен Банк»	30	3	42	2	~3700	4	9	3
АТ КБ «Приват Банк»	32	1	35	3	~60000	1	5	1
АТ «Креді Агріколь Банк»	30	3	29	5	~2000	7	15	6
АТ «Сенс Банк»	30	3	19	7	~500	9	19	9-10
АТ «Індустріал Банк»	31	2	31	4	~1000	8	14	5
АБ «Південний»	30	3	7	8	~1000	8	19	9-10
АТ «Універсал Банк»	29	4	7	8	~2700	5	17	7
ПАТ «МТБ Банк»	30	3	11	9	~2300	6	18	8

Джерело: розраховано авторами на основі [24].

Так, дані табл. 3 свідчать, що усі представлені у рейтингу банки є старожилами на фінансовому ринку та у середньому понад три десятки років надають свої фінансові послуги клієнтам. При цьому найдосвідченішим українським банком є

АТ КБ «ПриватБанк». Він виявився й найпопулярнішим за пошуковими запитами у Google. Користувачі в інтернеті також часто шукають АТ «Ощадбанк» та АТ «ПУМБ». Окрім того, за тривалий період роботи, всі без виключення банки мають визнання у своїй професійній сфері й отримали чимало нагород та відзнак. Відзначимо, що безперечним лідером стосовно цього критерія є АТ «ПУМБ», на другій позиції з великим відривом опинився АТ «Райффайзен Банк» та інші банки.

У цілому ранжування за сумою місць трьох показників, дозволяє стверджувати, що найбільш позитивний імідж у 2024 р. мали АТ КБ «ПриватБанк», АТ «ПУМБ» та АТ «Райффайзен Банк», що обумовлено їх високою соціальною активністю.

Висновки. Таким чином, соціальна орієнтованість стала основним аспектом у досягненні високих результатів банківської діяльності. При цьому банки пройшли значний шлях у формуванні політики розвитку соціального інвестування та фінансування – від рекламних буклетів до складання повноцінних нефінансових звітів з КСВ та створення методики їх оцінювання, від запровадження окремих соціальних ініціатив з невеликим бюджетом до соціальних програм за різними напрямками. Водночас в процесі сталого переходу економіки країни роль фінансового сектору підсилюється, що потребує від НБУ оновлення здійснюваної ним Політики з розвитку сталого фінансування. Зокрема, три чверті з 33 найбільших банків зазначили, що зміни клімату впливають на їхню діяльність. Проте лише близько третини опитаних банків враховували кліматичні ризики у власних системах ризик-менеджменту [27]. Тому одними із перспективних завдань для банків є включення екологічного та соціального ризиків в оцінку рівня кредитного та операційного ризиків, а також проведення роз'яснювальної роботи з клієнтами/споживачами фінансових послуг стосовно розуміння та виявлення ESG-ризиків. У цілому це сприятиме послабленню ES-ризиків як у фінансовому, так і у реальному секторах економіки.

Список використаної літератури

1. Benedikter R. Social Banking and Social Finance. *Spice Stanford*. March 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/248388817_Social_Banking_and_Social_Finance
2. Богашко О. Л. Соціальний банкінг як перспективний напрям підвищення ефективності функціонування комерційних банків. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/219.pdf>
3. Васильчук І. П. Фінанси сталого розвитку як відповідь на виклики постіндустріальної економіки. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 213-218. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-2_0-pages-213_218.pdf
4. Примостка О. О. Ідентифікація та оптимізація ризиків соціального банкінгу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6, ч. 2. С. 175-178. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/45.pdf
5. Reifner U., Ford J. Banking for people: Social Banking and New Poverty, Consumer Debts and Unemployment in Europe - National Reports. Walter de Gruyter, 1992. 104 p. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110846034-018/html>
6. Тяжкороб І. В., Голуб Г. Г., Голуб Р. Р. Політика соціального інвестування банківських установ: українські реалії і зарубіжний досвід. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 2 (33). С. 593-603.
7. Розвиток КСВ в Україні 2010-2018. URL: [!\[\]\(d8468c7c5aadc769e0c7665c85692e1d_img.jpg\)](https://csr-

</div>
<div data-bbox=)

ukraine.org/research/rozvitok-ksv-v-ukraini-2010-2018/

8. Індекс прозорості сайтів українських компаній–2017 / Укладачі: Зінченко А., Резнік Н., Саприкіна М. К.: Видавництво «Юстон», 2018. 28 с. URL: https://old.csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/10/Transp_Index_2018_preview-.pdf?fbclid=IwAR3t8Twai7_wBdLHAsFTZEZnjI3D4L6yOc3rOtF48UnMloCbGh8iVHwNZIs

9. Індекс прозорості сайтів українських компаній 2019. URL: https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/11/Transp_index_2019_ua_full_web-2.pdf

10. Індекс ESG прозорості сайтів українських компаній 2020/ URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/Index-2020.pdf>

11. Внесок українського бізнесу в реалізацію Україною Цілей сталого розвитку 2016-2020 р.р. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/Vpliv-biznesu-na-CSR.pdf>

12. Корпоративна соціальна відповідальність під час війни: Індекс КСВ 2023. URL: https://docs.google.com/document/d/1QF12xDaVzoi07CXcK1J__4DAvuaP3ok5jtD_cIqaDjk/edit?tab=t.0

13. Ukrainian Business Award: ТОП-10 Банків в Україні 2024. URL: <https://uba.top/banks-in-ukraine/>

14. АТ «ПУМБ»: річні звіти. URL: https://about.pumb.ua/finance/annual_reports

15. АТ «Ощадбанк»: фінансова звітність. URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>

16. АТ «Райффайзен Банк»: фінансова звітність. URL: <https://raiffeisen.ua/documents/zviti-banku/finansova-zvitnist-banku-zgidno-z-mizhnarodnimi-standartami-finansovoi-zvitnosti-zi-zvitom-auditor%D0%B0>

17. АТ КБ «Приват Банк»: фінансова звітність. URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>

18. АТ «Креді Агріколь Банк»: фінансова звітність. URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/dokumenty-ta-zviti>

19. АТ «Сенс Банк»: фінансова звітність. URL: <https://sensebank.ua/news/index-ksv-2023-sense-bank-lider-sered-ukrainskih-bankiv>

20. АКБ «Індустріал Банк»: фінансова звітність. URL: <https://industrialbank.ua/ua/financial-report>

21. АБ «Південний»: фінансова звітність. URL: https://bank.com.ua/uploads/12/60021-auditorskij_visnovok_stanom_na_31_12_2023.pdf

22. АТ «Універсал Банк»: фінансова звітність. URL: <https://www.universalbank.com.ua/storage/app/uploads/public/677/269/497/6772694973c8b697021241.pdf>

23. ПАТ «МТБ Банк»: фінансова звітність. URL: <https://mtb.ua/FinancialReports>

24. Сильна двадцятка. Топ-20 найбільш надійних банків України. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/top-20-naybilsh-nadiynih-bankiv-ukrajini-reyting-nv-novini-ukrajini-50052089.html>

25. ТОП-15 надійних банків: кому довірити гроші у 2024 році. URL: <https://kosht.media/top-15-nadiynykh-bankiv-komu-doviryty-hroshi-u-2024-rotsi/>

26. Рейтинг стійкості. URL: <https://minfin.com.ua/banks/rating/?date=2024-01-01>

27. Національний банк України. Політика з розвитку сталого фінансування. 17 вересня 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ESG%20strategy_public.pdf?v=12

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.93101102](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.93101102)

JEL Classification: G 21, M 14, O 16

SOCIAL FINANCING IN BANKING ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ТІАЗЬКОРОБ Ірина

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8260-5999>*

ГІБРІЛЧУК Яна

*Student of Bachelor's degree
Ivan Franko National University of Lviv*

Abstract. *It is determined that in 2016-2024, social orientation has become the main aspect in achieving high results of banking activities in Ukraine. It has been established that the promising development of social investment and financing is associated with the inclusion of environmental and social risks in the assessment of the level of credit and operational risks of banks.*

Key words: *sustainable development, social responsibility, social finance, social financing, social investment, social banking, ESG risks.*

It is noted that commercial banks form the ecosystem of the social finance market and play a leading role in ensuring the effective functioning of the national social investment market. The state of social financing in banking is determined based on establishing a relationship between the level of information transparency of banks regarding their ESG policy (ESG transparency index), the level of social activity of banks (CSR index and volumes of charitable activities) and general indicators of the effectiveness of banks (assessments of reliability, stability and image). In particular, it is concluded that the banking sector of Ukraine is characterized by heterogeneity in terms of information openness. The gradual implementation of the Sustainable Development Goals in the strategy of banks' activities is noted. It is established that the strategy of social responsibility has become a key corporate strategy of domestic banks in 2021-2023. A high level of involvement of bank employees in the implementation of social projects is recorded. It is determined that charity, sponsorship and volunteering are common forms of social investment. It is emphasized that not all banking institutions publish the cost of their social projects due to unfavorable tax conditions. The inclusion in the financial stability ratings of direct and indirect, qualitative and quantitative indicators that characterize the commitment of society to banking institutions proves the importance of social financing in the development of a particular bank, the financial sector and the country's economy. It is stated that banks that are guided by the principles of information openness and corporate social responsibility in their activities have high or growing positions in the ratings regarding the level of financial stability. It is concluded that the development of social activities of banks on the basis of comprehensive partnership with the state, competitors, and clients

contributes to the formation of a positive image of the bank in society. It is emphasized that the priority task for banks is to include environmental and social risks in the assessment of the level of credit and operational risks. It was noted that conducting outreach to clients and consumers of financial services regarding the understanding and identification of ESG risks will contribute to the mitigation of ESG risks in both the financial and real sectors of the economy.

Reference

1. Benedikter R. (March 2011). Social Banking and Social Finance. *Spice Stanford*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/248388817_Social_Banking_and_Social_Finance
2. Bohashko, O. L. (2019). Sotsialnyi bankinh yak perspektyvnyi napriam pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia komertsiiynykh bankiv [Social banking as a promising direction for increasing the efficiency of commercial banks]. Retrieved from: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/219.pdf>
3. Vasylchuk, I. P. (2015). Finansy staloho rozvytku yak vidpovid na vyklyky postindustrialnoi ekonomiky [Sustainable development finance as a response to the challenges of the post-industrial economy]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, 2, pp. 213-218. Retrieved from: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-2_0-pages-213_218.pdf
4. Prymostka, O. O. (2016). Identyfikatsiia ta optymizatsiia ryzykiv sotsialnoho bankinhu [Identification and optimization of social banking risks]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*. Issue 6. Part 2, pp. 175-178. Retrieved from: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/45.pdf
5. Reifner, U., & Ford, J. (1992). Banking for people: Social Banking and New Poverty, Consumer Debts and Unemployment in Europe – National Reports. Walter de Gruyter. Retrieved from: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110846034-018/html>
6. Tiazhkorob, I. V., Holub, H. H., & Holub, R. R. (2020). Polityka sotsialnoho investuvannia bankivskykh ustanov: ukraïnski realii i zarubizhnyi dosvid [Social investment policy of banking institutions: Ukrainian realities and foreign experience]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky – Financial and credit activities: problems of theory and practice*. 2 (33), pp. 593-603.
7. Rozvytok KSV v Ukraini 2010-2018 [CSR development in Ukraine 2010-2018]. Retrieved from: <https://csr-ukraine.org/research/rozvitok-ksv-v-ukraini-2010-2018/>
8. Zinchenko, A., Reznik, N., & Saprykina, M. (2018). Indeks prozorosti saitiv ukraïnskykh kompanii–2017 [Transparency index of Ukrainian companies' websites–2017]. Kyiv : Iuston. Retrieved from: https://old.csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2018/10/Transp_Index_2018_preview-.pdf?fbclid=IwAR3t8Twai7_wBdLHAsFTZEZnjI3D4L6yOc3rOtF48UnMloCbGh8iVHwNZIs
9. Indeks prozorosti saitiv ukraïnskykh kompanii 2019 [Transparency Index of Ukrainian Companies Websites 2019]. Retrieved from: https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/11/Transp_index_2019_ua_full_web-2.pdf
10. Indeks ESG prozorosti saitiv ukraïnskykh kompanii 2020 [ESG Transparency Index of Ukrainian Companies Websites 2020]. Retrieved from: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/Index-2020.pdf>

11. Vnesok ukraïnskoho biznesu v realizatsiiu Ukraïnoi Tsilei staloho rozvytku 2016-2020 r.r. [Contribution of Ukrainian Business to Ukraine's Implementation of the Sustainable Development Goals 2016-2020]. Retrieved from: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/Vpliv-biznesu-na-CSR.pdf>
12. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pid chas viiny: Indeks KSV 2023 [Corporate Social Responsibility During Wartime: CSR Index 2023]. Retrieved from: https://docs.google.com/document/d/1QF12xDaVzoi07CXcK1J__4DAvuaP3ok5jtD_cIqaDjk/edit?tab=t.0
13. Ukrainian Business Award: TOP-10 Bankiv v Ukraïni 2024 [Ukrainian Business Award: TOP-10 Banks in Ukraine 2024]. Retrieved from: <https://uba.top/banks-in-ukraine/>
14. AT «PUMB»: richni zvity [JSC "FUIB": annual reports]. Retrieved from: https://about.pumb.ua/finance/annual_reports
15. AT «Oshchadbank»: finansova zvitnist [JSC "Oschadbank": financial statements]. Retrieved from: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>
16. AT «Raiffaizen Bank»: finansova zvitnist [JSC "Raiffeisen Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://raiffeisen.ua/documents/zviti-banku/finansova-zvitnist-banku-zgidno-z-mizhnarodnimi-standartami-finansovoi-zvitnosti-zi-zvitom-auditor%D0%B0>
17. AT KB «Pryvat Bank»: finansova zvitnist [JSC CB "Privat Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
18. AT «Kredi Ahrikol Bank»: finansova zvitnist [JSC "Credit Agricole Bank": financial statements]. URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/dokumenti-ta-zviti>
19. AT «Sens Bank»: finansova zvitnist [JSC "Sense Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://sensebank.ua/news/indeks-ksv-2023-sense-bank-lider-sered-ukraïnskih-bankiv>
20. AKB «Industrial Bank»: finansova zvitnist [JSC "Industrial Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://industrialbank.ua/ua/financial-report>
21. AB «Pivdennyi»: finansova zvitnist [JSC "Pivdennyi": financial statements]. Retrieved from: https://bank.com.ua/uploads/12/60021-auditorskij_visnovok_stanom_na_31_12_2023.pdf
22. AT «Universal Bank»: finansova zvitnist [JSC "Universal Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://www.universalbank.com.ua/storage/app/uploads/public/677/269/497/6772694973c8b697021241.pdf>
23. PAT «MTB Bank»: finansova zvitnist [PJSC "MTB Bank": financial statements]. Retrieved from: <https://mtb.ua/FinancialReports>
24. Sylna dvadtsiatka. Top-20 naibilsh nadiinykh bankiv Ukraïny [Strong twenty. Top 20 most reliable banks in Ukraine]. Retrieved from: <https://biz.nv.ua/ukr/finance/top-20-naybilsh-nadiynykh-bankiv-ukrajini-reyting-nv-novini-ukrajini-50052089.html>
25. TOP-15 nadiinykh bankiv: komu doviryty hroshi u 2024 rotsi [TOP-15 reliable banks: who to trust your money with in 2024]. Retrieved from: <https://kosht.media/top-15-nadiynykh-bankiv-komu-doviryty-hroshi-u-2024-rotsi/>
26. Reitynh stiikosti [Sustainability rating]. Retrieved from: <https://minfin.com.ua/banks/rating/?date=2024-01-01>
27. Natsionalnyi bank Ukraïny. Polityka z rozvytku staloho finansuvannia. 17 veresnia 2024 roku [National Bank of Ukraine. Policy on the development of sustainable finance. September 17, 2024]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ESG%20strategy_public.pdf?v=12

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

ПРИЙМАК Світлана Вікторівна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4498>

КЛОК Олена-Маргарита Ростиславівна

здобувачка освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9176-4206>

ПИСКО Андрій Борисович

здобувач освітнього рівня «магістр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. Проаналізовано тенденції звітних процесів вітчизняних компаній відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Розглянуто ключові напрями трансформації: цифровізацію звітності, розвиток ESG-звітності, посилення внутрішнього контролю та аудиту, адаптацію звітності в умовах воєнного стану, а також підвищення професійної компетентності фахівців. Обґрунтовано, що ефективне впровадження МСФЗ сприяє зростанню прозорості, зіставності та достовірності фінансової інформації, підвищенню інвестиційної привабливості підприємств і зміцненню їх конкурентних позицій. Зроблено висновок, що подальший розвиток звітних процесів потребує узгоджених дій держави, бізнесу та освітнього середовища.

Ключові слова: фінансова звітність, МСФЗ, цифровізація, внутрішній контроль, фінансовий аналіз, ESG-звітність, аудит, трансформація обліку і звітності, ERP-системи, професійна сертифікація.

Постановка проблеми. У XXI столітті, в умовах інтенсивної глобалізації та цифрової трансформації економіки, фінансова звітність стає ключовим елементом забезпечення довіри до бізнесу з боку інвесторів, кредиторів, державних органів та інших зацікавлених сторін. У цьому контексті особливого значення набуває застосування міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які формують уніфіковані вимоги до відображення фінансових результатів і забезпечують зіставність інформації на міжнародному рівні.

В Україні активна імплементація МСФЗ розпочалася з 2012 року відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1]. На сьогодні обов'язкове застосування МСФЗ передбачено для підприємств, що становлять суспільний інтерес, зокрема публічних акціонерних товариств, банків,

страхових компаній та інших великих суб'єктів господарювання [1]. Разом з тим, вітчизняна практика свідчить про наявність низки викликів, пов'язаних із адаптацією бізнесу до вимог міжнародної звітності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню сучасних аспектів застосування міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в Україні присвятили свої наукові праці провідні українські вчені та економісти. Значний внесок у цю тематику зробили такі дослідники, як Акімова Т., Приймак С.В., Гончарук С.М., Данилюк М.О., Долбнева Д.В., Казанцев Д.Ю., Костякова А., Куц В.І., Кононенко Л.В., Литвиненко В., Мелашенко Є.О., Назарова Г.Б., Романів Є.М., Усатенко О. та інші.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій звітних процесів вітчизняних компаній у контексті переходу до МСФЗ, обґрунтуванні підвищення професійної компетентності фахівців для забезпечення прозорості, зіставності, достовірності фінансової інформації, виокремленні напрямів трансформації звітності та необхідності узгоджених дій між державою, бізнесом та освітнім середовищем для подальшого розвитку звітних процесів.

Виклад основних результатів. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) є важливим інструментом для забезпечення прозорості та порівнянності фінансової інформації на глобальному рівні, саме тому багато вчених, таких як Хопвуд (2009), досліджували вплив МСФЗ на фінансову звітність, підкреслюючи їхню роль у забезпеченні прозорості та порівнянності фінансової інформації. Інші дослідники, наприклад, Браун і Лі (2012), аналізували адаптацію МСФЗ в різних країнах та їхній вплив на інвестиційні рішення. Дослідження Кларка (2015) також показали, що впровадження МСФЗ позитивно впливає на довіру інвесторів до фінансової звітності. Ці праці підкреслюють важливість МСФЗ у сучасному бізнес-середовищі та їхній вплив на прийняття рішень у фінансовій сфері [2]. Проте, незважаючи на їхню значущість, впровадження МСФЗ вимагає подолання певних викликів. Серед ключових бар'єрів на шляху ефективної імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності в практику вітчизняних компаній слід виокремити кілька структурно взаємопов'язаних проблем.

По-перше, значні труднощі виникають у процесі трансформації фінансової звітності - тобто приведення показників, сформованих за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у відповідність до вимог МСФЗ. Відсутність уніфікованих методичних підходів, а також недостатня деталізація регламентуючих документів ускладнюють якісну реалізацію трансформаційних процедур.

По-друге, гострою залишається проблема кадрового забезпечення: на ринку праці спостерігається дефіцит фахівців, які володіють не лише знаннями міжнародних стандартів, а й практичними навичками застосування їх у вітчизняному правовому середовищі. Крім того, складність переходу до МСФЗ посилюється через недостатню доступність спеціалізованого програмного забезпечення, що підтримує автоматизовану обробку, трансформацію та формування звітних показників відповідно до міжнародних вимог [3].

Аналіз сучасних тенденцій звітних процесів за МСФЗ дозволяє виокремити кілька ключових напрямів:

Автоматизація та цифровізація звітних процедур. В умовах посилення вимог до прозорості та своєчасності фінансової звітності українські компанії активно впроваджують сучасні цифрові інструменти, що дозволяють оптимізувати обліково-

аналітичні процеси. Зокрема, особливої популярності набули ERP-системи (Enterprise Resource Planning), які забезпечують інтеграцію функцій бухгалтерського обліку, фінансового аналізу, бюджетування, управління активами та формування звітності за МСФЗ у єдиному інформаційному середовищі. Найбільш поширені та адаптовані до національних вимог та міжнародних стандартів в Україні є системи, що наведені у табл. 1.

Ці системи дозволяють автоматизувати процес підготовки фінансової звітності, забезпечити її точність, актуальність та відповідність вимогам МСФЗ. Наприклад, компанія «Метінвест», яка звітує за МСФЗ з 2007 року, використовує інтегровану ERP-платформу SAP для автоматизованого формування фінансової звітності та консолідації даних групи компаній у режимі реального часу. Інший приклад - підприємство «Кернел», яке впровадило Microsoft Dynamics AX та BI-аналітику Power BI для підвищення ефективності звітних процесів.

Таблиця 1

Базові функції ERP-систем

ERP-система	Функції
SAP S/4HANA	Управління фінансами, логістикою, виробництвом, людськими ресурсами; аналітика в реальному часі.
Microsoft Dynamics 365	CRM та ERP в одному рішенні; управління фінансами, проектами, продажами, маркетингом, обслуговуванням клієнтів.
Oracle NetSuite	Управління фінансами, запасами, замовленнями, клієнтами, електронною комерцією; бізнес-аналітика.
BAS ERP	Управління фінансами, бухгалтерією, персоналом, складом, виробництвом; адаптація до українського законодавства.

Джерело: складено автором на основі [4].

Окрему увагу заслуговує зростання використання хмарних рішень, які забезпечують доступність даних, мобільність управління звітними процесами та зниження витрат на IT-інфраструктуру. Деякі підприємства малого та середнього бізнесу користуються хмарними платформами на базі BAS або FinExpert, адаптованих під МСФЗ. Також набуває поширення застосування формату XBRL (eXtensible Business Reporting Language) для стандартизованого подання фінансової звітності в електронному вигляді. З 2021 року в Україні XBRL офіційно впроваджено для звітування суб'єктів ринку капіталу через портал фінансової звітності НКЦПФР, що є частиною державної цифрової інфраструктури для прозорого контролю [5].

Формування ESG-звітності. У контексті інтеграції України до європейського економічного простору та посилення вимог міжнародних партнерів до прозорості бізнесу все більшої актуальності набуває практика формування нефінансової звітності за принципами ESG (Environmental, Social, Governance). Така звітність є логічним доповненням до фінансової інформації, підготовленої за МСФЗ, оскільки відображає якісні аспекти діяльності підприємства, пов'язані зі сталим розвитком, екологічною відповідальністю, соціальним впливом та рівнем корпоративного управління.

Українські компанії, що ведуть діяльність у міжнародному середовищі або залучають іноземні інвестиції, дедалі частіше адаптують до своїх звітних практик стандарти GRI (Global Reporting Initiative), SASB (Sustainability Accounting Standards Board) та IR Framework (Integrated Reporting). Зокрема, НАК «Нафтогаз України» у своїй звітності за 2022 рік вже представила окремий звіт зі сталого розвитку, підготовлений згідно з вимогами GRI Standards, у якому розкривається вплив

компанії на довкілля, соціальні ініціативи та структура корпоративного управління. Компанія «МХП» (Миронівський хлібопродукт) опублікувала інтегрований звіт відповідно до рекомендацій Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC), поєднуючи фінансову та нефінансову інформацію з акцентом на створенні довгострокової цінності.

Особливе значення ESG-звітність має для компаній, що працюють на міжнародних ринках капіталу, оскільки інституційні інвестори, банки та партнери враховують нефінансові показники при ухваленні рішень щодо фінансування або співпраці. У зв'язку з цим, зростає роль ESG-аудиту та інтеграції таких звітів у загальну звітну систему підприємства. Позитивні зміни у цьому напрямі також спостерігаються в державному секторі економіки: до прикладу, Укрпошта в межах пілотного проекту підготовки нефінансової звітності розпочала адаптацію принципів сталого розвитку у свою корпоративну стратегію. Загалом, формування ESG-звітності в Україні поки що перебуває на початковому етапі, проте спостерігається чітка тенденція до її поширення, зокрема серед великих підприємств, що застосовують МСФЗ. Це зумовлено не лише нормативними ініціативами ЄС (зокрема CSRD), а й зростаючим запитом суспільства на прозору та відповідальну діяльність бізнесу [6, с. 28].

Зміцнення системи внутрішнього контролю та аудиту. Одним із фундаментальних елементів забезпечення якості фінансової звітності за МСФЗ є ефективне функціонування системи внутрішнього контролю та аудиту (рис.1).

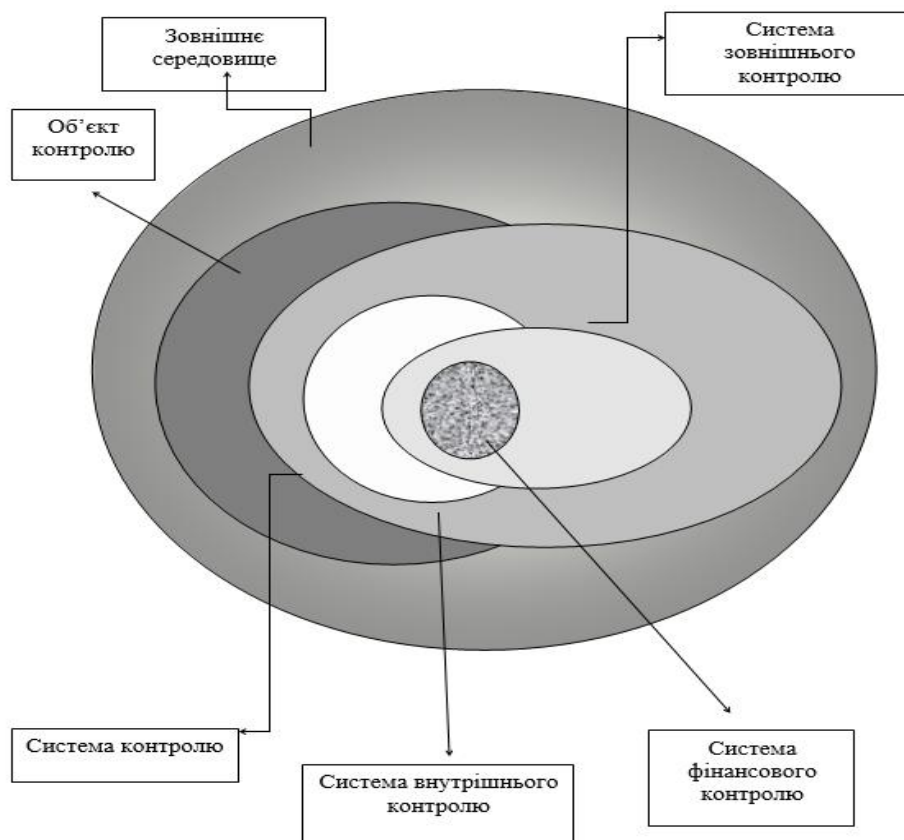

Рис. 1. Аналіз взаємозв'язку структурних елементів системи контролю

Джерело: [7, с. 8]

Впровадження таких систем дозволяє не лише своєчасно виявляти помилки, недоліки й ознаки шахрайства, а й гарантувати достовірність фінансової інформації, що розкривається у звітності відповідно до міжнародних стандартів. Контрольні

механізми забезпечують відповідність процедур обліку, оцінки активів та зобов'язань, формування доходів і витрат вимогам МСФЗ, які відзначаються високим рівнем деталізації та складністю застосування [5].

Система внутрішнього контролю охоплює розробку та впровадження внутрішніх політик обліку, регламентів документообігу, процедур оцінки ризиків, механізмів затвердження та верифікації фінансових операцій. Так, вітчизняні компанії, які звітують за МСФЗ, зобов'язані розробити облікову політику відповідно до вимог IAS 1 «Подання фінансової звітності» та впровадити інструменти контролю, які забезпечують обґрунтованість прийнятих облікових суджень.

На практиці прикладом ефективної інтеграції контролю в систему підготовки звітності є діяльність банківського сектору України. Зокрема, ПриватБанк, що регулярно публікує консолідовану звітність за МСФЗ, впровадив систему внутрішнього контролю на базі COBIT та COSO, що дозволяє виявляти й оцінювати ризики в реальному часі, а також проводити регулярні внутрішні аудити з перевірки дотримання МСФЗ. Компанії телекомунікаційного сектору, як-от «Київстар», впровадили автоматизовані системи моніторингу бухгалтерських проведення, що здійснюють перехресну перевірку правильності відображення господарських операцій відповідно до вимог IAS 16, 38, 36 тощо.

Значну роль у забезпеченні прозорості звітності відіграє внутрішній аудит, функція якого полягає у незалежній оцінці ефективності контрольного середовища, ризик-менеджменту та відповідності фінансової інформації МСФЗ. В умовах зростання вимог до корпоративної звітності, аудитори дедалі частіше застосовують інструменти аналітики великих даних (Big Data) та платформи візуалізації фінансових потоків (Power BI, Tableau), що дозволяють підвищити якість контролю та глибину аналітики [5].

Доцільно розглянути ще один аспект звітних процесів в Україні, а саме їхню адаптацію у період воєнного стану. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року перед вітчизняними компаніями постали безпрецедентні виклики щодо організації системи бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Значна кількість підприємств зазнала фізичних втрат - знищення або пошкодження виробничих потужностей, втрати майна, порушення логістичних ланцюгів, тимчасова окупація територій. Це створило загрозу безперервності облікових процесів, повноті первинної документації та достовірності облікових оцінок [8, с. 70].

У відповідь на ці виклики держава запровадила комплекс антикризових заходів, спрямованих на нормативне пом'якшення умов ведення звітності. Зокрема, Законом України від 15.03.2022 №2120-IX [9] було дозволено перенесення строків подання фінансової звітності, а також надано підприємствам право не надавати деяку інформацію у звітності за періоди, коли ведення обліку було фізично неможливим. На рівні підзаконних актів (зокрема листи Мінфіну, роз'яснення НКЦПФР) було рекомендовано тимчасово застосовувати спрощені підходи до розкриття інформації щодо оцінки знецінених активів, зобов'язань та переривання операційної діяльності.

Водночас багато підприємств розпочали пошук нових підходів до оцінки активів, доходів, збитків та ризиків в умовах високої невизначеності. Так, згідно з вимогами МСФЗ (зокрема IAS 36 «Знецінення активів»), компанії повинні оцінювати знецінення на основі майбутніх грошових потоків, які в умовах війни вкрай складно передбачити. Для цього залучаються експертні оцінки, моделі сценарного прогнозування, а також використовується інформація з відкритих джерел щодо

бойових дій, обмежень на ринку тощо [8, с.70].

Один із ключових факторів успішної імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) - це наявність кваліфікованих спеціалістів, які володіють відповідними знаннями, практичними навичками й аналітичним мисленням для формування достовірної, повної та прозорої звітності. У сучасних умовах як ніколи актуальною є необхідність постійного професійного розвитку бухгалтерів, фінансових аналітиків, аудиторів, які забезпечують ефективне функціонування обліково-звітних систем підприємств [3].

Останніми роками в Україні спостерігається стабільне зростання інтересу до міжнародних програм сертифікації, таких як ACCA (Association of Chartered Certified Accountants), DipIFR (Diploma in International Financial Reporting), CIPA (Certified International Professional Accountant), які дозволяють фахівцям не лише поглибити знання МСФЗ, а й підтвердити свій професійний рівень у міжнародному вимірі. Ці програми є визнаними у більш ніж 170 країнах світу та орієнтовані на практичне застосування стандартів, аналіз складних облікових ситуацій, формування професійних суджень.

Багато великих компаній в Україні, зокрема «ДТЕК», «Ашан Україна», «Нова Пошта», стимулюють своїх бухгалтерів та аудиторів до проходження міжнародної сертифікації, впроваджуючи внутрішні програми мотивації та фінансової підтримки навчання. У свою чергу, вітчизняні заклади вищої освіти, зокрема КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Львівський національний університет імені Івана Франка, НУ «Києво-Могилянська академія», активно інтегрують в освітні програми курси з МСФЗ, управлінського обліку, фінансового аналізу на базі сучасних програмних продуктів (наприклад, BAS ERP, SAP Learning Hub, CaseWare). Крім того, значну роль у розвитку професійної компетентності відіграє реформування системи післядипломної освіти та обов'язковість проходження професійного розвитку аудиторів, передбачена Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [10]. Аудитори, що працюють з підприємствами, які звітують за МСФЗ, повинні щороку підтверджувати підвищення кваліфікації згідно з міжнародними вимогами IFAC та стандартами IES (International Education Standards). Водночас виклики сьогодення - цифровізація, кіберризика, ESG-звітність - вимагають розширення традиційних компетенцій фахівців за межі облікової функції. Тому сучасний бухгалтер або аудитор має володіти не лише знаннями МСФЗ, а й навичками роботи з цифровими інструментами, системами ВІ-аналітики, візуалізації звітності та оцінки нефінансових ризиків.

Висновки. Отже, сучасні звітні процеси в Україні демонструють поступовий, але цілеспрямований рух у напрямку наближення до міжнародних стандартів фінансової звітності. Попри складну макроекономічну ситуацію, підприємства адаптуються до нових викликів, інвестують у цифровізацію облікових процесів, удосконалюють внутрішній контроль та формують якісну звітність відповідно до вимог МСФЗ. Подальший розвиток цієї сфери потребує державної підтримки, гармонізації законодавства з європейськими нормами, а також підвищення фінансової грамотності управлінців.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Akimova, T., Pryymak, S., Kostyakova, A., Usatenko, O. and Lytvynenko, V. The Impact of Innovations in Enterprise Accounting and Control Systems on Optimizing the Analysis of Financial Reporting in the Transition to IFRS. *Economic Affairs*. Vol. 69 (Special Issue), pp. 371-379, February 2024
<https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z13.pdf>
3. Мелашенко Є. О. Роль сертифікаційної підготовки бухгалтерів у забезпеченні якості звітності за МСФЗ. *Облік і фінанси*. 2022. № 2.
4. Казанцев Д. Ю. Автоматизація бізнесу: 30+ програм на заміну російської «1С», 2024 URL: <https://buhgalter.com.ua/>
5. Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Куц В. І. Трансформація форм бухгалтерського обліку в умовах розвитку digital-технологій. *Економічний простір*. 2021. № 168. <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/869>
6. Головачук Г. Цифрова трансформація бухгалтерського обліку та аудиту через хмарні рішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 5. С. 22-28.
7. Гончарук С. М., Долбнєва Д. В., Приймак С. В., Романів Є. М. *Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : навчальний посібник*, 2019. С. 8.
8. Данилюк М. О. Податкова політика в умовах цифрової трансформації економіки. *Фінанси, облік і аудит*. 2023. № 1. С. 64-70.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Законом України від 15.03.2022 р. № 2120-IX / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
10. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.103111112](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.103111112)

JEL Classification M 41

MODERN ASPECTS OF THE APPLICATION OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS IN UKRAINE

PRIYMAK Svitlana

PhD in Economics, Associate Professor,

Assistant Professor of Department Accounting, Analysis and Control

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3694-4498>

KLOK Olena-Margarita

Student of Bachelor's degree

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9176-4206>

PYSKO Andrii

Student of Master's degree

Ivan Franko National University of Lviv

Abstract. *The trends in reporting processes of domestic companies in accordance with International Financial Reporting Standards (IFRS) have been analyzed. Key areas of transformation have been examined, including the digitalization of reporting, the development of ESG reporting, the strengthening of internal control and auditing, the adaptation of reporting in conditions of martial law, and the enhancement of professional competence among specialists. It has been substantiated that the effective implementation of IFRS contributes to increased transparency, comparability, and reliability of financial information, as well as to the enhancement of the investment attractiveness of enterprises and the strengthening of their competitive positions. It has been concluded that the further development of reporting processes requires coordinated actions from the government, business, and the educational environment.*

Key words: *Financial reporting, IFRS (International Financial Reporting Standards), digitalization, internal control, financial analysis, ESG reporting, audit, transformation of accounting and reporting, ERP systems (Enterprise Resource Planning systems), professional certification.*

The primary aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of current trends in the reporting processes of domestic companies, particularly in the context of their transition to International Financial Reporting Standards (IFRS). The focus is on identifying and exploring key areas of transformation within reporting practices that significantly enhance transparency, reliability, and overall investment attractiveness of enterprises in Ukraine.

One critical element emphasized is the digitalization of reporting. The implementation of modern Enterprise Resource Planning (ERP) systems plays a key role in automating the preparation of financial reports. This automation ensures compliance with stringent IFRS

requirements and improves the efficiency of accounting and analytical processes, while also reducing the risk of errors associated with manual reporting methods.

Another important topic addressed is the development of Environmental, Social, and Governance (ESG) reporting. This aspect is increasingly significant for Ukrainian companies operating in international markets. Non-financial reporting, reflecting various environmental, social, and governance factors, is essential for meeting the growing demands of international partners. Adopting ESG reporting practices can enhance a company's reputation and demonstrate a commitment to sustainable business practices.

The necessity of strengthening internal control and auditing mechanisms is also highlighted. An effective internal control system is crucial for ensuring the quality and reliability of financial reporting. Modern control methods enable organizations to detect errors and deficiencies more effectively, increasing stakeholders' trust in the financial information provided.

Additionally, the adaptation of reporting practices in the context of martial law presents unique challenges. The ongoing war has created unprecedented difficulties for many enterprises, but the government has taken proactive measures to ease reporting requirements, allowing companies to adapt more readily to new and challenging conditions.

Enhancing the professional competence of specialists in accounting and reporting is considered necessary for maintaining high standards of financial reporting. Continuous professional development through international certification programs is vital for ensuring that professionals are equipped with the latest knowledge and skills required for producing high-quality financial reports.

Current reporting processes in Ukraine illustrate a gradual yet purposeful movement towards alignment with international financial reporting standards. Despite the challenging macroeconomic situation, enterprises are actively adapting to new challenges by investing in the digitalization of their accounting processes and improving internal control systems. Further development in this area requires coordinated actions from the government, business sector, and educational institutions to harmonize legislation with European norms and enhance financial literacy among managers. This collaborative effort will ultimately contribute to a more robust and transparent financial reporting environment in Ukraine.

Reference

1. On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated July 16, 1999, No. 996-XIV / Verkhovna Rada of Ukraine. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].
2. Akimova, T., Pryimak S., Kostyakova, A., Usatenko, O., and Lytvynenko, V. The Impact of Innovations in Enterprise Accounting and Control Systems on Optimizing the Analysis of Financial Reporting in the Transition to IFRS. *Economic Affairs*, Vol. 69 (Special Issue), pp. 371-379, 2024. URL: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z13.pdf>
3. Melashenko, Y.O. The Role of Certification Training for Accountants in Ensuring the Quality of IFRS Reporting. *Accounting and Finance*, 2022, No. 2.
4. Kazantsev, Automation of Business: 30+ Programs to Replace the Russian "1C", 2024. URL: <https://buhgalter.com.ua/> [in Ukrainian].
5. Kononenko, L.V., Nazarova, H.B., Kuts, V.I. Transformation of Accounting Forms in the Context of Digital Technology Development. *Economic Space*, 2021, No. 168. <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/869> [in Ukrainian].
6. Holovchak, H. Digital Transformation of Accounting and Auditing through Cloud

Solutions. Investments: Practice and Experience, 2021, No. 5, pp. 22-28. [in Ukrainian].

7. Goncharuk, S.M., Dolbnieva, D.V., Pryimak S.V., Romaniv, Ye.M., Financial Control: Theory, Terminology, Practice: Textbook, 2019, p. 8. [in Ukrainian].

8. Danyliuk, M.O. Tax Policy in the Context of Digital Transformation of the Economy. Finance, Accounting and Auditing, 2023, No. 1, pp. 64-70.

9. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Action of Norms During Martial Law: Law of Ukraine dated March 15, 2022, No. 2120-IX / Verkhovna Rada of Ukraine. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].

10. On Audit of Financial Reporting and Audit Activities: Law of Ukraine dated December 21, 2017, No. 2258-VIII / Verkhovna Rada of Ukraine. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> [in Ukrainian].

МОДЕРНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

ГЕРАСИМЕНКО Олена Вікторівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9089-2572>*

КАЛАГУРКА Вікторія Богданівна

*здобувачка освітнього рівня «магістр»,
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4906-0604>*

Анотація. Проаналізовано сучасні тенденції модернізації системи надання адміністративних послуг в Україні в контексті глобальних викликів. Окреслено ключові напрями цифровізації, децентралізації та нормативно-правового забезпечення у сфері публічного адміністрування. Наголошено на важливості забезпечення прозорості, доступності та якості адміністративних послуг, з урахуванням викликів кібербезпеки, воєнного стану та соціально-економічних змін. Визначено роль центрів надання адміністративних послуг як інструменту наближення державних сервісів до громадян. Обґрунтовано необхідність комплексної реформи державного управління з метою підвищення ефективності та стійкості системи надання послуг у нових умовах.

Ключові слова: адміністративні послуги, глобальні виклики, модернізація, влада, цифровізація, громадяни, публічне адміністрування.

Постановка проблеми. Одна з головних ознак демократичного суспільства і правової держави – це якісне надання органами публічної влади адміністративних послуг. Процеси демократизації і суспільних перетворень в Україні визначають пріоритет публічно сервісної спрямованості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в ході реалізації повноважень, покладених на них чинним законодавством.

Сучасна вітчизняна система надання адміністративних послуг з погляду зручності для приватних осіб характеризується багатьма недоліками об'єктивного і суб'єктивного характеру. Чинний механізм надання адміністративних послуг органами публічної влади потребує серйозного доопрацювання, вироблення нових підходів і їх апробації, співставлення із зарубіжною практикою з метою модернізації та визначення оптимального механізму.

У законодавчому полі здійснено низку заходів організаційного та нормативно-правового характеру з метою реформування системи адміністративних послуг. Втім, в умовах глобальних викликів система надання адміністративних послуг потребує чергової модернізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний розвиток суспільства в умовах глобальних викликів передбачає зміну ролі держави у наданні адміністративних послуг, впровадження нових моделей управління, широке використання новітніх технологій та пошук абсолютно нових, дієвих стратегій. Державний сектор повинен відігравати життєво важливу роль у наданні якісних адміністративних послуг, використовуючи ресурси, знання, можливості та інновації.

Згідно з результатами досліджень, проведених в Україні, модернізація адміністративних послуг є важливою складовою розв'язання соціальних та управлінських питань на шляху побудови ефективної моделі публічного управління. Впровадження нових принципів надання адміністративних послуг, таких як децентралізація повноважень, спрощення процедур, інтеграція базових послуг у Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), розвиток електронних публічних послуг та захист персональних даних, сприяє зменшенню корупційних ризиків та поліпшенню доступу громадян до якісних послуг.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що лише та модель публічного управління, яка побудована на засадах прозорості, ефективності та інноваційності, принесе успіх у наданні адміністративних послуг. В Україні, особливо після початку повномасштабного вторгнення рф, модернізація адміністративних послуг стала необхідністю для забезпечення стабільності та розвитку держави.

Впродовж різних історичних періодів у багатьох суспільствах доступ до якісних адміністративних послуг визначав не лише рівень розвитку держави, але й задоволення основних потреб громадян. Підтвердження даного твердження можна знайти у роботах таких дослідників, як В. Авер'янов, Ю. Битяк, О. Бандурка, І. Голосніченко, С. Дембіцька, С. Ківалов, А. Комзюк, О. Кузьменко, Є. Курінний, Р. Омелянович, Я. Павлович-Сенета, Г. Писаренко, В. Тимошук, К.Химичук, А. Чечель та інші.

Мета статті. Головною метою цього дослідження є розгляд особливостей модернізації адміністративних послуг в Україні в умовах глобальних викликів.

Виклад основних результатів. В цілому, глобальні виклики, які можуть впливати на модернізацію адміністративних послуг в Україні, включають:

1. Цифрову трансформацію, оскільки швидкий розвиток технологій вимагає адаптації адміністративних послуг до нових цифрових платформ та інструментів, що забезпечують ефективність та доступність.

2. Кібербезпеку - зростання кіберзагроз вимагає впровадження надійних заходів захисту даних та інформаційних систем, що використовуються для надання адміністративних послуг.

3. Глобалізацію, тому що взаємозалежність країн та міжнародна співпраця вимагають гармонізації адміністративних процедур та стандартів з міжнародними нормами.

4. Економічні виклики, оскільки економічна нестабільність та фінансові кризи можуть впливати на фінансування та ресурси, необхідні для модернізації адміністративних послуг.

5. Соціальні зміни - демографічні зміни, урбанізація та міграційні процеси вимагають адаптації адміністративних послуг до нових соціальних реалій та потреб громадян.

6. Екологічні виклики, так як зміни клімату та екологічні проблеми вимагають впровадження екологічно стійких практик у наданні адміністративних послуг.

7. Політичну нестабільність, тому що геополітичні конфлікти та внутрішня

політична нестабільність можуть впливати на ефективність та стабільність системи надання адміністративних послуг.

Вищезгадані виклики вимагають комплексного підходу та інноваційних рішень для забезпечення ефективної та стійкої системи адміністративних послуг в Україні.

На сьогодні інститут адміністративних послуг активно трансформується, що є важливою складовою реформ, спрямованих на покращення доступу громадян і суб'єктів господарювання до державних сервісів. Зокрема, впровадження електронних інструментів, спрощення процедур та розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів) сприяє підвищенню якості обслуговування населення. Проте у процесі надання таких послуг виникають нові виклики та труднощі, обумовлені соціально-політичними й економічними чинниками, а також стрімким науково-технічним прогресом, який охоплює всі сфери життя [1, с. 280]. Особливо актуальною стала цифровізація сфери адміністративних послуг, яка передбачає запровадження електронного документообігу, створення онлайн-платформ для доступу до послуг та автоматизацію процедур.

Нормативну основу надання адміністративних послуг в Україні складають Конституція України, Закони України «Про адміністративні послуги» [2], «Про адміністративну процедуру» [3], «Про ліцензування видів господарської діяльності» та інші нормативно-правові акти.

Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, адміністративна послуга – це результат реалізації владних повноважень суб'єктом надання послуг за зверненням фізичної або юридичної особи, що спрямований на набуття, зміну або припинення прав та/або виконання обов'язків цієї особи відповідно до законодавства [2].

Основними принципами у сфері адміністративних послуг, відповідно до вказаного Закону, є:

- верховенство права, включаючи законність та юридичну визначеність;
- відкритість і прозорість;
- рівність усіх перед законом;
- неупередженість та справедливість;
- стабільність;
- доступність інформації щодо надання послуг;
- оперативність і своєчасність;
- захист персональних даних;
- мінімізація кількості документів та процедурних дій, необхідних для отримання послуг;
- зручність і доступність для заявників [2].

Попри актуальність чинних принципів, сучасні виклики потребують оновлення підходів до надання адміністративних послуг та формування нових базових засад у цій сфері.

У 2023 році фахівці Центру політико-правових реформ у межах проекту «Україна після перемоги: підготовка і комунікація реформ для реалізації “Бачення України – 2030”» підготували документ під назвою «Стратегія реформи адміністративних послуг та їх цифровізація» [4].

Попри певні досягнення у реформуванні сфери надання адміністративних послуг, в Україні досі існує низка невирішених проблем, що гальмують подальшу модернізацію цієї системи. Серед них – незавершене формування всеохопної мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП), що створює нерівні умови доступу

громадян до базових публічних сервісів у різних регіонах країни.

Крім того, в більшості центрів не забезпечено гарантованого переліку найбільш затребуваних населенням і бізнесом послуг. Частина ключових послуг, як-от реєстрація нерухомості, оформлення документів, що посвідчують особу, або земельні питання, залишаються у виключній компетенції органів виконавчої влади і не делеговані до ЦНАП. Наразі перелік таких послуг, які мали б обов'язково надаватися через ЦНАП, офіційно не затверджений [2].

Не менш суттєвим бар'єром є відсутність цілісного нормативно-правового регулювання: положення Закону України «Про адміністративні послуги» ще не повною мірою реалізовано через недосконалість і фрагментарність підзаконних актів. Багато норм не узгоджуються з чинним законодавством, що ускладнює процес делегування та стандартизації функцій між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Значною проблемою залишається і якість функціонування вже створених центрів. Результати соціологічних опитувань вказують на наявність довготривалих черг, брак інформування та консультативної підтримки громадян. У ряді випадків відвідувачі ЦНАП стикалися з вимогами надати додаткові документи, не передбачені законодавством, або самостійно погоджувати документи в інших органах влади, що суперечить принципам сервісного підходу [2].

Так, серед тих, хто звертався за адміністративними послугами до органів влади, незадоволеними обслуговуванням та наданими послугами залишились 60 %, а задоволені – 30,5 %. При цьому за останні півтора року кількість незадоволених якістю обслуговування та наданими послугами в органах влади зросла на 11 %. На відміну від споживачів адміністративних послуг, які зверталися до органів влади, більшість відвідувачів ЦНАП (59 %) надали позитивну оцінку їх роботі.

Отже, результати соціологічних опитувань свідчать про те, що громадяни відчували та позитивно оцінили результати реформування сфери надання адміністративних послуг, одним з основних напрямів якого є розбудова мережі ЦНАП в Україні.

Одним із ключових механізмів покращення ситуації вбачається подальша децентралізація – передача повноважень із центру на місцевий рівень. Такий підхід дозволяє не лише оптимізувати структуру управління, а й залучити громадськість до формування якісних адміністративних сервісів. Зміцнення місцевого самоврядування, а також ефективне бюджетне планування є необхідною умовою для цього [5].

Досвід інших країн, зокрема Франції та Німеччини, показує, що децентралізація є безперервним процесом, що потребує адаптації та перегляду підходів. Україна також повинна розробити нову модель інтеграції адміністративних функцій на місцевому рівні з урахуванням конституційних норм.

У цьому контексті важливим кроком стало ухвалення Розпорядження Кабінету Міністрів України № 523-р від 16 травня 2014 року [7], яке передбачає передачу до ЦНАП значної частини популярних адміністративних послуг. Однак реалізація цього документа залишається неповною: у багатьох випадках послуги органів виконавчої влади надаються частково або взагалі не надаються в ЦНАП, що унеможливорює реалізацію принципу «єдиного вікна» для громадян.

Ще однією проблемою є паралельне функціонування сервісів – коли одна й та сама послуга доступна як у ЦНАП, так і в органах виконавчої влади, що часто призводить до дублювання функцій та додаткових витрат для громадян. Така ситуація суперечить закону [2] і потребує термінового врегулювання.

Позитивним є те, що за результатами опитувань, більшість громадян відзначають вищу якість обслуговування у ЦНАП порівняно з органами державної влади. Проте ще досить велика частка респондентів залишаються незадоволеними через черги, брак інформування та інші організаційні недоліки. Це свідчить про необхідність впровадження систем оцінки якості надання послуг, запровадження єдиних стандартів обслуговування та посилення контролю за дотриманням нормативних вимог [8; 9].

Загалом, модернізація системи надання адміністративних послуг в умовах глобальних викликів вимагає комплексного підходу, синергії між державними структурами, місцевим самоврядуванням, громадськістю та експертним середовищем. Важливо орієнтуватися на найкращі європейські практики, забезпечуючи громадянам рівний доступ до якісних, зручних і прозорих адміністративних сервісів на всій території країни.

У процесі модернізації системи надання адміністративних послуг в Україні, важливим етапом є визначення критеріїв, які оцінюють якість наданих послуг. Оскільки в умовах глобальних змін та інтеграції до європейських стандартів вимоги до адміністративних послуг стають все більш високими, важливо встановити критерії, що дозволяють оцінювати задоволеність споживачів, ефективність органів, що надають ці послуги, а також рівень професіоналізму і доступності сервісів.

1. Результативність означає, що орган, який надає адміністративні послуги, орієнтований на позитивне вирішення справи, що відповідає потребам громадян. Оцінка результативності включає не лише досягнення індивідуальних цілей, а й загальний очікуваний результат для користувача.

2. Своєчасність передбачає дотримання законодавчо встановлених термінів надання послуг. Важливою є також орієнтація на прискорене вирішення справ у разі, коли цього вимагають законні інтереси громадянина.

3. Доступність включає можливість громадян звернутися за адміністративними послугами без обмежень. Це передбачає:

- наявність актуальної та повної інформації про орган, який надає послугу, різноманітність каналів зв'язку (телефон, електронна пошта, веб-сайти);
- зручність і доступність розташування органу, під'їздів, паркувальних місць;
- безперешкодний доступ у приміщення органу та наявність безкоштовних форм для заяв;
- розмір та прозорість плати за послугу.

4. Зручність вимагає організації процесу надання послуг, що максимально враховує потреби громадян. До зручності належать:

- вибір способу звернення (пошта, електронна пошта тощо);
- принцип "єдиного вікна", де споживач звертається до одного органу, який далі самостійно організовує надання послуг;
- чітко визначений час прийому, організовані черги, попередній запис;
- зручні способи оплати адміністративних послуг.

5. Відкритість вимагає доступності всієї необхідної інформації про процедуру отримання послуги: перелік документів, зразки заповнення, розмір плати, відповідальні особи. Відкритість включає:

- наявність та доступність інформаційних ресурсів (веб-сайт, інформаційні стенди);
- можливість отримання консультацій по телефону або в електронному вигляді;

- прозорість у процесах та відкритість до зворотного зв'язку.

6. Повага до особи передбачає шанобливе ставлення до кожного громадянина, його прав і гідності. Критерій поваги охоплює:

- ввічливе ставлення працівників;

- рівність у наданні послуг та наявність зручностей для осіб з обмеженими можливостями.

7. Професійність є важливою складовою якості послуг. Вона передбачає наявність у працівників органу необхідних знань, здатність чітко виконувати свої обов'язки і надавати обґрунтовані вимоги до споживачів.

Подібна система оцінки якості надання адміністративних послуг була впроваджена в багатьох країнах світу ще в 60-х роках XX століття і наразі застосовується для забезпечення високої якості державних послуг. Такі стандарти не лише забезпечують мінімізацію витрат часу, грошей та зусиль громадян, а й сприяють створенню більш відкритої та прозорої системи взаємодії між державою та громадянами.

Реалізація загальних стандартів якості адміністративних послуг в Україні має спиратися на досягнення максимального рівня прав і свобод громадян. Важливим є забезпечення високої якості контакту з державними органами, у тому числі через:

- публікацію інформації про можливості зв'язку з відповідальними представниками органів для отримання консультацій;

- створення «гарячих ліній» та довідкових пунктів для вирішення найбільш поширених питань;

- забезпечення моніторингу якості послуг і впровадження механізмів оскарження.

Забезпечення ефективної модернізації адміністративних послуг вимагає чіткої та послідовної роботи держави, зокрема, через підвищення якості надання послуг, використання сучасних технологій та інтеграцію європейських стандартів в адміністративну практику.

Висновки. Модернізація адміністративних послуг в Україні в умовах глобальних викликів постає як надзвичайно важливий і водночас складний процес, що вимагає системних змін на законодавчому, інституційному та технологічному рівнях. В сучасних умовах цифровізації, глобалізації, економічної та політичної нестабільності, а також соціальних і екологічних трансформацій модернізація адміністративних послуг має ґрунтуватися на принципах ефективності, доступності, прозорості та зручності для громадян.

Цифрова трансформація стала рушієм змін, забезпечуючи широкі можливості для автоматизації процедур, запровадження онлайн-сервісів та електронного документообігу. Разом із тим, ці зміни супроводжуються новими загрозами, зокрема, зростанням кіберризиків, що потребують впровадження надійних засобів захисту даних.

Децентралізація адміністративних послуг, яка покликана наблизити сервіси до громадян через ЦНАПи, дозволяє зробити державу більш сервісною, гнучкою та орієнтованою на потреби населення. Проте, вказаний напрям реформи стикається з численними перешкодами – нерівномірністю надання послуг у регіонах, неповнотою делегування повноважень, неврегульованістю нормативної бази, а також організаційною неузгодженістю між органами влади різних рівнів.

Соціологічні опитування демонструють загальне підвищення задоволеності громадян роботою ЦНАПів у порівнянні з традиційними органами влади, однак

також свідчать про наявність проблем, таких як черги, брак консультування та вимоги надмірної документації.

Таким чином, модернізація адміністративних послуг вимагає комплексного підходу: вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення кваліфікації персоналу, запровадження єдиних стандартів надання послуг, активної участі громадськості у процесах управління, а також забезпечення відкритості, прозорості й належного фінансування. Тільки за таких умов можливо забезпечити ефективне функціонування системи адміністративних послуг в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаної літератури

1. Чечель А.О., Омелянович Р.А. Державне управління у сфері надання адміністративних послуг: європейський досвід. Право та державне управління. 2021. № 1. С. 279–284.
2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI у редакції від 20.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20>
4. Стратегія реформи Адміністративні послуги та їх цифровізація «Україна після перемоги» Бачення України 2030. URL: <https://pravo.org.ua/vision-ukraine/strategiya-reformy-administrativni-poslugy-ta-yih-tsyfrovizatsiya-ukrayina-pislya-peremogy-bachennya-ukrayiny-2030>
5. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. № 254/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про затвердження Положення про Реєстр адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2009 р. № 532. Верховна Рада України – офіційний веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/532-2009-%D0%BF>
7. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету міністрів України № 523 від 16 травня 2014 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80>
8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
9. Про затвердження Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від від 27 січня 2010 р. № 66 /Верховна Рада України – офіційний веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/66-2010-%D0%BF>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.113121122](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.113121122)

JEL Classification H75

MODERNIZATION OF ADMINISTRATIVE SERVICES IN UKRAINE UNDER GLOBAL CHALLENGES

HERASYMENKO Olena

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Public Administration and Business

Management Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9089-2572>

KALAHURKA Viktoriia

Student of Master's degree

Lviv Polytechnic National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-4906-0604>

Abstract. *The current trends in the modernization of the administrative services system in Ukraine are analyzed in the context of global challenges. The key directions of decentralization, and regulatory and legal support in the field of public administration are outlined. Emphasis is placed on the importance of ensuring transparency, accessibility, and quality of administrative services, taking into account cybersecurity threats, martial law, and socioeconomic changes. The role of Administrative Service Centers is defined as a tool for bringing government services closer to citizens. The necessity of a comprehensive public administration reform is substantiated to enhance the efficiency and resilience of the service delivery system under new conditions.*

Key words: *administrative services, global challenges, modernization, government, digitalization, citizens, public administration.*

Statement of the problem. One of the main features of a democratic society and a rule-of-law state is the high-quality provision of administrative services by public authorities. The processes of democratization and social transformation in Ukraine highlight the priority of a public service-oriented approach in the activities of executive authorities and local self-government bodies as they exercise their powers under current legislation. The modern domestic system of administrative service provision, in terms of convenience for individuals, is marked by numerous objective and subjective shortcomings. The existing mechanism for delivering administrative services by public authorities requires significant improvement, the development and testing of new approaches, and comparison with international practices in order to modernize and determine the optimal mechanism. A number of organizational and regulatory measures have been implemented within the legislative framework to reform the system of administrative services. However, under the conditions of global challenges, the administrative service provision system requires further modernization..

The purpose of the article. The main purpose of this study is to examine the specific features of the modernization of administrative services in Ukraine under global challenges.

Summary of the main results. The current stage of reforming the sphere of

administrative services faces several pressing issues, including the ineffective operation and insufficient quality of administrative services in a number of established Administrative Service Centers. One method of optimizing public administration is decentralization. This approach implies defining and distributing responsibilities and functions in a way that most of them are transferred from the central level to the lower levels, making them the independent tasks and powers of lower-level authorities. It can also be noted that a significant portion of administrative activities is assigned to local authorities or other state-authorized entities. Such decentralization fosters democracy by expanding the influence of territorial communities, social groups, and the public on matters of public significance.

A democratic state always strives to engage the public in the exercise of public governance functions to better satisfy the diverse needs of individuals and society as a whole. The decentralization process in countries like France and Germany is ongoing — improvements and adjustments are still being made from time to time.

The traditional view of decentralization as the formation of autonomous local self-government units (communities) within a centralized state requires new approaches to analyzing its substance. One of the priority directions in reforming the administrative service sector is the decentralization of their provision. Delegating the authority to provide the most in-demand services to local levels will enhance and simplify citizens' access to such services, improve convenience for consumers, and increase service quality — a necessary prerequisite for building a service-oriented state. Additionally, legislative processes must reflect the objective trends in societal development, consider scientific and technological achievements, and be based on theoretical research of issues requiring regulatory solutions. It is important to incorporate both domestic and international experiences, results from public hearings, sociological and other studies, and involve qualified professionals from various scientific fields, especially legal scholars.

Improving service delivery is increasingly becoming a priority for local governments and executive authorities. Recently, attention to this issue has intensified. Among the improvement directions, the following stand out: ensuring maximum transparency in municipal governance, maintaining constant dialogue with the public, and using all available tools and channels to promote openness. To involve citizens and communities in the governance process, they must first be well-informed about local programs and challenges. To improve the quality of administrative services, it is essential to develop clear evaluation criteria, establish service standards, and implement a system for quality control. Additionally, it is advisable to involve service recipients in assessing service quality, which will help better identify priorities and solutions in the administrative service sector.

Conclusions. The modernization of administrative services in Ukraine under global challenges emerges as an extremely important and, at the same time, complex process that requires systemic changes at the legislative, institutional, and technological levels. In the current context of globalization, economic and political instability, as well as social and environmental transformations, the modernization of administrative services must be based on the principles of efficiency, accessibility, transparency, and convenience for citizens. Digital transformation has become a driving force of change, providing wide opportunities for the automation of procedures, the implementation of online services, and electronic document management. At the same time, these changes are accompanied by new threats.

The modernization of administrative services requires a comprehensive approach: improving the legal and regulatory framework, enhancing staff qualifications, introducing unified service delivery standards, encouraging active public participation in governance processes, and ensuring openness, transparency, and adequate funding. Only under these

conditions can the effective functioning of the administrative services system be ensured in the face of today's global challenges.

Reference

1. Chechel, A. O. & Omelianovych, R. A. (2021). Derzhavne upravlinnia u sferi nadання administratyvnykh posluh: yevropeyskyi dosvid [Public administration in the field of administrative services provision: European experience]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 1, 279–284. [in Ukrainian].
2. Pro administratyvni posluhy: Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 № 5203-VI u redaktsii vid 20.04.2014 r. [On Administrative Services: Law of Ukraine dated 06.09.2012 No. 5203-VI as amended on 20.04.2014]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> [in Ukrainian].
3. Pro administratyvnu protseduru: Zakon Ukrainy vid 17.02.2022 № 2073-IX [On Administrative Procedure: Law of Ukraine dated 17.02.2022 No. 2073-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> [in Ukrainian].
4. Stratehiia reformy Administratyvni posluhy ta yikh tsyfrovizatsiia «Ukraina pislia peremohy» Bachennia Ukrainy 2030 [Administrative Services Reform Strategy and Their Digitalization “Ukraine After Victory” Vision of Ukraine 2030]. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/vision-ukraine/strategiya-reformy-administratyvni-posludy-ta-yih-tsifrovizatsiya-ukrayina-pislya-peremogy-bachennya-ukrayiny-2030> [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy pryiniaty na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254/96 [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996 No. 254/96]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, 30, Art. 141. [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Reiestr administratyvnykh posluh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 travnia 2009 r. № 532 [On Approval of the Regulation on the Register of Administrative Services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 27, 2009 No. 532]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/532-2009-%D0%BF> [in Ukrainian].
7. Deiaki pytannia nadання administratyvnykh posluh orhaniv vykonavchoi vlady cherez tsentry nadання administratyvnykh posluh: Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy № 523 vid 16 travnia 2014 roku [Some Issues of Providing Administrative Services of Executive Authorities through Administrative Service Centers: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 523 dated May 16, 2014]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80> [in Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r [On Approval of the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014 No. 333-r]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia sobivartosti platnykh administratyvnykh posluh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 siчня 2010 r. № 66 [On Approval of the Methodology for Determining the Cost of Paid Administrative Services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 27, 2010 No. 66]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/66-2010-%D0%BF> [in Ukrainian].

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ГОНЧАРУК Світлана Марківна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри обліку, аналізу та контролю
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3666-906X>*

СЕМУСЬО Андрій Андрійович

*здобувач освітнього рівня «магістр»
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ГУРСЬКИЙ Тарас-Павло

*здобувач освітнього рівня «магістр»
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Анотація. В статті обґрунтовується необхідність посилення вимог до контролю якості аудиторських послуг в умовах воєнного стану. Контроль якості аудиторських послуг здійснюється шляхом проведення перевірки якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності щодо дотримання ними міжнародних стандартів аудиту, принципу незалежності, ефективності системи внутрішнього контролю якості аудиторських послуг, дотримання вимог цього діючого законодавства. Відзначено, що воєнний стан суттєво вплинув на тривалість і кількість перевірок. В умовах воєнного стану може бути важко забезпечити необхідні ресурси для здійснення аудиторської діяльності. Безпека аудиторів призводить до обмежень у здійсненні аудиторської діяльності.

Ключові слова: аудит, якість аудиторських послуг, воєнний стан, Інспекція з контролю якості аудиторських послуг, підприємства, що становлять суспільний інтерес, кіберзахист, кіберзлочин.

Постановка проблеми. Аудиторські послуги надаються аудиторськими фірмами та незалежними аудиторами з метою надання впевненості користувачам в їх достовірності та прозорості фінансової звітності. Аудиторські послуги включають цілий ряд дій та процедур. Аудиторські процедури допомагають визначити потенційні ризики, які можуть впливати на діяльність підприємства, оцінити ефективність внутрішнього контролю, розробляти стратегію оптимізації оподаткування та підтверджувати фінансову звітність. Всі ці дії можна виконати тільки тоді, якщо аудиторські послуги будуть надаватись якісно і вчасно.

Контроль якості аудиторських послуг здійснюється шляхом проведення перевірки якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності щодо дотримання ними міжнародних стандартів аудиту, принципу незалежності, ефективності системи внутрішнього контролю якості аудиторських послуг,

дотримання вимог цього діючого законодавства.

Особливо гострою ця проблема повстала у період військової агресії з боку росії та запровадження воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику якості аудиторських послуг піднімали у своїх наукових працях цілий ряд зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед вітчизняних вчених основні питання якості аудиторських послуг розглядали Ф.Ф. Бутинець [1], А.І. Кашперська [2], Н.М. Проскуріна [3], В.П. Коваленко [3], О.Ю. Редько [4,5] та інші.

Проте незважаючи на велику кількість наукових праць щодо організації контролю якості аудиторських послуг, ряд питань потребують розкриття, особливо в умовах воєнного стану.

Мета статті полягає у дослідженні методики, організації та аналізу контролю якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети дослідження було поставлено та вирішено основні завдання:

- систематизувати теоретичні положення і сформулювати основні поняття, що характеризують якість аудиторських послуг;
- дослідити теоретичні та практичні засади методики та організації процесу контролю якості аудиторських послуг в Україні;
- дослідити вплив військових дій на якість аудиторських послуг.
- запропонувати шляхи вдосконалення якості аудиторських послуг в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» зазначається, що «Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю в обов'язковому порядку оприлюднюється: щорічний план-графік перевірок з контролю якості аудиторських послуг та інших перевірок; щорічний звіт про діяльність та результати системи забезпечення якості, який має містити інформацію про проведені перевірки, надані рекомендації, перевірку їх виконання, вжиті заходи та накладені стягнення щодо аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності» [6].

31 травня 2022 року Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» щодо забезпечення аудиторської діяльності на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки» № 2285-IX [7].

В цьому законі врегульовані окремі питання провадження аудиторської діяльності на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Законом припиняється діяльність в Україні тих аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, які пов'язані з країною-агресором.

Закон передбачає зменшення фінансового навантаження на аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності. Надана можливість тимчасово не сплачувати внески у відсотках від суми договорів з обов'язкового аудиту на користь ОСНАД та АПУ, зменшення фіксованого платежу до 1 мінімальної заробітної плати на користь ОСНАД та 0,1 мінімальної заробітної плати на користь АПУ, а також звільнення суб'єктів аудиторської діяльності від сплати членських внесків до АПУ; зупинення тимчасово норм Закону щодо застосування стягнень за несплату відповідних внесків аудиторами та суб'єктами аудиторської діяльності [7].

Окремо закон дозволяє зупинення проведення перевірок з контролю якості

аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності та продовження на 12 місяців строку чинності свідоцтв про відповідність системи контролю якості, виданих АПУ упродовж 2017 – 2018 років, а також встановлення можливості подання аудиторами та суб'єктами аудиторської діяльності звітів та будь-якої іншої інформації, подання якої вимагається Законом, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану за весь період неподання звітності чи обов'язку надати відповідну інформацію [7].

Міністерство фінансів України своїм наказом від 17.05.2023 року № 253 (реєстр. в Мін'юсті від 3 липня 2023 р. за № 1127/40183) затвердило Порядок проведення перевірок з контролю якості аудиторських послуг та інших перевірок. [8]. Згідно цього наказу перевірки з контролю якості аудиторських послуг здійснюються в обов'язковому порядку щодо:

- суб'єктів аудиторської діяльності, які мають право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, а також об'єднань страховиків, обов'язковість створення яких передбачена законом, - не рідше ніж один раз на три роки;

- суб'єктів аудиторської діяльності, які мають право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності, крім зазначених вище, - не рідше ніж один раз на шість років;

- за ініціативою суб'єктів аудиторської діяльності, які повідомили про намір надавати послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності, за умови їх відповідності вимогам, встановленим законом [8].

Перевірки з контролю якості аудиторських послуг та інші перевірки здійснюють безпосередньо інспектори.

Перед початком проведення перевірки з контролю якості аудиторських послуг або інших перевірок інспектори та експерти повинні задекларувати відсутність конфлікту інтересів між ними та суб'єктами аудиторської діяльності, перевірка якого буде здійснюватись.

Інспекція з контролю якості закликала Асоціацію присяжних сертифікованих бухгалтерів (АССА) приєднатися до світової спільноти та розглянути можливість застосування ряду обмежувальних заходів для росії та висловила прохання у цей скрутний для країни час підтримати наших аудиторів та зменшити матеріальне навантаження на членів АССА в Україні.

Крім того велику небезпеку для якості аудиту становлять кіберзлочини тому, що інформація є одним із найцінніших бізнес активів, який постійно перебуває у зоні ризику.

У контексті інформаційної безпеки, аудит може включати оцінку систем безпеки, розгляд політик та процедур, перевірку виконання регуляторних вимог та інше. Необхідно виявляти можливі ризики. Кіберзлочини охоплюють будь-яку злочинну діяльність, що використовує комп'ютерні мережі або пристрої як інструмент або об'єкт злочинної діяльності. Злочини в інтернеті можуть призвести до порушення безпеки інформації. Тому аудит і кіберзахист часто співпрацюють для виявлення та усунення слабких місць в інформаційних системах.

Аудитори можуть перевіряти системи на відповідність безпековим стандартам, а фахівці з кіберзахисту можуть захищати системи від активних кіберзлочинців, розробляти стратегії виявлення та реагування на інциденти.

Протягом 2024 року Державним центром кіберзахисту було зареєстровано в 2,8 разів більше кіберінцидентів, ніж в 2023 році. Кількість подій інформаційної безпеки

в категоріях «Шкідливий програмний код» та «Збір інформації зловмисником» зросла у 18,3 та 2,2 рази відповідно [9].

Інспекція з якості аудиторських послуг відбирала завдання для перевірки з використанням ризик-орієнтованого підходу. В таблиці 1 наведені результати перевірки якості аудиторських послуг.

Таблиця 1

**Узагальнені результати перевірки якості аудиторських послуг САД
за 2023-2024 рр.**

Результати перевірок	2023		2024	
	Кількість САД	%	Кількість САД	%
Кількість САД, щодо яких ухвалено рішення про результати перевірки, них включені до плану-графіку перевірок:	13	-	27	
2024 року	11	85%	26	96%
2023 року	2	15%	1	4%
Кількість ключових партнерів з аудиту САД, у періоді, який підлягав перевірці	86	-	140	-
Кількість ключових партнерів з аудиту за відібраними для перевірки завданнями	45	52%	71	51%
Кількість перевірених завдань з аудиту фінансової звітності, з них:	51	-	95	-
за концептуальною основою складання фінансової звітності:		-		
МСФЗ	40	78%	72	76%
НП(С)БО	10	20%	23	24%
інші	1	2%	0	0
за статусом суб'єкта господарювання:				
підприємства, що становлять суспільний інтерес	35	69%	64	67%
інші підприємства	16	31%	31	33%

Джерело: складено за даними [10]

У 2024 році перевірено 51 завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності. 45 аудиторських звітів за результатами аудиту підписані ключовими партнерами. У 2023 році було перевірено 95 завдань з обов'язкового аудиту фінансової звітності, що підписані 71 ключовим партнером. Тобто це свідчить про зниження показників.

Слід зазначити, що військовий стан суттєво вплинув на тривалість і кількість перевірок. На це вплинули такі фактори як аварійні та стабілізаційні відключення електроенергії протягом робочого дня; регулярні повітряні тривоги, під час яких перевірки припинялись; використання в значній мірі дистанційного формату перевірок тощо.

На рис. 1 наведено розподіл суб'єктів аудиторської діяльності за їх частиною в загальному обсязі послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, в залежності від результатів перевірки у 2024 році.

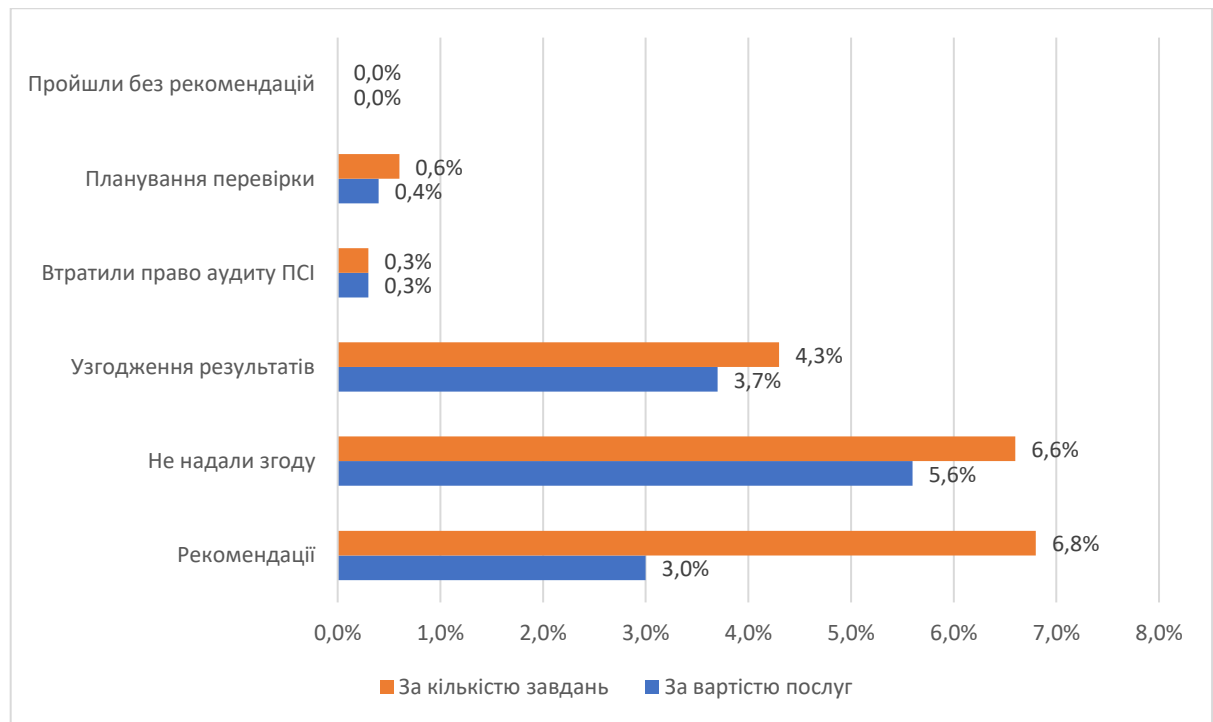

Рис. 1. Розподіл суб'єктів аудиторської діяльності за їх частиною в загальному обсязі послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, в залежності від результатів перевірки у 2024 році

Джерело: складено за даними [10]

Фінансова звітність та аудиторські звіти є важливим джерелом інформації для регуляторів, інвесторів, кредиторів, інших користувачів. Суб'єкти аудиторської діяльності повинні забезпечити стабільно високу якість аудиторських послуг із дотриманням пріоритету інтересів суспільства. Але, результати перевірок Інспекції свідчать про недоліки у функціонуванні певних елементів системи контролю якості аудиторських фірм, які суттєво впливають на якість результатів аудиторських перевірок суб'єктів аудиторської діяльності та складеної аудиторської документації. Більшість ідентифікованих недоліків повторюються у порівнянні до попередніх років. Це свідчить про те, що окремі аудиторські фірми належним чином не враховують оприлюднені Інспекцією у 2022-2024 роках узагальнені результати перевірок з контролю якості та рекомендації щодо покращення.

Висновки. Контроль якості аудиторських послуг передбачає здійснення перевірки робочих документів, тестування аудиторських процедур, аудиторських звітів, договорів про надання аудиторських послуг, внутрішніх розпорядчих актів суб'єкта аудиторської діяльності, якими визначаються політика і процедури, які мають застосовуватися при наданні аудиторських послуг.

Це включає забезпечення достовірності інформації, поданої для включення до Реєстру; дотримання міжнародних стандартів аудиту, вимог щодо незалежності та інших вимог чинного законодавства; дотримання вимог щодо безперервного навчання аудиторів.

Дуже важливим є дослідження ефективності системи внутрішнього контролю якості суб'єкта аудиторської діяльності та достовірності інформації у звіті про прозорість.

Введення воєнного стану значно вплинуло на різні аспекти суспільного життя, включаючи економіку, політику та інші сфери. На якість аудиторських послуг також суттєво впливає введення військового стану.

В умовах воєнного стану може бути важко забезпечити необхідні ресурси для здійснення аудиторської діяльності. Безпека аудиторів призводить до обмежень у здійсненні аудиторської діяльності.

Військові дії, хаос можуть призвести до невизначеності в економіці та господарсько- фінансовій діяльності підприємств.

В умовах військового стану важко оцінити ризики та надати достовірну інформацію тому, що умови швидко змінюються.

У зв'язку з військовими діями може виникнути порушення фінансової системи та зміни в управлінні підприємствами, що призводить до неможливості визначити фактичні фінансові результати.

Умови військового стану можуть призвести до змін у законодавстві, що регулює фінансову діяльність.

Внаслідок військових дій може виникнути втрата або руйнування фінансових записів та документації, які можуть вплинути на доступність та точність інформації для аудиторів.

Специфічні умови війни вимагають від аудиторів спеціальних знань та навичок для адаптації до нових обставин.

Всі ці фактори взаємодіють та можуть впливати на здатність аудиторів забезпечити достовірну та незалежну оцінку фінансової звітності підприємств у воєнних умовах і забезпечити якісні аудиторські послуги.

Список використаної літератури

1. Бутинець Ф. Ф. Аудит: підручн. [для студ. спец. "Облік і аудит" вищ. навч. закл.] – 3-тє вид., доп. перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2005. 512 с. 19. Бутинець Ф.Ф. Малюга Н.М., Петренко Н.І. Аудит: сучасні тенденції розвитку в Україні та світі: монографія / за ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2004. 564 с.
2. Кашперська А.І. Сучасний стан та перспективи розвитку аудиторської діяльності в Україні. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/190.pdf
3. Проскуріна Н. М. Коваленко В. П. Якість аудиторських послуг в Україні: реалії та перспективи // Економічний часопис – XXI. 2010. № 9–10. С. 53-57.
4. Редько О. Ю. Аудит в Україні: монографія. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2008. 493 с.
5. Редько О. Ю. Якість аудиторських послуг: філософія та міфологія // Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 1. С. 46-54.
6. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <http://www.apu.com.ua/normativni-akti-shchoregulyuyut-auditorku-diynalnist/>
7. «Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 22.05.2022 №7347.
8. Порядок проведення перевірок з контролю якості аудиторських послуг та інших перевірок Наказ КМУ від 17.05.2023 року № 253
9. Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки за 2024 рік: <https://cip.gov.ua/ua/news/u-2024-roci-kilkist-zareyestrovanih-kiberincidentiv-virosla-maizhe-vtrichi-zvit>
10. Звіт про діяльність Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю

за 2024 рік

<https://www.apob.org.ua/wpcontent/uploads/2024/07/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%90%D0%94-2024-1.pdf>

QUALITY CONTROL OF AUDIT SERVICES UNDER MARTIAL LAW

HONCHARUK Svitlana

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Control

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3666-906X>

SEMUSO Andrii

Student of Master's degree

Ivan Franko National University of Lviv

HURSKYY Taras-Pavlo

Student of Master's degree

Ivan Franko National University of Lviv

Abstract. *The article substantiates the need to strengthen the requirements for quality control of audit services under martial law. Quality control of audit services is carried out by checking the quality of audit services of audit entities for compliance with international auditing standards, the principle of independence, effectiveness of the internal quality control system for audit services, compliance with the requirements of this current legislation. It was noted that martial law significantly affected the duration and number of inspections. Under martial law, it can be difficult to provide the necessary resources to carry out audit activities. The safety of auditors leads to restrictions in the implementation of audit activities.*

Keywords: *audit, quality of audit services, martial law, Audit Services Quality Control Inspectorate, public interest enterprises, cyber protection, cybercrime.*

The article substantiates the need to strengthen the requirements for quality control of audit services under martial law. Quality control of audit services is carried out by checking the quality of audit services of audit entities for compliance with international auditing standards, the principle of independence, effectiveness of the internal quality control system for audit services, compliance with the requirements of this current legislation. It was noted that martial law significantly affected the duration and number of inspections. Under martial law, it can be difficult to provide the necessary resources to carry out audit activities. The safety of auditors leads to restrictions in the implementation of audit activities.

Such factors include emergency and stabilization power outages during the working day; regular air raids, during which inspections were stopped; use, to a large extent, of the remote format of inspections, etc. The summarized results of the quality audit of CAD audit services for 2023-2024 and distribution of audit entities by their part in the total volume of services for the statutory audit of financial statements of enterprises of public interest, depending on the results of the audit.

Based on the conducted research, it is determined that hostilities, chaos can lead to

uncertainty in the economy and economic and financial activities of enterprises; it is difficult to assess risks and provide reliable information because conditions are changing rapidly, there may be a disruption of the financial system and changes in the management of enterprises, which leads to the inability to determine the actual financial results, there may be loss or destruction of financial records and documentation, that may affect the availability and accuracy of information for auditors.

Reference

1. Zakon Ukrainy № 2258-V111 «Pro audit finansovoy zvitnosti ta auditorsku dijal'nist» vid 21.12.2017 r. [Law of Ukraine № 2258-V111 "On the Audit of Financial Statements and Audit Activities" dated 21.12.2017]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2258-19>.
2. Kashpers'ka A.I. Suchasnij stan ta perspektivi rozvitku auditors'koy dijal'nosti v Ukraini [Current state and prospects of development of audit activity in Ukraine]. Available at: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/190.pdf.
3. Proskurina N. M., Kovalenko V. P. Quality of audit services in Ukraine: realities and prospects // Economic Journal – XXI. 2010. № 9–10. Pp. 53-57.
4. Redko O. Y. Audit in Ukraine: Monograph. – Kyiv: Information and Analytical Agency, 2008. 493 c.
5. Redko O. Y. Quality of audit services: philosophy and mythology // Accounting and audit. 2011. № 1. Pp. 46-54.
6. On audit of financial statements and auditing: Law of Ukraine of 21.12.2017, No 2258-VIII. URL: <http://www.apu.com.ua/normativni-akti-shchoregulyuyut-auditorsku-diyalnist/>
7. "On Amendments to the Law of Ukraine "On Audit of Financial Statements and Auditing" dated 22.05.2022 No. 7347.
8. Procedure for conducting inspections to control the quality of audit services and other inspections Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 17.05.2023 No. 253.
9. Report on the operation of the system for detecting vulnerabilities and responding to cyber incidents and cyberattacks for 2024: <https://cip.gov.ua/ua/news/u-2024-roci-kilkist-zareyestrovanih-kiberincidentiv-viros-la-maizhe-vtrichi-zvit>
10. Report on the activities of the Public Audit Oversight Body for 2024 <https://www.apob.org.ua/wpcontent/uploads/2024/07/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%90%D0%94-2024-1.pdf>

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

ЗАХІДНА Оксана Романівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

ЩЕКОДІНА Анастасія Олександрівна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7957-9963>*

ЗАХІДНИЙ Роман Вікторович

*здобувач ступеня доктора філософії відділу регіональної фінансової політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6204-3215>*

Анотація. У статті досліджено видатки державного бюджету України в умовах сучасних викликів, включаючи економічну кризу, військову агресію та інфляційні процеси, які значно вплинули на економічну ситуацію в країні. Розглянуто функціональну й економічну класифікації видатків, зокрема їх розподіл між різними секторами. Показано, що видатки відіграють ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку, зміцненні обороноздатності країни, підтриманні громадського порядку, безпеки й ефективної діяльності державних інституцій. Досліджено динаміку видатків державного бюджету за період з 2020 по 2024 роки, яка демонструє суттєве зростання обсягів витрат у всіх ключових напрямках.

Ключові слова: державний бюджет, видатки, класифікація видатків, державні програми, воєнний стан.

Постановка проблеми. Дослідження видатків державного бюджету України зумовлено складними сучасними умовами, що поєднують внутрішні економічні виклики та зовнішні загрози, зокрема військову агресію. Видатки бюджету є основою фінансування соціально-економічного розвитку країни та забезпечення її обороноздатності, що стало актуальним в умовах війни. Існуючі проблеми в напрямку дослідження, пов'язані з нерівномірністю та незбалансованістю бюджетних витрат на різні галузі, що впливають на ефективність використання державних ресурсів. Таким чином, відчутне зростання витрат на оборону та безпеку виступає за переваги держави у забезпеченні стабільності, але водночас зростання видатків на обслуговування боргу й соціальний захист вимагає ретельнішого планування та моніторингу фінансової політики. Ці проблеми мають безпосередній зв'язок із завданнями, що стоять перед науковими дослідженнями у сфері державних фінансів,

зокрема в аналізі оптимального розподілу ресурсів, забезпечення ефективної фінансової підтримки ключових економік та зміцнення фінансової стабільності країни в умовах військових дій та посткризового відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження видатків державного бюджету України є важливою темою в економічній науці, і цим питанням займаються багато українських науковців таких як С. Біла, З. Варналій, В. Дем'янишин, Я. Жаліло, О. Західна, І. Запатрина, А. Єпіфанов, О. Кириленко, І. Лютий, В. Малишко, В. Опарін, К. Павлюк, Д. Полозенко, О. Романенко, В. Федосов, І. Чугунов та інші. Однак, потребують подальшого дослідження питання структури видатків державного бюджету України на оборону, окремі аспекти ефективного використання бюджетного механізму в умовах війни.

Метою статті є дослідження видатків державного бюджету України в умовах сучасних соціально-економічних та політичних викликів, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Оцінити структурні зміни у витратах бюджету та їх вплив на різні сфери суспільного життя.

Виклад основних результатів. Державний бюджет є основним інструментом реалізації державної політики, а його видатки відображають пріоритети розвитку країни. В умовах війни та економічної нестабільності, Україна стикається з необхідністю перегляду та оптимізації бюджетних видатків для забезпечення обороноздатності, соціального захисту населення та відновлення економіки.

В умовах сучасних викликів та невизначеності, спричинених як внутрішніми економічними проблемами, так і зовнішніми чинниками, видатки державного бюджету України стали надзвичайно важливими для забезпечення стабільності та розвитку країни.

Видатки бюджету гарантують втілення багатьох планів соціально-економічного й культурного розквіту держави, впливають на зростання прибутків та якість життя людей, сприяють реалізації загальної економічної політики країни.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, під видатками державного бюджету слід розуміти кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [1].

До ключових ознак видатків бюджету відносять:

- формування позитивного інвестиційного клімату;
- забезпечення каталізатора економічного й суспільного прогресу держави;
- розв'язання питань у соціальній галузі та надання можливості поступового поліпшення соціальних норм;
- підготовка доходної частини бюджету;
- раціональне використання фінансових коштів;
- захист інтересів підприємців у вітчизняній економіці.

За бюджетною класифікацією видатки державного бюджету групують таким чином (рис. 1):

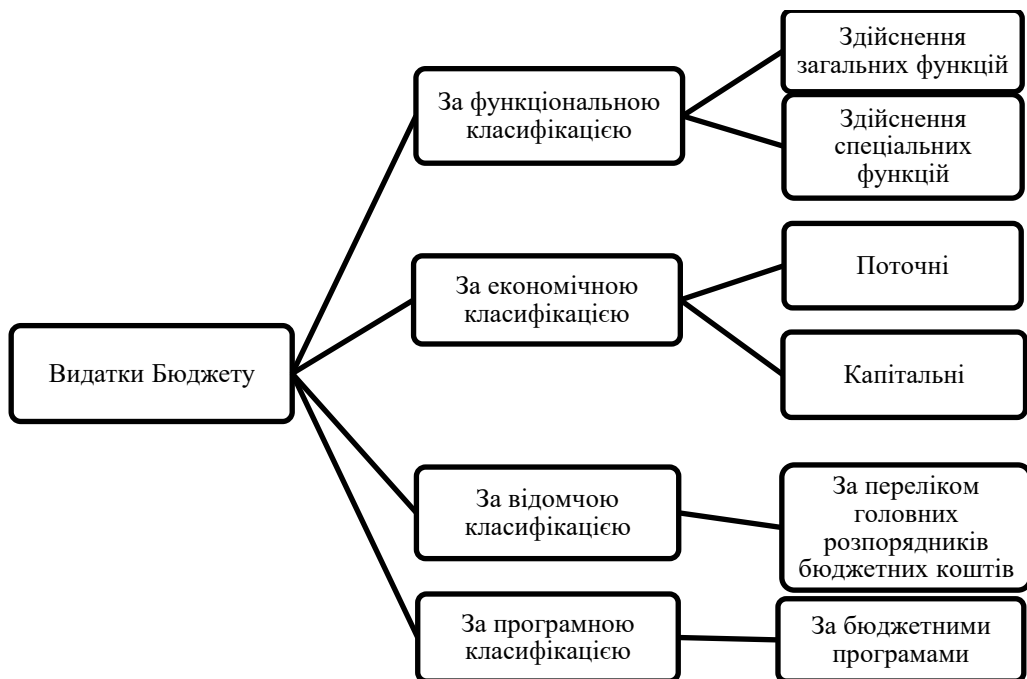

Рис. 1. Бюджетна класифікація видатків державного бюджету

Джерело: складено на основі [1]

За допомогою видатків бюджетів держава має можливість впливати на економічні та соціальні процеси в країні (рис. 2):

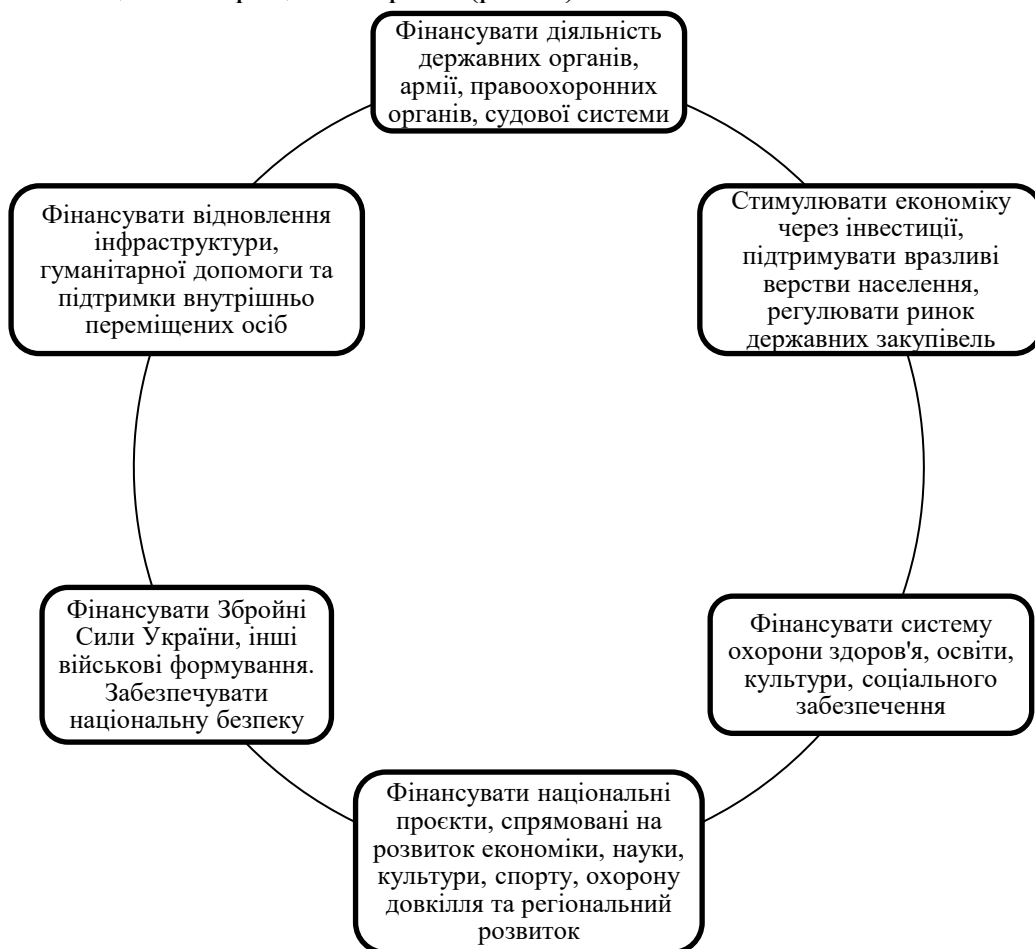

Рис. 2. Пріоритетні напрямки фінансування з Державного бюджету України

Джерело: складено на основі [2]

Питання видатків Державного бюджету України тісно переплітається з питанням його надходжень. Після повномасштабного вторгнення на територію України, захоплення частини земель, знищення підприємств критичної та соціальної інфраструктури, руйнування житла громадян, з'явилися диспропорції у формуванні дохідної частини бюджету. Масова міграція людей за кордон збільшила протиріччя в структурі та використанні робочої сили, а велика кількість внутрішньо переміщених осіб посилила соціальну напругу у суспільстві та спричинила потребу в додаткових бюджетних витратах на їх підтримку. В цей час суттєво зменшилися податкові та експортні надходження до бюджету.

В умовах диспропорцій між надходженнями та витратами Уряд вимушений був переглядати видатки з позицій їхньої оптимізації. Така політика є виправданою та відповідає національним потребам. Якщо в 2022 р. вона мала дещо хаотичний характер і була зумовлена окупацією значної території, руйнацією економічної системи та різким скороченням надходжень до бюджету, то на сьогодні помітні ознаки стабілізації.

Збільшення соціальних виплат, покращення фінансового стану громадян не є реальним через дефіцит бюджету та неспроможність економіки й бізнесу наповнити його необхідними надходженнями. Отже, оптимізація видатків бюджету, спрямована на фінансування пріоритетних напрямів, що гарантують перемогу України, має ключове значення на теперішній час.

Відсутність єдиної державної бюджетної стратегії проявляється у розбіжності показників видатків бюджету на громадський порядок, безпеку й економічну діяльність. Це вказує на те, що кожен уряд, замість загальнодержавної політики, відстоював окремі інтереси. Особливо неоднозначною виглядає після анексії Криму та гібридної війни на сході України реалізація державної цільової економічної програми розвитку автомобільних шляхів загального користування державного значення, а також масштабне будівництво якісної інфраструктури України в 2022 році. З одного боку, необхідність втілення таких проєктів, які поліпшили б якість інфраструктури, автодоріг, дозволили отримати нові соціальні об'єкти. Але ці видатки здійснювалися в період постійних загроз з боку агресора, а така ситуація вимагала пріоритету обсягів видатків на укріплення оборони, технічне переозброєння та інші аспекти, які забезпечили б належний рівень боєздатності Збройних сил України.

Окремим викликом для України стала пандемія, яка спричинила збільшення витрат на охорону здоров'я та ліквідацію наслідків коронавірусу. Водночас потрібно брати до уваги і ті диспропорції, що виникли в економіці в результаті обмежень, які запроваджувалися як необхідні заходи у боротьбі з пандемією. Негативні економічні тенденції в Україні призвели до зменшення грошових доходів населення, обмежень у комунікаціях та можливості реалізувати свій фаховий потенціал. Все це стало викликом для кожної держави та визначило потребу у додатковому фінансуванні соціального забезпечення окремих категорій. Уряд був змушений піти на ці витрати, аби забезпечити заходи боротьби з пандемією та підтримати належний рівень добробуту громадян.

Аналіз видатків державного бюджету є важливим етапом у дослідженні ефективності фінансової політики країни. Витрати поділяються на різні категорії з огляду на функціональну та економічну класифікації, що дає змогу розподіляти кошти на забезпечення як загальних функцій держави, так і спеціальних напрямків, які мають стратегічне значення для розвитку країни. Видатки державного бюджету

України за функціональною класифікацією представлено (табл. 1.)

Таблиця 1

Видатки державного бюджету України за 2020-2024 роки, млн. грн.

	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Загальнодержавні функції	163849,4	206643,1	201999,1	296139,1	374306,6
Оборона	120374,1	127527,3	1142872,4	2097620,5	2304475,1
Громадський порядок, безпека, судова влада	157672,5	174409,6	443323,2	574614,6	692658,7
Економічна діяльність	168889	180989,9	95368,4	134307,6	163133,8
Охорона навколишнього середовища	6636,8	8200,2	4714,1	5202,5	9515,1
Житлово-комунальне господарство	88,5	164,1	528,6	8369,4	7540,5
Охорона здоров'я	124925,3	170505,2	184267,8	179258,2	201445,4
Духовний та фізичний розвиток	9826,4	15970,3	11051,3	11817,7	16202,7
Освіта	52857,3	63837,1	58508,1	60452,2	64738
Соціальний захист та соціальне забезпечення	322720,3	339278,9	425987	469251,2	464734,4
Міжбюджетні трансферти	160177,1	202733,3	136803,3	177385,2	187932,4
Всього	1288016,7	1490258,9	2705423,3	4014418,1	4486682,7

Джерело: складено на основі [7]

З таблиці 1 видно, що загальний обсяг видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією значно зростає. Якщо у 2020 році це було 1288016,7 млн. грн., то в 2024 році видатки досягли 4486682,7 млн. грн., що вказує на істотне зростання витрат держави.

Видатки на загальнодержавні функції демонструють зростання протягом 2020-2024 років. Особливо різке зростання відбулося у 2023 році, що свідчить про посилення ролі державного управління та потребу у збільшеному фінансуванні для забезпечення ефективної роботи державних інституцій в умовах кризових ситуацій та реформ.

Видатки на оборону зросли з 120374,1 млн. грн. у 2020 році до 2304475,1 млн. грн. у 2024 році, це в 19 разів більше, що вказує на стратегічну пріоритетність безпеки через військову агресію, модернізацію армії, підвищення соціального забезпечення військовослужбовців, розвиток оборонної промисловості та підготовку кадрів для ефективної оборони держави.

Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу різко зростають, що вказує на зусилля держави в забезпеченні правопорядку та внутрішньої безпеки. Видатки на економічну діяльність, виходячи з аналізованих даних, вказують на коливання в пріоритетах економічного розвитку, можливо, через макроекономічні умови чи необхідність збалансування бюджету.

Видатки на охорону навколишнього середовища залишаються порівняно невеликими. Незначне зростання з 6636,8 млн. грн. у 2020 році до 9515,1 млн. грн. у 2024 році свідчить про поступове збільшення уваги до екологічних питань, але вони

не є головним пріоритетом на фоні інших витрат.

Зростання видатків на житлово-комунальне господарство зумовлене необхідністю відновлення зруйнованої інфраструктури та забезпечення житлом переселенців та відновленням комунальних послуг і підтримкою регіонів, що приймають внутрішньо переміщених осіб.

Фінансування охорони здоров'я в Україні демонструє тенденцію до збільшення: якщо у 2020 році воно становило 12425,39 млн. грн, то у 2024 році досягло 201445,4 млн. грн. Це може бути наслідком збільшення потреб у медичній допомозі, зокрема у зв'язку з пандемією та іншими факторами.

Попри відносно невеликі обсяги фінансування, видатки на духовний та фізичний розвиток та освіту неухильно зростають з року в рік, що підкреслює послідовне збільшення державних інвестицій у ці важливі сфери.

Однією з найбільших статей бюджетних витрат є соціальний захист та забезпечення. У період з 2020 по 2024 роки обсяг фінансування цієї сфери збільшився на 40%, досягнувши 464734,4 млн грн. Таке зростання свідчить про посилення уваги держави до потреб найбільш незахищених громадян.

Протягом останніх років спостерігається тенденція до росту міжбюджетних трансфертів. Збільшення з 160177,1 млн грн до 187932,4 млн грн вказує на поживавлення міжрегіональних фінансових відносин у структурі державного бюджету.

Отже, видатки державного бюджету України демонструють стрімке зростання в усіх ключових напрямках, що свідчить про складну соціально-економічну ситуацію та необхідність активної фінансової підтримки з боку держави.

Аналізуючи видатки державного бюджету також слід звернути увагу на розподіл за економічною класифікацією (табл. 2).

Таблиця 2

Видатки державного бюджету України за 2020 – 2024 роки, млн. грн.

	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Поточні видатки	1193194,8	1356168,4	2617051,5	3805886,8	4181427,2
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	240542,3	262777,3	994440,2	1235138,7	1302738,4
Використання товарів та послуг	301690,1	382503,2	750645,6	1549952,1	1373066
Обслуговування боргових зобов'язань	120693,4	153051,8	159722,5	252166,4	303037,9
Поточні трансферти	201281,9	195338,4	188543,4	213848,7	595075
Соціальне забезпечення	322472	343498,1	509480,9	534145,3	579244,2
Інші поточні видатки	6515,2	18999,6	14218,8	20635,7	28265,8
Капітальні видатки	94821,9	134090,5	88371,8	208531,4	305255,5
Придбання основного капіталу	25826,9	32018,6	57776,4	103879,4	178191,5
Капітальні трансферти	68995	102071,9	30595,4	104652	127064

Джерело: складено на основі [7]

За даними таблиці 2 поточні видатки зросли з 1193194,8 млн. грн. у 2020 році до 4181427,2 млн. грн. у 2024 році, що в 3,5 рази більше. Це пов'язано з впливом воєнних дій, що призвели до збільшення витрат на соціальне забезпечення, оплату праці та

використання товарів і послуг.

Демонструють зростання, особливо з 2022 року, видатки на оплату праці з нарахуваннями. Це явище обумовлене кількома факторами: підвищенням мінімальної заробітної плати, збільшенням кількості працівників у державному секторі, інфляцією, а також додатковими виплатами через війну.

Видатки на використання товарів та послуг суттєво зросли з 301690,1 млн. грн. у 2020 році до 1549952,1 млн. грн. у 2023 році, що вимагало великих закупівель товарів, зокрема, медичних та оборонних. Однак, видатки знизились у 2024 році до 1373066 млн. грн., свідчить про часткову стабілізацію ситуації, завершення великих закупівель, оптимізацію бюджетних витрат або переходу до менш інтенсивного використання цих ресурсів.

Фінансування на обслуговування боргів теж демонструє тенденцію до зростання, що вказує на збільшення державного боргу, який вимагає більших коштів для його обслуговування.

Помітне зростання відбулося й у видатках на поточні трансферти, що піднялися з 201281,9 млн. грн. у 2020 році до 595075 млн. грн. у 2024 році, що вказує на зростання соціальних програм та підтримку населення.

Підвищення соціальних стандартів, зокрема пенсійних та соціальних виплат, а також розширення державних програм призвели до зростання витрат на соціальне забезпечення.

Зростання інших поточних видатків обумовлене збільшенням фінансування на підтримку різних державних програм, інфраструктурних проєктів, а також зростанням адміністративних та операційних витрат.

Однак, бачимо скорочення капітальних видатків, якщо у 2020 році вони становили 94821,9 млн. грн., то вже у 2022 році 88371,8 млн. грн. Впродовж наступних років почалося поступове відновлення, обумовлено зростанням інвестицій у розвиток інфраструктури, реконструкцію та нові капітальні об'єкти.

Збільшення інвестицій у капітальні активи позитивно вплинуло на зростання видатків на придбання основного капіталу, якщо у 2020 році вони становили 25826,9 млн. грн., тоді як у 2024 році вже 178191,5 млн. грн.

Поступове зростання бачимо і у капітальних трансфертах: з 68995 млн. грн. у 2020 році до 127064 млн. грн. у 2024 році, це відображає збільшення коштів, які держава передає на капітальні потреби.

В умовах війни питання оптимізації державних видатків набуває особливого значення, адже країна стикається з величезними викликами в економічній сфері. Спрямування ресурсів на оборону та підтримку соціально незахищених верств населення потребує зважених і ефективних рішень.

Насамперед, під час війни важливо, щоб кожна гривня з державного бюджету використовувалася максимально ефективно. Всі не першочергові витрати мають бути тимчасово переглянуті, а ресурси спрямовані на критичні сфери: забезпечення армії, відновлення зруйнованої інфраструктури, підтримку внутрішньо переміщених осіб та соціальну допомогу тим, хто втратив житло або засоби для існування.

Пріоритетом стає забезпечення оборонних потреб, які включають закупівлю сучасної техніки, військового спорядження та медичного обладнання. Водночас важливо мінімізувати ризики корупції та неефективного використання ресурсів, впроваджуючи жорсткий контроль за державними закупівлями та прозорість витрат.

Держава також має переорієнтувати свою економічну стратегію на підтримку найбільш постраждалих секторів економіки. Оптимізація видатків може передбачати

запровадження програм підтримки для малого та середнього бізнесу, які дозволять зберегти робочі місця й водночас забезпечать надходження податків до бюджету.

Забезпечення населення базовими соціальними послугами — охороною здоров'я, освітою, соціальною допомогою — також має бути адаптоване до нових реалій. У період війни надзвичайно важливо знайти баланс між підтримкою людей і стабілізацією економіки, що потребує перегляду існуючих програм і впровадження більш адресних механізмів допомоги.

Водночас країна повинна працювати над залученням міжнародної допомоги та грантів, які допоможуть знизити навантаження на бюджет і забезпечити необхідні ресурси для відновлення економіки. Міжнародна фінансова підтримка може стати вагомим джерелом для покриття дефіциту бюджету, особливо якщо ці кошти спрямовувати на відбудову інфраструктури та стратегічних галузей.

У цих важких умовах оптимізація видатків стає не лише інструментом виживання держави, але й важливим кроком до економічної стійкості та майбутнього відновлення.

Висновки. Видатки державного бюджету України в сучасних умовах значно змінилися через вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Основними напрямками видатків стали оборона, соціальне забезпечення та міжбюджетні трансферти, що є критично важливими для забезпечення стабільності країни в умовах надзвичайних ситуацій. Водночас зростання видатків на обслуговування боргів та соціальну підтримку вимагає більш ретельного планування та моніторингу державної фінансової політики для збереження макроекономічної стабільності.

Збільшення видатків на оборону є обґрунтованим та стратегічно важливим у зв'язку з агресією проти України, що вимагає посиленої уваги до військової спроможності країни, модернізації армії та соціального захисту військовослужбовців. Соціальні витрати зросли через необхідність підтримки постраждалих від війни, а також людей, що стали внутрішньо переміщеними особами. Незважаючи на дефіцит бюджету, Україна продовжує інвестувати в інфраструктурні проекти та економічний розвиток, що є важливим для відновлення країни у довгостроковій перспективі.

Пріоритетом є прозорість та ефективність використання бюджетних коштів, особливо в умовах кризових ситуацій. Оптимізація бюджетних витрат на критичні сфери, зокрема оборону та соціальний захист, є необхідною для забезпечення стійкості країни. Проте, не менш важливою є орієнтація на довгострокові інвестиції, які сприятимуть економічному зростанню та відновленню після війни. Створення ефективної фінансової стратегії, що поєднує короткострокові заходи із забезпечення нагальних потреб з інвестиціями у розвиток, є важливим завданням для України в сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Міністерство фінансів України. Видатки бюджету. URL: <https://mof.gov.ua/uk/financing-of-budget-expenditures>
2. Децентралізація. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>
3. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди / Ю. Д. Радіонов // Фінанси України. – 2022. - № 10. - С. 44-56.
4. Богдан Т. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? 2022. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html
5. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків

воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8, С. 7–26.

6. Буй, Т. Г., & Прімерова, О. К. (2023). Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*, 8(1), 17–24.

7. Видатки державного бюджету України. Мінфін. 2020–2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

8. Михайлов Д.В. В Україні розширили перелік пріоритетних видатків з бюджету. 2023. URL: <https://susilne.media/415068-vukraini-rozsirili-perelik-prioritetnih-vidatkiv-z-budzetu/>

9. Західна, О., Круглякова, В., & Стрільчук, О. (2023). Державний бюджет як ключовий механізм для реалізації соціально-економічного розвитку. *Молодий вчений*, 10 (122), 200-204. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-39>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.132141142](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.132141142)

JEL Classification: H6, H61

STATE BUDGET EXPENDITURES OF UKRAINE IN THE CURRENT SITUATION

ZAKHIDNA Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

SHCHEKODINA Anastasiia

*Student of Bachelor's degree
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7957-9963>*

ZAKHIDNYI Roman

*Postgraduate student of the Department of Regional Financial Policy
Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6204-3215>*

Abstract. *The article analyzes the expenditures of the state budget of Ukraine in the context of modern challenges, including economic crises, military aggression and inflationary processes, which have significantly affected the economic situation in the country. The functional and economic classification of expenditures, in particular their distribution among different sectors, is considered. It is shown that expenditures play a key role in ensuring socio-economic development, strengthening the country's defense capability, maintaining public order, security and effective operation of state institutions. The dynamics of the state budget expenditures for the period from 2020 to 2024 is studied, which demonstrates a significant increase in expenditures in all key areas.*

Keywords: *state budget, expenditures, expenditure classification, state programs, martial law.*

The contemporary challenges and trends related to Ukraine's state budget expenditures, as well as the impact of internal economic issues and external factors on Ukraine's financial policy, particularly on the allocation of budgetary expenditures, have been explored. The importance of state budget expenditures for ensuring socio-economic stability and progress has been emphasized. According to the Budget Code of Ukraine, state budget expenditures include those aimed at implementing programs and measures stipulated by the law on the state budget, as well as debt repayment.

The main characteristics of budget expenditures include stimulating a positive investment climate, promoting economic progress, addressing social issues, and protecting the interests of national entrepreneurs.

The changes in budget expenditures for the years 2020-2024 have been analyzed. This period is marked by a significant increase in spending across various sectors, reflecting the

use of state intervention in response to the war, social tensions, and economic challenges. The uneven distribution of budget funds among sectors such as public order, social security, healthcare, and infrastructure development has been examined. The imbalance caused by the war, economic recession, and pandemic has necessitated a reassessment of funding priorities. It is analyzed how spending on infrastructure and economic development initially decreased and then increased as the situation stabilized. It is noted that the optimization of budget expenditures directed towards critical areas such as defense, social support, and economic recovery is essential for Ukraine's future resilience. Issues and strategies related to managing public finances in a complex economic environment have been reviewed, promoting a balanced approach between urgent needs and long-term development.

The importance of transparent and efficient use of budgetary resources, especially during crises, has been highlighted. The need for a reliable financial strategy that balances short-term emergency spending with long-term investments in the country's recovery and growth is discussed.

Reference

1. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Vydatky biudzhetu. URL: <https://mof.gov.ua/uk/financing-of-budget-expenditures>
2. Detsentralizatsiia. Osoblyvosti biudzhethnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>
3. Radionov Yu. D. Derzhavni finansy u voiennyi ta postvoiennyi periody / Yu. D. Radionov // *Finansy Ukrainy*. – 2022. - № 10. -S. 44-56.
4. Bohdan T. Voienni finansy: shcho povynna robyty derzhava? 2022. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html
5. Lunina I. O. Potentsial publichnykh finan-siv dlia zabezpechennia vydatkiv voiennoho periodu ta postvoiennoho vidnovlennia Ukrainy. *Finansy Ukrainy*. 2022. № 8, S. 7–26.
6. Bui, T. H., & Primierova, O. K. (2023). Biudzhetna systema Ukrainy: vplyv viiny ta vyklyky povoiennoi vidbudovy. *Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky*, 8(1), 17–24.
7. Vydatky derzhavnoho biudzhetu Ukrainy. Minfin. 2020–2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
8. Mykhailov D.V. V Ukraini rozshyryly perelik priorytetnykh vydatkiv z biudzhetu. 2023. URL: <https://suspilne.media/415068-vukraini-rozsirili-perelik-prioritetnih-vidatkiv-z-budzetu/>
9. Zakhidna, O., Kruhliakova, V., & Strilchuk, O. (2023). Derzhavnyi biudzheth yak kliuchovyj mekhanizm dlia realizatsii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. *Molodyi vchenyi*, 10 (122), 200-204. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-39>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК ТА ГАРМОНІЗАЦІЯ З ДИРЕКТИВАМИ ЄС

ПЕТИК Любов Орестівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>*

МРУЦЬ Володимир

*провідний інженер даних,
компанія «GlobalLogic»*

Анотація. У статті аналізується розвиток нормативно – правової бази здійснення публічних закупівель в Україні. Проведено характеристику законодавства України щодо регулювання публічних закупівель на різних етапах розвитку. Розглядаються новації до законодавчих актів та їх вплив на прозорість та ефективність здійснення публічних закупівель. Особлива увага приділяється необхідності адаптації та гармонізації законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними Директивами Європейського Союзу.

Ключові слова: публічні закупівлі, процедури закупівлі, централізовані закупівельні організації, електронна система ProZorro, тендерна документація

Постановка проблеми: Сфера публічних закупівель пройшла чималий шлях становлення, перетворення та розвитку. Останні роки ознаменувалися значними реформами у сфері публічних закупівель, спрямованими на підвищення їхньої прозорості та боротьбу з корупцією. Впровадження електронної системи ProZorro стало революційним кроком у цьому напрямку. Проте, незважаючи на досягнуті успіхи, система публічних закупівель в Україні все ще стикається з низкою проблем та викликів, що потребують подальшого наукового осмислення та пошуку шляхів їхнього вирішення. Основні проблеми виникають, передусім, через недосконалість законодавчої бази, що регулює процес публічних закупівель. Чинна нормативно – правова база здійснення публічних закупівель потребує постійного удосконалення з метою пошуку найбільш раціональної та прийнятної для нашої економіки моделі розвитку та функціонування системи публічних закупівель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку нормативно – правової бази здійснення публічних закупівель в Україні знайшло відображення в роботах таких науковців: Н. Здирко, О. Зельдіна, І. Коваленко, В. Малолітнева, О. Подцерковний, , О. Шатковський та ін. Проте законодавство України у сфері публічних закупівель зазнало значних змін, тому потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження - аналіз розвитку нормативно – правової бази здійснення публічних закупівель в Україні.

У статті застосовується порівняльний аналіз для виявлення відмінностей між різними редакціями нормативно – правових актів щодо публічних закупівель, а також для порівняння процедур закупівель. Системний аналіз використовується для розгляду впливу реформ на прозорість, ефективність та доброчесність закупівельного процесу та проблеми гармонізації законодавства з міжнародними стандартами та директивами ЄС. У статті проведено детальний аналіз трансформації та розвитку законодавства щодо здійснення публічних закупівель.

Виклад основних результатів. Становлення та розвиток законодавства у сфері публічних закупівель в Україні пройшло кілька етапів, кожен з яких був зумовлений необхідністю адаптації до нових економічних реалій та міжнародних стандартів.

Початкове регулювання здійснювалося низкою розрізнених нормативно-правових актів, що часто призводило до непрозорості та створювало умови для корупційних зловживань.

З метою приведення системи державних закупівель до міжнародних стандартів був прийнятий Закон «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22 лютого 2000 року № 1490-ІІ. Відповідно до цього Закону організаційні та методологічні функції в сфері державних закупівель були покладені на Міністерство економіки України, у структурі якого було створено Департамент з питань координації державних закупівель.

Після прийняття поправок у грудні 2005 р. в системі державних закупівель фактично відбулось розпорошення повноважень, функцій та відповідальності між різними державними органами, а також в системі держзакупівель з'явився новий орган - неприбуткова спілка громадських організацій Тендерна палата України, яка під приводом необхідності підвищення прозорості процесу державних закупівель отримала значні повноваження у цій сфері. Згідно з новою редакцією закону, уповноваженим органом з питань державних закупівель став Антимонопольний комітет України, на який, окрім контролю за станом економічної конкуренції, було покладено ряд невласливих для нього організаційних функцій, зокрема щодо надання дозволів на процедуру торгів з обмеженою участю і закупівлі в одного учасника, здійснення контролю в системі закупівель, ведення реєстру учасників, написання звітів про торги тощо [17].

Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 року № 2289-VI став спробою уніфікації правил, проте мав низку недоліків.

Революційним кроком стало прийняття нового Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII, який набрав чинності у 2016 році. Цей закон був розроблений з урахуванням кращих міжнародних практик та рекомендацій міжнародних організацій. Цей Закон містив низку концептуальних змін щодо здійснення публічних закупівель замовниками із обов'язковим використанням електронної системи закупівель, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами. Його основними нововведеннями стали:

- обов'язкове використання електронної системи закупівель ProZorro для всіх державних замовників. Це забезпечило відкритість інформації про закупівлі, підвищило рівень конкуренції та можливості для громадського контролю.

- впровадження нових процедур закупівель, таких як відкриті торги, обмежені торги та переговорна процедура, з чітким визначенням умов їх застосування.

– створення ефективного механізму оскарження рішень замовників до Антимонопольного комітету України.

Після впровадження основної редакції Закону «Про публічні закупівлі» відбувався процес його постійного вдосконалення шляхом внесення численних змін та доповнень. Ці зміни були спрямовані на:

– уточнення окремих положень закону з урахуванням практики його застосування.

– імплементацію нових інструментів для підвищення ефективності та прозорості закупівель.

– адаптацію законодавства до європейських стандартів у рамках євроінтеграційних процесів.

– регулювання особливостей закупівель в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану. Зокрема, були внесені зміни, що спрощували деякі процедури для забезпечення нагальних потреб держави.

Таким чином, починаючи з 2015 року в Україні проводиться реформа публічних закупівель, а також поетапне приведення законодавства України до норм *acquis* Європейського Союзу на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Метою реформи публічних закупівель є підвищення прозорості, конкурентності та професійності закупівель, а також поетапне приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами Європейського Союзу.

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, закріплено зобов'язання України щодо приведення системи публічних закупівель у відповідність із стандартами ЄС.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р було схвалено Стратегію реформування системи публічних закупівель («Дорожню карту») та затверджено план заходів щодо реалізації Стратегії реформування системи публічних закупівель («дорожньої карти»), яка передбачала 5 етапів послідовної адаптації законодавства України до стандартів ЄС протягом 2015 - 2022 років [12].

Стратегічні цілями реформи публічних закупівель є:

-- гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними вимогами директив ЄС та Угоди СОТ про державні закупівлі;

-- створення та розвиток системи електронних закупівель з урахуванням вимог та стандартів ЄС, кращої міжнародної практики;

-- розвиток системи професійної підготовки спеціалістів з питань публічних закупівель та професіоналізація у сфері публічних закупівель;

-- міжнародне співробітництво у сфері публічних закупівель та підвищення іміджу України на міжнародній арені як держави із сучасною системою публічних закупівель.

Функції Уповноваженого органу, що здійснює регулювання сфери публічних закупівель, покладені на Мінекономіки. Органом оскарження визначено Антимонопольний комітет України. Контроль у сфері здійснюється Державною аудиторською службою України, Рахунковою палатою та Антимонопольним комітетом України в межах повноважень, визначених законодавством.

У 2016 році було прийнято Закон України «Про публічні закупівлі», який забезпечив початок переведення закупівель в Україні в електронний формат через

електронну систему закупівель Prozorro.

Завдяки реформі публічні закупівлі переведено з «паперового» в «електронний» формат та здійснюються з використанням електронної системи закупівель. А для закупівель, які здійснюються без використання електронної системи закупівель, необхідно обов'язково оприлюднити в електронній системі закупівель звіт про договір про закупівлю. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 166 затверджено Порядок функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків [4]. Цим нормативним актом визначаються вимоги до функціонування електронної системи закупівель, процедуру проведення авторизації електронних майданчиків та скасування рівня (рівнів) акредитації авторизованого електронного майданчика, умови підключення та випадки відключення електронних майданчиків від електронної системи закупівель, вимоги до електронних майданчиків та відповідальність операторів авторизованих електронних майданчиків.

Таким чином, вся інформація про закупівлі за публічні кошти знаходиться в електронній системі закупівель у вільному доступі.

Запровадження електронних закупівель сприяло підвищенню прозорості процесу закупівель, розширило можливості бізнесу щодо участі в публічних закупівлях та дало змогу як контролюючим органам, так і громадськості спостерігати за процесом здійснення публічних закупівель.

З квітня 2020 року оновлено редакцію Закону України «Про публічні закупівлі», якою передбачено, зокрема:

- перехід від тендерних комітетів до уповноважених осіб для професіоналізації закупівель;
- удосконалення механізму оскарження;
- запровадження спрощеної закупівлі;
- функціонування нових інструментів для підвищення ефективності закупівель (електронні каталоги);
- можливість виправлення учасником протягом двадцяти чотирьох годин невідповідностей в тендерній пропозиції після їх виявлення замовником;
- розширення переліку підстав для відповідальності за порушення законодавства у сфері закупівель та ін.

З метою розвитку електронної системи закупівель забезпечено автоматичний обмін інформацією з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, Державним реєстром лікарських засобів, Державною податковою службою України, Державною казначейською службою України та Національним агентством з питань запобігання корупції.

Нормативно та технічно передбачено можливість здійснення Державною аудиторською службою та її територіальними органами в електронній системі закупівель моніторингу закупівель, у тому числі, із використанням автоматичних індикаторів ризику, використання яких дає можливість автоматично здійснювати вибір процедур закупівель, що містять ознаки порушень законодавства у сфері публічних закупівель.

Поряд з цим, на центральному рівні визначені централізовані закупівельні організації, які в інтересах замовників проводять закупівлі згідно з Законом України «Про публічні закупівлі».

Централізовані закупівельні організації - юридичні особи державної або комунальної власності, що визначаються Кабінетом Міністрів України, Радою

міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування як замовники, які організовують і проводять тендери та закупівлі за рамковими угодами в інтересах замовників.

Основними функціями централізованої закупівельної організації є:

- 1) проведення тендерів в інтересах замовників відповідно до законодавства;
- 2) розроблення технічних специфікацій для товарів, послуг (крім поточного ремонту) під час проведення тендерів централізованою закупівельною організацією в інтересах замовників;
- 3) розроблення та затвердження методики аналізу ринку товарів, послуг (крім поточного ремонту), для закупівлі яких централізована закупівельна організація проводить тендери в інтересах замовників;
- 4) розроблення та затвердження методики визначення очікуваної вартості предмета закупівель для закупівель, що проводяться централізованою закупівельною організацією в інтересах замовників;
- 5) проведення постійного аналізу ринку з урахуванням потреб замовників, в інтересах яких централізована закупівельна організація проводить тендери;
- 6) надання замовникам консультативної, навчальної, інформаційної та правової допомоги, пов'язаної з організацією та проведенням тендерів;
- 7) уніфікація технічних вимог і специфікацій для товарів, послуг (крім поточного ремонту), що закуповуються, створення стандартних технічних специфікацій, тендерної документації, договорів про закупівлю під час проведення тендерів, що проводяться централізованою закупівельною організацією в інтересах замовників [1, 10].

За час роботи електронної системи закупівель спостерігається щорічне зростання кількості закупівель з 900 тисяч у 2017 році до більш ніж 5 мільйонів закупівель у 2021 році та відповідно суми укладених договорів з 472 млрд грн у 2017 році до 965 млрд грн у 2021 році. Проте з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та введення правового режиму воєнного стану ситуація у сфері закупівель дещо змінилась і у 2022 році здійснено 2,8 млн закупівель та укладено договорів на суму 484 млрд. грн. [12].

Із введенням в Україні воєнного стану зазнає змін і нормативно – правова база публічних закупівель.

Зокрема, перші зміни до Закону України «Про оборонні закупівлі» від 17 липня 2020 року № 808-ІХ внесено 16 серпня 2022 року.

Постановою КМУ від 28 лютого 2022 р. № 169 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» встановлювалось, що в умовах воєнного стану державні замовники у сфері оборони та служби державного замовника (далі - державні замовники у сфері оборони) здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законом України «Про оборонні закупівлі» [6].

Змінами, внесеними до Закону України «Про публічні закупівлі» у вересні 2022 року, закріплювалось гнучке регулювання закупівель під час воєнного стану та запроваджувалось обов'язкове звітування за прямими контрактами.

Постановою КМУ від 11 листопада 2022 р. № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» затверджено:

- особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану;

– Порядок визначення предмета закупівлі під час здійснення закупівель продуктів харчування, послуг із забезпечення комплектами продуктів харчування, послуг щодо забезпечення харчуванням та послуг з організації харчування для особового складу Збройних Сил;

– Порядок здійснення закупівлі безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва та їх складових частин [7].

Також Постанова №1275 розширює перелік оборонних замовників і впроваджує процедуру "рамкових угод" для придбання окремої групи військових товарів.

Постановою КМУ від 24 червня 2022 р. № 723 повернуто цивільні закупівлі в Prozorro за спрощеною процедурою [8].

Порядок здійснення закупівлі безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва та їх складових частин [7].

3 жовтня 2022 року відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі - Особливості) від 12 жовтня 2022 р. № 1178 договір про закупівлю за результатами проведеної закупівлі згідно з пунктами 10 і 13 цих особливостей укладається відповідно до Цивільного і Господарського кодексів України з урахуванням положень статті 41 Закону, крім частин третьої – п'ятої, сьомої та восьмої статті 41 Закону, та Особливостей. Отже, якщо замовник укладає договір про закупівлю згідно з підпунктами 5, 7, 8 пункту 13 Особливостей, які передбачають укладення договору про закупівлю товарів, робіт або послуг, що можуть бути надані (поставлені/виконані) тільки певним суб'єктом господарювання, за відсутності альтернативи, в такому разі сторони можуть встановити в договорі про закупівлю, що умови договору застосовуються до відносин між ними, які виникли до його укладення у зазначених випадках згідно частини третьої статті 631 Цивільного кодексу України [9]. Цими Особливостями регулювалися також закупівлі за спеціальною процедурою, що сприяло пришвидшенню процедур та безлімітному використанню Prozorro Market.

Фактично, уряд цими Особливостями затверджує нові правила закупівель. Головна мета - забезпечити, з одного боку, швидкість, ефективність закупівель, а з іншого - справедливу конкуренцію і відкриті дані. І при цьому зберегти можливість безпечно здійснювати оборонні закупівлі.

Таким чином, основними нововведеннями Постанови КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178 є:

– нова відкрита процедура з особливостями, що дозволяють купувати швидше та ефективніше,

– скорочуються терміни проведення - майже вдвічі, що дозволить значно прискорити закупівлі,

– учасники тендеру можуть подати пропозицію, вищу за стартову вартість, що дозволить більш гнучко реагувати на коливання валютного курсу, і не завищувати очікувану вартість,

– договір можна укласти, навіть якщо на відкриті торги прийшов лише один учасник, що особливо важливо для звільнених територій, де значно зменшилась кількість потенційних постачальників. Як результат, кількість успішних закупівель має зрости,

– дозволяється фактично «безлімітне» використання Prozorro Market, інструменту, що дозволяє купувати типові товари за принципом електронного

каталогу.

Беручи до уваги триваючу війну, Постанова №1178 та нові особливості закупівель забезпечують повномасштабний процес закупівель на основі відкритої тендерної процедури як єдиної застосованої процедури (з урахуванням винятків та е-каталогу) та на основі положень профільного Закону (хоч і з деякими відхиленнями) без шкоди для принципів прозорості та рівного ставлення, а також зі збереженням магістральної відповідності законодавству ЄС.

Змінами, внесеними у Постанову КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178 у січні 2023 року, передбачено тимчасове припинення трьохетапного аукціону. Фактично ж діє “сліпий” аукціон, коли постачальники надають свої ціни при подачі пропозицій, а електронна система автоматично визначає серед них найбільш вигідну. Відсутність трираундового аукціону має спонукати підприємців одразу пропонувати нижчу ціну. По-перше, в них не буде можливості додатково знизити ціну під час аукціону, а по-друге, інформації про те, хто ще подався на тендер, і з якою ціною, за замовчуванням ні в кого немає. Відмова від трираундового аукціону в Prozorro є тимчасовим рішенням, аби уникнути нерівного доступу бізнесу до аукціонів під час тривалих і непрогнозованих відключень світла.

Змінами, внесеними у Постанову КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178 у лютому 2023 року, оновлено правила закупівель за результатами припинення трьох етапного аукціону.

З метою забезпечення подальшого розвитку та покращення існуючої в Україні системи публічних закупівель з урахуванням потреб, що виникли у зв'язку зі збитками спричиненими повномасштабною війною, забезпечення проведення ефективних публічних закупівель, розвитку конкурентного середовища у сфері публічних закупівель в Україні, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері публічних закупівель та послідовної адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу протягом 2023 року прийнято зміни до:

✓ постанови Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» (внесені постановами Кабінету Міністрів України від 04.07.2023 № 677 та від 04.08.2023 № 804) для удосконалення законодавства щодо функціонування електронної системи закупівель та забезпечення ефективної взаємодії Мінекономіки, адміністратора електронної системи закупівель та операторів електронних майданчиків;

✓ постанови Кабінету Міністрів України від 14.09.2020 № 822 «Про затвердження Порядку формування та використання електронного каталогу» (внесені постановами Кабінету Міністрів України від 04.07.2023 № 677 та від 31.10.2023 № 1135) для забезпечення ефективного функціонування електронного каталогу, зокрема, в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, як інструменту швидких закупівель в електронній системі закупівель в конкурентний та прозорий спосіб, якими зокрема передбачено розширення та встановлення підстав для відхилення пропозиції переможця, якщо він відмовляється від постачання пропонованого товару, або якщо пропонує товар походженням з російської федерації чи республіки білорусь, встановлення можливості відхилення адміністратором електронного каталогу учасників, у випадку, якщо до бенефіціара такого учасника застосовані санкції, тощо;

✓ Постанови Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг

для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» з метою ефективного реагування на змін умов, пов'язаних з воєнним станом;

✓ постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1216 «Про особливості створення та діяльності централізованих закупівельних організацій» для відновлення діяльності ЦЗО, визначення умов відкритих торгів і закупівель за рамковими угодами;

✓ розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.09.2019 № 846-р «Про визначення державної установи «Професійні закупівлі» централізованою закупівельною організацією», що забезпечило повернення до обов'язковості закупівель центральними органами виконавчої влади таких товарів як «електрична енергія» та «нафта і дистилати» через державну установу «Професійні закупівлі», а також обов'язкове проведення закупівель для забезпечення потреб Державного резерву України, що спрямовано на підвищення ефективності закупівель центральних органів виконавчої влади та наповнення державного матеріального резерву України.

Для врегулювання питання оперативного та ефективного здійснення закупівель закладами освіти, Міністерством оборони України, органами досудового розслідування та централізованими закупівельними організаціями, а також з метою узгодження з чинним законодавством положення пункту 4 розділу I Порядку визначення предмета закупівлі, затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 15 квітня 2020 року № 708, Мінекономіки внесені зміни до Порядку визначення предмета закупівель наказом Мінекономіки від 03.04.2023 № 1811 «Про затвердження змін до Порядку визначення предмета закупівлі», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06.06.2023 за № 943/39999.

Крім того, за результатами опрацювання звернень і пропозицій, що надходили до Мінекономіки, та враховуючи вимоги ЄС щодо зведення кількості винятків із законодавства про публічні закупівлі до мінімуму, необхідного під час дії воєнного стану, Мінекономіки неодноразово переглянуто та внесено зміни до Особливостей, зокрема:

- зменшено кількість виключень для незастосування конкурентних закупівель замовниками, які розповсюджувались на широке коло випадків;
- спрощено процедуру публічних закупівель енергосервісу;
- забезпечено прийняття участі в публічних закупівлях учасникам, активи яких в установленому законодавством порядку передані в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- реалізовано механізм обов'язкових закупівель лікарських засобів шляхом використання електронного каталогу за визначеним переліком товарів;
- доповнено новими підставами для здійснення закупівель без використання ЕСЗ у випадках, коли застосування відкритих прозорих процедур може нести загрозу національній безпеці та оборони під час дії воєнного стану (наприклад, коли здійснюється закупівля товарів, робіт і послуг для здійснення заходів, спрямованих на забезпечення захисту об'єктів підприємств, установ та організацій електроенергетичного, ядерно-промислового, вугільно-промислового та нафтогазового комплексів), а також передбачена можливість не публікувати в ЕСЗ для таких закупівель договір про закупівлю та додатки до нього.

Крім того, передбачено можливість незастосування (опціонального застосування) електронного аукціону та можливість подавати тендерну пропозицією за ціною, що перевищує очікувану вартість у випадку, передбаченому тендерної документацією (що пов'язане з стрімкою зміною цін на ринку) та забезпечено розвиток електронного каталогу як ефективного та швидкого способу здійснення закупівель, а також запровадження обов'язку, у разі не проведення конкурентних закупівель, розміщувати в електронній системі закупівель договори, укладені без її застосування, та відповідне обґрунтування замовника для укладання прямих договорів.

2024 рік став яскравим свідченням, що навіть в умовах виснажливої війни Україна здатна ефективно проводити реформу публічних закупівель. І саме ця реформа прокладає Україні шлях до інтеграції з Європою.

Важливим напрямом розвитку системи публічних закупівель є підвищення оперативної ефективності процесу закупівель, гармонізація нашого законодавства з директивами ЄС, підвищення професіоналізації закупівель, запровадження інструментів сталого розвитку. І на початку лютого 2024 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердив операційний план її реалізації у 2024-2025 роках [11].

Стратегія передбачає розширення повноважень контролю за державними фінансами, а також удосконалення електронних аналітичних інструментів, які дозволять підвищити ефективність відбору ризикових закупівель для здійснення їх моніторингу. Адже система закупівель має трансформуватися в інструмент, в якому більша частина інформації стане доступною до читання машинами, адже саме в глибшій діджиталізації закупівельного процесу лежить ключ до реального зменшення зловживань, а у суспільства та влади має бути вільний доступ до інформації про товари, роботи та послуги, які закуповуються замовниками за рахунок відповідних бюджетів. Тому такі можливості сприятимуть прозорому моніторингу здійснення публічних закупівель.

Прийнята урядом Стратегія спрямована на подальшу гармонізацію законодавства України та Європейського Союзу. Документ визначає сім стратегічних цілей реформування системи публічних закупівель:

- гармонізація законодавства України у сфері публічних закупівель з відповідними Директивами ЄС;
- розвиток інституційної структури публічних закупівель;
- реалізація проектів відбудови України;
- професіоналізація публічних закупівель;
- розвиток електронної системи закупівель;
- залучення громадянського суспільства до розвитку сфери публічних закупівель;
- міжнародне співробітництво у сфері публічних закупівель.

17 вересня 2024 року Верховна Рада України у першому читанні підтримала урядовий законопроект №11520 про нову редакцію закону «Про публічні закупівлі».

Законопроект наближає законодавство України до норм Європейського Союзу та вдосконалює процес публічних закупівель.

Прийняття законопроекту дозволить запровадити низку закупівельних інструментів, які успішно застосовуються у країнах ЄС. Зокрема запровадити динамічні системи закупівель, конкурси проектів, інноваційні партнерства.

Також уточнюватимуться визначення, які будуть приведені у відповідність

європейським нормам.

У роботі над законопроектом важливе дотримання принципу пропорційності: права всіх учасників закупівель мають бути збалансовані.

Зокрема, розглядається можливість запровадити оскарження дій адміністратора електронного каталогу.

Законопроект передбачає інтеграцію сучасних підходів до закупівель, які виходять за межі традиційного критерію «найнижчої ціни», натомість зосереджуючись на співвідношенні ціни та якості.

Зміни сприятимуть підвищенню ефективності закупівель, пошуку найкращих рішень та подальшій професіоналізації фахівців із закупівель.

Україна зробила важливий крок на шляху європейської інтеграції. У липні 2024 року в Брюсселі відбулася перша скринінгова зустріч щодо наближення законодавства України до норм ЄС. Це є ключовим етапом переговорного процесу щодо вступу України до ЄС.

Висновки. Розвиток законодавства у сфері публічних закупівель в Україні є безперервним процесом, спрямованим на створення прозорої, ефективної та доброчесної системи, яка відповідає найкращим міжнародним практикам та потребам суспільства

Пріоритетом на наступні роки має бути продовження реформи закупівель, подальша гармонізація законодавства про закупівлі, державно – приватне партнерство та концесії з аспис ЄС, удосконалення моніторингу, контролю та механізмів нагляду за закупівлями, що сприятиме формуванню стійкої та ефективної системи публічних закупівель в Україні, закладаючи основу для її успішної інтеграції в європейський закупівельний простір. Удосконалення правової бази системи публічних закупівель повинно спиратися на дві фундаментальних передумови - відповідність праву ЄС та краща практика закупівель з урахуванням потреб відбудови країни.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Закон України «Про оборонні закупівлі» від 17 липня 2020 року № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 року № 710 «Про ефективне використання державних коштів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2016-%D0%BF#Text>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text>
5. Постанова КМУ від 27 грудня 2018 р. № 1216 «Про особливості створення та діяльності централізованих закупівельних організацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-2018-%D0%BF#n9>
6. Постанова КМУ від 28 лютого 2022 р. № 169 Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-2018-%D0%BF#n9>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>
7. Постанова КМУ від 11 листопада 2022 р. № 1275 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text>

8. Постанова КМУ від 24 червня 2022 р. № 723 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2020 р. № 822 і від 28 лютого 2022 р. № 169». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723-2022-%D0%BF#Text>

9. Постанова КМУ «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12 жовтня 2022 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

10. Постанова КМУ від 16 травня 2023 р. № 491 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо проведення централізованими закупівельними організаціями публічних закупівель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2023-%D0%BF#n2>

11. Розпорядження КМУ від 02 лютого 2024 р. № 76-р «Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>

12. Вебсайт Міністерства економіки України, розділ «Публічні закупівлі». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e056f948-2a7d-4912-a239-12396795ed1a>

13. Здирко Н. Г. Публічні закупівлі в Україні: історичний аспект становлення та розвитку. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_3_2019/27.pdf

14. Зельдіна, О., & Курепіна, О. (2024). Розвиток законодавства України щодо публічних закупівель. *Economics and Law*, 53(2), 70–77. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.070>

15. Малолітнева В. Особливості правового регулювання публічних закупівель в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1450/1461>

16. Офіційний вебсайт системи публічних закупівель ProZorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/>

17. Процес державних закупівель в Україні: проблеми та рекомендації щодо їх вирішення. Позиційний документ Робочої групи Громадської ради при Міністерстві економіки України/Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2007/2007_11_State%20procurement%20system/Project%20output/2007_11_ukr_1.pdf

18. Шатковський О. Розвиток законодавства України щодо державних закупівель: від еволюції до революції. Радник в сфері державних закупівель. URL: https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/rozvytok-zakonodavstva-ukrainy-shchodo-derzhavnykh-zakupivel-vid-evoliutsii-do-revoliutsii/

REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE: DEVELOPMENT AND HARMONIZATION WITH EU DIRECTIVES

PETYK Lyubov

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>*

MRUTS Volodymyr

Lead Data Engineer at GlobalLogic

Abstract. *The article analyzes the development of the regulatory and legal framework for public procurement in Ukraine. The legislation of Ukraine on the regulation of public procurement at different stages of development is characterized. The article examines innovations in legislative acts and their impact on the transparency and efficiency of public procurement. Particular attention is paid to the need to adapt and harmonize Ukrainian legislation in the field of public procurement with the relevant European Union Directives.*

Keywords: *public procurement, procurement procedures, centralized purchasing organizations, ProZorro electronic system, tender documentation.*

The article analyzes the development of the regulatory and legal framework for public procurement in Ukraine. The legislation of Ukraine on the regulation of public procurement at different stages of development is characterized. The article examines innovations in legislative acts and their impact on the transparency and efficiency of public procurement. Particular attention is paid to the need to adapt and harmonize Ukrainian legislation in the field of public procurement with the relevant European Union Directives.

The sphere of public procurement has gone through a considerable path of formation, transformation and development. However, despite the successes achieved, the public procurement system in Ukraine still faces a number of problems and challenges that require further scientific understanding and finding ways to solve them.

Since 2015, Ukraine has been undergoing a public procurement reform, as well as a phased alignment of Ukrainian legislation with the European Union acquis in order to implement the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand.

The goal of public procurement reform is to increase the transparency, competitiveness, and professionalism of procurement, as well as to gradually bring Ukraine's public procurement system into line with European Union standards.

The strategic objectives of the public procurement reform are:

– harmonization of Ukrainian legislation in the field of public procurement with the relevant requirements of EU directives and the WTO Agreement on Government

Procurement;

- creation and development of an electronic procurement system taking into account EU requirements and standards, best international practices;
- development of a system of professional training for public procurement specialists and professionalization in the field of public procurement;
- international cooperation in the field of public procurement and improving the image of Ukraine in the international arena as a state with a modern public procurement system.

In 2016, the Law of Ukraine “On Public Procurement” was adopted, which ensured the beginning of the transfer of procurement in Ukraine to an electronic format through the electronic procurement system Prozorro. The introduction of electronic procurement contributed to increasing the transparency of the procurement process and expanded the opportunities for businesses to participate in public procurement.

With the introduction of martial law in Ukraine, the regulatory and legal framework of public procurement is also undergoing changes. 2024 became a vivid example that even in the conditions of a grueling war, Ukraine is able to effectively carry out public procurement reform. And it is this reform that paves the way for Ukraine to integrate with Europe.

The priority for the coming years should be the continuation of the procurement reform, further harmonization of procurement legislation, public-private partnerships and concessions with the EU acquis, improvement of monitoring, control and procurement oversight mechanisms, which will contribute to the formation of a sustainable and effective public procurement system in Ukraine. Improving the legal framework of the public procurement system should be based on two fundamental prerequisites - compliance with EU law and best procurement practices taking into account the needs of the country's reconstruction.

Reference

1. Law of Ukraine “On Public Procurement” dated December 25, 2015 No. 922-VIII (as amended and supplemented). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Law of Ukraine “On Defense Procurement” dated July 17, 2020 No. 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top>
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 11, 2016 No. 710 “On the effective use of public funds”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2016-%D0%BF#Text>
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2016 No. 166 “On approval of the Procedure for the functioning of the electronic procurement system and authorization of electronic platforms”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text>
5. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 27, 2018 No. 1216 “On the Features of the Creation and Activities of Centralized Procurement Organizations”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-2018-%D0%BF#n9>
6. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28, 2022 No. 169 Some Issues of Defense Procurement of Goods, Works and Services under Martial Law. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-2018-%D0%BF#n9>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>
7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 11, 2022 No. 1275 “Some issues of implementing defense procurement for the period of the legal regime of martial law”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#Text>
8. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 24, 2022 No. 723 “On

Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 14, 2020 No. 822 and dated February 28, 2022 No. 169". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/723-2022-%D0%BF#Text>

9. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the features of public procurement of goods, works and services for customers provided for by the Law of Ukraine "On Public Procurement" for the period of the legal regime of martial law in Ukraine and within 90 days from the date of its termination or cancellation" dated October 12, 2022 No. 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 16, 2023 No. 491 "On Amendments to Certain Acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine Regarding the Conduct of Public Procurement by Centralized Procurement Organizations". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2023-%D0%BF#n2>

11. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 2, 2024 No. 76-r "On approval of the Strategy for reforming the public procurement system for 2024-2026 and approval of the operational plan for its implementation in 2024-2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>

12. Website of the Ministry of Economy of Ukraine, section "Public Procurement". URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e056f948-2a7d-4912-a239-12396795ed1a> (date of access: 20.05.2025).

13. Zdyrko N. G. Public Procurement in Ukraine: Historical Aspect of Formation and Development. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_3_2019/27.pdf

14. Zeldina, O., & Kurepina, O. (2024). Development of ukrainian legislation on public procurement. *Economics and Law*, 53(2), 70–77. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.070>

15. Malolitseva V. Peculiarities of legal regulation of public procurement in conditions of martial law and the post-war period. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1450/1461>

16. Official website of the public procurement system ProZorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/>

17. The public procurement process in Ukraine: problems and recommendations for their solution. Position paper of the Working Group of the Public Council under the Ministry of Economy of Ukraine/Institute for Economic Research and Policy Consulting. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2007/2007_11_State%20procurement%20system/Project%20output/2007_11_ukr_1.pdf

18. Shatkovskyi O. Development of Ukrainian legislation on public procurement: from evolution to revolution. Advisor in the field of public procurement. URL: https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/rozvytok-zakonodavstva-ukrainy-shchodo-derzhavnykh-zakupivel-vid-evoliutsii-do-revoliutsii/

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

КОМАРНИЦЬКА Ганна Омелянівна

докторка економічних наук, професорка,

завідувачка кафедри публічного адміністрування та управління бізнесом

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5533-6439>

Анотація. Досліджено роль державно-приватного партнерства як ефективного інструменту антикризового управління в умовах геополітичної нестабільності. Проаналізовано теоретичні засади функціонування механізмів державно-приватного партнерства у кризових ситуаціях, визначено специфічні особливості їх застосування в умовах воєнного часу. Систематизовано міжнародний досвід використання державно-приватного партнерства для подолання наслідків геополітичних криз та розроблено концептуальну модель антикризового управління. Запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення з конкретними термінами впровадження та показниками ефективності.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, антикризове управління, геополітична нестабільність, економічна стійкість, постконфліктне відновлення, інвестиційна політика, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується безпрецедентним рівнем геополітичної нестабільності, що зумовлює необхідність кардинального переосмислення традиційних підходів до управління економічними процесами на державному рівні. Повномасштабна війна в Україні, торговельні конфлікти між провідними економіками світу, пандемічні виклики та кліматичні зміни створюють комплекс взаємопов'язаних загроз, які вимагають розробки принципово нових механізмів економічної стійкості та адаптивності.

Державно-приватне партнерство (ДПП) як інституційна форма взаємодії публічного та приватного секторів набуває особливого значення в контексті антикризового управління, оскільки дозволяє мобілізувати додаткові ресурси, оптимізувати розподіл ризиків та забезпечити синергетичний ефект від поєднання державних регулятивних можливостей із приватною ініціативою та інноваційним потенціалом бізнесу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичної розробки адаптивних механізмів ДПП, здатних ефективно функціонувати в умовах геополітичної нестабільності та забезпечувати економічну стійкість держави у кризових ситуаціях різного характеру та масштабу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям

дослідження проблематики ДПП в контексті антикризового управління є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Значний внесок у розуміння ролі ДПП для економічного відновлення зробили українські науковці: В. О. Радкевич досліджувала механізми відновлення економіки через партнерство в умовах воєнного часу [1], С. Г. Кравець аналізувала перспективи розвитку ДПП у контексті євроінтеграційних процесів [2], Г. О. Комарницька обґрунтовувала інвестиційно-інноваційні аспекти партнерських відносин [3].

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити роботи Дж. Делмона, який розробив комплексну методологію адаптації ДПП до кризових умов в інфраструктурних проєктах [4]. Експерти Світового банку провели ґрунтовний аналіз фінансових механізмів партнерства в постконфліктних ситуаціях, визначивши ключові фактори успіху та типові помилки [5]. Дослідження Європейського центру ДПП систематизували найкращі практики партнерства в умовах економічних криз [6].

Інституційні аспекти ДПП в умовах нестабільності досліджували П. І. Шилепницький та співавтори, які розглядали партнерство як інструмент управління змінами [7], О. В. Акіліна та В. В. Павлюк аналізували практичні аспекти підготовки та реалізації антикризових проєктів [8]. Міжнародні організації, зокрема ОЕСР, розробили рекомендації щодо політики ДПП в умовах криз [9].

Попри значну кількість наукових публікацій, недостатньо дослідженими залишаються питання специфіки функціонування механізмів ДПП в умовах воєнного стану та геополітичної нестабільності, що обумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі. Зокрема, потребують поглибленого аналізу питання адаптації традиційних моделей ДПП до екстремальних умов функціонування, розробки специфічних механізмів ризик-менеджменту та створення інституційних структур антикризового управління партнерськими проєктами.

Відсутні кількісні критерії оцінки ефективності антикризових ДПП-проєктів та методи їх валідації в умовах високої невизначеності. Недостатньо розроблені механізми швидкого реагування та адаптації контрактних зобов'язань до мінливих умов кризового середовища. Потребує систематизації міжнародний досвід використання ДПП для економічного відновлення та розробки адаптованих до українських реалій моделей партнерства.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо використання ДПП як інструменту антикризового управління в умовах геополітичної нестабільності з визначенням конкретних показників ефективності та часових рамок впровадження.

Виклад основних результатів. Концептуальне розуміння ДПП як інструменту антикризового управління базується на синергетичному поєднанні регулятивних можливостей держави та інноваційного потенціалу приватного сектору в умовах обмеженості ресурсів та підвищених ризиків. Антикризове управління в контексті ДПП характеризується специфічними особливостями, що відрізняють його від традиційних форм партнерської взаємодії в стабільних економічних умовах.

Фундаментальною характеристикою антикризового ДПП є його адаптивність до швидкозмінних зовнішніх умов та здатність забезпечувати оперативну мобілізацію ресурсів для вирішення критичних завдань. У цьому контексті ДПП трансформується з інструменту довгострокового розвитку в механізм екстреного реагування на кризові ситуації, зберігаючи при цьому свої базові принципи взаємовигідності та розподілу ризиків. Основні відмінності між традиційним та антикризовим ДПП систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльні характеристики традиційного та антикризового ДПП

Критерій	Традиційне ДПП	Антикризове ДПП
Терміни реалізації	15-30 років	3-7 років
Процедури відбору	12-18 місяців	3-6 місяців
Розподіл ризиків	Стандартний	Адаптивний
Фінансування	Традиційні джерела	Диверсифіковані джерела
Контрактна гнучкість	Обмежена	Висока
ROI очікуваний	8-12%	15-25%

Джерело: сформовано автором на основі [4, 5, 9]

Як видно з таблиці 1, антикризове ДПП характеризується суттєво коротшими термінами реалізації та вищими очікуваними показниками рентабельності.

Теоретична модель антикризового ДПП ґрунтується на принципах гнучкості контрактних зобов'язань, прискореної процедури прийняття рішень, оптимізації розподілу ризиків з урахуванням кризових факторів та забезпечення безперервності критично важливих суспільних послуг. Ключовим елементом такої моделі є механізм швидкого реагування, який дозволяє адаптувати параметри партнерської угоди до мінливих умов кризового середовища.

Аналіз міжнародної практики свідчить про високу ефективність ДПП як інструменту подолання наслідків геополітичних криз та збройних конфліктів. Досвід країн Балканського півострова після завершення югославських воєн 1990-х років демонструє успішне використання ДПП для відновлення критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки та стимулювання економічного зростання в постконфліктний період.

Особливо показовим є досвід Хорватії, де механізми ДПП були інтегровані в національну стратегію постконфліктного відновлення та забезпечили залучення понад 2,3 млрд євро приватних інвестицій для реконструкції транспортної інфраструктури та модернізації комунальних систем. Ключовими факторами успіху хорватської моделі стали: створення спеціалізованих інституційних структур для управління ДПП-проектами; розробка адаптивних контрактних механізмів; забезпечення прозорості та підзвітності партнерських відносин.

Результативність застосування ДПП у різних країнах під час кризових періодів представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати застосування ДПП в постконфліктному відновленні
(вибіркові країни)**

Країна	Період	Обсяг інвестицій (млрд. євро)	Кількість проектів	Середній ROI (%)	Терміни реалізації (роки)
Хорватія	1995-2005	2,3	23	18,5	4,2
Боснія і Герцеговина	1996-2010	1,8	19	16,3	5,1
Косово	2000-2015	1,2	15	19,2	3,8
Ірландія (фін. криза)	2008-2015	4,5	31	14,7	4,9

Джерело: складено автором за даними [5, 6, 9]

Дані таблиці 2 свідчать про високу ефективність ДПП механізмів у постконфліктному відновленні з середнім ROI 15-19%.

Досвід Ірландії в подоланні наслідків фінансової кризи 2008 року демонструє ефективність використання ДПП для реалізації критично важливих інфраструктурних проєктів при збереженні фіскальної дисципліни. Ірландська модель передбачала створення Національного агентства розвитку (NDA), яке координувало всі ДПП-проєкти та забезпечувало їх відповідність стратегічним пріоритетам економічного відновлення.

Розроблена концептуальна модель антикризового управління з використанням механізмів ДПП базується на системному підході до інтеграції партнерських відносин у загальну систему кризового менеджменту. Модель включає п'ять взаємопов'язаних компонентів: діагностичний, стратегічний, операційний, моніторинговий та адаптаційний.

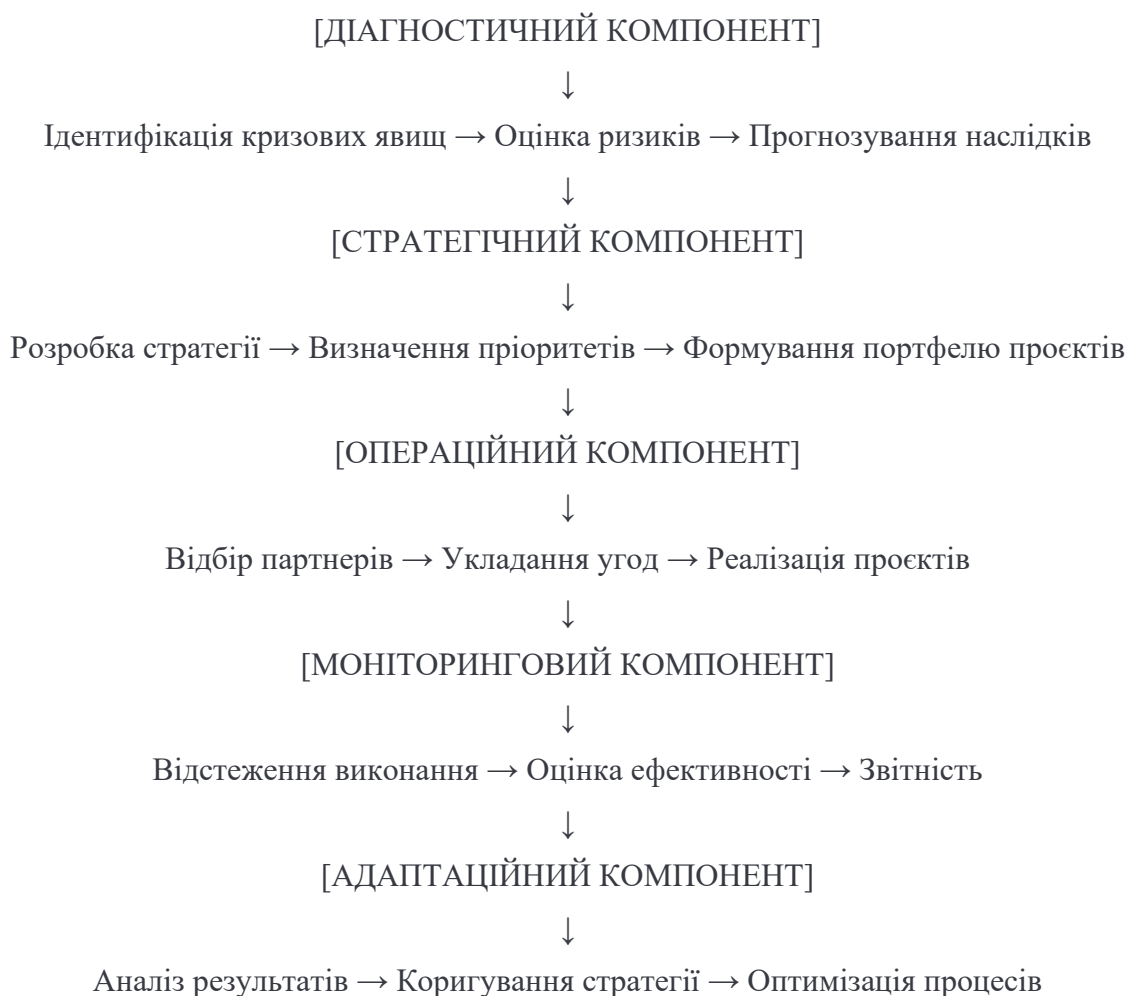

Рисунок 1. Концептуальна модель антикризового управління через механізми державно-приватного партнерства.

Джерело: сформовано автором

Діагностичний компонент забезпечує оперативну ідентифікацію кризових явищ та оцінку їх потенційного впливу на функціонування критично важливих секторів національної економіки. Цей компонент включає систему раннього попередження про кризові ситуації з використанням сучасних аналітичних технологій та Big Data.

Стратегічний компонент забезпечує розробку комплексної стратегії

антикризового реагування з визначенням пріоритетних напрямів використання ДПП, ідентифікацією потенційних партнерів та формуванням портфелю антикризових проєктів. Особливістю цього компонента є інтеграція принципу гнучкості контрактних зобов'язань як ключового елементу адаптації механізмів ДПП до умов геополітичної нестабільності.

Операційний компонент включає безпосередню реалізацію антикризових проєктів ДПП з використанням спрощених процедур відбору партнерів, прискорених механізмів укладання угод та оптимізованих схем фінансування. Цей компонент забезпечує синергетичний ефект від поєднання державних регулятивних можливостей із приватною ініціативою та інноваційним потенціалом бізнесу.

Специфіка функціонування ДПП в умовах геополітичної нестабільності вимагає істотної модифікації традиційних підходів до структурування та управління партнерськими проєктами. Ключовими напрямками такої адаптації є: диверсифікація джерел фінансування, впровадження гнучких контрактних механізмів, посилення системи ризик-менеджменту та створення резервних сценаріїв реалізації проєктів.

Диверсифікація джерел фінансування передбачає залучення коштів міжнародних фінансових інститутів, використання інноваційних фінансових інструментів (зокрема, катастрофічних облігацій та страхових деривативів) та створення спеціалізованих фондів антикризового фінансування. Такі підходи дозволяють знизити залежність від традиційних джерел капіталу та забезпечити фінансову стійкість проєктів в умовах нестабільності.

Для ефективного моніторингу антикризових ДПП-проєктів розроблено систему ключових показників ефективності, представлену в таблиці 3.

Таблиця 3

Ключові показники ефективності антикризових ДПП-проєктів

Показник	Нормативне значення	Методика розрахунку	Періодичність моніторингу
ROI (коефіцієнт окупності)	≥15% річних	(Прибуток - Інвестиції) / Інвестиції × 100%	Щоквартально
Термін реалізації	Скорочення на 25-30%	Фактичний термін / Плановий термін × 100%	Щомісячно
Рівень досягнення цілей	≥90%	Кількість досягнутих цілей / Загальна кількість цілей × 100%	Щокварталу
Індекс задоволеності стейкхолдерів	≥4,5 балів (з 5)	Середнє арифметичне оцінок за анкетуванням	Раз на півроку
Коефіцієнт фінансової стійкості	≥1,2	Власний капітал / Зобов'язання	Щомісячно

Джерело: розроблено автором

Запропонована в таблиці 3 система показників дозволяє здійснювати комплексний моніторинг ефективності ДПП-проєктів.

Впровадження гнучких контрактних механізмів включає використання адаптивних цінових моделей, що автоматично коригуються залежно від зміни макроекономічних параметрів. Також включає механізмів форс-мажорного страхування, що покривають специфічні ризики геополітичного характеру та процедур оперативного перегляду контрактних умов у разі кардинальної зміни зовнішніх обставин.

На основі проведеного дослідження запропоновано комплекс практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів ДПП в контексті антикризового управління з конкретними часовими рамками та показниками ефективності.

Першочерговим завданням є створення спеціалізованої інституційної структури - Агентства антикризового ДПП (термін створення: 6 місяців), яке забезпечуватиме координацію партнерських проєктів в умовах нестабільності та здійснюватиме оперативний моніторинг їх реалізації. Агентство має функціонувати як єдиний центр компетенцій з питань антикризового ДПП та координувати діяльність усіх учасників партнерських відносин.

Необхідним є розробка спеціального нормативно-правового акту "Про особливості ДПП в умовах надзвичайного та воєнного стану" (термін розробки: 9 місяців), який регламентуватиме спрощені процедури ініціювання та реалізації антикризових ДПП-проєктів, визначатиме специфічні механізми розподілу ризиків та встановлюватиме особливий порядок фінансового забезпечення таких проєктів.

Доцільним є формування Національного фонду антикризового ДПП з капіталізацією не менше 50 млрд. грн. (термін створення: 12 місяців), який функціонуватиме як фінансовий амортизатор для підтримки критично важливих партнерських проєктів в умовах кризових ситуацій. Фонд має акумулювати кошти державного бюджету (40%), міжнародної технічної допомоги (35%) та приватних інвесторів (25%) для забезпечення фінансової стійкості антикризових ініціатив.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що ДПП володіє значним потенціалом як інструмент антикризового управління в умовах геополітичної нестабільності. Ефективність його використання залежить від ступеня адаптації традиційних механізмів ДПП до специфічних умов кризового середовища та рівня інституційної спроможності держави щодо координації партнерських відносин.

Розроблена концептуальна модель антикризового управління через механізми ДПП забезпечує системний підхід до інтеграції партнерських відносин у загальну систему кризового менеджменту та дозволяє оптимізувати використання обмежених ресурсів для вирішення критичних завдань національної безпеки з очікуваним ROI не менше 15% річних та скороченням термінів реалізації проєктів на 25-30%.

Міжнародний досвід свідчить про високу ефективність адаптивних механізмів ДПП у постконфліктному відновленні, проте їх успішне впровадження вимагає створення відповідного інституційного середовища та нормативно-правового забезпечення. Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості їх використання для удосконалення національної системи антикризового управління та підвищення економічної стійкості держави в умовах геополітичних викликів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою секторальних моделей антикризового ДПП для різних галузей національної економіки (інфраструктура, енергетика, охорона здоров'я, освіта), аналізом ефективності цифрових технологій в управлінні партнерськими проєктами та дослідженням механізмів інтеграції принципів сталого розвитку в антикризове ДПП.

Список використаної літератури

1. Радкевич В. О. Державно-приватне партнерство у розвитку професійної освіти в сучасних умовах. Матеріали круглого столу. Київ : ІПО НАПН України, 2024. С. 5–12.
2. Кравець С. Г. Державно-приватне партнерство у сфері професійної

(професійно-технічної) освіти: орієнтація на європейський досвід. Інноваційна професійна освіта. 2022. № 1(2). С. 136–139.

3. Комарницька Г. О. Державно-приватне партнерство: інвестиційно-інноваційне забезпечення, митне обслуговування та економічна ефективність : монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2019. 211 с.

4. Delmon J. Public-Private Partnership Projects in Infrastructure: An Essential Guide for Policy Makers. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 340 p.

5. World Bank Group Strategy for Fragility, Conflict, and Violence 2020-2025. Washington : World Bank Publications, 2020. 85 p.

6. European PPP Expertise Centre. Review of the European PPP Market in 2022. Luxembourg : European Investment Bank, 2023. 67 p.

7. Шилепницький П. І., Зибарева О. В., Попадюк О. В. Державно-приватне партнерство у сфері інновацій як прояв соціальної відповідальності. Науковий вісник Полісся. 2017. № 4 (12), ч. 1. С. 50–55.

8. Акіліна О. В., Павлюк В. В. Державно-приватне партнерство як інструмент управління змінами в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2024. Вип. 53. С. 15–28.

9. OECD Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. Paris : OECD Publishing, 2012. 45 p.

10. Crisis management in public–private partnerships: lessons from the global crises in the XXI century / G. Castelblanco et al. Engineering, Construction and Architectural Management. 2023. Vol. 30, No. 8. P. 3127–3151.

11. Державно-приватне партнерство як інструмент залучення інвестицій в умовах воєнного стану / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Київ: УАІБ, 2024. 95 с.

12. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.

13. Про схвалення Національної стратегії розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2023–2027 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2022 № 1563-р. Урядовий кур'єр. 2023. № 2.

14. Supporting the Most Vulnerable: Scaling Up Support to Address Fragility, Conflict, and Violence / World Bank Group. Washington : World Bank Publications, 2023. 34 p.

15. Strategic Crisis Management / OECD. Paris : OECD Publishing, 2020. 67 p.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A TOOL FOR CRISIS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL INSTABILITY

KOMARNYTSKA Hanna

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Head of the Department of Public Administration and Business Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5533-6439>

Abstract. *The role of public-private partnership as an effective anti-crisis management tool in conditions of geopolitical instability has been studied. The theoretical foundations of the functioning of public-private partnership mechanisms in crisis situations are analyzed, and the specific features of their application in wartime conditions are determined. The international experience of using public-private partnership to overcome the consequences of geopolitical crises has been systematized and a conceptual model of anti-crisis management has been developed. Practical recommendations for improving regulatory and legal support with specific implementation deadlines and efficiency indicators are proposed.*

Key words: *public-private partnership, anti-crisis management, geopolitical instability, economic resilience, post-conflict recovery, investment policy, risk management.*

The article examines the role of public-private partnership (PPP) as an effective tool for crisis management in conditions of geopolitical instability. The research is particularly relevant given the unprecedented level of global uncertainty caused by military conflicts, trade wars, pandemic challenges, and climate change that require the development of fundamentally new mechanisms for economic resilience and adaptability.

The theoretical foundations of PPP functioning in crisis situations are analyzed, with specific features of their application during wartime conditions identified. The study reveals that crisis management PPP differs significantly from traditional partnership forms in stable economic conditions, primarily through its adaptability to rapidly changing external conditions and ability to provide rapid resource mobilization for solving critical tasks.

International experience in using PPP to overcome the consequences of geopolitical crises is systematized. The analysis includes successful cases from the Balkan Peninsula countries after the Yugoslav wars of the 1990s, Ireland's experience in overcoming the 2008 financial crisis, and other post-conflict recovery examples. The research shows that adaptive PPP mechanisms achieved an average ROI of 15-19% with project implementation periods reduced by 25-30% compared to standard procedures.

A conceptual model of crisis management using PPP mechanisms has been developed, based on a systematic approach to integrating partnership relations into the overall crisis management system. The model includes five interconnected components: diagnostic, strategic, operational, monitoring, and adaptive, each serving specific functions in crisis response and recovery.

The study proposes practical recommendations for improving PPP mechanisms in the context of crisis management with specific implementation deadlines and efficiency

indicators. Key recommendations include: creation of a specialized Crisis PPP Agency (6 months), development of special legislation "On PPP Features under Emergency and Martial Law" (9 months), and establishment of a National Crisis PPP Fund with capitalization of at least 50 billion UAH (12 months).

The research concludes that PPP has significant potential as a crisis management tool, with effectiveness depending on the degree of adaptation of traditional PPP mechanisms to specific crisis conditions and the level of institutional capacity for coordinating partnership relations. The practical significance of the obtained results lies in their potential use for improving the national crisis management system and enhancing state economic resilience under geopolitical challenges.

Reference

1. Radkevych, V. O. (2024). Public-private partnership in vocational education development under current conditions. Proceedings of the round table. Kyiv: IPE NAES of Ukraine, 5–12.
2. Kravets, S. H. (2022). Public-private partnership in vocational (technical) education: orientation to European experience. *Innovative vocational education*, 1(2), 136-139.
3. Komarnytska, H. O. (2019). Public-private partnership: investment and innovation support, customs service and economic efficiency [Monograph]. Lviv: Halytska vydavnycha spilka.
4. Delmon, J. (2011). *Public-Private Partnership Projects in Infrastructure: An Essential Guide for Policy Makers*. Cambridge University Press.
5. World Bank Group. (2020). *World Bank Group Strategy for Fragility, Conflict, and Violence 2020-2025*. World Bank Publications.
6. European PPP Expertise Centre. (2023). *Review of the European PPP Market in 2022*. European Investment Bank.
7. Shylepnytskyi, P. I., Zybareva, O. V., & Popadiuk, O. V. (2017). State-Private Partnership in the Field of Innovations as an Effect of Social Responsibility. *Scientific bulletin of Polissia*, 4(12), pt. 1, 50–55.
8. Akilina, O. V., & Pavliuk, V. V. (2024). Public-private partnership as a tool for change management in modern conditions. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 53, 15-28.
9. OECD. (2012). *Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships*. OECD Publishing.
10. Castelblanco, G., Guevara, J., Casady, C. B., & Vassallo, J. M. (2023). Crisis management in public-private partnerships: lessons from the global crises in the XXI century. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 30(8), 3127–3151.
11. Ukrainian Association of Investment Business. (2024). *Public-private partnership as a tool for attracting investment in conditions of martial law*. UAIB.
12. Law of Ukraine "On Public-Private Partnership" dated 01.07.2010 № 2404-VI. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40, Art. 524.
13. National Strategy for Public-Private Partnership Development in Ukraine for 2023–2027: approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28.12.2022 № 1563-r. (2023). *Uriadovyi kurier*, 2.
14. World Bank Group. (2023). *Supporting the Most Vulnerable: Scaling Up Support to Address Fragility, Conflict, and Violence*. World Bank Publications.
15. OECD. (2020). *Strategic Crisis Management*. OECD Publishing.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

СМОЛІНСЬКА Софія Дмитрівна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

Анотація. *Стаття присвячена проблемам та перспективам фінансування підприємств в умовах воєнного стану. Проаналізовано заходи, вжиті державою для мінімізації негативних наслідків війни та стимулювання відновлення економічної активності. Зосереджено увагу на проблемах кредитування та низької інвестиційної активності підприємств в умовах воєнного стану. Визначено перспективні напрями удосконалення системи фінансування підприємств у воєнний період.*

Ключові слова: *підприємства, фінансування, воєнний стан, економіка, бізнес, держава.*

Постановка проблеми. Сучасні реалії ведення господарської діяльності в Україні значно ускладнилися у зв'язку із запровадженням воєнного стану. Підприємства стикаються з гострим дефіцитом фінансових ресурсів, нестабільністю банківської системи, порушенням логістичних ланцюгів та суттєвим зниженням платоспроможності споживачів. Нестача доступних джерел фінансування, підвищення ризиків інвестування, а також обмежені можливості залучення кредитних ресурсів створюють серйозні перепони для підтримки діяльності та розвитку підприємств. У цьому контексті особливої актуальності набуває необхідність комплексного дослідження існуючих проблем фінансування бізнесу та пошуку нових ефективних шляхів їх вирішення в умовах тривалої нестабільності. Вивчення перспектив фінансування в умовах воєнного стану дозволяє визначити механізми підтримки підприємств, сприяти збереженню економічного потенціалу країни та забезпечити підґрунтя для майбутнього відновлення економіки.

Окрім традиційних труднощів, викликаних воєнними діями, підприємства змушені адаптуватися до нових регуляторних вимог, валютних коливань та обмеженого доступу до міжнародних фінансових ринків. Підвищення вартості капіталу, скорочення державних програм підтримки бізнесу та зменшення інвестиційної активності суттєво ускладнюють фінансову стійкість підприємств. Водночас воєнний стан вимагає від бізнесу гнучкості, пошуку альтернативних моделей фінансування, таких як краудфандинг, партнерські програми або залучення коштів через міжнародні організації. Розуміння цих викликів і перспектив дозволяє сформулювати стратегічні підходи до збереження фінансової життєздатності підприємств у надзвичайних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика фінансування підприємств в умовах воєнного стану піднімається у працях багатьох науковців.

Зокрема, варто згадати таких як Балашова О. [1], Борисова С. [1], Коломієць В. [5], Крук О. [1], Курилюк Ю. [5], Лозинська Т. [2], Мацьків В. [4], Мельник Т. [3], Савчук А. [5], Сакун О. [4], Сліченко В. [2], Томчук-Пономаренко Н. [5], Черниш О. [5], Щур Р. [4] та інші. У своїх працях вони розглядають сучасний стан і проблеми українського бізнесу в умовах війни та шляхи їх вирішення, обґрунтовують стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу як відповідь на сучасні виклики, аналізують фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану, вивчають особливості державної підтримки малого бізнесу та фінансування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Проте реалії воєнного стану потребують постійної уваги до питань фінансування підприємницької діяльності, що вимагає глибоких наукових досліджень у даному напрямку. Невирішеність цих проблем зумовили вибір теми даної статті.

Мета статті полягає у дослідженні проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану та перспектив його покращення у реаліях, що склалися.

Виклад основних результатів. Сучасні умови функціонування підприємств в Україні зазнали суттєвих змін під впливом воєнного стану, що викликало необхідність переосмислення підходів до фінансування господарської діяльності. Системні виклики, серед яких зниження економічної активності, обмеження доступу до фінансових ресурсів та зростання ризиків, змусили бізнес шукати нові механізми підтримки своєї життєздатності.

Так, вторгнення росії в Україну спричинило масштабні руйнування та поставило українську економіку перед безпрецедентними викликами. Для підтримки фінансування підприємств в цих складних умовах держава вжила низку заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків війни та стимулювання відновлення економічної активності.

1. Податкові пільги: відбулось звільнення від ПДВ на імпорт критичних товарів на основі Постанови Кабінету Міністрів України № 353 від 20 березня 2022 року [9]. До критичних товарів, зокрема, належать: лікарські засоби та медичні вироби, продовольчі товари, паливно-мастильні матеріали, техніка та обладнання для армії та сил безпеки. Згідно з даними Державної податкової служби України, станом на 1 березня 2024 року звільненням від ПДВ на імпорт критичних товарів скористалися понад 100 тисяч підприємств [7]. Це дозволило знизити ціну на критично важливі товари для населення та бізнесу, а також стимулювати імпорт. Також відбулось зниження ставки податку на прибуток до 16%, що було запроваджено Законом України № 2145-IX від 17 березня 2022 року [6]. Також варто згадати про продовження термінів сплати податків та зборів на основі Закону України № 2145-IX від 17 березня 2022 року [6], що дало можливість понад 500 тисячам підприємств уникнути штрафних санкцій і дозволило їм зберегти кошти та використати їх для розвитку свого бізнесу.

2. Фінансова підтримка. В рамках цієї програми підприємства отримали можливість взяти кредити за ставкою 5% річних на суму до 60 млн гривень. Станом на 1 березня 2024 року за цією програмою було видано понад 10 тисяч кредитів на загальну суму понад 200 млрд гривень [10]. Це дозволило підприємствам підтримувати ліквідність, зберігати робочі місця та відновлювати виробництво. Також уряд України спростив процедури отримання державної підтримки експорту. Зокрема, було скорочено терміни розгляду заявок на отримання допомоги та збільшено перелік послуг, які можуть бути компенсовані експортерам [10]. Завдяки цим заходам обсяг українського експорту у 2023 році скоротився лише на 10%

порівняно з 2021 роком, що є значно кращим показником, ніж очікувалось на початку війни [8].

3. Регуляторні полегшення: відбулось спрощення процедур ведення бізнесу, зокрема, процедури реєстрації, отримання ліцензій та дозволів. За оцінками Світового банку, Україна піднялася на 30 позицій у рейтингу Doing Business за 2023 рік завдяки цим заходам [11].

Однією з ключових проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану є різке скорочення доступності банківських кредитів. Більшість фінансових установ обмежили кредитування бізнесу через підвищений ризик неповернення коштів, що, у свою чергу, негативно позначається на оборотному капіталі підприємств та їхній здатності підтримувати безперервність виробничих процесів. Підвищення облікової ставки Національного банку України змусило банки встановлювати високі процентні ставки за кредитами, що робить їх малопривабливими або навіть недоступними для більшості малих і середніх підприємств.

Особливої актуальності набуває проблема зниження довіри інвесторів як внутрішнього, так і зовнішнього ринку. Інвестиційна активність різко впала через непередбачуваність подій, високу ймовірність фізичних руйнувань активів та зміну пріоритетів у розподілі фінансових ресурсів серед потенційних інвесторів. Підприємства намагаються компенсувати брак фінансування за рахунок власних резервів, однак ці ресурси є обмеженими і швидко вичерпуються в умовах кризи. Для підтримання платоспроможності деякі компанії вимушені скорочувати персонал, мінімізувати виробничі витрати або призупиняти частину діяльності.

Одним із позитивних напрямів, який почав активно розвиватися, є залучення міжнародної допомоги. Багато підприємств отримали доступ до грантових програм, кредитних ліній зі спрощеними умовами або безвідсоткових позик від міжнародних фінансових організацій, таких як ЄБРР, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) тощо. Водночас варто зазначити, що участь у таких програмах вимагає від підприємств високого рівня прозорості у фінансовій звітності та відповідності міжнародним стандартам корпоративного управління, що не всі компанії здатні забезпечити.

Суттєве місце у структурі фінансування почали посідати альтернативні джерела капіталу, серед яких зростає популярність краудфандингових платформ та бізнес-інкубаторів. Такі інструменти дозволяють акумулювати кошти для реалізації окремих проєктів, однак поки що їхня частка у загальній структурі фінансування залишається невеликою. Варто згадати позитивні приклади впровадження державних програм підтримки підприємств в умовах війни, зокрема пільгове кредитування за програмою «5-7-9%», компенсацію витрат на релокацію виробництва у безпечніші регіони та часткову підтримку витрат на заробітну плату працівників. Однак ефективність державних заходів обмежується як недостатністю фінансових ресурсів, так і бюрократичними перепонами, що уповільнюють процес розподілу допомоги серед підприємств, особливо тих, які працюють у критичних секторах економіки.

Загалом, можна визначити перспективні напрями удосконалення системи фінансування підприємств у воєнний період, серед яких: розробка спеціальних фінансових продуктів для бізнесу, спрощення доступу до державних програм, посилення співпраці із міжнародними донорами та активізація розвитку регіональних фондів підтримки підприємництва.

Одним із важливих чинників забезпечення стабільного фінансування є впровадження інноваційних фінансових технологій (FinTech), зокрема платформ для

швидкого кредитування, мобільних банківських сервісів та електронних платіжних систем, що підвищують доступність фінансових послуг для малого та середнього бізнесу. Також підприємствам рекомендовано впроваджувати антикризові стратегії фінансового управління, серед яких: розробка резервних планів фінансування, страхування ризиків втрати майна, диверсифікація джерел доходів, зміцнення партнерських відносин із фінансовими установами та системна робота над підвищенням фінансової грамотності управлінців.

Також для покращення фінансування підприємств в умовах воєнного стану пропонується розширити дію державних програм підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечивши їх гнучкість та оперативність. Зокрема, доцільно впровадити механізми прискореного погодження заявок на отримання кредитів або грантів, а також створити окремі фінансові продукти для релокованих підприємств і компаній, що працюють у критичних для економіки сферах. Особливу увагу слід приділити спрощенню процедур доступу до фінансових ресурсів для мікро- та малих підприємств, які є найбільш вразливими до кризових явищ.

Важливим напрямом має стати стимулювання розвитку альтернативних форм фінансування. Необхідно створити сприятливі умови для роботи краудфандингових платформ, бізнес-ангелів та венчурних фондів в Україні. Це передбачає не лише підтримку відповідної інфраструктури, але й внесення змін до законодавства для регулювання таких інструментів із забезпеченням захисту прав усіх учасників фінансових відносин. Крім того, варто розглядати можливість часткового гарантування державою інвестицій у бізнес-проекти, що мають стратегічне значення для економіки.

Одним із ключових завдань є активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та донорами. Доцільно розробити цільові програми залучення іноземних інвестицій та допомоги, орієнтовані на відновлення та модернізацію українських підприємств. Для цього необхідно підвищити рівень прозорості фінансової звітності бізнесу, впровадити міжнародні стандарти корпоративного управління та забезпечити належний контроль за використанням залучених коштів. Лише скоординовані дії на державному, корпоративному та міжнародному рівнях дозволять ефективно вирішити проблеми фінансування підприємств у складних умовах воєнного часу.

Отже, ефективне вирішення проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану є критично важливим для збереження економічного потенціалу України, підтримки зайнятості населення та забезпечення базових потреб суспільства.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що фінансування підприємств в умовах воєнного стану є надзвичайно складним завданням, обтяженим високим рівнем ризиків, нестабільністю економічного середовища та обмеженістю традиційних джерел ресурсів. Найбільш суттєвими викликами для бізнесу стали скорочення кредитування, зростання вартості позикового капіталу, зниження інвестиційної активності та недостатній обсяг державної підтримки. Водночас виявлено, що підприємства демонструють високу адаптивність, активно шукаючи альтернативні форми фінансування, зокрема через міжнародні гранти, краудфандинг та співпрацю з міжнародними організаціями.

Аналіз перспектив фінансування підприємств в умовах війни свідчить про необхідність подальшого розвитку інституційних механізмів підтримки бізнесу. Доцільним є удосконалення державних програм фінансової допомоги, стимулювання залучення іноземних інвестицій, розвиток фінансово-технологічних інструментів та

розширення можливостей для використання нетрадиційних джерел фінансування. Окрім того, критичним залишається завдання підвищення прозорості фінансової звітності та довіри до українських підприємств на міжнародній арені.

Отже, забезпечення ефективного фінансування підприємств у період воєнного стану потребує комплексного підходу, що поєднує дії держави, фінансових установ, міжнародних партнерів і самих підприємств. Формування стійких фінансових стратегій, впровадження сучасних інструментів ризик-менеджменту та активна адаптація до змін є запорукою збереження економічної життєздатності бізнесу та майбутнього відновлення економіки України.

Список використаної літератури

1. Борисова С., Крук О., Балашова О. (2024). Підтримка та фінансування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-107>
2. Лозинська Т. М., Сліченко В. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 4(78). С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.7>
3. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. № 7(3). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
4. Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В. Фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 18(1). С. 50–60. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12602>
5. Черниш О., Курилюк Ю., Коломієць В., Томчук-Пономаренко Н., Савчук А. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу: відповідь на сучасні виклики. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. № 3 (50). С. 282–297. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4079>
6. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Державна податкова служба України. Офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>
8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
10. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://minfin.gov.ua/>
11. Doing Business. Офіційний сайт. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>

PROBLEMS AND PROSPECTS OF FINANCING ENTERPRISES IN MARTIAL ARTS CONDITIONS

SMOLINSKA Sofia

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Financial Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

Abstract. *The article is devoted to the problems and prospects of financing enterprises in martial law. The measures taken by the state to minimize the negative consequences of the war and stimulate the restoration of economic activity are analyzed. The attention is focused on the problems of lending and low investment activity of enterprises in martial law. Promising directions for improving the system of financing enterprises in wartime are identified.*

Key words: *enterprises, financing, martial law, economy, business, state.*

The current realities of conducting business in Ukraine have become significantly more complicated due to the introduction of martial law. In this context, the need for a comprehensive study of existing problems of business financing and the search for new effective ways to solve them in conditions of prolonged instability is of particular relevance. The study of financing prospects under martial law allows us to determine mechanisms for supporting enterprises, contribute to preserving the country's economic potential and provide a basis for future economic recovery.

The purpose of the article is to study the problems of financing enterprises under martial law and the prospects for its improvement in the current realities.

The article identifies a number of measures aimed at minimizing the negative consequences of the war and stimulating the recovery of economic activity, which the state has taken to support the financing of enterprises in these difficult conditions. It is emphasized that such a problem of financing enterprises under martial law as a sharp reduction in the availability of bank loans is of particular relevance. It is noted that the problem of reducing investor confidence in both the domestic and foreign markets is of particular relevance. The following promising areas for improving the system of financing enterprises during the war period have been identified: the development of special financial products for business, simplifying access to government programs, strengthening cooperation with international donors, and activating the development of regional funds to support entrepreneurship. It is emphasized that effective solutions to the problems of financing enterprises during martial law are critically important for preserving the economic potential of Ukraine, supporting employment of the population, and ensuring the basic needs of society. It is concluded that ensuring effective financing of enterprises during martial law requires a comprehensive approach that combines the actions of the state, financial institutions, international partners, and enterprises themselves. The formation of sustainable financial strategies, the implementation of modern risk management tools, and

active adaptation to changes are the key to preserving the economic viability of businesses and the future recovery of the Ukrainian economy.

Reference

1. Borysova S., Kruk O., Balashova O. (2024). Pidtrymka ta finansuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v umovakh voyennoho stanu [Support and financing of entrepreneurial activity under martial law]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-107>
2. Lozyns'ka T. M., Slichenko V. V. (2022). Derzhavna pidtrymka maloho biznesu v umovakh voyennoho stanu [State support for small businesses under martial law]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Publichne upravlinnya i administruvannya*. № 4(78). S. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.7>
3. Mel'nyk T. (2023). Ukrayins'kyi biznes v umovakh viyny: suchasnyy stan, problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Ukrainian business in wartime: current state, problems and ways to solve them]. *Journal of Innovations and Sustainability*. № 7(3). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
4. Sakun O. S., Shchur R. I., Mats'kiv V. V. (2022). Finansovi aspekty pidtrymky biznes-sektoru Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu [Financial aspects of supporting the business sector of Ukraine under martial law]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. Vyp. 18(1). S. 50–60. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12602>
5. Chernysh O., Kurylyuk YU., Kolomiyets' V., Tomchuk-Ponomarenko N., Savchuk A. (2023). Stratehichni priorytety rozvytku ekonomiky Ukrayiny v umovakh voyennoho chasu: vidpovid' na suchasni vyklyky [Strategic priorities for the development of the economy of Ukraine in wartime conditions: a response to modern challenges]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii i ta praktyky*. № 3 (50). S. 282–297. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4079>
6. Verkhovna Rada Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Derzhavna podatкова sluzhba Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://tax.gov.ua/>
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Kabinet Ministriv Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/>
10. Ministerstvo finansiv Ukrayiny. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://minfin.gov.ua/>
11. Doing Business. Ofitsiynyy sayt. Retrieved from: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>

ВПЛИВ КІЛЬКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ НА МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

СИТНИК Наталія Степанівна

*докторка економічних наук, професорка,
завідувачка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-9721>*

ЗАХІДНА Оксана Романівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

ОГРЕБЧУК Вікторія Анатоліївна

*здобувачка освітнього рівня «магістр»
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4292-395X>*

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню впливу кількісних показників на механізм фінансування закладів загальної середньої освіти Львівської міської територіальної громади. Актуальність дослідження обґрунтована необхідністю оптимізації розподілу бюджетних коштів у сфері освіти. Проаналізовано динаміку ключових кількісних показників, таких як кількість учнів, кількість вчителів та фактична наповнюваність класів, за період 2021-2023 роки. Також розглянуто тенденції зміни видатків Львівської МТГ на освіту. Результати аналізу свідчать про зростання обсягів фінансування, пов'язане зі збільшенням контингенту учнів та педагогічного персоналу. Водночас виявлено проблему диспропорцій у розподілі коштів між окремими навчальними закладами. Побудовано лінійну та поліноміальну моделі для прогнозування видатків, виявлено тенденцію до їх зростання. У висновку наголошено на важливості врахування кількісних показників для справедливого та ефективного фінансування, а також запропоновано шляхи вдосконалення механізму фінансування.*

Ключові слова: *фінансування освіти, кількісні показники, загальна середня освіта, механізм фінансування, Львівська МТГ, бюджетні кошти, регресійний аналіз, освітні ресурси, розподіл фінансування.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження впливу кількісних показників на механізм фінансування закладів загальної середньої освіти Львівської міської територіальної громади зумовлена необхідністю забезпечення прозорого, ефективного та справедливого розподілу бюджетних коштів у сфері освіти. Глибокий

аналіз взаємозв'язку між кількісними показниками та обсягами фінансування дозволить оптимізувати систему фінансування, враховуючи індивідуальні потреби кожного навчального закладу та сприяти підвищенню якості освітніх послуг. Чітке обґрунтування кількісних показників сприяє покращенню управління освітніми закладами та ефективності використання бюджетних ресурсів. Крім того, це питання набуває актуальності в контексті реформування державного бюджету та пошуку шляхів підвищення якості освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання механізму фінансування закладів загальної середньої освіти є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких слід виокремити В. Лойко, С. Маляр, Т. Ящук, О. Птащенко, Я. Савчук, а також О. Гриценко, Л. Коваленко та М. Руденко. Вони аналізують сучасні тенденції у фінансуванні освітніх установ, враховуючи вплив державних субвенцій, місцевого самоврядування та приватних інвестицій. Окрім того, їхні дослідження спрямовані на пошук оптимальних моделей фінансового забезпечення, що сприятимуть підвищенню якості освітніх послуг та рівності доступу до навчання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні впливу кількісних показників на механізм фінансування закладів загальної середньої освіти Львівської міської територіальної громади шляхом аналізу динаміки показників та побудови прогнозу видатків.

Виклад основних результатів. Процес децентралізації влади в Україні суттєво змінив підходи до фінансування освіти, поклавши більшу відповідальність на місцеві бюджети. Розуміння впливу кількісних показників на розподіл коштів є важливим для ефективного управління освітніми ресурсами на місцевому рівні. Нестача коштів або їх нерівномірний розподіл може призвести до зниження умов навчання та зниження мотивації педагогічного персоналу. Важливо, щоб фінансування було прозорим та враховувало реальні потреби кожної школи, що входить до загального рівня освіти.

Розуміння механізму фінансування закладів загальної середньої освіти (далі - ЗЗСО) є необхідною умовою для ефективного управління навчальним закладом. Від того, як організований цей процес, залежить не лише матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів, а й рівень оплати праці педагогічних працівників, можливості для впровадження інноваційних освітніх технологій та, зрештою, якість освітніх послуг, що надаються учням.

Механізм фінансування – це сукупність організаційних форм фінансових відносин і методів формування та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів, методів фінансового планування, форм управління фінансами з метою ефективного функціонування закладів освіти [1].

Фінансування загальноосвітніх навчальних закладів відбувається за допомогою двох взаємодіючих механізмів: забезпечення коштами та регулювання їх використання (рис.1). Це два нерозривно пов'язані процеси, де кожен з них доповнює інший та є необхідною умовою для ефективного функціонування системи.

Сучасна освіта потребує гнучкого фінансового механізму, який надаватиме закладам більше автономії у фінансових питаннях, але водночас забезпечуватиме прозорість та ефективність використання коштів. Особлива увага має бути приділена плануванню та прогнозуванню, оскільки більша частина фінансування освіти залежить від бюджетних асигнувань.

Кількісні показники – це числові характеристики, які використовують для опису, аналізу та порівняння різних явищ або об'єктів. В контексті фінансування ЗЗСО, кількісні показники дозволяють оцінити обсяг роботи, ефективність використання ресурсів та інші важливі аспекти діяльності навчальних закладів. До

таких показників відносяться: кількість учнів, кількість вчителів, кількість ЗЗСО, витрати на одного учня, фактична наповнюваність класів, видатки на освіту та інші.

Рис. 1. Механізм фінансування закладів загальної середньої освіти

Джерело: розроблено автором

За статистичними даними Львівської МТГ [2] кількість комунальних ЗЗСО протягом 2021-2023 рр. була незмінною – 127. Динаміку зміни кількості учнів та вчителів у ЗЗСО Львівської МТГ відображено у таблиці 1.

Протягом трьох років кількість закладів загальної середньої освіти у Львівській громаді не змінювалася. Порівняно з 2021 роком, у 2023 році спостерігається незначне збільшення кількості учнів у ЗЗСО. Незважаючи на загальне збільшення кількості учнів, кількість учнів на 1000 мешканців громади зменшилась, що свідчить про зміни у демографічній ситуації громади. Кількість вчителів у ЗЗСО Львівської МТГ за три роки значно зростає. Загалом, спостерігається стабільність кількості закладів освіти, але динаміку змін у кількості учнів та вчителів.

Таблиця 1

Кількісні показники закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) Львівської МТГ, 2021-2023рр.

Показник	2021	2022	2023	Відхилення	
				2022/2021	2023/2022
Кількість ЗЗСО, шт.	127	127	127	-	-
Кількість ЗЗСО на 1 тис. мешканців громади	0,16	0,16	0,14	-	-0,02
Кількість учнів у ЗЗСО, осіб	87819	89081	89107	+1262	+26

Продовження табл. 1

Кількість учнів у ЗЗСО на 1 тис. мешканців громади	112	115	101	+3	-14
Кількість вчителів ЗЗСО, осіб	7091	7207	8121	+116	+914
Кількість вчителів на 1 тис. мешканців громади	9	9	9	-	-

Джерело: складено автором на основі [2]

Однією з причин збільшення загальної кількості учнів у школах є зарахування дітей зі статусом внутрішньо переміщених. Ця категорія учнів не нова для львівських шкіл. Станом на вересень 2020 року таких дітей було 398 (0,46% від загальної кількості учнів), у вересні 2021 року їхня кількість зменшилася до 368, але до січня 2022-го збільшилася до 591. Станом на вересень 2022 року дітей із числа ВПО було вже 2470 (2,64% від всіх школярів). За даними Управління освіти ЛМР, станом на січень 2023 року їхня кількість становить 2856 — і, зважаючи на постійну небезпеку в частині областей України, вона може й далі поступово збільшуватися [3].

Зміна демографічної ситуації та збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб впливають на кількість учнів у школах та, відповідно, на обсяги фінансування. Протягом аналізованого періоду спостерігається загальна тенденція до збільшення кількості учнів у комунальних ЗЗСО Львівської міської територіальної громади, зокрема середня наповнюваність ЗЗСО у 2020-2021 навчальному році зросла майже на 6%, а у наступних навчальних роках спостерігається незначне збільшення. Історичні дані щодо учнів комунальних ЗЗСО Львівської міської територіальної громади наведено на рисунку 2.

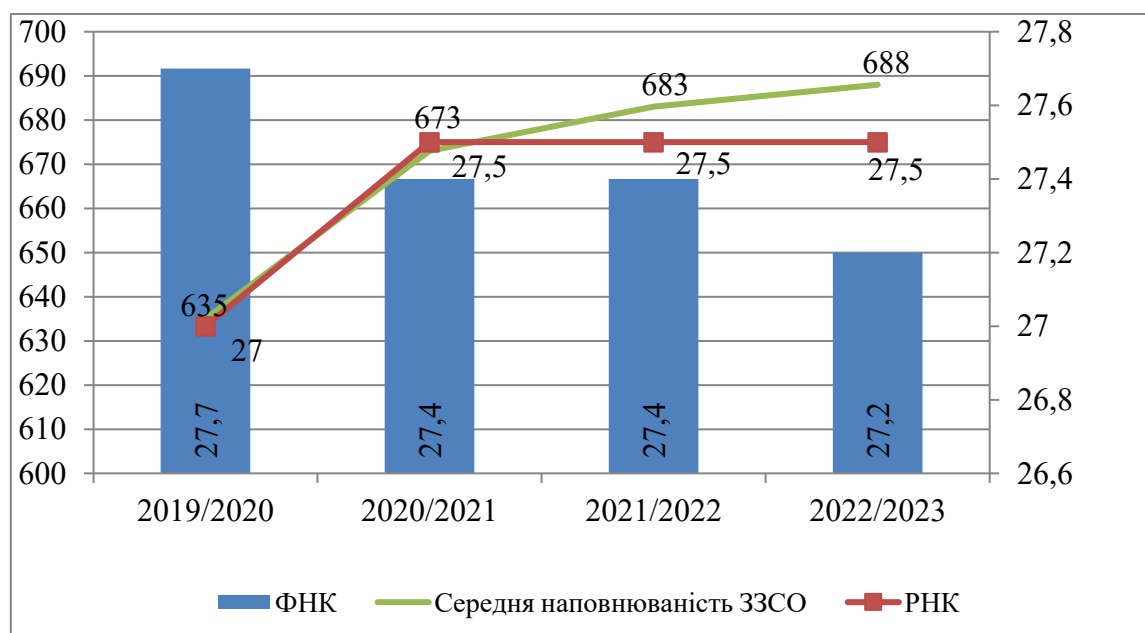

Рис. 2. Історичні дані щодо учнів комунальних ЗЗСО Львівської МТГ, 2019-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [4]

Мережа закладів загальної середньої освіти Львівської міської територіальної громади характеризується значною різноманітністю за кількістю учнів та фактичною наповнюваністю класів. Більшість шкіл мають середню наповнюваність класів

близько 27 учнів, однак спостерігається значна диспропорція між школами з високою та низькою наповнюваністю. Структура мережі закладів ЗЗСО Львівської міської територіальної відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Структура мережі закладів загальної середньої освіти Львівської міської територіальної громади

Назва	ЗЗСО		Учні		Фактична наповнюваність класів (ФНК)
1	2		3		4
Залізничний та Шевченківський райони	51	39,8%	35840	40,2%	27,6
Галицький та Франківський райони	35	27,3%	22613	25,4%	26,8
Сихівський та Личаківський райони	42	32,8%	30711	34,4%	27,3
Загалом	128	100,0%	89164	100,0%	27,3
ЗЗСО крім спеціальних та НРЦ					
ЗЗСО з ФНК більш ніж 28,5 (РНК+1)	50	39,1%	44440	49,8%	30,5
ЗЗСО з ФНК від 26,5 до 28,5	25	19,5%	21940	24,6%	27,6
ЗЗСО з ФНК менш ніж 26,5 (РНК-1)	53	41,4%	22784	25,6%	22,5
ЗЗСО без класів	-	-	-	-	-
Загалом(крім спеціальних та НРЦ)	128	100,0%	89164	100,0%	27,3
менше 20 учнів	1	0,8%	11	0,0%	5,5
від 20 до 50 учнів	2	1,6%	52	0,1%	4,3
від 50 до 100 учнів	2	1,6%	150	0,2%	12,5
від 100 до 200 учнів	7	5,5%	978	1,1%	18,8
від 200 до 300 учнів	7	5,5%	1705	1,9%	20,1
від 300 до 400 учнів	15	11,7%	5268	5,9%	24,5
від 400 до 600 учнів	24	18,8%	11934	13,4%	24,6
від 600 до 800 учнів	21	16,4%	14279	16,0%	27,4
від 800 до 1000 учнів	16	12,5%	14126	15,8%	28,0
від 1000 до 1500 учнів	30	23,4%	35577	39,9%	29,3
більше 1500 учнів	3	2,3%	5084	5,7%	31,4
Загалом	128	100,0%	89164	100,0%	27,3

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Видатки Львівської міської територіальної громади на освіту за період з 2021 по 2023 рік демонструють стабільну тенденцію до зростання (таблиця 3). Це свідчить про те, що міська влада приділяє значну увагу розвитку освітньої сфери. Частка видатків на загальну середню освіту в загальному обсязі видатків на освіту залишається відносно стабільною протягом усього періоду, коливаючись в межах 56-58%. Це свідчить про те, що загальна середня освіта є одним з пріоритетних напрямів фінансування в освітній сфері Львова.

Таблиця 3

Видатки Львівської міської територіальної громади на освіту, 2021-2023рр., млн.грн

Найменування	2021		2022		2023		Відхилення, млн. грн	
	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%	2022/2021	2023/2022
Освіта в цілому	4473,15	100	5072,19	100	5720,26	100	+599,04	+648,07
Загальна середня освіта	2533,79	56,64	2963,81	58,43	3280,48	57,35	+430,02	+316,67

Джерело: складено автором на основі [5]

Видатки на заклади загальної середньої освіти в розрахунку на 1 учня на рік протягом аналізованого періоду становили: у 2021 році – 28,064 тис.грн/особу; у 2022 році – 32,426 тис.грн/особу (зростання на 15,5%); у 2023 році – 34,171 тис.грн/особу (зростання на 5,4% порівняно з 2022 роком) [2]. З даних видно чітку тенденцію до зростання витрат на одного учня загальної середньої освіти протягом аналізованого періоду. Можливими причинами зростання витрат є інфляція, збільшення заробітної плати педагогічним працівникам, впровадження нових освітніх програм та технологій, збільшення видатків на енергоносії, соціальні виплати і тд.

Здійснюючи дослідження доцільно побудувати оптимізаційну модель, яка б сприяла виконанню видатків на заклади загальної середньої освіти, застосувавши регресійний аналіз. Опираючись на дані таблиці 3, де наведені видатки Львівської міської територіальної громади на заклади загальної середньої освіти протягом 2021-2023 рр. проведемо специфікацію моделі видатків (рис.3).

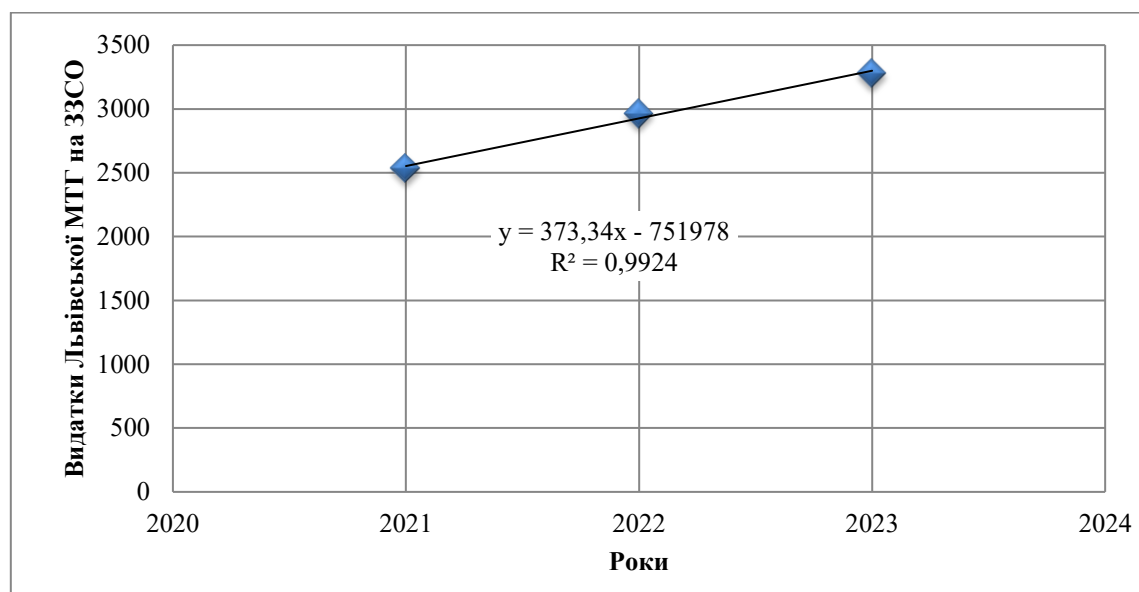

Рис. 3. Специфікація моделі оптимізації видатків на заклади загальної середньої освіти упродовж 2021-2023 рр.

Джерело: складено автором

Загальна лінійна залежність описується рівнянням $y = \beta_0 + \beta_1 X + \varepsilon$, а коефіцієнт нахилу розраховується як $\beta = \frac{\partial y}{\partial x}$. Для даної лінійної залежності (рис. 2.2) рівняння має наступний вигляд $y = 373,34 X - 751978$. та високий коефіцієнт детермінації $R^2=0,9924$ вказують на високу ступінь лінійної залежності. Коефіцієнт нахилу рівняння регресії ($\beta=373,34$) показує, що в середньому видатки зростають на 373,34 млн.грн щороку.

Використовуючи поліноміальну залежність спрогнозуємо видатки Львівської МТГ на заклади загальної середньої освіти впродовж 2024-2026 рр.(рис.4).

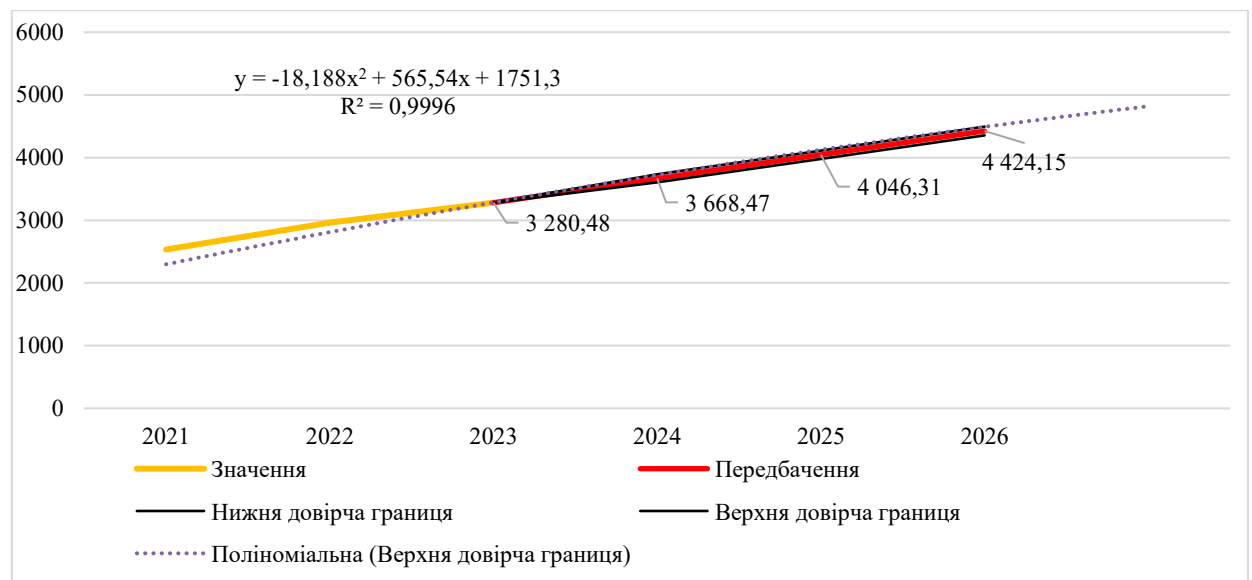

Рис. 4. Модель прогнозування видатків Львівської МТГ на заклади загальної середньої освіти за поліноміальною залежністю на період 2024-2026рр., млн.грн

Джерело: складено автором

Модель прогнозує стійке зростання видатків на освіту в наступні роки. Зокрема, у 2024 році прогнозовано видатки на ЗЗСО становлять 3668,47 млн. грн, у 2025 році – 4046,31 млн.грн, у 2026 році – 4424,15 млн.грн. Проте, слід зазначити, що такі прогнози завжди мають певну ступінь невизначеності, оскільки вони засновані на припущенні, що існуючі тенденції зберуться і в майбутньому.

Висновки. Кількісні показники, такі як кількість учнів, вчителів, а також фактична наповнюваність класів, є ключовими факторами, що впливають на розподіл фінансування між закладами загальної середньої освіти Львівської МТГ. Збільшення кількості учнів та вчителів призводить до збільшення обсягів фінансування, оскільки вимагає додаткових ресурсів для забезпечення навчального процесу. Проведений регресійний аналіз дозволив побудувати прогнозні моделі, які демонструють стійке зростання видатків на освіту в майбутньому. Незважаючи на загальну тенденцію до збільшення фінансування освіти, існує значна диспропорція в розподілі коштів між різними закладами. Школи з більшою кількістю учнів, як правило, отримують більший обсяг фінансування, що може призводити до нерівності в умовах навчання для учнів різних шкіл.

Також слід зазначити, що впровадження механізмів фінансової стимуляції, розширення можливостей співфінансування та створення резервного фонду допоможе вдосконалити механізм фінансування ЗЗСО Львівської міської територіальної громади. Прозорість та відкритість у процесі фінансування, а також підвищення кваліфікації педагогічних працівників є важливими кроками для покращення якості освіти у Львові.

Список використаної літератури

1. Ящук Т. Механізм фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг : Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Київ, 2019. 315 с.
2. Портал місцевої статистики Львівщини. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://stat.loda.gov.ua/>
3. Управління освіти. Департамент розвитку Львівської міської ради. *Офіційний*

вебсайт. URL: <https://www.osvitalviv.com.ua/>

4. Міністерство освіти і науки України. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://mon.gov.ua/>

5. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

6. Loiko V., Pozdieieva K., Maliar S. Теоретико-методичні засади та проблеми функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2020. Т. 1, № 5. С. 68–78. URL: <https://doi.org/10.32750/2020-0106>

7. Птащенко О. Регулювання діяльності закладів загальної середньої освіти: фінансовий аспект. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2023. Т. 318, № 3. С. 352–359. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-54>

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.173181182](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.173181182)

JEL Classification: H6;H72;I22

THE IMPACT OF QUANTITATIVE INDICATORS ON THE MECHANISM OF FINANCING GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS OF THE LVIV CITY TERRITORIAL COMMUNITY

SYTNYK Natalia

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Head of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-9721>*

ZAKHIDNA Oksana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

OHREBCHUK Viktoriia

*Student of Master's degree,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4292-395X>*

Abstract. *The article is devoted to the study of the influence of quantitative indicators on the mechanism of financing general secondary education institutions of the Lviv city territorial community. The relevance of the study is substantiated by the need to optimize the allocation of budget funds in the field of education. The dynamics of key quantitative indicators, such as the number of students, the number of teachers, and the actual class size, for the period of 2021-2023 are analyzed. Trends in changes in Lviv city council's expenditures on education are also considered. The results of the analysis indicate an increase in funding due to an increase in the number of students and teaching staff. At the same time, the problem of disproportions in the distribution of funds between individual educational institutions is identified. Linear and polynomial models for forecasting expenditures are built, and a tendency for their growth is identified. In conclusion, the importance of taking into account quantitative indicators for fair and effective financing is emphasized, and ways to improve the financing mechanism are proposed.*

Keywords: *financing of education, quantitative indicators, general secondary education, financing mechanism, Lviv MTG, budget funds, regression analysis, educational resources, distribution of financing.*

This article analyzes in depth the impact of quantitative indicators on the mechanism of financing general secondary education institutions (GSEIs) in the Lviv city territorial community. This topic is of particular relevance in the context of decentralization of power in Ukraine, when local budgets bear much greater responsibility for meeting educational needs. The authors emphasize that effective management of educational resources at the local level is critically dependent on understanding how various quantitative indicators

affect the distribution of finance. Insufficient or uneven funding can negatively affect the learning environment for students and the level of motivation of teachers.

The study defines the financing mechanism as a set of organizational forms of financial relations, methods of formation and use of funds, financial planning and management aimed at the effective functioning of educational institutions. The authors identify two interrelated components of this mechanism: financial support (state and local budgets, parental and charitable contributions, other sources) and financial regulation (legal framework, mechanisms for allocating funds, financial control, reporting, incentives and sanctions).

The key quantitative indicators considered in the article are the number of students, the number of teachers, the number of GSEIs, expenditures per student, and actual class size. The analysis of statistical data from Lviv Municipal Territorial Council for 2021-2023 shows a stable number of educational institutions (127 GSEI), but an increase in the number of students and teachers. In particular, the increase in student enrollment is explained by the enrollment of children with the status of internally displaced persons, which is an important factor that affects the amount of funding.

The article also highlights the disparities in the actual class size in the GSEI of Lviv ATC, noting that schools with more students usually receive more funding. This can create unequal conditions for learning. The dynamics of education expenditures in Lviv city shows a steady increase during 2021-2023, with the share of general secondary education in total expenditures remaining stable.

The regression analysis made it possible to predict a further increase in education expenditures in Lviv Municipal Territory in 2024-2026, confirming the general trend of increasing funding. However, the authors emphasize the need for transparency and openness in the financing process, as well as the introduction of financial incentives, expanding co-financing opportunities, and creating a reserve fund to improve the financing mechanism for the GSE. Improving the quality of education in Lviv also requires professional development of teachers.

Reference

1. Yashchuk T. (2019). Mechanism of financing of higher education institutions in the conditions of instability of the educational services market: Qualification work as a manuscript. Kyiv. S. 315.
2. Portal of local statistics of Lviv region. Official website. URL: <https://stat.loda.gov.ua/>.
3. Department of Education. Department of Development of Lviv City Council. Official website. URL: <https://www.osvitalviv.com.ua/>.
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. Official website. URL: <https://mon.gov.ua/>
5. State web portal of the budget for citizens. Official website. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
6. Loiko V., Pozdieieva K., Maliar S. (2020). Theoretical and methodological foundations and problems of functioning of the mechanism of financing of general secondary education institutions. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*. T. 1, № 5. S. 68-78. URL: <https://doi.org/10.32750/2020-0106>
7. Ptashchenko O. (2023) Regulation of general secondary education institutions: financial aspect. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. T. 318, № 3. S. 352-359. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-54>

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ**ПОПОВИЧ Дарія Володимирівна**

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансового менеджменту,
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6158-444X>

МИХАЛЬЧУК Софія Василівна

здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2187-3082>

Анотація. Стаття присвячена аналізу динаміки функціонування страхового ринку протягом 2020-2023 років. Дослідження охопило такі показники, як кількість страхових компаній, розмір їх активів та резервів, валові страхові премії та виплати, а також рівень проникнення страхування в Україні. За результатами аналізу виявлено певні тенденції у розвитку страхового сектору країни. Надано рекомендації щодо удосконалення системи страхування в Україні, зокрема, врахування воєнних ризиків, впровадження відповідних заходів для їх управління та розробки стратегії подальшого розвитку національного страхового ринку.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, війна, страхові компанії, страхові премії, страхові виплати, страхові резерви, страхові активи, рівень проникнення страхування.

Постановка проблеми. У сучасних умовах страхування виступає як ключовий механізм накопичення коштів для компенсації збитків, що виникають внаслідок страхових подій, а також, не менш важливо, як засіб захисту бізнесу від фінансових ризиків. Страховий ринок безперечно є необхідною складовою економічного розвитку країни та невіддільною частиною її фінансового ринку. В умовах воєнного стану його безперервна робота набуває особливої вагомості, а страхові компанії, особливо ті, що спеціалізуються на страхуванні майна та життя, стикаються зі значними ризиками і повинні швидко та ефективно адаптуватися до нових умов. Тому, для забезпечення економічної стійкості країни є критично важливим забезпечення ефективного функціонування страхового ринку навіть у період війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вплив війни на функціонування страхового ринку України належить до найбільш дискусійних обговорень у сучасних умовах. Що стосується вітчизняних вчених, то питанням адаптації страхових компаній до викликів воєнного стану присвячували свої праці Д. Хропонюк, О. Длугопольський [1], Л. Добрик, М. Абрамов., І. Рябінін [3], В. Мельник, В. Волкова та інші.

Дослідники акцентують увагу на викликах, які постали перед страховим ринком у періоди кризи, а також виділяють можливі шляхи його адаптації до умов війни. Деякі публікації розглядають вплив воєнних дій на фінансову стійкість

страхових компаній та їх здатність витримати економічні та фінансові труднощі.

Мета статті. Метою статті є аналіз та оцінка змін функціонування страхового ринку України, його ключових показників протягом 2020-2023 рр., а також дослідження впливу війни на формування перспектив його сталого розвитку.

Виклад основних результатів. Поміж складових фінансового ринку України страховий ринок протягом тривалого часу вважався одним із найпроблемніших в основному через низький рівень проникнення та щільності страхування. Попри те, що у розвинених країнах ринок страхування є суттєвим стимулом для активних інвестицій у різні галузі економіки, оскільки за рахунок мобілізації чималих ресурсів він може задовольняти значні потреби в капіталі на тривалий період часу.

Впродовж останніх довоєнних років процеси розвитку страхового ринку України стримувалися низкою несприятливих факторів внутрішньодержавного та глобального характеру таких як: 1) політична нестабільність в країні; 2) окупація східних територій і Криму з відповідною втратою частини ринку; 3) пандемія COVID-19; 4) нестабільність на світовому ринку капіталів тощо [1, с. 120].

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України ринок страхування зазнав ще більшого поглиблення проблем. Наслідком війни стали серйозні виклики для ефективності та стабільності функціонування страхового сектору країни. За таких умов усе більше страхових компаній стикаються з несприятливими умовами для здійснення своєї діяльності, включаючи зростання ризиків, невизначеність щодо майбутніх подій, збільшення витрат на відшкодування збитків та інше. Ці фактори обмежили можливості страховиків щодо розвитку, інвестування та забезпечення стабільності на страховому ринку.

Тому, проведемо аналіз показників діяльності страхового ринку в Україні протягом 2020-2023 рр., адже це дозволить зрозуміти вплив війни на рівень активності, прибутковості та стійкості страхових компаній порівняно із довоєнним періодом. Це, у свою чергу, допоможе розробити ефективні стратегії та політики управління ризиками для забезпечення розвитку страхового ринку в умовах війни.

Першим етапом аналізу є оцінка динаміки кількості учасників, які здійснюють страхову діяльність (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній на ринку України у 2020-2023 рр.

	2020	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення		
					2021 до 2020	2022 до 2021	2023 до 2022
Кількість страховиків усього, з них:	210	155	128	101	- 55	- 27	- 27
СК «non-life»	190	142	116	89	- 48	- 26	- 27
СК «life»	20	13	12	12	- 7	- 1	0

Джерело: розроблено авторами за даними [2].

Проаналізувавши дані табл. 1, можна стверджувати, що спостерігається тенденція до зниження загальної кількості страхових компаній. У 2021 р. порівняно із 2020 р. цей показник зменшився на близько 26,2%, у 2022 р. порівняно із 2021 р. – на близько 17,4%, а у 2023 р. порівняно із 2022 р. – на близько 21,1%. Якщо ж порівнювати 2020 р. і 2023 р., то на страховому ринку України кількість страхових

компаній стала меншою на 51,9%, тобто більш ніж на половину.

Така тенденція зменшення кількості страховиків пов'язана з реформами, які почали впроваджуватися у 2020 році. Починаючи з 1 липня 2020 року відповідно до Закону України від 12.09.2019 р. № 79-IX (Закону про «СПЛІТ»), функції регулювання та нагляду за ринком страхування покладено на Національний банк України у зв'язку з ліквідацією Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. НБУ застосував істотно нові підходи до регулювання та нагляду за страховим ринком, що призвело до виведення з ринку неплатоспроможних страховиків, а також очищення ринку від недобросовісних «кишенькових» страховиків [3, с. 220].

Пандемія COVID-19 теж внесла свої корективи, оскільки не всі компанії змогли адаптуватися до нових умов. Наступний етап «випробування» для національного страхового ринку почався з повномасштабною російською військовою агресією на території України [4, с. 111].

Наступним етапом аналізу є оцінка рівня валових страхових премій та виплат на страховому ринку України (рис. 1).

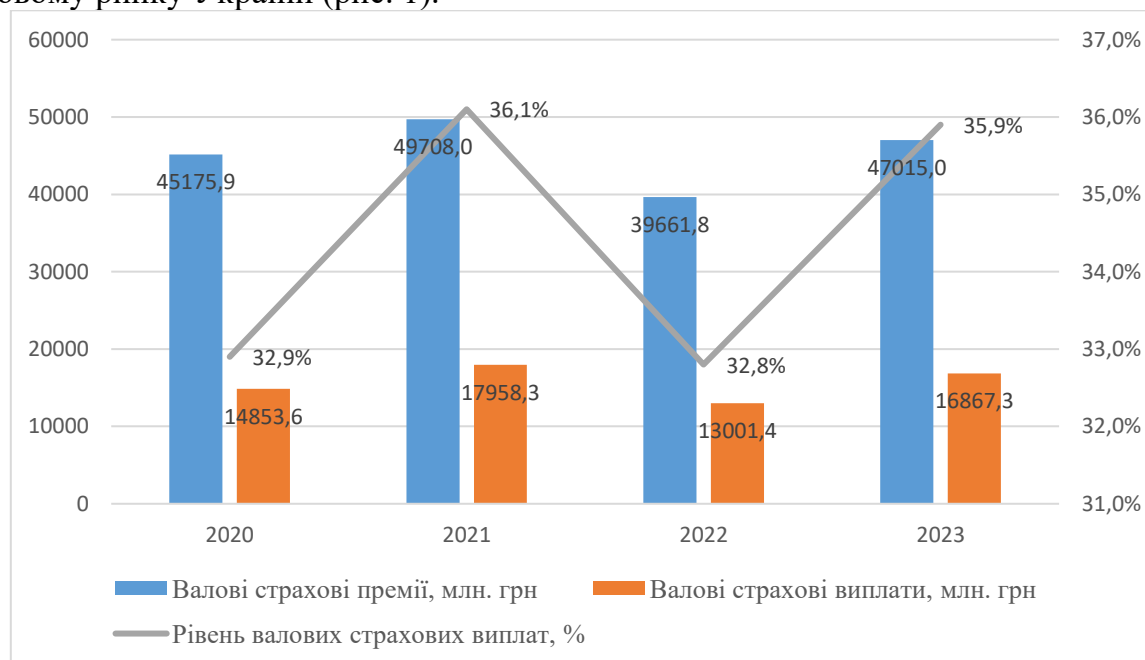

Рис. 1. Динаміка валових страхових премій та виплат на страховому ринку України протягом 2020-2023 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [2].

Як бачимо з рис. 1 динаміка показників є дуже неоднозначною. У 2020 та 2022 роках спостерігається негативна тенденція зменшення як валових страхових премій, так і валових страхових виплат, тоді як у 2021 та 2023 рр. – позитивна тенденція їх збільшення.

У 2021 р. валові страхові премії становили 49 708 млн грн, що на 4 532,1 млн грн або на близько 10% більше ніж у 2020 р. У 2022 р. цей показник дорівнював 39 661,8 млн грн, що на 10 046,2 млн грн або на близько 20,2% менше ніж у 2021 р. І у 2023 р. він становив 47 015 млн грн, що на 7353,2 млн грн або на близько 18,5% більше ніж у 2022 р.

Зниження надходжень валових страхових премій у 2020 р. знову ж таки ілюструє вплив пандемії коронавірусу. Через карантинні обмеження, скорочення робочих місць, зниження рівня доходів як населення, так і більшості суб'єктів

господарювання відбулася криза платоспроможності, яка негативно вплинула на обсяги надходжень валових премій до страхових компаній. Стабілізація епідеміологічної ситуації та пом'якшення карантинних обмежень дало змогу бізнесу та людям працювати, що спричинило пожвавлення економічних процесів і забезпечило зростання надходжень премій у 2021 р. [5, с. 75].

Обсяги зібраних страхових премій значно скоротилися, найпомітніше у II кварталі 2022 року через повномасштабну війну, яка стала стресом для страховиків: операційні ризики посилювалися, попит на страхування знизився [6, с. 42]. Проте вже у 2023 році спостерігається поступова адаптація страхового ринку до умов війни, що призвело до збільшення страхових премій.

Варто зазначити, що у страховому портфелі за 2020–2023 рр. найбільша кількість залучених премій традиційно припадає на автострахування. Отримані премії «Зеленої картки» виступили драйвером підтримки ринку, особливо після початку війни. Попит на цей вид страхування актуалізувався, оскільки багато українців виїхали на своїх автомобілях за кордон [7, с. 48].

Що стосується валових страхових виплат, то у 2021 р. порівняно з 2020 р. вони зросли на 3 104,7 млн грн або на близько 20,9%. У 2022 р. порівняно з 2021 р. цей показник зменшився на 4 956,9 млн грн або на близько 27,6%. Тоді як у 2023 р. порівняно з 2022 р. він знову збільшився на 3 865,9 млн грн або на близько 29,7%.

У загальній страховій практиці, рівень страхових виплат повинен становити не менше 50%. В Україні у 2023 р. даний показник менший від загальноприйнятого на 14,1%, що засвідчує низький рівень культури страхування [5, с. 75].

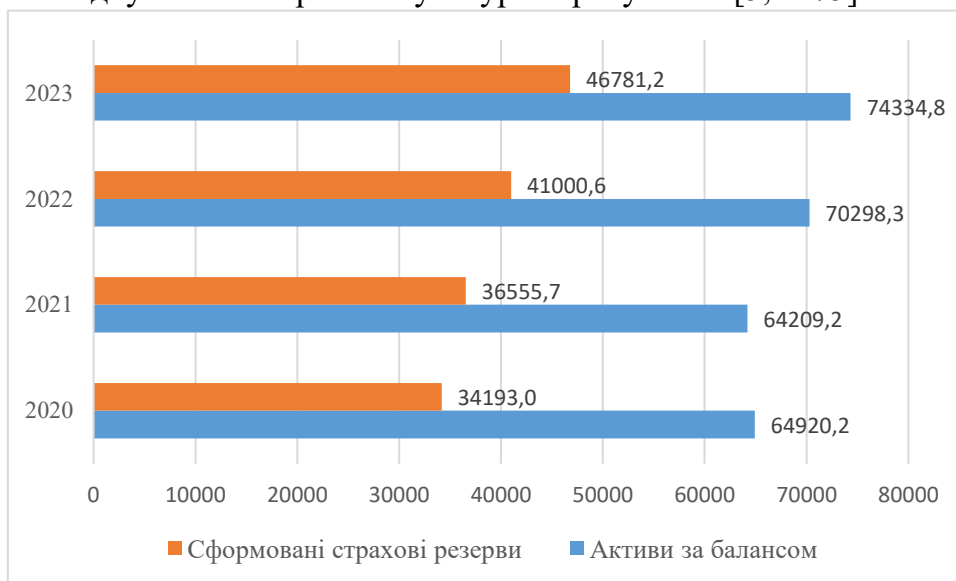

Рис. 2. Динаміка розміру активів та страхових резервів страхових компаній України протягом 2020-2023 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено авторами за даними [2].

Як видно з рис. 2 і активи, і резерви страхових компаній мали тенденцію до збільшення. Якщо порівнювати 2020 і 2023 рр., то активи зросли на 9 414,6 млн грн або на 14,5%. Що стосується резервів, то у 2023 р. проти 2020 р. вони зросли на 12 588,2 млн грн або на 36,8%. Незначне зменшення цих показників спостерігалось у 2021 р., в основному через виключення з реєстру великої кількості страхових компаній (табл. 1) та неподання звітності низкою установ.

Зокрема, частка ризикових страховиків, що не подали звітності за 2021 рік,

становить майже 10% за кількістю та 2,7% за обсягом активів ризикових страховиків, що відзвітували за III квартал. На них припадало 2,9% премій та 0,6% сформованих резервів у III кварталі. Усі life-страховики подали звітність за IV квартал 2021 р. [8].

При дослідженні функціонування страхового ринку в Україні також важливо проаналізувати показник рівня проникнення страхування, який є одним із ключових індикаторів фінансової безпеки страхового ринку. Він визначається як співвідношення валових страхових премій до ВВП країни. Його значення протягом 2020-2023 рр. зображено на рис. 3.

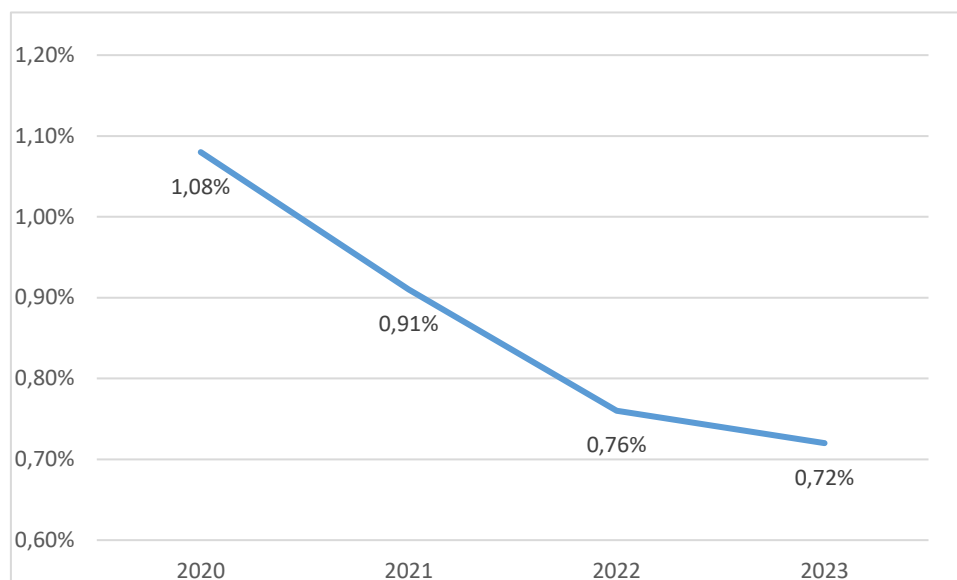

Рис. 3. Рівень проникнення страхування в Україні протягом 2020-2023 рр., %
Джерело: розроблено авторами за даними [2], [9].

Натомість, найвищий рівень проникнення страхування у світі має Тайвань – 22,1%, у Південній Кореї він становить 11,9%, у Великобританії – 9,2%, у Швейцарії та Франції 7,4% та 6,6% відповідно. Прийнято вважати оптимальним цей показник в межах 8–12% [10, с. 42-43]. Таким чином, якщо порівнювати показники проникнення страхування в Україні з аналогічними показниками інших країн, то можна зробити висновок про значне зниження рівня розвитку страхового ринку в Україні та погіршення його стану внаслідок повномасштабного вторгнення.

Підсумовуючи проведений аналіз функціонування страхового ринку в Україні під час війни, слід відзначити, що на сьогодні він знаходиться у кризовій ситуації, проте, незважаючи на безліч проблем та викликів, продовжує працювати та забезпечувати підтримку і захист суб'єктів господарювання та громадян.

До прикладу, у період пандемії страхові компанії, адаптуючись до нових умов, почали розробляти та впроваджувати нові страхові продукти. Наприклад, компанії «Оберіг», «ARX», «ВУСО», «Країна» та інші швидко зреагували і включили захист від COVID-19 до свого асортименту страхових послуг.

Що стосується ситуації після повномасштабного вторгнення, то на сьогодні повноцінного страхування від воєнних ризиків немає. Це обумовлено великими розмірами можливих збитків, які страхові компанії не зможуть покрити. Проте, усе більше страховиків починають створювати страхові продукти, що включають захист від воєнних ризиків.

Наприклад, страхова компанія «ARX Life» розробила продукт страхування

життя «Бронезахист» для цивільних осіб, що покриває і побутові випадки, і випадки, які виникли під час або внаслідок воєнних дій. Крім цього, у КАСКО «Залізний купол» страховик додав покриття пошкоджень уламками, ракетами/безпілотниками. Також він запустив страхування від пошкоджень уламками, ракетами/безпілотниками комерційної і приватної нерухомості у ліміті 20 млн гривень за об'єктом. Проте, це продукти з обмеженням території покриття і з індивідуальним погодженням, бо в страхуванні нерухомості контролюється концентрація ризиків за розміщенням об'єктів [11].

Розробка продуктів страхування воєнних ризиків свідчить про адаптацію страхових компаній до змін в економічному та політичному середовищі, але вона все ще перебуває в стадії розвитку та потребує подальшого вдосконалення. Тому, на нашу думку, створення більш ефективної та різноманітної системи страхування від ризиків, пов'язаних з війною, є надзвичайно актуальною проблемою, розв'язання якої додасть більше впевненості для інвесторів, громадян та економіки України.

Крім цього, перед страховим ринком стоїть завдання розробки стратегії його розвитку, незважаючи на усю складність поточної ситуації в Україні, щоб зрозуміти, як рухатись далі, та спільними зусиллями покращити становище страхового сектору. Також необхідним є застосування сучасних технологій в роботі страхових компаній, в тому числі і хмарних, які б дозволили забезпечити надійне збереження інформації, попри загрозу пошкодження документації та обладнання, що вже траплялось з деякими страховиками внаслідок воєнних дій [12, с. 100].

Висновки. Отже, результати аналізу функціонування страхового ринку в Україні протягом 2020-2023 рр. свідчать про переважно негативні його тенденції. Адже у цей період спостерігалися неоднозначні коливання у динаміці страхових премій та виплат, причому рівень виплат виявився незадовільним у порівнянні з міжнародними стандартами. У загальній страховій практиці, він повинен становити не менше 50%, у той же час в Україні у 2023 р. він становив лише 35,9%. Після проведення дослідження рівня проникнення страхування в Україні можна стверджувати, що розвиток українського страхового ринку значно відстає від світових стандартів.

Незважаючи на ці проблеми, страховики все таки змогли збільшити свої активи та резерви, демонструючи здатність до адаптації до складних умов. Постійне зменшення кількості страхових компаній, яке відбувалося протягом аналізованого періоду, означає очищення ринку від фінансово слабких та неплатоспроможних компаній.

На сьогодні неможливо провести повноцінну оцінку впливу військових дій на стан страхового ринку, проте впровадження запропонованих заходів може покращити його функціонування та розвиток, що сприятиме зростанню всіх галузей національної економіки.

Список використаної літератури

1. Хропонюк Д. О., Длугопольський О. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 118–126. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.118.126>.
2. Дані наглядової статистики Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>.
3. Добрик Л., Абрамов М., Рябінін І. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. *Review of*

transport economics and management. 2023. № 10 (26). С. 218-229. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/292851/293260>.

4. Попович Д. В., Біда М. С., Закорко К. К. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2023. № 3 (115). С. 110-114. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-3-115-21>.

5. Мельник В., Волкова В. Функціонування страхового ринку України: нові виклики та загрози. Галицький економічний вісник. 2023. № 5 (84). С. 71-80. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05.

6. Офіційний сайт НБУ. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7.

7. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. Вип. 5 (05). С. 44-51. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.5-7>.

8. Forinsurer. Підсумки страхового ринку України за 2021 рік. URL: <https://forinsurer.com/news/22/05/30/41284>.

9. Офіційний сайт Мінфіну. Економіка України. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.

10. Пономаренко О. В. Трансформація страхової культури на ринку страхових послуг. Збірник наукових праць Уманського НУС. 2023. Вип. 102. С. 36–47. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/102/102.2/4.pdf>.

11. Економічна правда. Економіка. Онлайн послуги, мобільний застосунок, воєнні ризики. Як змінився ринок страхування. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/11/710928/>.

12. Гаврилко Т. О., Мельничук О. П. Діяльність страхових компаній в умовах ризик-середовища воєнної економіки. Причорноморські економічні студії. 2022. Вип. 78. С. 95-102. URL: <https://doi.org/10.32782/bses.78-15>.

DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.183191192](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.183191192)

JEL Classification G22

FUNCTIONING OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE DURING THE WAR

POPOVYCH Dariya

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6158-444X>*

MYKHALCHUK Sofia

*Student of Bachelor's degree
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2187-3082>*

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the dynamics of the functioning of the insurance market during 2020-2023. The study covered such indicators as the number of insurance companies, the size of their assets and reserves, gross insurance premiums and payments, as well as the level of insurance penetration in Ukraine. Based on the results of the analysis, certain trends in the development of the country's insurance sector were revealed. Recommendations are provided for improving the insurance system in Ukraine, in particular, taking into account military risks, implementing appropriate measures for their management, and developing a strategy for the further development of the national insurance market.*

Key words: *insurance, insurance market, war, insurance companies, insurance premiums, insurance payments, insurance reserves, insurance assets, insurance penetration.*

Among the components of Ukraine's financial market, the insurance market has long been considered one of the most problematic, primarily due to its low penetration and insurance density. While in developed countries the insurance market serves as a significant driver for active investments across various economic sectors – mobilizing substantial resources to meet long-term capital needs – the situation in Ukraine is quite different.

With the onset of Russia's full-scale invasion of Ukraine, the insurance market has faced even deeper challenges. The war has brought serious threats to the efficiency and stability of the country's insurance sector. Under these conditions, an increasing number of insurance companies are encountering adverse circumstances for their operations, including heightened risks, uncertainty about future events, rising costs of damage compensation, and more. These factors have constrained insurers' ability to develop, invest, and maintain stability in the insurance market.

Summarizing the analysis of the functioning of Ukraine's insurance market during the war, it is evident that the market is currently in a crisis. However, despite numerous challenges and difficulties, it continues to operate, providing support and protection to businesses and citizens.

The development of war risk insurance products demonstrates the adaptation of insurance companies to changes in the economic and political environment. However, this process is still in its early stages and requires further improvement. Therefore, in our opinion, the creation of a more effective and diversified system of war risk insurance is a highly relevant issue. Addressing this challenge would provide greater confidence to investors, citizens, and Ukraine's economy.

Additionally, the insurance market faces the task of developing a long-term growth strategy, despite the complexity of the current situation in Ukraine. It is crucial to determine the future course of action and work collectively to improve the state of the insurance sector.

Reference

1. Khroponiuk, D. O. & Dluhopolskyi, O. V. (2023). Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Modern problems and prospects for the development of the insurance market of Ukraine]. *Innovatsii ta stalnyi rozvytok - Innovation and Sustainability*, 1, 118–126. Doi: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.118.126> [in Ukrainian].
2. Dani nahliadovoi statystyky Natsionalnoho banku Ukrainy [Data of supervisory statistics of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> [in Ukrainian].
3. Dobryk, L., Abramov, M. & Riabinin, I. (2023). Voiennyi vplyv na strakhovyi rynek Ukrainy: analiz pereshkod ta restrukturyzatsiia finansovoho landshaftu [War influence on the insurance market of Ukraine: analysis of obstacles and restructuring of the financial landscape]. *Ohliad ekonomiky ta upravlinnia transportom - Review of transport economics and management*, 10 (26), 218-229. Retrieved from: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/292851/293260> [in Ukrainian].
4. Popovych, D. V., Bida, M. S. & Zakorko, K. K. (2023). Tendentsii rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Trends in the development of the insurance market of Ukraine under martial law]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 3 (115), 110-114. Doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-3-115-21> [in Ukrainian].
5. Melnyk, V. & Volkova, V. (2023). Funktsionuvannia strakhovoho rynku Ukrainy: novi vyklyky ta zahrozy [The functioning of the insurance market of Ukraine: new challenges and threats]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk - Galician Economic Bulletin*, 5 (84), 71-80. Doi: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05 [in Ukrainian].
6. Ofitsiyni sait NBU. Zvit pro finansovu stabilnist, hruden 2023 roku [The official website of the NBU. Financial Stability Report, December 2023]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H2.pdf?v=7 [in Ukrainian].
7. Maryna, A. S. & Petsenko, M. V. (2023). Strakhovyi rynek Ukrainy v umovakh viiny [The insurance market of Ukraine in conditions of war]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka - Digital economy and economic security*, 5 (05), 44-51. Doi: <https://doi.org/10.32782/dees.5-7> [in Ukrainian].
8. Forinsurer. Pidsumky strakhovoho rynku Ukrainy za 2021 rik [Forinsurer. Results of the insurance market of Ukraine for 2021]. Retrieved from: <https://forinsurer.com/news/22/05/30/41284> [in Ukrainian].
9. Ofitsiyni sait Minfinu. Ekonomika Ukrainy. VVP Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance. Ukraine economy. GDP of Ukraine]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> [in Ukrainian].
10. Ponomarenko, O. V. (2023). Transformatsiia strakhovoi kultury na rynku

strakhovykh posluh [Transformation of insurance culture in the market of insurance services]. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho NUS - Collection of scientific works of the Uman National University of Horticulture, 102. 36–47. Retrieved from: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/102/102.2/4.pdf> [in Ukrainian].

11. Ekonomichna pravda. Ekonomika. Onlain posluhy, mobilnyi zastosunok, voienni ryzyky. Yak zminyvsia rynek strakhuvannia [Economic truth. Economy. Online services, mobile application, military risks. How the insurance market has changed]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/11/710928/> [in Ukrainian].

12. Havrylko, T. O. & Melnychuk, O. P. (2022). Diialnist strakhovykh kompanii v umovakh ryzyk-seredovyshcha voiennoi ekonomiky [Activities of insurance companies in the risk environment of the military economy]. Prychornomorski ekonomichni studii - Black Sea Economic Studies, 78. 95-102. Doi: <https://doi.org/10.32782/bses.78-15> [in Ukrainian].

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА НА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

ЗАВАЛЬНИЦЬКА Надія Богданівна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1500-1431>

ХОЛОСТ Анастасія Володимирівна

здобувачка освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9750-3390>

Анотація. У статті досліджується вплив соціальних медіа на формування фінансової поведінки споживачів. Проаналізовано механізми, за допомогою яких соціальні мережі впливають на прийняття фінансових рішень. Представлено огляд останніх досліджень, що висвітлюють поведінкові фінансові тенденції серед користувачів соціальних мереж.

Ключові слова: соціальні медіа, фінансова поведінка, споживачі, інфлюенсери, фінансова грамотність.

Постановка проблеми. У сучасному цифровому суспільстві соціальні медіа стали не лише платформою для комунікації, а й ключовим фактором, що впливає на фінансову поведінку користувачів. Інфлюенсери, таргетована реклама, вбудовані інструменти електронної комерції та рекомендаційні алгоритми активно формують споживчі звички та фінансові рішення. У зв'язку з цим виникає необхідність глибшого дослідження того, як саме соціальні мережі сприяють або, навпаки, шкодять фінансовій стабільності споживачів. Особливо актуальним є питання критичного мислення та фінансової грамотності у цифровому середовищі, що впливає на якість прийнятих рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження вказують на суттєвий вплив соціальних мереж на фінансову поведінку людей. І. Білик та В. Колісник дослідити вплив соціальних медіа на поведінку споживачі [1]. Дослідження, проведене О. Бурдяк, Л. Помазан та І. Гаврилюк, показало, що рекомендації інфлюенсерів у соцмережах суттєво впливають на ефективність реклами. Завдяки інфлюенс-маркетингу бренди викликають більше довіри, а реклама стає більш персоналізованою та переконливою [2]. Хоча сучасні наукові роботи активно досліджують взаємозв'язок між соціальними мережами та фінансовими рішеннями, залишається потреба у подальшому аналізі механізмів впливу та розробці стратегій для підвищення фінансової свідомості споживачів.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз того, як соціальні медіа впливають на фінансову поведінку споживачів, визначити ключові фактори цього впливу та оцінити

ризиків й переваги цифрового фінансового середовища, зокрема, розглянути механізми, через які соцмережі впливають на споживчі рішення, рівень фінансової грамотності та інвестиційну активність користувачів. Особливу увагу доцільно приділити аналізу способів протидії дезінформації у фінансовому просторі соціальних мереж.

Виклад основних результатів. Соціальні мережі мають значимий попит серед людей у всьому світі, і ця тенденція особливо яскраво проявляється в останні роки. Їх активне використання вже давно вийшло за межі простої розваги — вони стали частиною щоденного життя, джерелом інформації, інструментом комунікації, самовираження та навіть заробітку. Попит на соціальні мережі обумовлений, зокрема, їхньою доступністю. Користуватись ними можна будь-де, адже потрібно лише мати смартфон і доступ до інтернету. Це робить їх зручними для різних вікових груп і категорій населення. Крім того, завдяки широкому вибору платформ таких, як Facebook, Instagram, TikTok, Twitter, Telegram, кожен може знайти те, що йому ближче — від коротких відео до глибоких аналітичних текстів, від розважального контенту до серйозних соціальних обговорень. Світова аудиторія соцмереж перевищила 5 млрд користувачів — цей показник складає майже дві третіх (62 %) від загальної кількості жителів Землі. Проте в дослідженні використовується поняття *social media user identities*. Тобто ці дані — це число акаунтів, а не користувачів, а одній людині може належати кілька акаунтів [3].

Якщо говорити про українців, то вони проводять багато часу в різних соціальних медіа, а особливо попит збільшився після повномасштабного вторгнення ворога на територію України. Соціальні мережі стали не лише джерелом новин, а й засобом зв'язку, підтримки та навіть порятунку. Багато людей щодня стежать за новинами про ситуацію в країні, бойові дії на фронті, гуманітарну допомогу, міжнародну підтримку та інші важливі події. Особливо це актуально для тих, чий рідні та друзі знаходяться в різних частинах України або за кордоном, адже спілкуються через месенджери та соціальні мережі. Окрім новин і спілкування, ще однією причиною постійного використання соцмереж стало оперативне інформування про загрози. Багато українців постійно перевіряють карту повітряних тривог, користуються офіційними каналами в Telegram, Viber або іншими мобільними застосунками, які сповіщають про небезпеку. У соціальних мережах також активно поширюється інформація про безпечні місця, укриття, а також поради з виживання під час обстрілів. Таким чином, соцмережі в умовах війни перетворилися на багатофункціональний інструмент, який допомагає залишатися на зв'язку, бути в курсі подій і відчувати підтримку у складні часи.

Зараз соціальні медіа відіграють важливу роль у формуванні фінансової поведінки споживачів. Їхній вплив охоплює широке коло аспектів — від щоденного управління особистими фінансами до довгострокових інвестиційних рішень. Завдяки активній взаємодії користувачів, обміну досвідом, порадами та думками, соціальні мережі суттєво змінюють те, як люди приймають рішення щодо витрат, заощаджень і фінансового планування загалом. Такі платформи, як Instagram, YouTube, TikTok чи Facebook стають не лише простором для розваг, а й джерелом фінансової інформації, порад від блогерів та експертів, а також прикладів поведінки, які наслідують інші. Це призводить до того, що багато споживачів формують свої фінансові звички, орієнтуючись не лише на особистий досвід або професійні консультації, а й на контент у соцмережах. Блогери, лідери думок, інфлюенсери та навіть знаменитості зі сфери шоу-бізнесу відіграють ключову роль у формуванні уявлень про «успішне»

життя. Вони активно просувають певні моделі споживання, демонструють конкретні інвестиційні інструменти, а також створюють ідеалізовані образи розкоші та фінансової незалежності. Через свою популярність ці медійні постаті мають значний вплив на молодь, яка часто сприймає їхні рекомендації як настанови до дії, іноді ігноруючи думку сертифікованих фінансових консультантів або перевірену аналітику. В соціальних мережах багато блогерів майже щодня транслюють яскраві кадри з подорожей до країн, відвідувань ресторанів, демонструють дизайнерський одяг, коштовності, елітні авто тощо. Така картинка створює ілюзію легкодоступного розкішного життя, яке начебто є результатом правильного фінансового вибору. Це, у свою чергу, може викликати тиск на молодих користувачів, спонукаючи їх до наслідування, навіть якщо їхні реальні фінансові можливості значно менші. Наприклад, молода пара з невеликим доходом починає орієнтуватися на таких блогерів і щоб не виглядати гірше, вони починають витрачати більше, брати покупки в розтермінування або кредит. Вони відчують, що потрібно постійно тримати рівень і це призводить до фінансового стресу та накопичення боргів.

Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин пише, що у сучасному світі легко потрапити в пастку порівняння свого фінансового становища з іншими. Це може призвести до почуття неадекватності та неправильних фінансових рішень. Замість того, щоб порівнювати себе з іншими, зосередьтеся на своєму фінансовому шляху. Встановіть особисті орієнтири, засновані на ваших унікальних обставинах і цілях. Розумно використовуйте соціальні мережі, розуміючи, що люди часто представляють у них ідеалізовану версію свого життя. Займайтеся фінансовим самоаналізом, регулярно аналізуючи свій прогрес у досягненні цілей. Відзначайте свої фінансові перемоги, якими б маленькими вони не були [4].

Якщо дивитися на статистичні дані впливу блогерів на фінансову поведінку людей, то компанія Sprout Social провела дослідження з чотирьох частин, в якому взяли участь 2 000 споживачів і 300 інфлюенсерів, щоб дослідити, як лідери думок впливають на рішення про покупку, а також сформувані прогнози щодо того, як зростатиме довіра до інфлюенсерів. Їх дослідження показує, що 49% споживачів роблять покупки щодня, щотижня або щомісяця під впливом дописів інфлюенсерів. Також 30% опитаних відзначили, що їхня довіра до інфлюенсерів зростає. Sprout Social виявили, що більшість споживачів слідує за інфлюенсерами, які збігаються з їхніми особистими цінностями та здаються їм справжніми. Це особливо актуально для міленіалів (народжені у період 1981-1996 років), покоління X (народжені з 1965 по 1980 роки) та бейбі-бумерів (народжені з 1946 по 1964 роки). Однак це не стосується покоління Z (народжені у період 1997-2012 років) — лише 35% респондентів зазначили, що їм важлива справжність, а 47% — кількість підписників. Це покоління, яке стає дедалі вибагливішим, схильне менше покладатися на «справжність» за номінальною вартістю, а більше — на кількісно вимірювану достовірність [5].

Тому попри зростаючу довіру до інфлюенсерів, важливо зберігати критичність і не замінювати медійним прикладом професійну фінансову консультацію.

Дуже популярним стає шопінг безпосередньо в соціальних мережах, який стрімко набирає популярності. Соціальні платформи, такі як Instagram, Facebook, TikTok та навіть Pinterest, активно інтегрують функції онлайн-магазинів, дозволяючи користувачам купувати товари безпосередньо у додатку. Цей формат поєднує розважальний контент, рекомендації від інфлюенсерів та зручність покупки «в один клік». Користувачі бачать товар у пості, сторіс чи відео, натискають на нього,

переглядають ціну, опис і одразу можуть оформити покупку. Особливо активно ця модель працює завдяки інфлюенсерам. Підписники довіряють блогерам, які рекламують продукти як частину свого стилю життя. Це викликає емоційне бажання придбати щось як у них. Крім того, короткі відео з оглядами, лайфхаками або просто красивими демонстраціями товару підвищують продажі. Цей тип шопінгу також підвищує імпульсивні покупки, оскільки все відбувається швидко й без бар'єрів. Людина не встигає критично обмірковувати потребу в товарі, адже купівля займає декілька хвилин. Станом на жовтень 2024 року 2,71 млрд. людей у всьому світі роблять онлайн-покупки на спеціалізованих платформах електронної комерції або в соціальних мережах. Це означає, що 33% населення світу купує онлайн, що на 2,7% більше, ніж у минулому році. В 2025 році кількість онлайн-покупців зросте до 2,77 мільярдів за рахунок подальшого розвитку електронної комерції, більшого проникнення інтернету та зручності здійснення покупок. Найбільше залучені покупці у Китаї 915,1 мільйонів та в США 270,1 мільйонів. За прогнозами з 2024 до 2027 років продажі продовжуватимуть зростати з середньорічним темпом 7,8% і досягнуть 8 трильйонів доларів. Це більш ніж удвічі перевищуватиме показники виторгу звичайних магазинів [6].

За даними дослідження Gradus Research, в Україні 2023 року 26% респондентів надавали перевагу виключно покупкам в Інтернеті, що демонструє стабільний розвиток онлайн-торгівлі в країні. Натомість 29% українців обирали лише офлайн-магазини. Це свідчить про те, що попри зростання онлайн-торгівлі, значна частина населення продовжує використовувати традиційні способи шопінгу. Тобто майже третина людей віддає перевагу фізичним магазинам для покупок. Водночас 45% українців комбінують онлайн- та офлайн-покупки, підкреслюючи поступовий перехід до цифрових платформ. Загалом, ці дані свідчать про те, що понад половина населення активно використовує Інтернет для покупок, незалежно від того, чи це єдиний спосіб шопінгу, чи доповнення до традиційних офлайн-покупок [7].

Проте така модель має і свої ризики, а саме: відсутність належної перевірки продавця, недостатньо чітка інформація про якість товару або умови доставки та повернення. Також постає питання цифрової безпеки й конфіденційності даних. РБК –УКРАЇНА пише про те, як безпечно робити покупки в Інтернеті:

- безпечна покупка в інтернеті починається з перевірки продавця. Оптимально використовувати для онлайн-шопінгу відомі маркетплейси, як-от Rozetka, Prom, OLX, або офіційні сайти відомих магазинів. При цьому не забувайте, що шахраї можуть створювати клони сайтів популярних брендів, тож і тут треба бути уважними. Якщо ви плануєте здійснити покупку у нового продавця, з яким раніше не стикалися, обов'язково оцініть повноту та якість наповнення інформацією інтернет-магазину, наявність вичерпних описів та реальних фотографій кожного товару, а також вказання контактних даних – реальної адреси та телефонного номера. Додатково перевірте наявність та правдоподібність відгуків про продавця в пошуковій мережі та баланс між негативними та позитивними відгуками;

- перед тим, як робити покупки в інтернеті, ознайомтесь із умовами доставки, гарантійними зобов'язаннями та політикою повернення товару в конкретного продавця. По-перше, важливо розуміти терміни доставки, тому що товар може знадобитися вам вже завтра, а продавець заявляє терміни доставлення до 30 днів. Далі потрібно розуміти умови повернення якісного товару, який не підійшов, – хто сплачує за доставку в кожен бік, чи повертається вся вартість за товар, чи стягується комісія за повернення, чи магазин дає можливість лише замінити товар на інший;

– якщо ви купуєте на маркетплейсі, залишайте всі переговори у чаті перевіреної платформи, яка забезпечує захист і конфіденційність. Не переходьте за посиланнями, які надсилають незнайомці, використовуючи месенджери та соціальні мережі, оскільки це може загрожувати вашій безпеці;

– у процесі комунікації з продавцем не соромтеся уточнювати всі деталі про товар і намагайтеся отримати максимально повну інформацію. Якщо ви стикаєтеся з відмовками, у такому випадку краще утриматися від покупки. При цьому шахраї часто використовують психологічний тиск і можуть наполегливо просити вас зробити покупку якнайшвидше без додаткових уточнень, стверджуючи, що залишилася остання одиниця товару в наявності [8].

Проте соціальні мережі можуть мати не лише негативний вплив на фінансову поведінку людей, але і надавати різні поради про особистий бюджет, заощадження, інвестування, податкове планування та фінансову грамотність загалом. Цей тип контенту часто подається у зручному форматі, а саме у вигляді коротких відео або постів з порадами, що робить складні теми доступними для широкої аудиторії. Наприклад, на TikTok набувають популярності фінансові поради про те, як зменшити витрати, уникнути боргів або створити фінансову подушку безпеки. На YouTube є детальні огляди інвестиційних стратегій, пояснення економічних трендів, розбір фінансових продуктів. Також соціальні мережі дедалі частіше використовуються для залучення інвестицій у стартапи. Молоді підприємці просувають свої ідеї через відео, пости, пряму трансляцію, де демонструють продукт, пояснюють бізнес-модель і закликають підписників інвестувати. Такий підхід допомагає створити емоційний зв'язок з потенційними інвесторами та сформувати навколо ідеї активну спільноту. Варто пам'ятати, що зірки соцмереж часто заробляють на рекламі, а не на фінансових операціях, тому їхні фінансові поради можуть бути необ'єктивні. Приміром, багато знаменитостей та впливових людей рекламують криптовалютні та блокчейн-проекти. Це, на думку експертів, небезпечна тенденція [9].

Тому варто розуміти, що велика кількість дезінформації, фейкових експертів та шахрайських схем вимагають обережності. Користувачам варто навчатися розрізняти якісний контент, перевіряти джерела та не приймати важливих фінансових рішень виключно на основі побаченого в Instagram чи TikTok. У багатьох випадках консультація з сертифікованим фінансовим консультантом - це необхідний та обґрунтований крок перед інвестуванням чи масштабними покупками.

Також важливо бути обережним із повідомленнями, які можуть призвести до фінансових труднощів. Наприклад, різні форми фінансової допомоги, що надаються державою та гуманітарними організаціями, є важливою підтримкою для переміщених осіб. Ці пропозиції можуть виглядати доволі привабливо, і бажання подати заявку якнайшвидше цілком зрозуміле. Однак вкрай важливо пам'ятати про шахраїв, які користуються цією ситуацією. Вони часто розробляють шахрайські схеми під виглядом «гуманітарної допомоги» або «швидких грошей» і поширюють їх у соціальних мережах. Ці шахраї, зазвичай, видають себе за авторитетні організації та обіцяють значну фінансову допомогу, як-от тисячі євро. Отримавши вашу згоду на таку пропозицію, вас можуть попросити ввести банківські реквізити, сплатити «комісію за обробку» або увійти на портал онлайн-банкінгу. На жаль, у разі отримання доступу до вашого банківського рахунку, шахраї можуть швидко вивести з нього гроші, залишивши вас фінансово вразливими. Фінансова допомога від офіційних організацій — це структурований процес, який передбачає надання чіткої інформації та не вимагає нічого натомість. Звертайтеся лише до добре відомих

благодійних організацій, неурядових організацій або державних програм, відомих тим, що вони надають фінансову допомогу біженцям. Дізнайтеся про всі умови або вимоги для отримання фінансової допомоги та переконайтеся, що всі операції проводяться через офіційні канали з належним документуванням [10].

Попри наявність певних негативних аспектів, соціальні мережі можуть відігравати й важливу позитивну роль у формуванні фінансової поведінки. Зокрема, блогери та фінансові інфлюенсери здатні мотивувати аудиторію до більш відповідального ставлення до грошей, демонструючи власний приклад. Часто вони ініціюють або популяризують участь у різноманітних фінансових челенджах, які орієнтовані на розвиток фінансової дисципліни та свідомого споживання. Наприклад, челендж «місяць без витрат» спрямований на тимчасову відмову від необов'язкових, імпульсивних витрат з метою кращого розуміння та перегляду особистих фінансових звичок. Учасники можуть повністю утримуватися від витрат на речі, які не є першочергово необхідними, як новий одяг, напої з собою, доставка їжі та розваги протягом одного тижня, місяця або навіть 100 днів. Ще один популярний формат - це челендж заощаджень, у якому передбачається щотижневе відкладання зростаючої суми грошей, наприклад, 10 грн. у перший тиждень, 20 грн. у другий і так кожного наступного дня. До кінця року це дозволяє зібрати значну суму, яку можна використати на важливі цілі, як оплату освіти, поїздки, ремонт чи формування фінансової подушки безпеки. Навіть прості, але добре організовані ініціативи, що поширюються в соціальних мережах, здатні здійснювати тривалий позитивний вплив на фінансову поведінку. Вони допомагають формувати нові звички, створюють підтримуюче середовище та стимулюють усвідомлене ставлення до прийняття фінансових рішень.

Висновки. Соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного життя, суттєво впливаючи на спосіб комунікації, доступ до інформації, формування думок і навіть фінансову поведінку користувачів. Їх популярність пояснюється доступністю, різноманітністю контенту та можливістю постійної присутності в інформаційному просторі та значимим впливом на фінансові звички споживачів. Через поширення контенту від блогерів та інфлюенсерів формується уявлення про успішне життя, що часто змушує людей приймати необдумані фінансові рішення, орієнтуючись на ідеалізовані приклади. Зростання популярності шопінгу безпосередньо в соцмережах є ще одним важливим аспектом, який демонструє зміну споживчих звичок. Хоча такий формат покупок є зручним та інтерактивним, він також несе ризики, пов'язані з безпекою, достовірністю інформації та імпульсивними витратами. У результаті можна стверджувати, що соціальні мережі мають глибокий та багатогранний вплив на сучасне суспільство. Вони дають безліч можливостей, але, водночас, вимагають від користувачів критичності, обачності та вміння відрізнити реальність від ідеалізованої картини.

Також соціальні мережі стали важливим джерелом фінансової інформації, де люди обмінюються досвідом, обговорюють фінансові стратегії та дають поради. Блогери та користувачі часто діляться власними історіями, розповідають про свої фінансові помилки або успіхи, що дозволяє іншим уникати тих самих помилок. Взаємодія через коментарі та обговорення допомагає формувати критичне ставлення до фінансів, що знижує рівень споживацького примусу. Так, соцмережі створюють спільноти, де люди можуть підтримувати одне одного, отримувати поради та навчатися ухвалювати свідомі фінансові рішення.

Список використаної літератури

1. Білик І.І., Колісник В. С. Вплив соціальних медіа на поведінку споживачів: аналіз трендів та викликів. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2023. № 1(19). С. 143–152. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/17249>
2. Бурдяк О., Помазан Л., Гаврилюк І. Роль інфлюенсерів соціальних мереж в забезпеченні ефективності реклами. Економіка та суспільство. 2024. № 4 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3692>
3. Популярність соцмереж і можливості для брендів. Як людство взаємодіє з цифровими технологіями — звіт digital 2024. URL: <https://mediamaker.me/yak-lyudstvo-vzayemodiye-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-zvit-digital-2024-8566/#:~:text=%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D1%96%20%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%96,%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20social%20media%20user%20identities>
4. Психологія багатства: як ваша свідомість впливає на ваші гроші. URL: <https://www.unian.ua/curiosities/psihologiya-bagatstva-yak-svidomist-vplivaye-na-groshi-12744081.html>
5. Дослідження Sprout Social: як інфлюенсери впливають на рішення про покупку. URL: <https://theinweb.media/sprout-social-yak-inflyuenseri-vplivayut-na-rishennya-pro-pokupku/>
6. Глобальна електронна комерція: ключові цифри та тренди e-commerce 2024. URL: <https://rau.ua/novyni/trendi-e-com-2024/>
7. Інтернет-магазини vs офлайн: де купувати краще. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/internet-mahazyny-vs-oflain-de-kupuvaty-krashche>
8. Як безпечно здійснювати покупки в Інтернеті. URL: <https://ap-bank.com/news/post/bezpechni-pokupky-v-interneti>
9. Чи варто довіряти порадам успішних фінансових блогерів? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck780p4v4x0o>
10. Перевіряйте пропозиції, які отримуєте в інтернеті. URL: <https://help.unhcr.org/czech/uk/safe-online/offers/>

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE FORMATION OF CONSUMERS' FINANCIAL BEHAVIOR

ZAVALNYTSKA Nadiia

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Financial Management

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1500-1431>

KHOLOST Anastasia

Student of Bachelor's degree

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9750-3390>

Abstract. *The article examines the impact of social media on the formation of consumer financial behavior. It analyzes the mechanisms by which social networks influence financial decision-making. It provides an overview of recent studies highlighting behavioral financial trends among social network users.*

Keywords: *social media, financial behavior, consumers, influencers, financial literacy.*

Social media profoundly shapes consumers' financial behavior, offering both opportunities and risks. Platforms provide unprecedented access to financial information, tips on budgeting, saving, and investing, empowering many to make more informed decisions. The rise of "finfluencers" has democratized financial advice, simplifying complex concepts and fostering communities for support and learning.

However, this accessibility comes with significant downsides. The persuasive power of influencers, sometimes driven by sponsored content, can lead to impulsive financial choices. The "Fear of Missing Out" (FOMO) fueled by curated portrayals of wealth and consumption often encourages overspending and risky investments to keep up with perceived peer lifestyles. Misinformation from unqualified sources and the lack of regulatory oversight on these platforms pose considerable risks, leading to potential financial losses and increased financial anxiety, particularly among younger generations who heavily rely on social media for financial guidance. Real-time information flow can also contribute to herd mentality in volatile markets.

Ultimately, while social media can enhance financial literacy and provide valuable community support, navigating its landscape requires critical evaluation of information, awareness of marketing tactics, and a focus on long-term financial goals over fleeting trends.

Reference

1. Bilyk, I. I., & Kolisnyk, V. S. The influence of social media on consumer behavior: analysis of trends and challenges. Current issues in regional economic development. 2023.

No. 1(19). pp. 143–152. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/17249>

2. Burdyak O., Pomazan L., Gavrilyuk I. The role of social media influencers in ensuring advertising effectiveness. *Economy and society*. 2024. No. 4 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3692>

3. The popularity of social media and opportunities for brands. How humanity interacts with digital technologies — digital 2024 report. URL: <https://mediamaker.me/yak-lyudstvo-vzayemodiye-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-zvit-digital-2024-8566/#:~:text=%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D1%96%20%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%96,%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20social%20media%20user%20identities>

4. The Psychology of Wealth: How Your Mindset Affects Your Money. URL: <https://www.unian.ua/curiosities/psihologiya-bagatstva-yak-svidomist-vplivaye-na-groshi-12744081.html>

5. Sprout Social Study: How Influencers Affect Purchasing Decisions. URL: <https://theinweb.media/sprout-social-yak-inflyuenseri-vplivayut-na-rishennya-pro-pokupku/>

6. Global e-commerce: key figures and trends in e-commerce in 2024. URL: <https://rau.ua/novyni/trendi-e-com-2024/>

7. Online stores vs offline: where is it better to shop? URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/internet-mahazyny-vs-oflain-de-kupuvaty-krashche>

8. How to shop safely online. URL: <https://ap-bank.com/news/post/bezpechni-pokupky-v-interneti>

9. Should you trust the advice of successful financial bloggers? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck780p4v4x0o>

10. Check the offers you receive online. URL: <https://help.unhcr.org/czech/uk/safe-online/offers/>